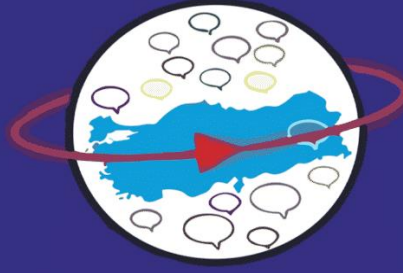
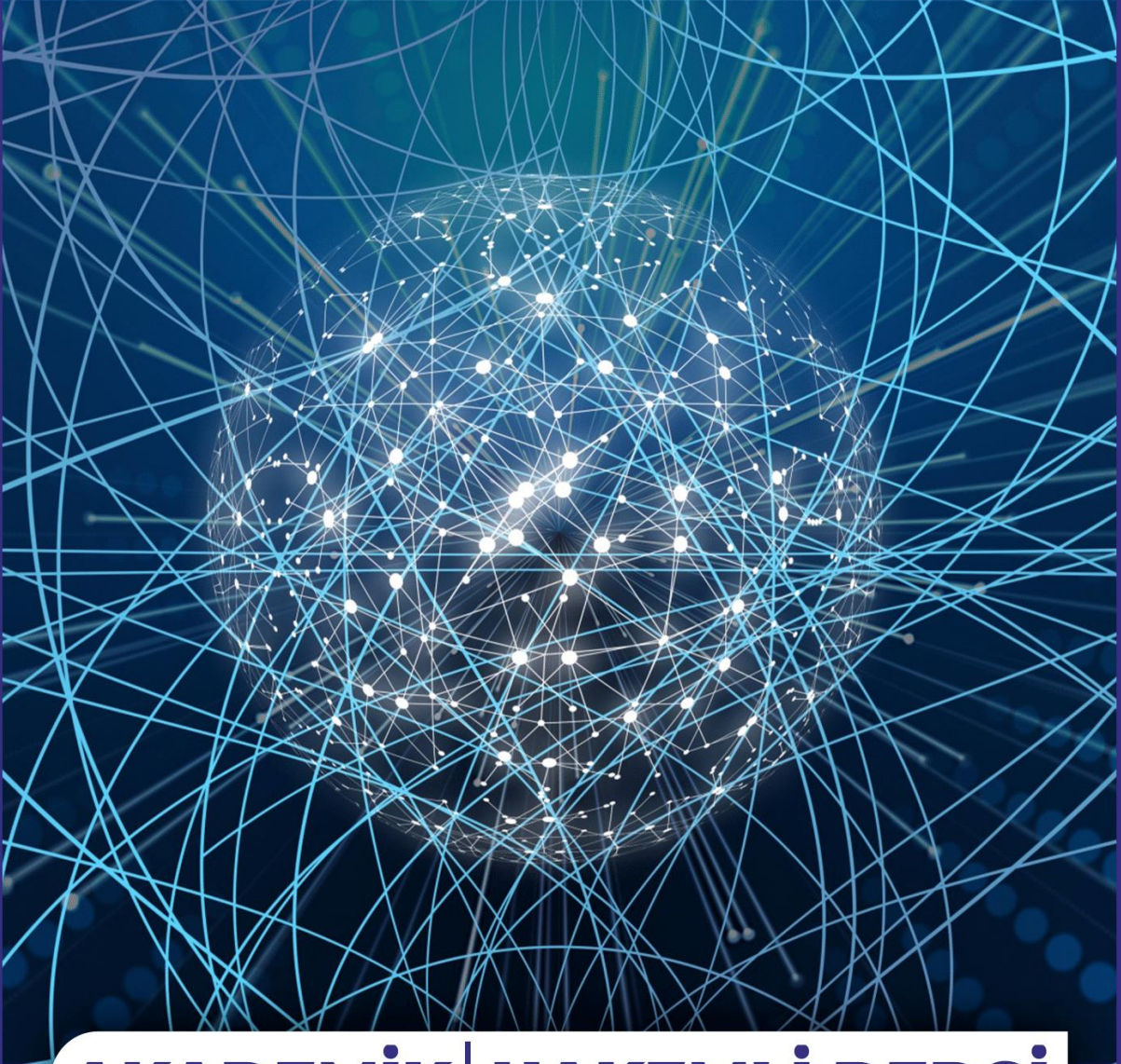

International
Anatolian
Social Sciences
Journal

Uluslararası
Anadolu
Sosyal Bilimler
Dergisi

AKADEMİK | HAKEMLİ DERGİ

Yıl: 2023

Cilt: 7

Sayı: 3

ISSN: 2619-9475

EDİTÖR

Doç.Dr. Yusuf ARSLAN (Batman Üniversitesi)

DİL EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. Meryem Ayan (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)

Dr. Emine SONAL (Yaşar Üniversitesi)

Dr. Jeffrey HOWLETT (Girne Amerikan Üniversitesi)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Dosay KENJETAY (Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Kazakistan)

Prof. Dr. Carol GRIFFITHS (Yeni Zelanda)

Doç. Dr. Faiq ELEKBERLİ (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi)

Doç. Dr. Yusuf ARSLAN (Batman Üniversitesi)

Dr. A. Haydar SÖYSÜREN (Ardahan Üniversitesi)

Dr. Gülnare MANAFOVA (Azerbaycan Milli Konservatoriyası)

ALAN EDİTÖRLERİ

İngiliz Dili ve Edebiyatı: Prof. Dr. Meryem AYAN (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)

Sosyoloji: Prof. Dr. M. Cem DEMİR (Munzur Üniversitesi)

Psikoloji: Dr. Canan BÜYÜKAŞIK (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

Tarih: Doç. Dr. Ahmet İLYAS (Harran Üniversitesi)

Coğrafya: Doç. Dr. Emre ÖZŞAHİN (Namık Kemal Üniversitesi)

Siyasal Bilimler: Dr. Öğr. Üyesi A. Haydar SOYSÜREN (Ardahan Üniversitesi)

Müzik: Doç. Dr. M. Sait Halim GENÇOĞLU (Ardahan Üniversitesi)

Felsefe: Dr. Öğr. Üyesi Ufuk BİRCAN (H.Bayram Veli Üniversitesi)

Edebiyat: Doç. Dr. Faruk GÖKÇE (Dicle Üniversitesi)

İletişim: Prof. Dr. Bedriye POYRAZ (Ankara Üniversitesi)

Bankacılık: Prof. Dr. Mehmet Deniz YENEROĞLU (Marmara Üniversitesi)

İlahiyat: Doç. Dr. Mehmet ALTUN (Bitlis Üniversitesi)

İşletme-Muhasebe-Finans: Dr. Öğr. Üyesi Murat KARA (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

İktisat: Dr. A. Baran YILMAZ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Ekonometri-İstatistik: Dr. Öğr. Üyesi Seda Başar YILMAZ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Pazarlama-Reklamcılık: Dr. Veysel Karani ŞÜKÜROĞLU (Kastamonu Üniversitesi)

E-ISSN: 2619-9475 | Yayın Aralığı: Yılda 4 Sayı | Başlangıç: 2017 | Yayıncı: Yusuf ARSLAN | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ulasbid>

Yazışmalar için e-mail adresi: anadolusosyalbilimler@gmail.com

Tarandığımız Dizinler: DRJI, Index Copernikos, EBSCO, Ulrich's, Asos Index, Infobase Index, Cite Factor, ICI, Research Bip, I2OR, ROOT Index, SIS, İSAM, Science Gate, Acarindex, ESJI.

İÇİNDEKİLER

1. MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MANZUM BİR SÂ'ATNÂME: ESRÂR-I EYYÂM, Berivan CAN EMMEZ Zahir SÜSLÜ, Sayfa: 564-577, Araştırma Makalesi
2. DİJİTAL KÜLTÜR ÇAĞINDA TEKNOPARKLARIN YERİ: ÇANAKKALE TEKNOPARK FİRMA ÇALIŞANLARININ GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA, Sibel ŞEN Ali Emre BİLİS, Sayfa: 578-599, Araştırma Makalesi
3. DEPREME MARUZ KALMIŞ KİŞİLER ARASINDA TRAVMA SONRASI BÜYÜME ENVANTERİ-KISA FORMUNUN PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ, Aras TÜRKELİ Nida Tayyibe KARAGÖZ Emre Han ALPAY, Sayfa: 600-611, Araştırma Makalesi
4. DETERMINATION OF WORK VALUES OF GENERATION Z USING THE DELPHI METHOD, Mehmet YILDIRIM, Sayfa: 612-626, Araştırma Makalesi
5. VALIDITY AND RELIABILITY OF THEORY OF MIND TASK BATTERY (TOMTB) FOR 3-5 YEAR OLD CHILDREN
Canan KELEŞ ERTÜRK Kezban TEPELİ, Sayfa: 627-639, Araştırma Makalesi
6. EVALUATION OF PRIMARY SCHOOL ADMINISTRATORS' SELF-EFFICACY LEVELS AND SCHOOL LEADERSHIP PRACTICES
Serdal İŞIKTAŞ Kübra ÖZSAT Hülya ŞENOL Recep ABAKAN, Sayfa: 640-657, Araştırma Makalesi
7. EFFECTIVENESS OF A PSYCHO-EDUCATION PROGRAM FOR ADOLESCENTS WITH EXOGENOUS OBESITY: DEVELOPMENT AND PILOT STUDY, Mehmet Fatih ŞİRAZ Ali ERYILMAZ, Sayfa: 658-670, Araştırma Makalesi
8. MEHMET ÂKİF'İN UFKU: BATI'NIN DOĞU POLİTİKASINA ERKEN BİR BAKIŞ, Elif TÜRKER, Sayfa: 671-681, Derleme
9. BAĞLANMA KURAMI VE SOSYAL HİZMET, Aykut Can DEMİREL Hüseyin BATMAN, Sayfa: 682-692, Araştırma Makalesi
10. KAMU BORÇ YÜKÜ ÜZERİNDE KURUMSAL KALİTENİN ROLÜ: YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİ İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ, Seher GÖKPINAR Mehmet SONGUR, Sayfa: 693-705, Araştırma Makalesi
11. HRİSTİYANLIKTA İSA'NIN ÖLÜMÜ DOGMATİZMİNDEN GÖSTERİ (PERFORMANS) SANATINA İZDÜŞÜMLER, Derya UZUN AYDIN, Sayfa: 706-718, Araştırma Makalesi
12. CIRCULAR MIGRATION EXPERIENCES OF THE ELDERLY TURKISH MIGRANTS IN BELGIUM: A QUALITATIVE ANALYSIS, Zeynep TEKİN BABUÇ, Sayfa: 719-738, Araştırma Makalesi
13. THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL MEDIA ADDICTION AND SOCIAL EXCLUSION AMONG UNIVERSITY STUDENTS, Candan TERZİOĞLU Fatma AYHAN, Sayfa: 739-751, Araştırma Makalesi
14. INTELLIGENT MUSIC APPLICATIONS: INNOVATIVE SOLUTIONS FOR MUSICIANS AND LISTENERS
Cihan TABAK, Sayfa: 752-773, Araştırma Makalesi
15. TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE KALİTE YAKLAŞIMI VE BİR LOJİSTİK ŞİRKETİNDE ALTI SİGMA YÖNTEMİNİN UYGULAMASI, Gülnihal AKAN ÖZKÖK, Sayfa: 774-783, Araştırma Makalesi
16. VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF SCHULTZ TEST OF EMOTION PROCESSING – PRELIMINARY VERSION (STEP-P) FOR 3-5-YEAR-OLD CHILDREN, Canan KELEŞ ERTÜRK Kezban TEPELİ, Sayfa: 784-800, Araştırma Makalesi
17. AN INVESTIGATION OF STUDENTS' PERSPECTIVES ON FLIPPED CLASSROOM METHOD AS A TYPE OF BLENDED MOOC MODEL AT THE DEPARTMENT OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING AT EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY, Bengi SONYEL Mohammad Hosein Mehrzad SADAGHİANİ, Sayfa: 801-811, Derleme
18. DESTİNASYON PAZARLAMA ARACI OLARAK GASTRONOMİ TURİZMİ: BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ, İrfan YAŞAR Mert Can TEKELER, Sayfa: 812-826, Araştırma Makalesi
19. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EŞ SEÇİM TUTUMLARINDA SINIRLANDIRICI İNANÇLARININ, ÖZ ANLAYIŞ VE FARKINDALIK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: BİR YAPISAL EŞİTLİK MODELİ ÇALIŞMASI, Seval ERDEN ÇINAR Fatma AKCA EROL Kübra KAPLANER, Sayfa: 827-837

MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MANZUM BİR SÂ'ATNÂME: ESRÂR-I EYYÂM

Berivan CAN*

Zahir SÜSLÜ**

ÖZET

Teknoloji ve tekniğin gelişmediği dönemlerde insanlar evlenmek, ekip biçmek, sefere çıkmak, savaşmak, sulh etmek gibi birey ve toplum hayatını belirleyen önemli olay ve durumların akıbetini öğrenmek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bu merak duygusu ve yapılacak eylemlerin iyi sonuçlar doğurması yönündeki arzu insanları çeşitli yollara sevk etmiştir. Bunun neticesi olarak özellikle Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf ve muteber kimselerin eserlerinden delil çıkarılarak bir takım kılavuz eserler yazılmıştır. Melhameler, tabiatnâmeler, falnâmeler, tabirnâmeler, yıldıznâmeler, seğirnâmeler (ihtilacnâmeler), kıyafetnâmeler, sâ'atnâmeler bu eserlerden bazılarıdır.

Bu çalışmanın konusu; Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4077/3 demirbaşta kayıtlı, Esrâr-ı Eyyâm isminde bir sâ'atnâmedir. 106 beyitten müteşekkil olan eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup yazarı meçhuldür. Çalışmada, eserin künye bilgileri ile birlikte şekil özellikleri ve muhtevası, dil ve üslup özellikleri hakkında bilgi verilip Latin harfli çevirisi aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı el yazmaları, yıldızname, eyyâm, saatname, uğur, halk takvimi, halk inanç ve inanışları

AN UNKNOWN AUTHORIZED POETIC SÂ'ATNÂME: ESRÂR-I EYYÂM

ABSTRACT

In the periods when technology was not yet developed, people resorted to various ways of learning the fate of important events and situations that shaped individual and societal life, such as getting married, cultivating the soil, going on an expedition, warfare, and making peace. This sense of curiosity and the desire for favorable results from their actions and fruitful deeds led people to pursue various paths. As a result, a number of guidebooks were written, drawing evidence from various resources, and in particular from the Holy Qur'an, hadiths and other works by reputable people. In this context, "melhame, tabiatnâme, falnâme, tabirnâme, yıldıznâme, seğirnâme (ihtilacnâme), kıyafetnâme, sâ'atnâme" are of some the genres of Classical Turkish Literature describing these types of works.

The subject of this study is a sâ'atnâme, a horoscope book titled Esrâr-ı Eyyâm which could be found in The National Library Manuscripts Collection, registered under inventory number 06 Mil Yz A 4077/3. This work, consisting of 106 couplets, is written in the form of masnavi verse and its author remains unknown. The study presents information about the bibliographic details, physical features and content of this work, as well as its language and stylistic features while at the same time, providing translation in Latin script.

Keywords: Ottoman manuscripts, science of the stars, eyyâm, saatname, fortune, folk calendar, folk beliefs and practices

1. GİRİŞ

İnsan ve toplum bilimlerinin özel bir alanı olarak antropoloji, sosyoloji, psikoloji, halkbilim gibi disiplinlerin ortak araştırma konusu olan fal geleneği, batıl inançlar ve ona yönelik davranış kalıpları içerisinde bulunan ve gerek geleneksel gerekse modern olarak tanımlanan birçok toplumda kabul gören ve sürdürülen bir inanç biçimidir.

Antropoloji geleneği içerisinde batıl inançlar, "korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren; geleceği bilmek isteğiyle bazı rastlantı benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren;

* Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bcan@atu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9336-7455.

** Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, zahir.suslu@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9518-7597.

bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği birtakım doğaüstü kuvvetlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalar” (Örnek, 1971:42) olarak tanımlanmış olup birçok çalışmaya konu olmuştur.

Kökeninin Mezopotamya olduğu düşünülen fâl (fe’l), Arapça kelime anlamıyla “uğur ve uğurlu şeyleri gösteren simge” olarak bütün Asya ve Akdeniz coğrafyasına yayılmış olup göksel işaretler olarak tasavvur edilen “yıldızlarda milletlerin ve insanların kaderinin yazılı olduğuna” dair inanış üzerine kuruludur. Bu sebeple önemli olaylar sırasında yıldızların ne durumda olduğu belirlenip benzeri durumlarda benzer olaylar beklenmektedir (Aydın, 1995). Çelebi (1995) ise, fal geleneğinin özellikle gayb, gelecek ve insan karakteri hakkında bilgi verme amacıyla bütün esrarengiz faaliyetleri ifade ettiğini ve “ileride ortaya çıkacak bazı olaylar için işaretler taşıma”ya dayandığını belirtmektedir.

Geleceği bilmeye, zamanın getireceği iyilik ve kötülükleri önceden öğrenip buna göre davranış geliştirmeye dair inanç, edebi eserlerin de konusu olmuştur. Bu inanca dayalı olarak yazılan edebi eserlere Türkçede falname ya da yıldızname adı verilmektedir. Zamanın ve dolayısıyla günlerin özelliklerini ve nasıl belirleneceklerini, yıldızlar ve ay gibi gök cisimlerinin konum ve hikmetlerine dayanarak anlatan bu eserler arasında sâ’atnâmeler de vardır. Sâ’atnâmelerde, yedi yıldız tarafından temsil edilen haftanın yedi günü, yedi yıldız ve on iki burçtan birinin etkili olduğu vakitlere bölünür ve bu günlerin özellikleri anlatılır. Dolayısıyla Halkbilim çalışmalarında halk takvimi konusunda ele alınabilecek olan sâ’atnâmeler; yıldız bilimi, yıldızname ve falmeler ile yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda, falnâme ve yıldıznâme konusuyla ilgili literatür daha çok astroloji ve falcılıkla ilgili genel kitaplar, ayrıca mevâlid, ihtiyârât, havâs, sâ’at, envâ’ gibi konulara dair eserlerden oluşmaktadır.

Teknoloji ve tekniğin gelişmediği dönemlerde insanların evlenmek, ekip biçmek, sefere çıkmak, savaşmak, sulh etmek gibi birey ve toplum hayatını belirleyen önemli olayların neticesini bilme merakı olmuştur. Bu merak duygusu ve yapılacak amellerin hayırlı ve bereketli olması arzusu insanları çeşitli yollara sevk etmiştir. Bunun neticesi olarak özellikle İslamiyet inancı ile birlikte Kur’ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf ve muteber kimselerin eserlerine başvurmuşlar ve bu kaynaklardan geleceğe dair bir takım olayların sonuçlarını öğrenmeye çalışmışlardır. Sözü edilen kaynak eserler rehberliğinde Osmanlı sahasında birçok kılavuz eser yazılmıştır. Melhameler, tabiatnâmeler, falnâmeler, tabirnâmeler, yıldıznâmeler, seğirnâmeler (ihtilacnâmeler), kıyafetnâmeler, sâ’atnâmeler bu eserlerden bazılarıdır.

Akaalın (2018), Kitâb-ı Sâ’atnâme isimli eseri incelediği çalışmasında Boyraz’ın (2006) Fal Kitabı (Melhemeler ve Türk Halk Kültürü) başlıklı çalışmasına atıfla, sâ’atnamelerin melhame türüne benzediğini belirtir ve Türkçe sâ’atnameler hakkında bilgi verir. Gür (2012) ise, yeryüzündeki soru(n)lara dair göksel cisimlerin işaret ettikleri muhtemel cevaplara ulaşmak amacıyla kutsal kitaplara dayanarak yapılan matematiksel hesaplar ile sure ve ayetlerin gönderme yaptıkları anlamların yaygın olduğunu belirtmekte, gökyüzü ve yeryüzü arasındaki kodları çözmede ehil kimselerin yorumlarının önemini vurgulamaktadır. Diğer taraftan İlhan (2022), benzer metinlerde ayet ve hadislerden örneklerin sıralanmasının astrolojiye dair ön kabullerin kutsal metinlerce de desteklenmesi endişesini açıkça gösterdiğini belirtmiştir.

Örneğin, Abdulganî Efendi’ye ait olan Havâssü Eyyâmî’l-Usbû isimli sâ’atnamede geçen:

“... **Fe-erselnâ ‘aleyhim rîhan şarşaran fî eyyâmin-naḥisâtin.*** Kâle İbnu ‘Abbâs radiyallâhu ‘anhu: **El-eyyâmu kulluhâ su‘adâtun lâkinne ḥalaḳa ba‘dahâ nâḥusen kemâ enne ḥalaḳa ‘ibādallâhi lakinne ce‘ale ba‘dahâ li’l-cenneti ve ba‘dahâ li’n-nâr.¹** Pes bunda ma‘lûm oldu ki günleriñ sa‘di vardır.

.....

... Pes bu ḥaḳîrû ve faḳîrû’l-muhtâcu ilâ raḥmetillâhi ‘Abdu’l-ganî bin ‘Abdu’l-celîl murâda irüb her günüñ sa‘di ve naşî vesâ’ir ḥavâssa müte‘allik olan etvâr ı aḥâdiş ve tefâsîr ve kütüb-i mu‘tebereden ve ḥikâyâtdan

* Fussilet Süresi, 16. Ayet: “Biz de Onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik.” (Altuntaş ve Şahin, 2011: 477).

¹ Bütün günler uğurludur ancak bazılarını uğursuz olarak yarattı. Nasıl ki kullarını yarattı ama bir kısmını cennetlik bir kısmını da cehennemlik yaptı (Altuntaş ve Şahin, 2011: 477).

mufaşşıl ve meşrûh ve cem' idüb bir risâle eyledim ki ..." ibaresinden anlaşıldığı üzere sâ'atnameler, Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerif ve muteber kitaplara, önemli kaynaklar olarak gönderme yapmaktadır.

Bu çalışmanın da konusu olan sâ'atnâmeler hakkında hem manzum hem mensur birçok eser yazılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Makedonya Milli Kütüphanesi OMCT II Koleksiyonu 724 numarada Abdulganî Efendi'ye ait olan Havâssü Eyyâmî'l-Usbû isimli eser, mensur olup Türkiye kütüphanelerinde çok fazla sayıda nüshası görülmüştür.
- Milli Kütüphane koleksiyonu 06 Mil Yz A 7314 numarada Hibetullah Gözcu b. İbrahim'e ait Sâ'atname isimli mensur eser, 160 varak olan eserin kütüphanelerde 100'ün üzerinde nüshası görülmüştür.
- Milli Kütüphane 06 Mil YzA 3459/ 8 numarada 134a-136b varakları arasında kayıtlı olup şairi bilinmeyen sâ'atname, manzumdur.
- Milli Kütüphane Mil Yz B 947/23 numarada 117b-120a varakları arasında Risâle-i der-Beyân-ı eyyâm-ı Seb'a" ismiyle kayıtlı eser, mensurdur.
- Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2080/3 numarada 48b-55a varakları arasındaki eser, "Ahkâm-ı Eyyâm" ismiyle kayıtlıdır.
- Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 3039/3 numarada 16b-18a varakları arasındaki eser, "Ahkâm-i Sâ'atü'l-Eyyâm ve'l-Leyâli" ismiyle kayıtlıdır.

Farklı kütüphanelerde ve hatta aynı kütüphanede farklı isimlerle kaydedilen eserlerin nüsha sayısı oldukça fazladır. Bu durum sâ'atnamelerin yazılmış oldukları dönemlerde çokça rağbet gördüğünün delilidir.

Bu çalışmaya konu olan Esrâr-ı Eyyâm isimli manzum eser, günümüz Türkçesi ile "Günlerin Sırları" adını taşıyıp, içinde bulunduğu mecmuada yer alan başlığından da anlaşılacağı üzere, "Her ayın uğurlu ve uğursuz günlerini" konu edinir. Eser, adında Sâ'atnâme, Falnâme ya da Yıldıznâme tabirlerini taşımamakla birlikte konusu bakımından bu türler arasında gösterilebilir. Aşağıda, birey ve toplum için iyi ve kötüyü ayırt etme, kötülüklerden korunma ve iyiye yönlendirme işlevleri olması bakımından günlük yaşamın yasaları olarak nitelendirilebilecek, gelenek ve göreneklerin tamamlayıcısı olan inanç ve inanışlara dayalı uygulamaları içeren Esrâr-ı Eyyâm isimli bu eserin şekil, içerik, dil ve üslup özellikleri ele alınmış; Latin harfleri ile çevirisi verilen eser, bilim dünyasının ilgisine sunulmuştur.

2. BULGULAR

a. Eserin Adı ve Nüsha Özellikleri

Eser; 06 Mil Yz A 4077 numaralı mecmua içerisinde, 06 Mil Yz A 4077/3 demirbaş numarada 62b-64a varakları arasındadır. Sırtı tamir görmüş, şemseli, zencirekli kahverengi meşin kaplı mukavva bir cilt arasındaki mecmuanın içerisinde "Rebî'a-i Ezhâr, Miftâhu'l-Hisâb, Esrâr-ı Eyyâm, Terceme-i Pend-nâme-i Attâr, Menâfi'u'n-Nâs, ed-Durru'l-Manzûm fi't-Tıb, Menâkıb-ı Enbiyâ ve Merâtib-i Selâtîn, Târih-i Mulûk ve Elkâb-ı Selâtîn" isimli eserler mevcuttur. Makaleye konu olan eser mecmua içerisinde "Her ayın sa'din ve nahsın beyân ider" başlığı altında yer almaktadır. Talik ile yazılmış olan eserin her varağı 20 satırdır. Eser içerisinde şairin ismi ve mahlası bulunamamıştır.

Eserin bir başka nüshası Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3537/4 numarada "Eyyâm-ı Sa'd" ismiyle kayıtlıdır. 64-65b varaklarındaki eser 25 satır olup nestalik yazı ile yazılmıştır.

b. Eserin Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı ile yazılmıştır.

c. Eserin Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin hangi tarihte yazıldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

“Ben teraḥḥumdan saña yād eyledim

Ca’fer-i Şâdık dilden söyledim

Sen daḥi eyle ri’āyet yime ğam

Kim vücūduñdan tekessür ola ğam

Key katı şakla sa’âdet bulasın

Olmasun şoñra nedāmet bulasın” (beyit 10-12)

Şair, eserini Cafer-i Sâdık’ın eserinden faydalanarak yazdığını, yaşantısında sıkıntı çekmek istemeyenlerin, pişmanlık duymak istemeyenlerin ve hayatta mutlu olmak isteyenlerin bu esere riayet etmeleri gerektiğini belirtmiştir.

10. beyitte *Ca’fer-i Şâdık dilinden söyledim* tabirini kullanan şair, eserini Câfer-i Sâdık’a ait olan cifr ve fal kitaplarından tercüme ettiğini belirtmişse de, Mehmet Atalan Câfer-i Sâdık’a nisbet edilen fal, kimya ve cebr ile ilgili eserlerin ona ait olmadığı söylemektedir. (Atalan: 122)

d. Eserin Dil ve Üslubu

Eserde ayın hareketlerinden yola çıkarak her bir ayın otuz günü ile ilgili malumat verilmiştir. Otuz günün hangi günleri kutlu ve mübarek, hangi günleri uğursuz ve bereketsiz olduğu dini olaylara bağlı kalınarak açıklanmıştır. Ayın ekser günleri ifade edilirken Türkçe tabir kullanılırken bazı günleri ifade etmek için Arapça tabirler kullanılmıştır.

Eser her türden insana hitap ettiği için eserin dili sade ve anlaşılırdır. Halka yararlı olmak istenen özellikle dini nitelikli eserlerde hedef okuyana talim ettirmek amacı güdüldüğünden bu tür eserler genellikle sanat kaygısından uzak yazılmışlardır. Bu sebeple bu eserler genel olarak sade ve anlaşılır bir üslup ile yazılmıştır. Söz sanatlarına yer verilmemiştir. Türkçe kelimelerin ağırlıkta olduğu bir manzumedir. Şair aruz veznini kullanmakta başarılı iken, kafiye bulmak için olağan bir çaba sarf etmemiştir: Mû-kamu (b. 4), ulu-sevgilü (b. 5), devletlödür-kuḥtudur (b. 13), neden-anadan (b. 29)... Bazı beyitlerde de kafiye yokken aheng rediflerle sağlanmıştır: tamām-tamām (b. 2), ola-ola (b. 22)...

e. Eserin Muhtevası

Eserin ilk on iki beyiti giriş mahiyetindedir. Kamerin bir ay içindeki görüntüsü hakkında bilgi verilmektedir. Ayın bazen inceldiği bazen kalınlaştığı zamanları olduğu söylenmiştir. Kamerî ayın bazen yirmi dokuz gün, bazen otuz gün sürdüğü ve bir sene içinde tüm ayların üç yüz elli dört gün sürdüğü belirtilmiştir. Ayın ilk parlaklığını verdiği zamanın herkesçe bir mana taşıdığı ifade edilmiştir. Ayın hangi günlerinin uğursuz hangi günlerinin uğurlu olduğu bir ilimle bilinmektedir ki bu sayede hangi günlerde sefere gidilir, evlenilir, dünya işleri ile meşgul olunur, büyüklerin huzuruna çıkılır bilinir. Şair bu günler hakkındaki malumatı Câfer-i Sâdık’ın eserinden öğrenerek eserine nakletmiştir. Bu ilme uyanlar saadete ve huzura erecek, uymayanlar gamlanacak ve pişmanlık duyacaktır.

Birinci günden otuzuncu gün hakkındaki malumat şöyledir:

Birinci gün: Her ayın ilk günü mutluluk, saadet ve refaktır. Ne iş yapılırsa yapılsın mutluluk getirir. Hz. Âdem bu günde yaratılmıştır. Evi idare eden kimsenin bir şey alması ve satması iyidir. Büyüklerin huzuruna çıkıp halkın ihtiyacının giderilmesini istemek gerektir. Ey cana can katan kimse, bu gün faydalı bir gündür. Ne işe başlarsan başla o iş kolaylaşır. Bu günde hastalanan tez iyileşir, nesi kaybolrsa bulunur. Bu günden on yedini güne kadar kan vermektan sakınmak gereklidir.

İkinci gün: Hayırlı bir gündür, zira Hz. Havvâ, Hz. Âdem'e bu günde eş seçildi. Bir şey almak-satmak, evlenmek, sefere çıkmak iyidir.

Üçüncü gün: bu gün şerli gündür. İnsanların perhiz yapması, ticaret yapması iyidir. Ancak büyüklerin yanına varmak uğursuzluktur. Dünyevî işleri yapmamak, istekte bulunmamak, başkalarının sözlerini dinlememek lazımdır. Sefere çıkılırsa sefer zamanı uzar, hastalanmaya meyilli kimselerin bu günde hastalanması tehlikelidir. Hz. Âdem ile Havvâ bu gün cennetten çıkarıldıkları için bu gün uğursuzdur.

Dördüncü gün: Alış-veriş yapmak, evlenmek, bir şeyi bina etmek ve sefere çıkmak iyidir. Bu günde doğan oğlan hüner sahibi olur. Günü hoş ve bahtı hoş olur. Dışı temiz ve içi kinden uzak olur.

Beşinci gün: Bu gün uğursuz bir gündür zira Kâbil bu gün doğmuş ve kardeşi Hâbil'i bu günde öldürmüştür. Bu gün doğan erkek çocuk Kâbil'in huyuyla huylanır, oğlu ve kızı çok olup soyu bollaşır ve nefsine uyan kimselerden olurlar.

Altıncı gün: Bu gün evlenen kişiler şanslıdır. Satış yapan pazarlık yapılsa çok kazançlı olunur. İsteğe bulunan kimsenin isteği geri çevrilmez. Ne iş yapılsa sonu hayırlı olur.

Yedinci gün: Yedinci günün hayırlı bir gün olduğu üzerine bir ihtilaf yoktur. Bu gün ne yapılırsa iyi sonuçları olur. Hasta iyileşir, sefere çıkan sağ ve esen döner.

Sekizinci gün: Ne işe başlanırsa hayırlıdır.

Dokuzuncu gün: Hz. Nuh bugün dünyaya geldi. Bu günde doğanlar bahtlı olur, ömrü uzun olur.

Onuncu gün: Bu günün hayırlı bir gün olduğu üzerine ihtilaf edilmemiştir. Ne yapılırsa sonucu hayırlı olur.

On birinci gün: Bu gün Hz. Muhammed dünyaya teşrif etmiştir. Bu gün doğan çocuklar âlim ve akıl sahibi olurlar. Sözü tatlı, manası kâmil, yüzü kutlu talihi mutlu olur.

On ikinci gün: Bu gün iyidir. Yapılan işler olumlu sonuçlanır.

On üçüncü gün: Bu gün yapılan işler yaramazdır. Fidan dikmek, ekin ekmek, imarda bulunmaktan sakınmak gereklidir. Sefere çıkılırsa zorluk çıkar, sabır göstermek gereklidir. İsteğe bulunulsa kaygılı olmak gereklidir. Kimseyle çekişmemek ve tartışmamak gereklidir. Bu gün doğan çocukların talihi kötü, bahtsız olur.

On dördüncü gün: Bu gün mübarektir. Bu gün yapılan şeyler tüm sene bereketini gösterir. Doğan çocuk zengin ve cömert olur. Bu gün hastalanan kişinin rahatsızlığı tehlikeli olur.

On beşinci gün: Bu gün mübarektir. Amellerin tümü yararlı olur.

On altıncı gün: Bu gün kötü gündür. Bu gün ilaç içilmemeli, sefere çıkılmamalıdır. İşler ya zıyan olur ya eksik kalır.

On yedinci gün: Gün içinde her saati iyidir. Yapılan işler yararlı olur. Özellikle kan almak iyidir.

On sekizinci gün: Bu gün mübarek bir gündür. Bu günde hayır çok, şer azdır. Düşman olanlar çok çabuk dost olur.

On dokuzuncu gün: Bu gün vaktin ilk saatleri iyidir. Hz. İshak bu günde dünyaya gelmiştir. Bu gün doğanların ömrü uzun, günü kutlu, bahtı mutlu olur. Çok oğlu ve kızı olur ve soyları dünya var oldukça devam eder.

Yirminci gün: Bu gün de iyi günlerdendir. Yapılan işte kaygılanmaya gerek yoktur.

Yirmi birinci gün: Dünya işlerinden uzak durmak gereklidir, sefer yapmak güçtür. Çok fazla sohbet etmemek ve emanet almamak gereklidir. Söylenmemesi gereken söz gizli kalmalıdır. Sabah yatmamalı dağa çıkmamalıdır.

Yirmi ikinci gün: Bu gün kutlu ve mübarektir. İstekler yerine gelir, dualar makbul olur.

Yirmi üçüncü gün: Bu gün mübarektir, Allah'a şükretmek gerekir. İbni Yâmin bugün doğmuştur. Bu gün doğan çocuğun durumu iyi, ayağı bereketli olur, bir şeyini kaybederse bulan kişi mutlu olur.

Yirmi dördüncü gün: Kötü gündür, sakınmak gereklidir. Zira lanetlenmiş şeytan bu gün dünyaya gelmiştir. Faydasız bir gündür. Bu günde dünyaya gelen çocuğa kibirli ve zorlu isim vermelidir. Bu kişilerin dili keskin, sözü zehirli olur, ölümleri kılıçtan olur. Ok atmak, ata binmek, hamama girmek zarar getirir. Bu gün zehirlenen kişi çabuk şifa bulur.

Yirmi beşinci gün: Bu gün uğursuz gündür, yapılan işler olumsuz sonuçlanır.

Yirmi altıncı gün: Bu gün mübarek gündür. Hz. Musa bugün denizi geçmiştir. Allah'tan ne istense makbul olur.

Yirmi yedinci gün: Bu gün mübarektir, Hz. Yakub bu gün doğmuştur. Bu gün doğan oğlanın hali iyi olur.

Yirmi sekizinci gün: Bu gün mübarektir.

Yirmi dokuzuncu gün: Bu gün kutludur, devletli ve güzeldir.

Otuzuncu gün: Bu gün istekte bulunmalıdır. Bu gün Hz. İsmail doğmuştur, bereketlidir. Bu gün doğanlar, alış verişte çok kazançlı olurlar. Doğan çocuk nasibi bol olarak doğar, doğru konuşur, olumlu düşünür. Unutulan bir şey çabuk hatırlanır.

Şair, otuz gün hakkında malumat verdikten sonra eserini tamamladığını, herkesin ahirete göçeceğini ancak geriye bu eseri yadigar kalacağını belirtmiştir. Eserini âlimlerin, akıl sahiplerinin ve aşk erlerinin okuyacağını belirtmiştir.

En sonra eserini okuyanların kendisine hayır duada bulunmalarını ve eserde ayıplarını görmezlikten gelmesini istemiştir.

f. Eserin Latin Harfli Çevirisi

Her ayıñ sa‘din ve naħsın beyān ider

Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün

1. On iki ay kim ʔolunur hem ʔoĝar
İncelür gāh ʔoĝalur iner aĝar

2. Kim yigirmi ʔokuz oldu ol tamām
Kimisi bellü otuz oldu tamām

3. ʔün bu resm-ile ider devri ‘ayān
Üç yüz elli dört olur günler hemān

4. Ğurre ne gündür her ayuñ mü-be-mü
Añladıñ bildiñ tamām ‘ilmi ʔamu

5. Bunda bir ma‘nā daħi var ey ulu
Hāşş u ‘ām içre mu‘azzez sevgilü

6. Her ayuñ ʔankı günü yatlu-durur
ʔankısı rüz-ile devletlü-dürür

7. Beglere varmak yā evlenmek kişi
Yā sefer yā ĝayrı her dünyā işi

8. Bāri fi’l-cümle bil ey şāhib-fünün
Her ayuñ sa‘di vü naħsi ʔankı gün

9. Sa‘d olursa hem şürü‘ eyle işe
Naħs olursa şabr ʔıl ey paşa

10. Ben teraħħumdan saña yād eyledim
Ca‘fer-i Şādıķ dilden söyledim

11. Sen daħi eyle ri‘āyet yime ĝam
Kim vücūduñdan tekessür ola ĝam

12. Key ʔatı şakla sa‘ādet bulasın
Olmasun şoñra nedāmet bulasın

13. Her ayuñ evvel günü devletlüdür
Her ne iş kim ʔutasın ʔut ʔutludur

14. Ādemi bu günde yaratdı Hūdā
Almak u şatmak eyüdüdür ketħudā

15. Pādişāhlar ʔatına varmak gerek
Hācet-içün ĝalka yalvarmak gerek

16. Her ne iş başlar-[1]sañ ola ʔolay
Menfa‘atlü gün-dürür ey cān-fezāy

17. H̄asta olursa kiŒi hoŒ ola t̄iz
Her nesi yitse buluna ey 'az̄iz
18. İllā Œakla bu ḡuni aldırma kan
On yedi ḡüne degin ey r̄uḥ-ı Œān
19. Hem ikinci ḡun eȳü olsa revā
Zire bu ḡünde yar oldu H̄avvā
20. Almağ u Œatmak nikāḥ etmek kamu
Hem sefer kılamak eȳüdü r̄ ey 'am̄u
21. Pes üçünci ḡun-dürür Œer̄ir-i yevm
Anda perh̄iz eylese hoŒ ola kavm
22. Hem bugün içre ticāret hoŒ ola
Beglere varmak katı b̄i-Œūm ola
23. Emr-i d̄unyāv̄i bugün etmeyeler
H̄acet isteyüb söz iŒitmeyeler
24. Ger sefer kıla uzana r̄uzigār
Œayru olursa ḥaḩardır yādigār
25. Āniñ-içün r̄uz-ı naḩs oldu bu dem
Çıkdı uçmağdan H̄avvā-yla Ādem
26. Hem benā budur dördünci ey birā
HoŒ evlenmek daḩi bey' u Œirā
27. Hem binā yapmak eȳüdür hem sefer
Ger toğa oğlan ola Œāḩib-h̄üner
28. R̄uzı giñ ola v̄ü baḩtı hoŒ ola
TaŒı pāk içi ğarağdan boŒ ola
29. Gör beŒinci ḡun kim naḩsdır neden
Zire bugün toğdı K̄ābil anadan
30. H̄abili hem bugün öldürdi 'ul̄un
Hiç iŒe yarar degildir iŒbu ḡun
31. Ger bugün oğlan toğa ey 'aklı bol
K̄ābilin ḩulḩın ḩūyın ḩūylana ol
32. Çok ola oğlı kıızı arta Œoyı
Nefse uya yavuz ola key Œopı
33. R̄uz-ı sād̄is ḡun ne ḡündür ey ulu
Bugün evlene kiŒi ne baḩtlu

34. Ger şatu bāzār ide ribh ide çok
Hācet isteyen kişi bulmaya yok
35. Her ne iş kim sen tutasın ‘ākıbet
O yitüp andan ötesin ‘ākıbet
36. Bu yedinci gün eyü yok ihtilāf
Her ne işlerseñ eyüdür bī-hilāf
37. Hısta hoş ola sefer kılan kişi
Şağ esen gele mübārekdir işi
38. Hem sekizinci gün ey ma ‘nā-fürüş
Ne işe ikdām idesin ola hoş
39. Hem tokuzuncı gün eyüdür ey ebī
Dünyeye geldi bugün Nūhu’n-Nebī
40. Her ki bu günde toğa ey dil-nüvāz
Devleti çok ola hem ‘ömri dirāz
41. Hem onuncı gün eyüdür bī-hilāf
Her ne işlenürse tutulmaya tāk
42. On birinci gün eyüdür ey şafā
Dünyeye geldi Muhammed Muştafā
43. Ger bu gün toğa veled ey hayr-i nās
‘Ālim ü ‘ākıl kopardır bī-kıyās
44. Ma‘nası kâmil sözi tatlu ola
Tāli‘i mes‘ūd yüzi kutlu ola
45. On ikinci gün eyüdür ey paşa
Her ne iş kim tutasın vara başa
46. On üçüncü gün yaramazdır daħi
Key hāzer kılmak gerekdir şahī
47. Ekin ekerseñ dikerseñ yā dıraht
Yā ‘imāret başlasañ nīk baht
48. İşbu gün şabr it şürü‘ itme şakın
Hem sefer düşvār oladır bil yakın
49. Hācet isterseñ olasın kayğılu
Key şakın itme nizā‘ ey hoş hulū
50. Bu gün olursa veled odsuz yüzi
Tāli‘i bed-baht devletsüz özi

51. Hem bu on dördüncü gün ey nîk-hâl
Gün mübârekdir mübârek gele sâl
52. İşbu gün oğlan toğa ger ey ahî
‘Âlim oladır ğanî vü hem saĥî
53. İllâ bu günde marîz olan yavuz
Key ĥaţarlıdır ĥaĥîkat bil rumûz
54. On beşinci gün mübârek bî-melâl
Dükeli işe yarar bî-intikâl
55. Hem on altıncı gün yavuzdur ser-te-ser
Ne ot içeler bu günde ne sefer
56. Her ne tutarsañ yaramaz geledir
Yâ ziyân ola yâ ebter kaladır
57. On yedinci gün zî-sâ‘at u zihî gün
Dükeli işe yarar ey reh-nümün
58. Ĥaşşa kan almaĥ eyüdüür bî-ĥilâf
Tâ evâĥir ne deġin yok iĥtilâf
59. Ne mübârek gün ola sâmin ‘aşer
Ĥayr öküş ola bu gün az ola şer
60. Bu gün iş iden-dürür fırsat bulan
Tîz girü dost ola hem düşmen olan
61. On toĥuzı gün eyüdüür ibtidâ
Dünyeye İşĥâķı getürdi Ĥudâ
62. Ger bugün ola veled ‘ömri mezîd
Rûzı ĥutlu ola vü baĥtı sa‘îd
63. Çoġ ola oġlı kıızı tuta ĥarâr
Hem soñra cihânda ĥala pâydar
64. Hem yigirminci gün ola eyü
Ger işiñ ola idesin ne ĥayu
65. Pes yigirmi biri gün ey mu‘teber
Key ĥazer ĥılmaĥ gereksin key ĥazer
66. Dünyâ işlerine meyl itmeyi gör
Hem sefer müşkil-dürür gitmeyi gör
67. Şoĥbet idüp oturup ĥalma şaĥın
Kimseniñ emânetin alma şaĥın

68. Şubh vaqtinde uyuma çıkma tağa
Olma o menhī-i dirhem ey ağa
69. Yād u hem baş-ile açma şarāb
Gizlü söz var-ise şakla çün türāb
70. Çün hilālīñ sānī ve'l- 'işrūn ola
Görünce kutlu mübārek gün ola
71. Her neye ārzū idersin buluna
Şankim irişdiñ du'ā maqbūlüne
72. Çün yigirmi üç ola ey bu'l-ḥasen
Gün mübārekdir Ḥaḳka şükr eyle sen
73. İbni Yāmin toğdı bu gün anadan
Okudum gördüm degil pervāneden
74. Ger bu gün ola veled hoş-ḥāldir
Ayağı kutlu sebeblü sāldir
75. Nesnesi yitse buluyan ola şād
Āḫiri hoş oladır ey hoş-nihād
76. Çün yigirmi dört ola bilmek gerek
Key yavuz gündür ḥazer kılmak gerek
77. Dünyeye geldi ḥaḳīḳat ey emīn
İşbu gün içinde nāmerd ü la'īn
78. Menfa'atsiz gün-dürür ey māh-rū
Ger veled gele cihāna rū-be-rū
79. Key tekebbür ḳo ya hem cebbār şıfat
O nekū ḥūyı ya vaz bī-menfa'at
80. Ḥuccet idici dili tīz sözi sem
Āḫir ölümü kılıcdan ola hem
81. Ger ḥacāmat idesin renc iledir
Şeyr u hem şormak katı müşkildir
82. Oḳ atup at ḳoşmak işsisi yok
Varmağıl ḥammāma ḥüsrān ola çok
83. İllā bu günde sem bulan kişi
Tīz bula şıḫḫat gidedir teşvīşi
84. Ḥāmis 'işrīn katı naḫs oladır
Her ne iş kim idesin nehy oladır

85. Ger ola yigirmi altıncı günü
Key mübârek gün-dürür sen bil bunı
86. Sâ'ati buluk laṭîf ey nesl-i Cem
Müsâ peygamber deñizi geçdi hem
87. Her ne hâcet kim dilersin Tañrıdan
Cümlesi maḳbûl ola ey cân-ı ten
88. Sâbi' 'işrîn mübârekdir neden
Toğdı Ya'ḳübü'n-Nebîdir anadan
89. Ger toğa oğlan eyüdü hâl-i deyr
Ṭâli'i meymûn ḥuceste ḥâldir
90. Çün aya sâmin daḥi 'işrîn ola
Key eyü ḳutlu mübârek gün ola
91. Pes yigirmi toḳuzı ḳutlu-yumuş
Sâ'ati ḥüb günü devletlü-yümüş
92. Hem otuzuncı günü ey oş-liḳâ
Ḥâcet istemek eyüdü müṭlaḳâ
93. Key mübârek gün-dür ol bil müṭlaḳâ
Hem bu gün toğdı anadan İsmâ'îl ata
94. Bu gün olanıñ eyüdü haddi yoḳ
Alıcı şatıcı ribḥ eyleye çoḳ
95. Ger veled gelse naşîbü'l-'ıyş ola
Toğrı söyleyici ḥayr-endiş ola
96. Niyyeti ḥayr oladır her rûz [u] şeb
Bir daḥi ma'nâ işit sen bu'l-'aceb
97. Ger yâdı ḳılına bu gün bir ḳumâş
Tîz gerü bulunadır olmaya fâş
98. Görenler geldi cihâna ey ulu
Ḥikmet ü 'aḳl u ma'âniden tolu
99. Kimisi gördi şınadı 'âḳıbet
Kimine geldi münâdî 'âḳıbet
100. Ḳaydını muḥkem yediler bî-gümân
Pes yazup bize ḳodular bî-gümân
101. Kim buları dâ'imâ yâd idevüz
Ḥayr-ıla cân mülkin âbâd idevüz

102. Çün gidevüz biz kıla bu rüzigâr
Kalmaya bizden cihânda yâdigâr
103. İllâ bu sözler ki söylendi tamâm
He bir ay haddince söylendi tamâm
104. Pes buña kılan nazar dîn serveri
‘Âlim ü ‘âkıl muhakkak ‘aşk eri
105. Hây-ile aña bizi erlik ide
‘Aybına bakmaya serverlik ide
106. Kendü lutfundan du‘â eyleye hem
Raħm idüp alkış-ile söyleye hem

3. SONUÇ

Osmanlı sahası içinde hem manzum hem mensur olarak yazılmış olan sâ’atnameler, hem yurtiçi hem yurtdışı kütüphanelerinde sayı olarak çokça mevcuttur. Özellikle Hibetullah Gözcü b. İbrahim ve Abdülganî Efendi’ye ait olan sâ’atnamelerin nüshalarının fazlalığı bu türdeki eserlere yazılmış oldukları dönemde çokça rağbet edildiğinin kanıtıdır. Latin harflerine aktarılan ve incelemesi yapılan eser bu sebeple önemlidir.

Makaleye konu olan Esrâr-ı Eyyâm, 06 Mil Yz A 4077/3 numarasıyla Milli kütüphanede kayıtlıdır. Mesnevi nazım şekliyle yazılan eser aruzun fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün kalıbıyla yazılmıştır. Eserin başında ayın hareketlerinin hem dünyayı hem de insanları etkilediği ve bu sebeple ayın her bir gününün insanlar üzerinde farklı tesirleri olduğu şair tarafından belirtilmiş ve her bir gün için okuyucuya bilgi verilmiştir. Astronomi ve matematiğin hâlihazırda gelişmiş olduğu o dönemler için bu tür eserler halk tarafından rağbet görmüştür. Bu yönüyle bu eserler, toplumun estetik, kültürel ve psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılama işlevi taşıyan önemli araçlardır.

Esrâr-ı Eyyâm isimli bu eser, 106 beyit olup, hemen hemen kusursuz bir aruz vezni ile yazılmıştır. Söz sanatlarından uzak, üslup olarak anlaşılır ve sade bir dille yazılan eserin yazılış veya istinsah tarihi belirtilmediği gibi, dil ve üslup özellikleri bakımından da hangi yüzyıla ait olduğu anlaşılammaktadır. Bununla birlikte, Türk Edebiyatına dair literatüre kazandırılması hem bundan sonra bu türde çalışma yapacak araştırmacılara kaynaklık etmesi hem de Divan şairlerinin halktan, tarih ve edebiyat kitaplarında sözü edildiği kadar kopuk olmadıkları ve sadece belirli bir sosyal zümrenin anlayabileceği eserler vermediklerini göstermesi açısından önemlidir. Halkbilim alanında halk takvimi çalışmalarının yanı sıra geleneksel kültür-edebi eser etkileşimi bağlamında da sâ’atnameler konusunda yapılacak olan disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın, bu doğrultudaki çalışmalara yol gösterici olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Abdülganî Bin Celîl, Risale-i Abdülgani Efendi fi Havâssü Eyyâmi’l-Usbû, Makedonya Milli Kütüphanesi OMCT II Koleksiyonu No: 724, Üsküp.

Altuntaş, Halil; Şahin, Muzaffer (Haz.) (2011). Kur’an- ı Kerim Meâli, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Akaalın, Esra Güzel (2018). “Kitâb-ı Sâ’atnâme (İnceleme, Transkripsiyonlu Metin, Dizin, Tıpkıbasım)”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Atalan, Mehmet (2001). “Cafer Es-Sadık’ın Eserleri”, Dini Araştırmalar, C. 4, s. 11, ss. 113-132.

- Aydın, Mehmet (1995). “Fal”, TDV İslâm Ansiklopedisi Test Yayını, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fal#1> [Erişim: 04.06.2023].
- Boyras, Şeref (2006). Fal Kitabı (Melhemeler ve Türk Halk Kültürü), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çelebi, İlyas (1995). “Fal”, TDV İslâm Ansiklopedisi Test Yayını, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fal#2-islamda-fal> [Erişim: 04.06.2023].
- Gür, Nagihan (2012). “Osmanlı Fal Geleneği Bağlamında Yıldıznâme, Falnâme ve Tâlinâme Metinleri”. Millî Folklor, Yıl 24, S. 96, s. 202-215.
- İlhan, Enes (2020). Örnek Saatname Metni (Havass-ı Eyyâm) Işığında Günlere Dair Bazı İnanışlar ve Kaynakları, Journal of Turkish Language and Literature Volume:6, Issue:3, (443-468).
- Örnek, Sedat Veyis (1971). Etnoloji Sözlüğü, Ankara: DTCF Yayınları.
- Yazar ve yıl yok. Esrâr-ı Eyyâm Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 4077/3 varak: 62b-64a.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.

Katkı Oranı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkıda bulunmuştur.

DİJİTAL KÜLTÜR ÇAĞINDA TEKNO PARKLARIN YERİ: ÇANAKKALE TEKNO PARK FİRMA ÇALIŞANLARININ GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA*

Sibel ŞEN**
Ali Emre BİLİS***

ÖZET

Günümüzde bütün modern toplumlarda var olan teknopark kurumları, araştırma- geliştirme ve inovatif süreçlere destek olan yapıları itibarıyla dijitalleşme konusunda anahtar konumdadır. Ülkemizde birçok ilde kurulan teknoparklar eğitim, yazılım, dijital içerik geliştirme, endüstriyel üretim vb. gibi çeşitli sektörlerdeki firmalara çeşitli olanaklar sağlamaktadır. Bu firmalar teknoparkta kurdukları ofisler sayesinde dijitalleşme süreçlerini hızlandırarak toplumsal değişime, kültürel süreçlere yön vermektedirler. Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki temel motivasyon da işte bu süreçleri doğru bir şekilde analiz edebilmektir. Çalışmanın birincil amacı, dijitalleşme, dijital kültür kavramlarının teknoparklarla olan ilişkisini açıklamak ve dijital kültürün yayılmasında teknoparkların rolünü öğrenmektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve bu kapsamda durum çalışması deseni oluşturulmuştur. Veri toplama tekniği olarak görüşmeler yapılmış bununla birlikte teknoparka ilişkin veriler alan araştırması ile elde edilmiştir. Örneklem olarak belirlenen Çanakkale Teknopark içerisinde faaliyet gösteren firma sahipleriyle; dijital, dijital kültür, yeni medya araçları, teknoparklar ve şirket tutumları temalı görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde katılımcıların düşünceleri ve deneyimleri elde edilmeye çalışılmıştır. Firma sahiplerinin katılım sağladığı çalışmada elde edilen veriler maxqda programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analizler kapsamında tüm boyutlar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre teknopark bünyesinde faaliyet gösteren firmaların iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullandıkları, dijital gelişmeleri yakından takip ettikleri, getirdikleri yenilikler sayesinde topluma ve kültüre yön verdiklerini düşündükleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital, Dijitalleşme, Dijital Kültür, Yeni Medya, Teknopark.

THE ROLE OF TECHNOLOGY PARKS IN THE ERA OF DIGITAL CULTURE: A QUALITATIVE STUDY BASED ON THE VIEWS OF ÇANAKKALE TECHNOLOGY PARK EMPLOYEES**ABSTRACT**

Technology park institutions, which exist in all modern societies today, are crucial in terms of their support for research, development, and innovative processes, making them key players in the realm of digitalization. In Turkey, technology parks established in various cities provide diverse opportunities to companies in sectors such as education, software development, digital content creation, industrial production, and more. Through the offices they establish within technology parks, these companies accelerate their processes of digitalization, steering societal and cultural changes. The primary motivation behind this study is to accurately analyze these processes. The main objective of this study is to elucidate the relationship between digitalization, the concept of digital culture, and technology parks, as well as to understand the role of technology parks in disseminating digital culture. The study employs a qualitative research method, using a case study design. Interviews were conducted as the data collection technique, supplemented by field research to gather information related to the technology park. Interviews were conducted with business owners operating within Çanakkale Technology Park, who were selected as the sample. The interviews focused on topics such as digitalization, digital culture, new media tools, technology parks, and company attitudes. The aim was to capture the participants' thoughts and experiences. The data collected from the study, in which business owners participated, were analyzed using the MAXQDA

* Bu makale, 1. yazarın Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı'nda hazırladığı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

** Çanakkale Teknoloji Geliştirme Bölgesi A.Ş., Kuluçka Merkezi Koordinatörü, sibellsenn@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8277-758X

*** Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Televizyon Anabilim Dalı, aliemre.bilis@comu.edu.tr, Çanakkale, Türkiye. ORCID ID: 0000-0001-9892-9907

program. The analysis revealed significant relationships across all dimensions. Accordingly, it was determined that companies operating within the technology park effectively utilize communication tools, closely monitor digital advancements, and believe that they shape society and culture through the innovations they introduce.

Keywords: Digital, Digitalization, Digital Culture, New Media, Technology Park.

1.GİRİŞ

İnsanoğlunun bilimi teknoloji olarak kullanmaya başlaması ile günlük hayatında köklü değişimler yaşanmış, eski zanaat uygulamalarının yerini bilimsel bilgi almaya başlamıştır. Aynı zamanda insanoğlu doğada var olan nesnelere teknik beceri ile araç gereçleri dönüştürmüş böylece avcı-toplayıcı düzenden yerleşik düzene geçmiştir. Antik Yunan'dan günümüze kadar teknoloji insan hayatının varlığını beslemiş ve tarih boyunca kazanılmış olan teknik beceriler teknolojik ilerlemeye katkıda bulunmuştur. Süreklilik göstererek hızla ilerleyen bu kavram, insanoğlunun teknolojik sonuçlardan daha fazla yararlanmasını sağlamıştır. Bu anlamda teknolojinin toplumsal etkileri küreselleşme ile gündelik rutinlerin içinde hızla deneyimlenerek toplumun önceki yaşam alanında değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Küresel çapta internetin kullanılmaya başlanması ile tüm insanlığı etkisi altına alan teknoloji ve dijitalleşme kavramları, toplumun ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda içinden çıktığı toplumun gelişimini de etkilemektedir. Çünkü "teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, etkileşime girdikleri toplumsal yapıları da karşılıklı olarak değişikliğe uğratmaktadır. Bu anlamda denilebilir ki; toplum teknolojinin üretilmesinde rol oynarken, teknoloji de toplumdaki yeniliklerin meydana gelmesinde önemli bir rol oynamaktadır" (Yeşilorman ve Koç, 2014: 117-118). Bu bağlamda teknoloji, günümüz toplumunu olduğu kadar geçmiş toplumların yaşamlarını da şekillendiren önemli bir kavram olarak görülmektedir. Görünen o ki insanoğlunun ihtiyaçlar doğrultusunda teknolojiyi kullanarak ortaya koyduğu araç-gereçler, yeni oluşumları meydana getirmektedir.

Hızla ilerleyen günümüz teknolojisinin hayatımızda büyük yer edinmesiyle teknolojik gelişmelere verilen önem her geçen gün artarak ilerleme göstermektedir. Bu anlamda toplumların küresel rekabetleri önem kazanarak teknolojinin üretildiği, geliştirildiği, ar-ge faaliyetlerinin yapıldığı teknoparklara ihtiyaç duyulmuştur. Felsenstein'a (1994) göre, bilim parkının öncelikli amacı, teknoloji için bir tohum yatağı ve bir yerleşim bölgesi olmak ve "yeni, küçük, yüksek teknoloji firmalarının gelişimini ve büyümesini besleyerek, üniversite teknik bilgisinin transferini kolaylaştırarak bir kuluçka rolü oynamaktır." Bir diğer amaç ise bölgesel ekonomik kalkınma veya canlanma için bir aracı görevi görmektir.

Bu bağlamda teknoparklar, girişimcilere bir iş ya da hizmet yapma sürecini içeren bir yol haritası sunmaktadır. Teknoparklar, yerel endüstrilerinin ve bölgenin teknolojik gelişmişlik düzeylerinin yükselmesinde, özellikle daha yüksek katma değerli faaliyet gösteren yabancı yatırımcıları çekme noktasında firmalara katkı sağlayarak ürünün ticarileştirilmesi açısından da buldukları bölgeye sunduğu avantajlardan dolayı önemli sayılmaktadır.

İnsanoğlunun teknolojik gelişmeler ile sürekli iç içe olduğu içinde bulunduğumuz dönem dijital çağ olarak adlandırılmaktadır. Hemen her alanı etkisi altına alan dijitalleşme süreci beraberinde dijital teknolojilere uyum sorunun yaşanmasına neden olmuştur. Bu anlamda teknolojik gündemin içerisinde yer alan toplumun; teknoloji ile uyum süreci, dijitalleşmeye katkı sağlaması ve kültürel süreçle bağdaştırması 'dijital-kültür' kavramını gündeme getirmektedir. Teknolojiyi günlük hayatın içinde deneyimleyerek yaşam biçimi haline getiren birey günümüz sanal kültürü içinde yer alarak dijital-kültür kavramını pratiğe dönüştürmektedir. Tüm bu dijitalleşme süreçleri beraberinde sosyal yapının değişmesinde rol oynamaktadır. Böylece içinde bulunduğumuz çağ ile teknolojik olanın insandan ayrılmadığı, teknolojinin düşünce yapısını etkilediği bir dönem başlamıştır. "İnsan hayatındaki her araç, onun yaşama bakış açısını da etkilemektedir. Yaşamı etkileyen araçlar, bireyin düşünme ve

düşünce biçimini de etkilemektedir” (Batur ve Uygun, 2012: 85). Bu demek oluyor ki değişim dijital yeniliği beraberinde getirmektedir. Ayrıca yeni teknolojilerle birlikte toplumsal yapı değişim gösterirken toplumun norm ve davranış kalıpları da değişmektedir. Bu nedenle içinde bulunduğumuz çağı anlamının doğrudan doğruya bağlantısı, teknolojiyi ve onun boyutlarını tanımaktan geçmektedir.

Teknolojik anlamda yaşanan hızlı gelişmeler iş dünyasını şekillendiren dönüşümleri beraberinde getirirken aynı zamanda bireylerinin teknoloji üzerinde daha fazla vakit harcamalarını ve teknolojik değişime uyum sağlamalarını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda işletmelerin teknolojiyi en etkin şekliyle yönetebilme biçimlerini arama zorunluluğu gündeme gelmektedir. Özellikle teknolojinin işletmeler açısından etkisine bakıldığında ar-ge ve teknoloji geliştirme unsurları büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda bugünkü bilim ve teknoloji kümelenişiyle birlikte ticaretin, kültürün, toplumun yapısı yeniden şekillenerek, bilim ve teknoloji kümesi tüm yapıyı dönüştürmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada dijital kültürün yayılmasında teknoparkların rolünü öğrenmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda teknopark çalışanlarıyla bireysel görüşmeleri içeren bir yöntem belirlenmiştir. Bireysel görüşmelerde sorulacak sorular araştırmanın amacı doğrultusunda ve kuramsal çerçeve bağlamında oluşturulmuştur. Aynı zamanda görüşme soruları literatür çalışması yapılarak hazırlanmıştır. Dijitalleşme eksenindeki kavramlarla ilişkili sorular vasıtasıyla dijital kültür çağında teknoparkların işlevlerini ortaya çıkartmayı hedefleyen sorular niteliğindedir. Araştırmanın evreni Çanakkale Teknopark 'ta yer alan 18 yaş üzeri çalışan firma yöneticilerdir. Coğrafi bölgesel kapsamı, Çanakkale İl'inde Çanakkale Teknopark 'ın bünyesinde bulunan işletmeler seçilmiştir. Örneklemi ise araştırma evreni özelliklerini taşıyan girişimci firma yöneticilerinden oluşmaktadır. Çalışma yüz yüze ve çevrim içi yapılmıştır. Teknopark firmaları tarafından dijital kültürün benimsenmesi ve geliştirilmesini ölçmeye yönelik hazırlanan sorular uygulandıktan sonra veriler maxqda programında analizleri yapılarak yorumlanmıştır. Sonuçta analizler kapsamında yapılan tüm boyutlar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Makale bazı analiz sonuçları üzerinden dijital kültürün yayılmasında teknoparkların rolü üzerinde çıkarımlarda bulunmaktadır.

2.DİJİTAL, DİJİTALLEŞ(TİRİL)ME VE DİJİTAL KÜLTÜR

Hızla gelişen teknoloji ile dijital teknolojilerin kullanım alanı tüm dünyada yaygınlaşmış, yenilikçi üretim şekillerinin ortaya çıkması ile günlük hayatın içerisinde yer almaya başlayan dijital, dijital dönüşüm ve dijitalleşme kavramları sıkça duyulmaya başlanmış, toplumları çeşitli yönlerden etkisi altına almıştır.

İngilizce kaynaklarda dijital kavramı, 0-9 rakamları arasında oluşan verilerin karşılıklı transfer edildiği ve elektronik ekranda gösterildiği sistemler ile bilgisayar teknolojileri olarak tanımlanmaktadır (Gülsoy, 2020: 221). Dijital kelimesi etimolojik olarak incelendiğinde ise Latince parmak anlamına gelen “digitus” kelimesinden ortaya çıkarıldığı ve parmaklarımızla sayabildiğimiz rakamları ifade etmek için kullanılan kelime olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda dijital kelimesi bilgilendirme sistemlerinin ana noktasını oluşturan sayısallaştırmayı dile getiren kavram olarak açıklanmaktadır (Klein, 2020: 998). Bu demektir ki hayatımıza giren dijital kavramı sayılarla yakından ilgili olup, analog olan verileri sayısallaştırılarak bilgisayarlar tarafından işlenebilen, saklanabilen, yönetilebilen bir veri haline dönüştürmektedir. Dijital sözcüğünün günümüzdeki en bilinen kullanımı temelde bilgisayar ve teknoloji ağırlıklı sistemde reel yaşam bilgisinin ikili (2’li) sayı formatına çevrilerek dijital ses ve fotoğrafçılığa evrilmesini ifade etmektedir (Tocci vd., 2004: 4).

Dijital devrim 1960’larda bilgisayarla başlayan, 1980’lerde bireysel bilgisayarların kişilere ulaşmasıyla devam eden 1990’larda internetin temel rol almasına kadar olan dönem olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde bilgisayar kullanım oranı artmış ve bundan önce kâğıtlarda var olan bilgiler artık bilgisayarlarda tutulmaya başlanmıştır (Dündar, 2020: 4).

Dijitalleşme dilbilimsel kapsamda bakıldığında; analog olarak ortaya çıkarılan verilerin, bilgisayara aktarılarak, bu dataların bilgisayar aracılığıyla kullanılabilir şekilde sıfır ve bir (0 ve 1) rakamlarından meydana gelen bir seriye dönüştürülmesi kısmını ifade etmektedir (Cambridge Dictionary, t.y.). Dijitalleşme kavramı; “bir iş modelini, iş süreçlerini değiştirerek yeni gelir ve değer üreten fırsatlar sağlamakta bununla birlikte dijital teknolojilerin benimsenmesinde ve dijital bir işletmeye geçiş sürecinde aktif rol oynamaktadır” (Gartner Glossary, 2020). Bu bağlamda Gartner sözlüğüne göre yaşanan sosyal etkileşimlerin yanı sıra iş model süreçlerindeki değişimlere odaklanıldığı görülmektedir. Dijitalleşme tek bir seferlik bir olay olmamakla birlikte bir süreci temsil etmektedir. Bu süreç insan kaynaklı bir durumdan veya art arda gelen bazı olaylardan yazılıma dayalı bir durumu geçişi ifade etmektedir (Bloomberg, 2018). Dijitalleşme bir diğer yandan dijitalleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Dijitalleşme en temel tanımıyla; belgelerin kopyalanmasına olanak tanıyan bir bilgi kodlama eylemidir (Petrescu, 2008: 547). Dijitalleşme ve dijitalleşme kavramları, içinde bulunduğumuz dijital dünyanın insanoğlunu hangi yönde şekillendirdiği ile ilgilenmektedir. Aynı zamanda küreselleşmenin yaratmış olduğu ulusal sınırların ötesine yayılmasına odaklanmaktadır. Bu bağlamda iş dünyasında iş süreçleri ve faaliyetleri farklı bir boyuta taşınarak dijital bir eyleme dönüşmüş, dijital bir çalışma ortamı sağlanmıştır.

Brookings raporunda da dijitalleşmenin insanları nasıl etkilediğine odaklanmaktadır. Rapora göre “Dijitalleşme iş dünyasını dönüştürmektedir” (Muro vd., 2017: 7). Bu anlamda “Dijital becerilerin kazanılması artık bireysel, sektörel ve bölgesel başarı için bir ön koşul haline gelmiştir.” Böylece dijital dönüşüm kavramını günümüz toplumu ve iş dünyası için en önemli yönelimlerden biri haline gelmesini açıklamaktadır. Özellikle işletmeler “hızla ilerleyen bilgi ve iletişim teknolojilerinin yarattığı olanaklar ve toplumun değişen ihtiyaçları doğrultusunda, organizasyonların daha aktif, verimli hizmet vermek ve faydalanıcı memnuniyeti sağlamak adına insan, iş süreçleri ve teknoloji unsurlarında” dijital bir dönüşüme girmektedirler (Tübitak-Bilgem, t.y.). Tüm bu süreçler yaşam tarzlarını ve kültürü de etkilemekte, değiştirmektedir.

2.1. Dijitalleşen Kültür ve Değişim

Teknolojinin tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu evrimsel süreç değerlendirildiğinde günümüz toplumları teknolojik anlamda en hızlı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı çağın içinde yer almaktadır. 20. yüzyılın sonlarında doğru yaşanan bu hızlı değişim aynı zamanda günlük hayatı, yapısal düzenleri, toplumsal kavramları ve normları da önemli derecede etkilemektedir. Dijital çağın getirmiş olduğu bu ivmeli değişim ve dönüşüme uyum sağlamak önemli olduğu kadar bilginin saklanması, korunması, gelecek kuşaklara aktarılması da günümüz toplumlarında önemli bir yer edinmeye başlamıştır. İnternetin hızla gelişmesi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen teknolojik ilerlemenin ortaya çıkarttığı bu değişim günümüzde geleneksel olarak ifade ettiğimiz kültürün yerini yeni bir kültür süreci olarak görünen ve “dijital kültür” olarak adlandırılan kültür almıştır (Koç, 2022: 502). Geçmişten günümüze varlığını sürdüren ve toplumsal düzenin içinde değiştirici, dönüştürücü ve bütünleştirici gibi etkin bir rol oynayan kültür kavramı, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin her alana nüfuz etmesi ile yeni bir kültür süreci başlamıştır. Bu etkileşim kültürün dijitalleşmesine yol açmış ve dijital kültür olarak tanımlanan yeni bir kültür kavramı ortaya çıkmıştır. Dijital kültür ve olan kültür üzerinde bu anlamda etki sahibi olarak geleneksel kültürü dönüştürerek yeniden şekillenmesinde rol oynamaktadır.

Dijital teknolojilerin ortaya çıkması ve kullanılması ile hızla yayılan kültür kavramı toplumun yapısını değiştirerek kendi kültürünü, kendi dilini meydana getirmektedir. Dijital kültür doğası gereği anlık ve interaktif bir yapıdadır. Bu bağlamda içinde bulunduğumuz teknoloji kültürü dönüştürmektedir diyebiliriz. Deuze (2005: 66) dijital kültürü şöyle ifade etmiştir: dijital kültür, üst seviyeye geçmiş değerler sisteminin ve art arda meydana gelen beklentinin online kullanıcılar ile beraber data ve haber medyası üreticileri sayesinde ifade edilmesidir ki

bu durum medya katılımı, medyanın ileriye taşınması ve içeriğin kullanıcı tarafından oluşturulmasından meydana gelmektedir.

Çevrim içi kültür, bilgisayarlar ve insanlar arasındaki katı bağlantıların anlamlı ilişkilere dönüşmesine izin vermiştir (Ronchi, 2009: 15). Dolayısıyla böyle bir kültürün hem çevrimiçi hem de çevrimdışı düzeyde sonuçları olmaktadır. İnsanoğlu değişen dünyada ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam kalitesini artırmak ya da değiştirmek için modern teknolojiyi kullandıkça toplum alışkanlıkları da dönüşmeye başlamıştır. “Dijital kültür; kendi başına yorumlanamayan, hatta var olmayan ‘geleneksel’ kültürün büyüyen bir parçasıdır ve ister dijital olarak yaratılmış isterse de dijitalleştirilmiş olsun, dijital bir platformda var olan tüm kültürel nesnelere ve onlar tarafından taşınan anlamların bir toplamı olarak görülmektedir.” (Rab, 2007: 1). Dijital kültür, bilgisayar ve bilgisayarla alakalı veri paylaşma araçlarının ortaya çıkışıyla kuvvetlenen, kültürel kazanımda dijital ortamların kendilerine has olguları arayan ve dijital ortamlarla ilişkisi bulunan kültürel bir çevredir. Dijital kültür değişik yollarla farklı data toplama yollarını kullanarak araştırılabilir. (Bell, 2001: 187). Günümüz teknolojik gelişimi sayesinde sanat, spor, edebiyat, müzik, bilim, kültür gibi alanlarda çoğu süreç dijital araç ve uygulamalar üzerinden yürütülmektedir. Dijital kültürün etkileri hem her yaşta insanı hem de sektör dünyasını etkisi altına almaktadır.

Günümüzde kitle iletişim araçlarının kullanımı ve teknolojinin yaygınlaşması ile anlık bilgi akışı sağlanmaktadır. Özellikle 2019 yılında yaşanan COVID-19 pandemisi sürecinde girişimcilik ve inovasyonu dijitalleşme ve dijital dönüşüm kolu olarak görme konusunda talihsiz bir hızlandırıcı etkisi olduğu görülmüş ve şirketlerin alışkanlıkları tamamen dijitalle aktarılmış internet kullanımı hızla artmıştır. We Are Social Global Dijital 2023 Raporuna göre; Dünya çapında internet kullanıcılarının sayısı, 2023 itibarıyla 5,16 milyara yükselmiş bu da dünya nüfusunun yüzde 64,4’ünün artık çevrimiçi olduğu anlamına geliyor (Wearesocial, 2023). Bu sürece hızlı adapte olmak zorunda kalan toplumun her kesimi dijital teknolojilerin avantajlarına ve dezavantajlarına maruz kalmıştır. Örgütler arasında veri, dosya gibi aktarımından organizasyon planlanmasına kadar her türlü alışkanlık internete taşınmıştır. Toplumun akıllı cihazlar ve internet kullanımı her geçen yıl artış gösterirken, bu mecraları sosyalleşmek, iş süreçlerini yürütmek, iletişim kurmak, eğlenmek gibi çeşitli nedenlerle kullanılmaktadır. Tüm bunların sonucunda iletişim kanalları değişmiş, internet kullanımı hız kazanmış, maliyetlerde düşüş yaşanmış, mekân sınırı ortadan kalkmıştır. Bu bağlamda internet kullanımı ile ilgili Türkiye’de kapsamlı çalışmaları yapan kurum Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), internet erişimi ve kullanımı ile ilgili analiz sonuçlarını raporlaştırmaktadır. Bu rapora göre;

Türkiye’de internet kullanımı bilişim teknolojileri kullanıma araştırması sonuçlarını baz alındığında 2021 yılında evlerin %92,0’inin evden İnternete ulaşım olanağına sahip olduğu gözlenmiştir. Bu veri bir önceki yıl %90,7 olarak belirtilmiştir. Genişbant aracılığıyla İnternete ulaşım sağlayan evlerin oranı ise 2021 yılında %92,0 oldu. Buna göre evlerin %61,9’u sabit genişbant bağlantı (ADSL, kablolu İnternet (uydunet), fiber bağlantı vb.) ile İnternete erişim sağlarken %88,5’i mobil genişbant bağlantı ile İnternete erişim sağlamıştır. Genişbant İnternet olanağına sahip evlerin verisi oransal olarak bir önceki yıl %89,9 olarak belirlenmiştir. Özel hedefle kamu kurum ya da kuruluşları ile bağlantı kurmak veya kamu hizmetlerinden fayda sağlamak için 2020 yılı Nisan ile 2021 yılı Mart ayını içine alan 12 aylık dönemde İnterneti kullanıcılarının oranı %58,9 olarak belirlenmiştir. Bu oran daha önce aynı dönem için %51,5 olarak gözlenmiştir (TÜİK, 2021).

Günümüz teknolojik gelişimi sayesinde sanat, spor, edebiyat, müzik, bilim, kültür gibi alanlarda çoğu süreç dijital araç ve uygulamalar üzerinden yürütülmektedir. Dijital kültürün etkileri hem her yaşta insanı hem de sektör dünyasını etkisi altına almaktadır. Dolayısıyla toplumsallığı oluşturan yaşam dünyasının her alanında dijitalleşmeden söz etmek mümkün hale gelmiştir.

3. DİJİTAL KÜLTÜR ÇAĞINDA TEKNOPARKLAR VE ÇANAKKALE TEKNOPARK

Yenilik fikrinin geliştirilmesi ve bir ar-ge yaratılması anlamında teknoparklar günümüz dünyasında kritik bir önem taşımaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle bilgi, öğrenme ve yenilik gibi kavramlar rekabet edebilirlik açısından günümüzde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle teknoloji endüstrisinde ekonomik kalkınma, rekabet avantajı yaratma ve firma performansı açısından teknoparklar önemli bir yer olarak görülmektedir. Bilimsel bilgi ve teknolojik araştırma ile kültürü iş dünyası ile ilişkilendirmesiyle çoğu bölgenin öncelikli politikası olmuştur. Bu bağlamda teknoparklar, inovasyon, ar-ge politikasını uygulamak adına önemli bir araç olarak görülmektedir. Aynı zamanda teknoparklar üniversite-sanayi arasındaki iş birliğini sağlamak ve şirketler arası sinerjiyi yaratmak anlamında inovasyonu ve teknolojiyi kullanma noktasında şirketleri teşvik etmektedir.

Teknopark kavramını tanımlamak için literatürde çeşitli kavramlar yer almaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir; ABD’de “Araştırma Parkı (Research Park)”, İngiltere’de “Bilim Parkı (Science Park)”, Fransa’da “Teknopol (Technopole)”, Almanya’da “Teknoloji Merkezi (Technologie Zentrum)” ve Japonya’da kullanılan “Teknopolis (Technopolis)” gibi kavramlar yanında İleri Teknoloji Yenilik Merkezi gibi İş Kuluçka Merkezi, Teknolojik Yenilik Merkezi (Alkibay vd., 2012: 66-67). gibi adlandırılmalara da rastlanılmaktadır. ‘Teknopark kavramı ‘technology’ ve ‘park’ sözcüklerinden meydana gelmiştir. Bu kavram daha çok ‘teknopark’ olarak adlandırılmıştır (Babacan, 1995: 3). Uluslararası Bilim Parkları Birliği’nin (International Association of Science Park- IASP) tanımına göre teknopark; asıl hedefi, ilgilendiği iş kollarında rekabeti kuvvetlendirmek ve inovasyon kültürünü iyileştirmek, teşvik etmek bağlamında kurumlara değer artışı sağlamak için uzmanlar tarafından yönetilen bir organizasyondur (IASP, 2002). İngiltere Bilim Parkları Birliği’ ise teknoparkı; üniversite, yüksek öğrenim kurumu veya ar-ge merkezleri ile bağlantısı olan, bölgedeki bilgisayar tabanlı şirketlerin ya da diğer kuruluşların meydana gelmesine ve ilerlemesine katkıda bulunan aynı zamanda teknoloji transferi ve iş kabiliyetleri ile ilgili yöneticilik eylemlerini barındıran girişimdir (Bakouros, Mardas ve Varsakelis, 2002) şeklinde tanımlanmıştır.

Schumpeter’e göre; ekonomik anlamda, yeni ürünlere dayalı rekabetin mevcut ürünlerin fiyatlarında değişiklik yapılarak yaratılan rekabetten daha önemli olduğunun (Uzkurt, 2008: 49) keşfedilmesi teknoparkların kurulmasını mecburi kılmıştır. Günümüzde ülkelerin küresel sisteme uyum sağlamalarında, rekabet edebilirliklerinde ve yeni teknolojilerin üretilmesinde ulusal inovasyon kapasiteleri ve politikaları başat rol oynamaktadır (Castells ve Hall, 1994: 1). Bu anlamda teknoparkların ekonomik anlamda ortaya çıkmasında; bilimsel araştırma, teknolojik gelişme ve yeni pazar arayışı etkili olmuştur. Bölgede kurulan teknoparklar sayesinde doğrudan yabancı yatırım bulma noktasında teknoparklardaki üretkenlik artışına güçlü bir şekilde katkıda bulundu.

Dünya ekonomisi dengelerinin 1970’li yıllarda yaşanan petrol ve ekonomik krizin yaşanmasından dolayı değişme göstermesi sonucunda sanayi ağırlıklı üretim azalmıştır. Bunoktada üretimi hızlandırmak ve sanayi işkolunu canlandırma hususunda Ar-Ge’ye harcanan kaynaklar iyileştirilmiş ve araştırma sonuçlarını sanayi işkoluna transferini gerçekleştiren sistemler meydana getirilmiştir (TGBD, 2022). Türkiye’de teknopark algısının yerleşmesi ile birlikte teknoloji kökenli firmaların kurulumu yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu anlamda teknoloji kullanımının artması ve yaygınlaşması için firmalara destek ve hizmet vermek adına teknoparklar önemli roller üstlenmiştir. Bu bağlamda gelişmiş ülkelere bakıldığında da bölgenin teknoparkları bu hedefler doğrultusunda desteklemiş, Girişimcilik faaliyetlerine katkı sunmuştur. Teknoparkların her ülkede farklı dönemlerde kurulması, farklı sayılarda olması bağlamında geçmişleri ve gelişimleri bireysel olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Tüm bunlara ek olarak teknoparklar aynı iş kolundan birçok firmayı bir araya getirmesinden kaynaklı oluşan sinerji sayesinde büyük ve orta ölçekli ya da start-up firmalarının birbirleri ile iş yapma imkânı sağlamasıyla da

önemli bir yer tutmaktadır. Finansal anlamda desteklenmeye ihtiyacı olan firmalar bu noktada iş birliği kurarak ar-ge potansiyellerini geliştirmekte başarılı inovasyon altyapısı inşa etmelerine olanak sağlanmaktadır.

Çanakkale Teknoloji Geliştirme Bölgesi A.Ş., (Çanakkale Teknopark), 2012 yılında kurulmuş olan ve 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında değerlendirilen, Çanakkale'nin teknolojik yenilik ve Ar-Ge altyapısının güçlendirilmesine katkı sağlayarak, Çanakkale bölgesinin yazılım ve teknoloji üssü haline gelmesi noktasında önemli bir yer tutmaktadır. Çanakkale Teknopark bünyesinde bulunan firmaların faaliyet alanlarının dağılımlarına bakıldığında en çok %52'lik oranla yazılım sektörünün yer aldığı devamında %13'lük paya sahip olan dijital içerik geliştirme sektörünün olduğu görülmektedir. (Çanakkale Teknopark, t.y.). Teknoparklar üniversite içinde ya da üniversiteye yakın konumda yapılaşmalarından ve üniversite sanayi iş birliği içerisindeki sistem niteliği taşımalarından kaynaklı akademik personelin, girişimcilerin ve bilim adamlarının tercih ettikleri yerlerdir. Bu bağlamda Çanakkale Teknopark bünyesinde akademisyen oranları oldukça yüksektir. Aynı zamanda yine tarım ve yazılım sektörü yüzdelik olarak en fazla yer alan kısımlardır.

Çanakkale Teknopark 'ın kuruluş gayesi; üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ve üretim sektörlerinin işbirliğinin sağlanması ve ülke sanayinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması amacıyla teknolojik bilgi üretilmesi, yeni üretim metotları geliştirilerek ürün kalitesinin ve süreç verimliliğinin yükseltilmesi ve teknolojik bilginin ticarileştirilmesi noktalarında girişimciyi destekleyerek, KOBİ'lerin yeni ve ileri teknolojilere transferinin ve adaptasyonunun sağlanması olarak ifade edilmektedir. Kurum, teknoloji transferine yardımcı olmayı ve ileri teknoloji sahibi yabancı sermayenin, iş birliği programları dahilinde ülkeye girişini hızlandıracak alt yapıyı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu hedeflere sahip olan Çanakkale Teknopark'ın Teknoloji Geliştirme Bölgeleri 2019 Yılı Performans Endeksi Sonuçlarına Göre 89 Teknopark arasında en iyi gelişme gösteren teknopark olduğu tespit edilmiştir (Çanakkale Teknopark). Bu veriler Çanakkale Teknopark'ın ülkemizin teknolojik gelişimi açısından giderek artan bir öneme sahip olduğunu ve farklı alanlarda gelişim göstermek isteyen girişimci firmalara ve onların projelerine çeşitli destekler verdiğini ortaya koymaktadır.

4. YÖNTEM

Bu çalışmada; hayatın her alanına nüfuz eden dijitalleşme kavramı ile gündeme gelen dijital kültür, yeni medya kavramlarını teknopark firmaları üzerinde değerlendirerek, teknopark firmalarının dijital kültürü anlama ve çalışma hayatına entegre etme süreçlerini tespit etmek ve dijital teknoloji araçlarının hangi düzeyde kullanıldığına ilişkin çıkarımlarda bulunmak amaçlanmıştır.

Çalışma Çanakkale Teknopark 'ta yer alan işletme yöneticilerinin verdikleri cevaplara göre saptanmış aynı zamanda da diğer teknopark firmaları ile teknopark yönetimine önemli öngörüler ve çalışma alanlarında değerlendirilmek üzere fikirler sunulmuştur. Teknolojik ilerlemenin dijital kültür algısının oluşmasında oynadığı rolünü, teknopark çalışanları iş akış süreçlerinde dijital medyayı etkin olarak hangi oranda kullandıklarını ve teknoparklar dijital kültürün yayılmasındaki faktörel konumunu ortaya koymak araştırmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Teknoparklar dijitalleşmenin başladığı, geliştirildiği, bir ürünün meydana getirildiği ve ticarileştirildiği yerler olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmanın problemi; yenilikte ve dijitalleşmede öncü kurumlar olarak ortaya çıkan teknoparkların dijitalleşme süreçlerindeki rollerini analiz edebilmek, teknopark bünyesinde yer alan şirketlerin gerek dijitalleşmeye etkileri gerekse dijitalleşmeyi ne kadar benimsediklerini ortaya koyabilmektir. Zira teknoparklar inovasyon ve teknolojinin merkezinde yer alması amacıyla kurulmuşlardır. Bununla birlikte teknoparkların faaliyetleri kamuoyunda yeteri kadar görünür olmamaktadır. Ayrıca teknopark bünyesinde çalışan yöneticilerin teknoparkların dijitalleşme konusundaki bakış açıları yeteri kadar bilinmemektedir. Bu çalışma

kapsamında yapılan araştırma aracılığıyla bahsedilen bu konulardaki belirsizliklerin giderilmesi ve teknoparkların dijitalleşmeye ve dijital kültüre olan etkisini farklı parametreler ekseninde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın veri toplama sürecinde kullanılan görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın araştırma evrenini Çanakkale Teknopark'ta bulunan toplam 52 girişimci firma yöneticisi oluşturmaktadır. Görüşmeler 9 Mayıs – 9 Haziran 2022 tarihleri arasında rastgele örneklem ile belirlenen Çanakkale Teknopark firma yöneticileri ile yüz yüze veya çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 30 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Görüşmelerden bir firmanın 2 şirketi olmasından kaynaklı çalışma 29 firma ile değerlendirmeye alınmıştır. Bu görüşmelerde araştırmanın temel problemi olan teknoparkların dijitalleşme sürecini ve dijital kültüre olan etkilerini ortaya koymaya amaçlayan ve katılımcıların yorum yapmasına da olanak veren sorulara yer verilmiştir. Elde edilen görüşme sonuçları maxqda programı kullanılarak analiz edilmiştir. Maxqda programının ilk aşamasında deşifreler programa aktarılmış ve programa atılan deşifreler sonrasında kodlamalar yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın kodlarının hangi bağlamlar karşılığında çıkarılacağı ile ilgili fikirler edinilmiştir. Sorulan soruların bağlamına ilişkin cevaplar olması nedeni ile soru bazlı kodlama yapılmamıştır. Oluşan temalar bu noktada soru odaklı seçilmiştir. 29 katılımcının kodlama yöntemi yapılmasıyla ilk aşama tamamlanmıştır. Kod ve temalar oluşturulup birleştirildikten sonra da çalışmanın analiz kısmı yapılmıştır. Kullanılan görsel grafikler ise iki şekildedir. İlk olarak kaç belgede o kodun geçtiğini belirleyebilmek adına alt kodlar istatistiği kullanılmıştır. Katılımcı odaklıdır, belge temellidir. Bu kodlamada katılımcılardan elde edilen verilerin tamamı kontrol edilerek kodların sayısal verilerine ulaşılmıştır. İkinci olarak ise kod temelli bir grafik modeli olan yani kodların kaç defa kodlandığını, tekrarlandığını belirleyebilmek adına kullanılan hiyerarşik kod alt kod kullanılmıştır.

Görüşülecek kişiler listesi hazırlanırken, teknopark bünyesinde bulunan firmaların çalışan dağılımları gözetilmesinden kaynaklı görüşmeye katılacak kişilerin özellikle firma yöneticileri olmasına özen gösterilmiştir. Bununla birlikte firma çalışanları iş akış süreçlerini ancak belirli bir kısmı hakkında bilgi sahibi iken yöneticiler hem iş akış süreçlerinin tamamı hakkında bilgi sahibi olup hem de nihai karar vericilerdir. Görüşme soruları literatür çalışması yapılarak hazırlanmıştır. Ele alınan kavramlar (dijital, dijitalleşme, dijital kültür, yeni medya uygulamaları, iletişim kanalları, teknoparklar) ilişkili sorular ile dijital kültür çağında teknoparkların görüşlerini ortaya çıkartmayı hedefleyen sorular sorulmuştur. Alan çalışmasında kullanılan araçlar, yüz yüze görüşmeler için soru kâğıdı ve ses kayıt özelliği bulunan bir cep telefonudur. Dijital ortamda gerçekleştirilen görüşmeler ise zoom üzerinden yapılmış olup, zoom kayıt özelliği kullanılmıştır. Görüşme süresi araştırma amaçları göz önünde bulundurularak her bir katılımcı için ortalama bir buçuk saat zaman ayrılmıştır. Çevrim içi ortamda yapılan görüşmelerin daha uzun sürdüğü tespit edilmiştir. Araştırma soruları hazırlanırken yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorular ile görüşmeye başlanmıştır. Görüşmelerde baskın ve belirleyici bir tutumdan kaçınılmış ve katılımcıların yönlendirilmeden uzak bir biçimde kendi düşüncelerini aktarmalarına fırsat tanınmıştır.

Çalışmada katılımcılar K1'den K29'a kadar kodlanarak adlandırılmıştır. Çalışmadan elde edilen veriler analiz edildiğinde ise 7 tema ortaya çıkmıştır. Buna göre; demografik özellikler, dijital anlamı, dijitalin getirdiği değişimler, iletişim platformları tercihi, sosyal medyada paylaşılan bilgiler, teknoparkların rolü, Çanakkale Teknopark tercih sebebi başlıkları araştırmanın temalarını oluşturmaktadır. Bu makalede çalışmada elde edilen bulgulardan özellikle önemli gördüğümüz "Dijitalin Anlamı", "Dijitalin Getirdiği Değişimler", "İletişim Platformları" ve "Teknoparkların Rolü" temalarına ilişkin bölümlere ve sonuçlara yer vermektedir. Bu bölümün altında yer alan başlıklarda yapılan analizlerin tabloları ve analizlere ait veriler ve bu verilerin yorumları bulunmaktadır.

teknolojilerin her alana etki etmesi ile toplumun normları değişmiş, kültürün dijitalleşmesi ile yeni bir kültür kavramı meydana gelmiştir. Toplumun içinde bulunduğu çağa ayak uydurması öncelikle dijital teknolojilerin getirdiği yenilikleri algılaması ve onu kullanması ile bağdaştırılmaktadır. Dijitalleşmenin kilit noktası olarak görülen teknoparklar, ar-ge geliştirmek isteyen firmalar için önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada belirlenen temalar ile oluşturulan soruların cevapları çalışmanın ana hatlarını belirlemektedir.

Çalışmadaki birinci tema demografik özellikleri göstermekte olup nitel çalışmaların genelinde demografik özelliklerin incelenen husulardan biri olması sebebiyle dahil edilmiştir. Diğer belirleyici tema ise dijitalin anlamı olup çalışmanın temel problemi ile olan doğrudan ilişkisi sebebiyle bir tema olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte dijitalin getirdiği değişimler teması gerek teknoparkların dijitalleşme süreçlerindeki aktif rollerini gerekse teknoparkta faaliyet gösteren şirketlerin dijitalleşmeyi ne ölçüde benimsediklerini ortaya koyması açısından öne çıkan bir tema olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Dijitalleşmenin ve kültürel değişimin iletişim boyutunu ortaya koyması amacıyla iletişim platformları tercihi teması ve teknoparkların rolü teması da çalışmadaki ana temalar olarak belirlenmiştir. Tüm bu temaların belirlenmesinde çalışmanın başlığı ve problemi dikkate alınmıştır.

Tema 1: Demografik Özellikler

Demografik Özellikler

Belge adı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Dahil Olduğu Sektör	Hedef Pazarımız	Şirketteki Pozisyonu	Şirketin Çalışan Sayısı	Kuruluş Yılı	Teknopark Faaliyet
K1	Erkek	41-45	Lisansüstü	Yazılım	İç Pazar	Yönetici	20-50 Kişi	2021	2022
K2	Erkek	41-45	Lisansüstü	Dijital İçerik Geliştirme	Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2018	2018
K3	Erkek	41-45	Lisansüstü	Yazılım	İç Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2018	2018
K4	Erkek	41-45	Lisans	Yazılım	İç Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2014	2017
K5	Erkek	31-35	Lisansüstü	Yazılım	Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2011	2021
K6	Kadın	31-35	Lisansüstü	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2019	2019
K7	Erkek	41-45	Lisans	Yazılım	İç Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2021	2022
K8	Erkek	41-45	Lisansüstü	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2017	2017
K9	Erkek	31-35	Lisans	Yazılım	İç Pazar	Yazılım Uzmanı	51-80 Kişi	2014	2018
K10	Erkek	41-45	Lisans	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	51-80 Kişi	2013	2020
K11	Erkek	36-40	Lisansüstü	Dijital İçerik Geliştirme	Dış Pazar	Akademik Koordinatör	20 Kişiden az	2021	2021
K12	Erkek	41-45	Lisansüstü	Dijital İçerik Geliştirme	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2019	2019
K13	Erkek	36-40	Lisansüstü	Denizcilik	İç Pazar	Yazılım Uzmanı	131-250 Kişi	2006	2019
K14	Erkek	41-45	Lisans	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	131-250 Kişi	2012	2022
K15	Erkek	31-35	Lisans	Yazılım	Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2021	2021

Tablo 1 (devam)

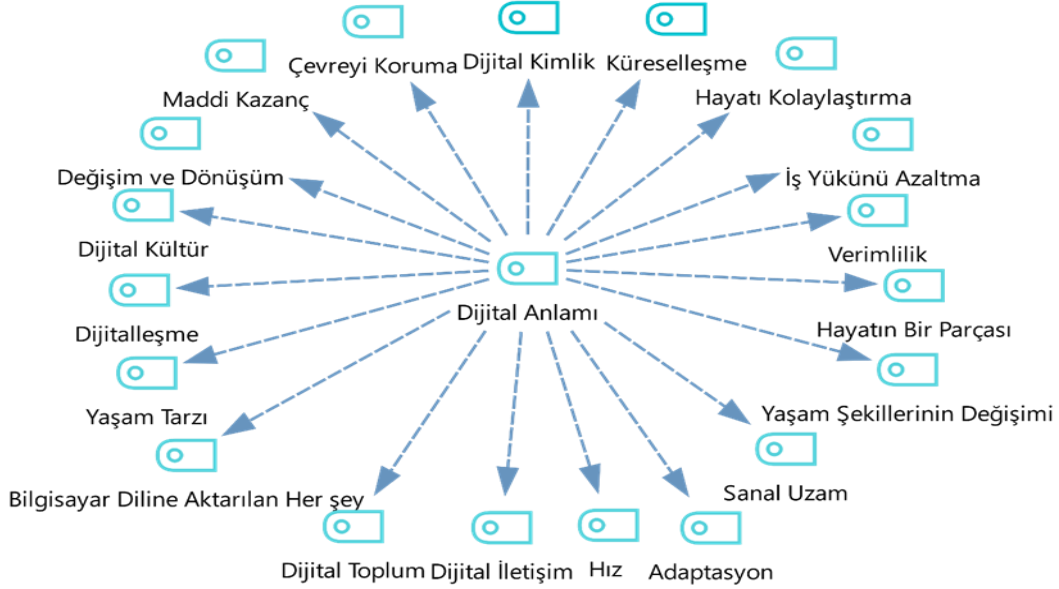
K16	Erkek	31-35	Lisansüstü	Dijital İçerik Geliştirme	Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2017	2022
K17	Erkek	36-40	Lisans	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2006	2022
K18	Erkek	31-35	Lisans	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yazılım Uzmanı	51-80 Kişi	1990	2012
K19	Erkek	31-35	Ön Lisans	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20-50 Kişi	2016	2021
K20	Kadın	41-45	Lisansüstü	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2011	2019
K21	Erkek	36-40	Lisans	Yazılım	İç Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2021	2022
K22	Erkek	36-40	Lisans	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20-50 Kişi	2009	2016
K23	Erkek	36-40	Lisans	Yazılım	Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2016	2016
K24	Erkek	36-40	Lisans	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20-50 Kişi	2014	2014
K25	Erkek	31-35	Lisans	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2021	2021
K26	Erkek	41-45	Lisansüstü	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2019	2019
K27	Erkek	45 ve üzeri	Lisansüstü	Yazılım	İç Pazar	Yönetici	20 Kişiden az	2016	2016
K28	Erkek	31-35	Lisans	Yazılım	Hem İç Hem Dış Pazar	Yönetici	20-50 Kişi	2018	2019
K29	Erkek	30 ve altı	Lisans	Dijital İçerik Geliştirme	Hem İç Hem Dış Pazar	Kurucu Ortak	20 Kişiden az	2022	2022

Görüşmeye katılım sağlayan Çanakkale Teknopark yöneticilerinin demografik özellikleri değerlendirildiğinde; teknopark içinde firma kuran girişimcilerin çoğunlukla erkek (% 85) olduğu, kadın yönetici girişimci oranının (% 15) erkeklere göre az olduğu tespit edilmiştir.

Görüşmeye katılan katılımcıların eğitim oranları lisans ve lisansüstü olarak ayrılmış ve yaş aralıkları ortalaması 30 yaş ile 45 yaş arasında dengeli bir dağılımın tespit edilmiş olup 30 yaşın altında yalnızca 1 katılımcı mevcuttur. Teknopark bünyesinde bulunan firmaların sektörel dağılımlarına bakıldığında yazılımın ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. Hedef pazar odaklı incelendiğinde ise 8 iç pazar, 6 dış pazar ve 15 hem iç hem

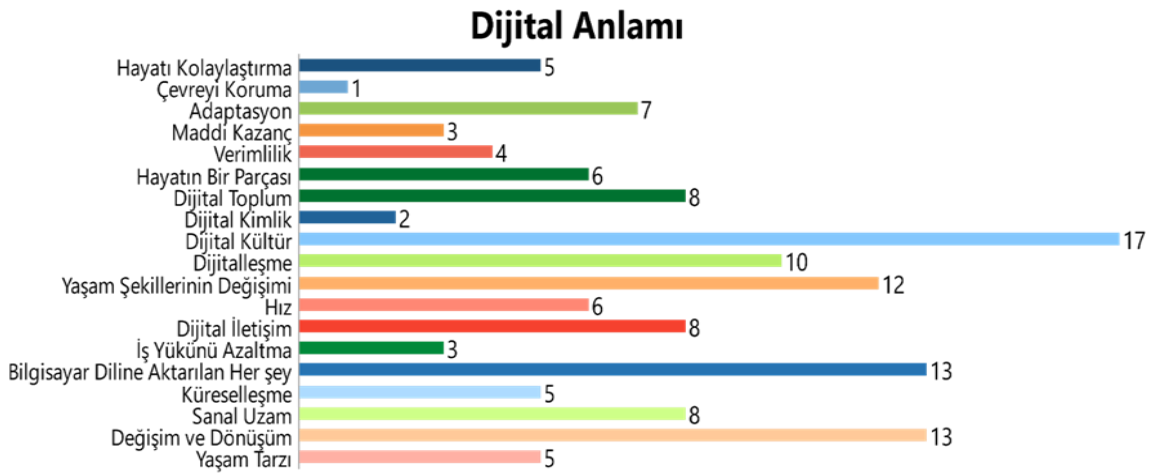
dış pazarda iş yaptıkları tespit edilmiştir. Ayrıca firmaların kuruluş yılları da ele alınmış ve direkt teknopark firması olarak kurulan 13 firmanın olduğu, diğer katılımcı firmaların daha önceden bir ar-ge firması olarak teknopark dışında çalıştıkları anlaşılmıştır. Bir diğer önemli noktada Çanakkale Teknopark bünyesinde yer alan ve görüşmeye katılan 30 firmanın çoğunluğunun çalışan sayısı 20 kişiden az olarak tespit edilmiştir.

Tema 2: Dijitalin Anlamı

Şekil 3. Dijitalin Anlamı (1)

Katılımcıların dijitalin anlamına ilişkin tanımlar dijital anlamı teması altında toplanmıştır. Bu temaya ilişkin kod ifadeler şekil 3'te yer almaktadır. Dijitalin anlamına yönelik çok çeşitli ifadeler yer aldığı için bu bölümde frekanslar ayrı olarak verilmemiştir.

Şekil 4. Dijitalin Anlamı (2)

Katılımcılara dijitalin anlamına ilişkin ifadeleri dijital anlamı teması altında toplanmaktadır. Bu temaya ilişkin kodlar şekil 4'te yer almaktadır. Dijital anlamı temasına ilişkin belge temelli kod grafiğine yer verilmektedir. Buna göre katılımcıların; 17'si dijital kültür, 13'ü bilgisayar diline aktarılan her şey, 13'ü değişim

ve dönüşüm, 12'si yaşam şekillerinin değişimi, 10'u dijitalleşme, 8'i dijital toplum, 8'i dijital iletişim, 8'i sanal uzam, 7'si adaptasyon, 6'sı hayatın bir parçası, 6'sı hız, 5'i hayatı kolaylaştırma, 5'i küreselleşme, 5'i yaşam tarzı, 4'ü verimlilik, 3'ü maddi kazanç, 3'ü iş yükünü azaltma, 2'si dijital kimlik, 1'i çevreyi koruma koduna yanıt vermiştir.

21. Yüzyılın kültürel oluşumunda öne çıkan en önemli gelişme internetin keşfiyle birlikte, iletişim elektronikleşmiş; toplumlar, ağ toplumuna dönüşmüş; enformasyon dijitalleşmiş ve literatüre dijital kültür olgusu dahil olmuştur (Güzel, 2016). Dijitalleşme süreçlerine katılım gerek bireyler gerekse işletmeler için gittikçe daha büyük bir zorunluluk haline gelmektedir. Buna bağlı olarak çok hızlı karar alınıp dahil olunan dijital ortamların öğrenilmesi, tanınması ve anlamlandırılması için daha uzun bir zaman dilimine ihtiyaç duyulmaktadır. Bireylerin veya şirketlerin dijitalleşme gerekçeleri de birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin bir vatandaşın hastane randevusu alabilmesi için e-uygulamaları bilmesi gerekirken pandemi sürecinde işletmeler ayakta kalabilmek için dijital platformlara yönelmişlerdir. Böylelikle dijitalleşme bir yandan zorunluluk diğer yandan özgürleşme veya rakibinin önüne geçme gibi bir durumu ortaya çıkarabilir. Tüm bunlar ise mevcut kültürü değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Bu noktada katılımcıların Dijital Kültür koduna ilişkin yanıtları incelendiğinde de dijitalin ve dijital dünyanın kendine özgü bir kültürü olduğunu, dijitalleşme ile yeni bir kültüre adapte olmak zorunda kaldıklarını, bu anlamda geçmişten günümüze değerlendirildiğinde günümüze aktarılan kültür kavramı ile geçmiş alışkanlıkların birbiri ile iç içe bir forma dönüştüğünü ifade eden, K7 ve K29 kodlu katılımcıların bu koda ilişkin ifadeleri şu şekildedir;

“En tepede dijital dünya kültürün ayrılmaz bir parçası oldu. İki tane gelenekselleşen ve dijitalleşen diye bir ayrım kalmadığını düşünüyorum. İnternet erişiminden, akıllı cihazlara erişime bakıldığında toplumun tamamı bu dijital dünyaya erişmiş durumda.” (K7)

“Hayatın bütünü artık. Kültürle etkisi ise sosyal yaşantıda gündelik hayatta kendi sektörümden bakacak olursam belirli kültüre yönelik çıktılar alabiliyoruz. Yeni bir kültür oluştu.” (K29)

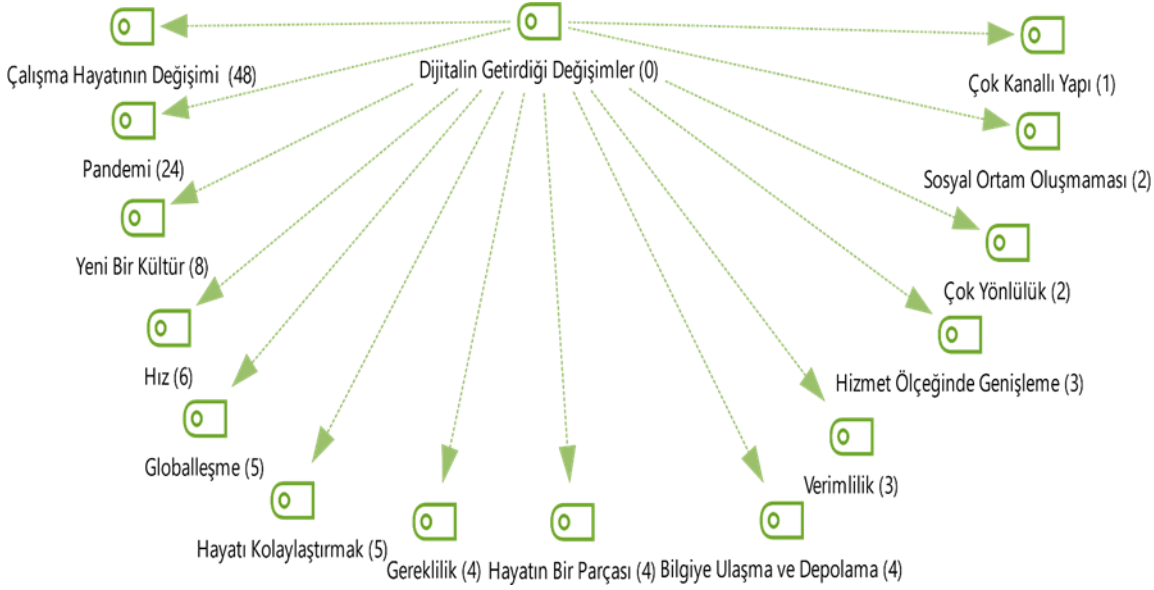
Dijital anlamı teması altında oluşturulan bir diğer kod bilgisayar diline aktarılan herşey kodudur. Katılımcılar eski iş yapma biçimleri ile şimdiki iş yapma biçimlerini karşılaştırmakta, geleneksel iş yapma şekillerindeki yığınlarından sıyrılıp dijitalle aktarılan verilerin sayısallaştırılan, bilgisayar diline yani temelde 1 ve 0'larla ifade edilen her şeyin dijital olarak tanımlandığını ifade etmektedir. K3 ve K26 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Dijital kelime anlamı itibari ile digit. Dijite edilen 0 ve 1 olarak kodlanabilen bilgisayar diline aktarılan her şey olarak karşımıza çıkıyor. Gerçek hayatta uygulamada kullandığımız ise hem yazılım hem donanım hem de pratikte kullanılan araçlar ürünler anlamında dijitalleştirilebilen verileri fonksiyonel hale getiren her şey.” (K3)

“Dijital aslında sayı anlamına geliyor digit kelimesi mesela. 0-1 bunlar sayısal değerler. Bilgisayarın anladığı, bilgisayar tarafından üretilen bilgiler aslında dijital bilgiler olarak adlandırılıyor. Digit aslında günümüzde yine teknoloji ile ilişkilendiriliyor. Sayısal demek ama teknoloji ile ilişkilendiriliyor. Mekanik olmayan otomatik çalışma prensibi olan aletler bunlar dijital malzeme olarak tanımlanıyor.” (K26)

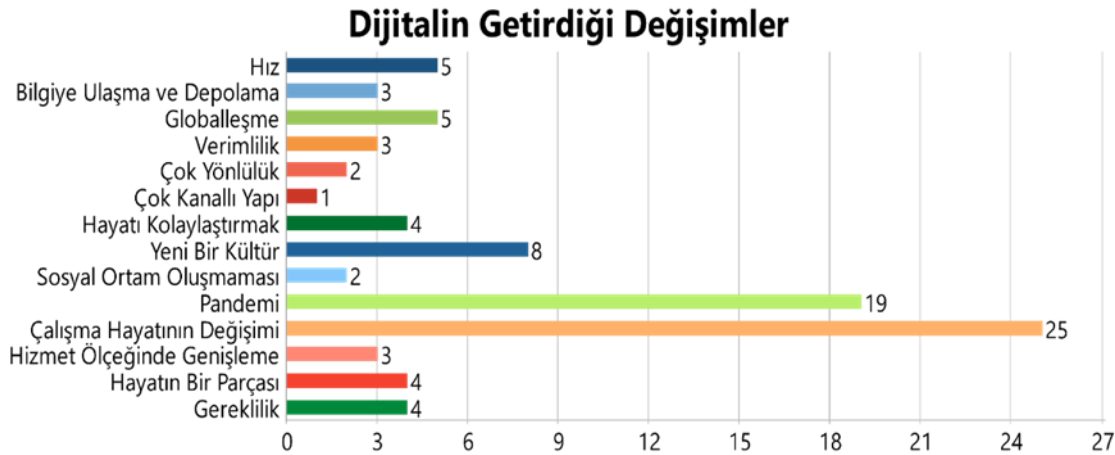
Tema 3: Dijitalin Getirdiği Değişimler

Katılımcıların dijitalin getirdiği değişimlerine ilişkin ifadeleri dijitalin getirdiği değişimler teması altında kodlanmıştır.

Şekil 5. Dijitalin Getirdiği Değişimler (1)

Katılımcıların dijitalin getirdiği değişimler temasına ilişkin verdikleri yanıtlar dâhilinde oluşturulan kodların hiyerarşik alt kod grafiği şekil 5'te yer almaktadır. Buna göre verilen cevaplar arasında 48 çalışma hayatının değişimi, 24 pandemi, 8 yeni bir kültür, 6 hız, 5 globalleşme, 5 hayatı kolaylaştırmak, 4 gereklilik, 4 hayatın bir parçası, 4 bilgiye ulaşma ve depolama, 3 verimlilik, 3 hizmet ölçeğinde genişleme, 2 çok yönlülük, 2 sosyal ortam oluşmaması ve 1 çok kanallı yapı kodu bulunmaktadır. Verilen cevaplardan görünen o ki dijitalin getirdiği değişimlerin çalışma hayatını büyük oranda etkilediği yönündedir.

Şekil 6. Dijitalin Getirdiği Değişimler (2)

Katılımcıların dijitalin getirdiği değişimler temasına verdikleri yanıtlar çerçevesinde oluşturulan kodların belge temelli grafiği yer almaktadır. Buna göre katılımcıların 25'i çalışma hayatının değişimi, 19'u pandemi, 8'i 5'i hız, 5'i globalleşme, 4'ü hayatı kolaylaştırmak, 4'ü hayatın bir parçası, 4'ü gereklilik, 3'ü bilgiye ulaşma ve depolama, 3'ü hizmet ölçeğinde genişleme, 2'si çok yönlülük, 2'si sosyal ortam oluşmaması, 1'i çok kanallı yapı koduna ilişkin yanıt vermiştir.

Bu kapsamda katılımcılara dijitalin getirdiği değişimleri öğrenebilmek adına yöneltilen soru; Dijitalleşmeyle birlikte, çalışma hayatınızda ve sektörünüzde yaşanan değişimler üzerine neler söylersiniz? Sorusudur.

Dijital dönüşüm aynı zamanda toplumsal değişime işaret etmektedir. Bu bağlamda “Günümüz dünyasındaki karmaşık karşılıklı bağımlılıkları yansıtacak, yüz yüze olmayan iletişim ve etkileşim formlarının artan önemini kabul ederek bir kamusal idealini yeniden keşfedilmesi gerekli olacaktır” (Thompson, 2018). Bu yeni kamusal idealin belirleyicisi olan dijitalleşme gerek toplumun her alanında egemen bir hale gelmektedir. Bugün insanın doğumu ve ölümü dahil neredeyse tüm eylemleri dijital bir süreçle kesişmektedir. Bu noktada hayatın değişimi önem arz etmektedir. Zira yapılan araştırmada da katılımcıların dijitalin getirdiği değişimlere ilişkin öne çıkan ilk kod çalışma hayatının değişimi kodudur. Katılımcılar yoğun bir şekilde bu kod bağlamında cevaplar vermiştir. Dijitalin getirdiği değişimlerin başında çalışma hayatının ve çalışma şekillerinin değişimi olduğunu ifade etmektedirler. Buna göre K4, kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir;

“Ve ofis ortamında bazı anlar işe başlamak daha zaman alıyor. Ama uzaktan çalışmada insanlar daha verimli çalışmaya başladı. Tamam dışardayım ama evde takılıyorum sanılmaması adına daha özen veriri oldu işlerine. Hem çalışanla için hem firmalar için dijitalleşme önem arz etti. Mesela 20 kişilik personeliniz var onlar için 20 tane masaya ihtiyacınız var bir evden al eve bırak kültürü var. Ama şimdi bunlar da azaldı. Ekonomik boyutu da etkiledi böyle olunca.” (K4)

Dijitalin getirdiği değişimler teması altında verilen bir diğer önemli kod ise pandemi kodudur. Özellikle pandemi süreci ile çalışma hayatında hızlı bir değişimin yaşandığını, yazılım sektörlerinin zaten dijitalin içine doğduklarını bu noktada herhangi bir uyum sürecinin yaşanmadığını fakat çalıştıkları sektörlerde bu alışkanlığı kazandırmanın zor olduğunu, pandemi ile birlikte her sektörün hızlı bir uyum sürecine girdiğini ifade etmektedirler. Ayrıca pandeminin getirmiş olduğu dijital ortam farklı dijital platformların doğmasına da neden olmuştur. Çalışma hayatında bu noktada ciddi değişimler meydana gelmiştir. Toplantıların online olarak düzenlenmesi ile zaman ve mekân sorunu ortadan kalkarak hem ekonomik hem de zaman anlamında firmalar olumlu etkilenmiştir. Pandeminin birçok sektörü etkilediğini ifade eden katılımcılar pandemi sürecinin dijitalleşmeye katkısı olduğunu ve süreci hızlandırdığını, kişiler ya da kurumlar istemese bile zorunlu olarak dijitalleştiklerini ifade etmişlerdir. Buna göre K28, kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir;

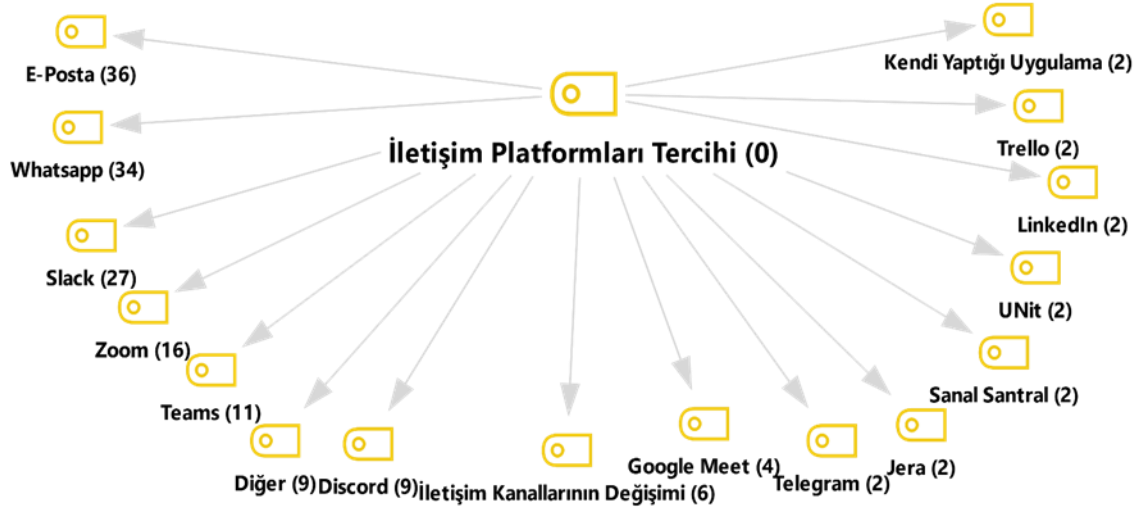
“Pandemi öncesi uzaktan çalışmaya sıcak bakılmıyordu. Geleneksel firmalar çoğunlukta idi. Ama bunu pandemi değiştirdi. Şimdi remote çalışma var ve sektörü buna alıştı... Eskiden ofise neden çağırıyordu çalışanları firmalar güven yoktu. Ama şimdi pandemi ile birlikte çalışanların algısı buna dönüştü. Daha verimli bir çalışma oluştu. Çalışan kendi sistemini belirledi ve motivasyon yüklü oldu. Kendi zamanımızı kendimiz yönetir olduk.” (K28)

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda dijitalin getirdiği değişimler teması altında verilen bir diğer kod bilgiye ulaşma ve depolama kodudur. Katılımcılar dijitalleşmeyle birlikte bilgiye hızlı ve kolay ulaşılabildiğini aynı zamanda verileri depolamanın daha kolay hale geldiğini ifade etmişlerdir. K24 kodlu katılımcının bu koda ilişkin ifadeleri şu şekildedir;

“Aslında dijitalleşme bizim bugünkü konumumuzu belirledi. Teknolojiyi kullanarak. Bir baktık etrafımızda sanatsal kişilerde kümelendi ve oyun geliştirmeye de yöneldik ve çok kültürlü bir yapı aldı. Artık bilgiye ulaşmak kolay. Eskiden para verip satın şeyleri YouTube yazıp bulabiliyoruz. Sınırsız bir bilgi var yeter ki aramayı bilelim.” (K24)

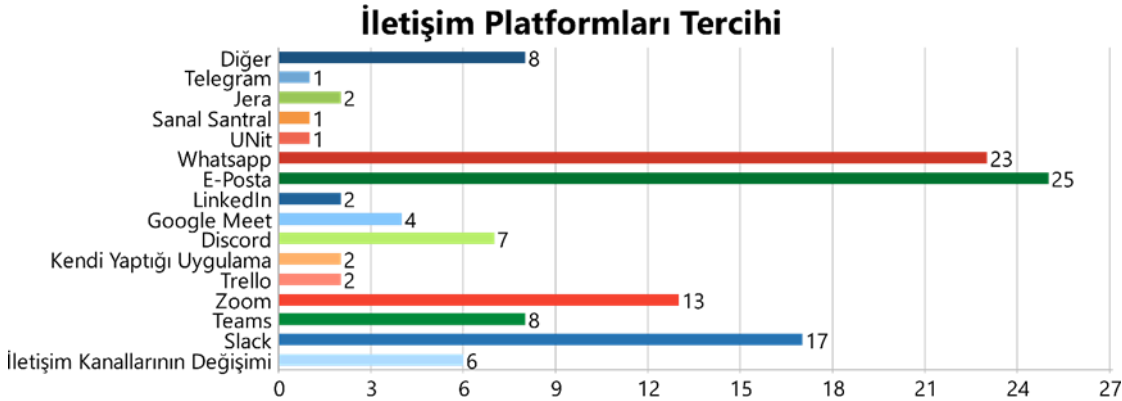

Tema 4: İletişim Platformları Tercihi

Şekil 7. İletişim Platformları Tercihi (1)

Katılımcıların iletişim platformu tercihi temasına yönelik oluşturulan kodların kod temelli grafiğine şekil 7’de yer verilmiştir. Buna göre 36 e-posta, 34 WhatsApp, 27 Slack, 16 zoom, 11 teams, 9 diğer, 9 discord, 6 iletişim kanallarının değişimi, 4 google meet, 2 telegram, 2 jera, 2 sanal santral, 2 UNit, 2 LinkedIn, 2 trello, 2 kendi yaptığı uygulama kodu bulunmaktadır.

Şekil 8. İletişim Platformları Tercihi (2)

Katılımcıların 25’i e-posta, 23’ü WhatsApp, 17’si slack, 13’ü zoom, 8’i teams, 8’i diğer, 7’si discord, 6’sı iletişim kanallarının değişimi, 4’ü Google meet, 2’si jera, 2’si trello, 2’si kendi yaptığı uygulama, 2’si LinkedIn, 1’i telegram, 1’i UNit ve 1’i sanal santral koduna yanıt vermiştir.

Araştırmanın önem taşıyan bir diğer sorusu ise dijitalin getirdiği yenilikler ile iletişim platformlarında yaşanan değişimler olmuştur. İletişim platformlarındaki yaşanan değişimi öğrenmek adına katılımcılara; Dijitalleşmeyle birlikte, çalışma hayatınızda ve sektörünüzde kullandığınız iletişim platformları nelerdir? sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar bu soruya her ne kadar hızlı ve aktif iletişim kurabilecekleri WhatsApp ya da Zoom gibi uygulamaları kullansalar da resmi yazışmalarda hala e-posta kullanmayı sürdürdüklerini, yazılı bir doküman kalması hususunda mailleşmenin önemli olduğunu ifade etmişlerdir. K6, K18, K21 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“Evrak iletişimde mail kullanıyoruz. Resmi bir kuruma yazılıyorsa ve saklanması gerekiyorsa kesinlikle mail şirket maili kullanıyorum. Maillerimi saklarım.” (K6)

“Daha profesyonel olmak gerekir. Whatsapp anında saniyelik ulaşılabilir. Ama mail daha yönetilebilir. Arşiv özelliği var.” (K18)

“Yazılı kalması gereken şeyler de mailleşiyoruz.” (K21)

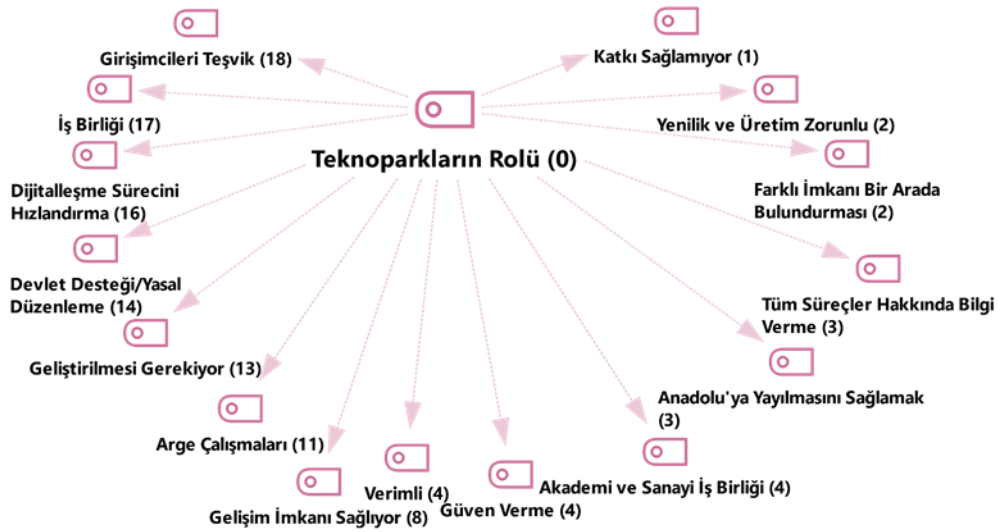
Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda iletişim platformları temasının altında yer alan kodlardan bir diğeri Whatsapp kodudur. Katılımcıların şirket içinde anlık iletişim kurmak için kullandıkları uygulamaların başında WhatsApp gelmektedir. K7 kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir;

“Chat programı olarak Whatsapp kullanıyoruz müşterilerle iletişimde çok fazla Whatsapp kullanıyoruz mailleşme bu noktada bizde daha geride. Olay biraz konu bazlı operasyon pazarlama satış gibi alt gruplar kurup müşterilerle ilgili herkese ulaşabiliyoruz. Her şeyin gruplar üzerinde dönüyor.” (K7)

Katılımcıların iletişim platformlarından bir diğeri önemli uygulama ise slack uygulamasıdır. Özellikle oyun sektörünün hâkim olduğu firmalar ile yazılım sektöründeki firmaların yeni iletişim kanalları arasında slack uygulamasını Whatsapp uygulamasına göre daha çok tercih ettikleri belirtilmiştir. Bu uygulamanın WhatsApp’a göre daha kurumsal olduğunu, işleyişin daha doğru yapıldığını, WhatsApp’ı kişisel iletişim aracı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu uygulamanın katılımcılar arasında aktif bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmektedir. K4, kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir;

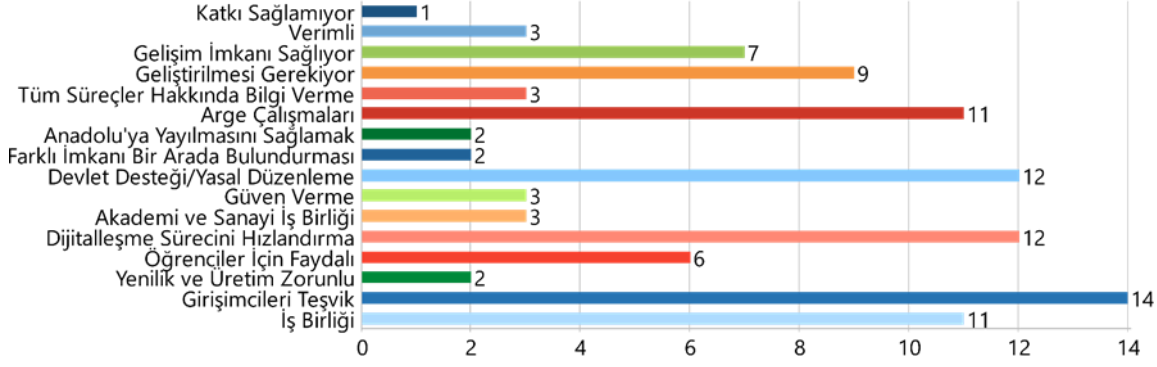
“Birincil iletişim aracımız slack.” (K4)

Tema 5: Teknoparkların Rolü

Şekil 9. Teknoparkların Rolü (1)

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda oluşturulan tema teknoparkların rolü temasıdır. Teknoparkların rolü teması altında oluşturulan kodlar ve bu kodların kod temelli frekansları şekil 9’da yer almaktadır.

Teknoparkların Rolü**Şekil 10. Teknoparkların Rolü (2)**

Çalışmanın asıl sorunsalı olan dijital kültürün yayılmasında teknoparkların rolünü öğrenmek” için hazırlanan soru ise Türkiye’de dijital kültürün gelişimi ve yayılmasında teknoparkların rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz? Sorusu olmuştur. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda teknoparkların rolü temasının kodlarından ilki girişimcileri teşvik kodudur. Teknoparkların girişimcilere yönelik sağlamış olduğu destekler, avantajlar, muafiyetler girişimcileri teknoparkta şirketleşmeye itmektedir. K3 kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir;

“Teknoparkların kurgulanmak istenen yapıları da çok güzel. İnsanlar buraya rağbet gösteriyor. Yeni şirketler kuruluyor ve kendi araştırmalarını yapmak için şirketler faaliyet gösteriyor. Bu çok güzel dijitalleşme anlamında.” (K3)

Teknoparklar yeni buluşların ortaya çıktığı ar-ge faaliyetlerinin gerçekleştiği ortamlar olması sebebiyle girişimcileri aynı çatı altında birleştirerek birbirleriyle etkileşimlerini sağlamakta, birlikte iş fikri potansiyelini yükseltmekte, ulusal ve uluslararası hizmetleri kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda teknoparkların rolü teması altında oluşturulan bir diğer kod ar-ge çalışmaları kodudur. Katılımcılar teknoparkların ar-ge çalışmalarına katkı sağladığını, bu noktada yönetici firmanın da mentörlük yaptığını, aynı sektörlerin bir araya gelmesiyle oluşan sinerji açısından yeni iş fikirlerinin doğduğunu dile getirmişlerdir. K10, kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir;

“Türkiye’de bunun yaygınlaşmasına ve yayılmasında teknoparkların öncülük ettiğini söyleyebiliriz. Bunun yanında teknoparklarda önemli ar-ge çalışmaları yapılıyor. Ar-Ge de aslında bu dijital kültür ve dijital yolculuğun en önemli parçası. Çünkü dijital tarafta hep bir devinim ve gelişim ihtiyacı var. Dolayısıyla Arge ile her türlü desteklemek zorundasınız.” (K10)

Teknoparkların rolü teması altında oluşturulan bir diğer kod dijitalleşme sürecini hızlandırma kodudur. K11 kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir;

“Dijital kültürün oluşabilmesi için daha uzun yolumuz var. Tek başına kültürle ya da tek başına dijitalleşmeyle olacak iş değil. Teknoparklar bu anlamda değerli özellikle yayılabilmesi için. Değişkenlerden sadece bir tanesi ama yaratımcılar açısından çok büyük bir nimet.” (K11)

Teknoparkların rolü temasına ilişkin katılımcı ifadelerinden oluşturulan kodlar grafikte belge temelli grafik olarak gösterilmektedir. Buna göre; 14’ü girişimcileri teşvik, 12’si devlet desteği/yasal düzenleme, 12’si dijitalleşme sürecini hızlandırma, 11’i ar-ge çalışmaları, 11’i iş birliği, 9’u geliştirilmesi gerekiyor, 7’si gelişim imkânı sağlıyor, 6’sı öğrenciler için faydalı, 3’ü verimli, 3’ü tüm süreçler hakkında bilgi verme, 3’ü güven verme, 3’ü akademi sanayi işbirliği, 2’si Anadolu’ya yayılmasını sağlamak, 2’si farklı imkânları bir arada bulundurmak, 2’si yenilik ve üretim zorunlu ve 1’i katkı sağlamıyor koduna ilişkin yanıt vermiştir.

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Tarih boyunca insanlığın ilerlemesini teknoloji kavramı, zaman içerisinde farklı şekiller almıştır. Teknoloji için büyük sayılabilecek adımların ilki Tarım Devrimi ikincisi ise Sanayi Devrimi olarak görülmektedir. İçinde bulunduğumuz zaman dilimi kültürün dijitalleştiği, dijital teknolojilerin hızla dünyanın her yerinde mutlak bir egemenliğe ulaştığı süreci temsil etmektedir. İnternet'in kullanılmaya başlaması ve dijitalleşmenin her alana nüfuz etmesi ile ortaya çıkan dönem Dijital Çağ olarak ifade edilmektedir. Değişimlerin yaşandığı ve dijital çağın getirisi olan internetin her alana yayılmasıyla zaman içinde dijital kültürün bireyleri oluşmaya başlamıştır. Dijital kültür sosyal dinamikleri yeni baştan kurgulamış, bununla birlikte çalışma hayatında da köklü değişimler yaşanmasına sebep olmuştur. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bilgi teknolojilerinin gündelik yaşamın içerisine hâkim olmasıyla birlikte dijital toplum, dijital kültür, dijital çağ gibi kavramlar gerek akademinin gerekse toplumsal alanın gündemini oluşturmuştur. Buna bağlı olarak içinde bulunduğumuz çağda bilgi ve enformasyon kavramları yan yana anılmaya başlanmıştır.

Günümüz dünyasında inovasyon ve ar-genin kilit noktası olarak görülen teknoparklar, bir ürünün buluşundan onun ticarileştirilmesine kadar önemli görevler üstlenmektedir. Aynı zamanda küreselleşme ve global dünyaya açılma noktasında bir köprü görevi gören teknoparklar, üniversite sanayi iş birliği bağlamında bilimsel bilgi ve endüstriyel gelişmelerin desteklenmesi noktasında da işletmelerin tercih ettiği temel kurumsal yapılar arasında yer almaktadır. Ayrıca teknoparklar, üniversite yakınlarında ya da üniversite içinde kurulması sayesinde üniversite sanayi iş birliğinin güçlenmesi noktasında önemli roller üstlenmektedir. Bu noktada teknoparklar; günümüz dünyasının dijitalleşmesi, kültürün dijitale aktarılması ve benimsenerek yayılması noktasında oldukça önem arz etmektedir. Bu kapsamda makale çalışması toplumsal sistem içerisinde gelişen bu yeni yapılanmaya odaklanmaktadır.

Çalışma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerde dijital, dijitalleşme kavramlarının teknopark firmalarında hangi ölçüde benimsendiği analiz edilmiştir ve dijital kültürün yayılmasında teknoparkların rolü üzerine odaklanılmıştır. Çanakkale Teknopark'ta yer alan firma yöneticileri ile yapılan görüşmelerde öncelikli olarak dijitalin ve dijital kültürün ne ifade ettiğini öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar kapsamında teknopark yöneticilerinin dijitalle entegre oldukları, çalışma hayatında dijital verileri kullandıkları ve dijitalleşen kültüre uyum sağladıkları görülmektedir. Çanakkale Teknopark'ın sektörel dağılımlarına bakıldığında çoğunlukla (%52) yazılım sektörüne ait olduğu görülmektedir. Bu bağlamda katılımcılar, kuruluş günlerinden itibaren dijitalin içinde yer aldıklarını, dijitalleşmeye çalışan bir firma olmadıklarını aksine firmaların dijitalleşmesi noktasında faaliyet gösteren firmalar olduklarını ifade etmişlerdir. Çalışma hayatında ve kültürün dijitalleşmesinde teknopark içinde bulunan firmaların aktif olarak rol oynadığı görülmektedir.

Dijital her alanı etkilediği gibi çalışma hayatını da büyük oranda etkisi altına almıştır. Bu anlamda dijitalin çalışma hayatındaki etkilerini anlamaya yönelik sorulan sorularda katılımcıların vermiş olduğu cevaplar birleştirildiğinde Covid süreci ile dijitalleşmenin ivme kazandığı, dijitalleşme anlamında uzun yıllar alacak gelişim sürecinin çok kısa zamanda yaşandığını ve çalışma hayatının içinde yer alan tüm bireylerin bu sürece uyum sağlamak zorunda kaldığını belirtmişlerdir. Katılımcıların ortak ifadelerine göre yaşanan bu dijitalleşme sürecinin kaçınılmaz olduğu ve sektörlere avantaj sağladığı anlaşılmıştır.

Geleneksel yöntemle iş yapma modelleri dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birlikte değişmiştir. Çalışmanın analiz kısmında ortaya konulan tespitlerden biri de çalışma hayatında kullanılan iletişim kanallarının değişim göstermesidir. Teknopark çalışanlarının kişiler arasında sıklıkla bilinen ve kullanılan iletişim araçlarından ve dijital uygulamalardan farklı araçları ve uygulamaları kullandıkları tespit edilmiştir. Buna göre

teknopark çalışanlarının en fazla tercih ettiği dijital iletişim platformları arasında WhatsApp, Snack, Discord gibi iletişim platformları bulunmaktadır. Buradaki istisna bulgu daha geleneksel olarak bilinen mailleşmenin teknopark çalışanları tarafından yaygın bir iletişim platformu olarak tercih edilmesidir.

Teknoparkların dijitalleşme noktasındaki rolünü öğrenme amaçlı sorulan sorularda katılımcıların çoğu ar-ge donanımı barındıran teknoparkların dijitalleşme noktasında çok önemli olduğunu, farklı sektörlerin bir arada bulunarak iş yapma olanaklarının tanındığını, aynı sektördeki firmaların bir arada olmasıyla sinerji ağının oluştuğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılar üniversite sanayi iş birlikleri noktasında teknoparkların önemini, üniversitenin içinde ya da yakınında kurulması sayesinde öğrencilerle hızlı ve dinamik iletişim kurulması konusundaki avantajları dile getirmiş ve bu sayede ülke ekonomisinde teknoparkların etkin rol oynadığını ileri sürmüşlerdir.

Bu çalışma Çanakkale Teknopark çalışanları üzerine yapılan araştırma sayesinde dijitalleşme ve dijital kültür kavramları ile teknopark firmaları arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu güçlü ilişkinin yalnızca Çanakkale Teknopark ile sınırlı olmadığı diğer teknoparkların da dijitalleşme süreçlerine katkıda bulunduğu ön görülmektedir. Büyümenin ve globalleşmenin ilk adımlarından biri ar-ge faaliyetleri gerçekleştirmek, dijital çağın getirdiği yeniliklere uyum sağlamak, sürekliliğin içinde gelişime devam etmektir. Teknoparkların ar-ge donanımı üreten yapılar olması bağlamında dijitalleşme sürecine doğrudan ve dolaylı olarak etkileri olduğu görülmektedir. Bu anlamda dijitalleşmenin hemen tüm alanlarda dünya genelinde yarattığı değişimlerin geri döndürülemez etkilerinin olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda ve çalışmadan elde edilen veriler ekseninde değerlendirildiğinde Türk toplumu açısından, bu süreçlerin dışında kalmamak, dijitalleşme hususunda dünya standartlarını yakalamak ve toplumsal yaşamı sağlıklı bir biçimde bu değişime entegre etmek için teknoparkların bilgi, deneyim ve fikirlerinden yararlanılmasının çok önemli olduğu ön görülmektedir. Aynı zamanda iki farklı görüşme yöntemi uygulanan çalışmada katılımcılar online platform üzerinde kendilerini daha rahat ifade etmiş, görüşme süreleri online olarak yapıldığında daha uzun sürmüştür. Bu bağlamda dijitalin içinde yer alan firmaların dijitalle entegre oldukları çıkarımı yapılabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alkibay S Orhaner E Korkmaz S ve Sertoğlu A E (2012). Üniversite Sanayi İşbirliği Çerçevesinde Teknoparklar, Yönetimsel Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(12), 65-85.
- Babacan M (1995). *Dünyada ve Türkiye 'de Teknoparklar Bilim ve Teknoloji Parkları*. İzmir: Asil Ofset Matbaası.
- Bakouros L Mardas D ve Varsakelis (2002). Science Park A High Tech Fantasy: An Analysis of The Science Park of Greece. *Technovation*, 22(2), 123-128.
- Batur Z ve Uygun K (2012). İki Neslin Bir Kavram Algısı: Teknoloji. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 74-88.
- Bell D (2001). *An Introduction to Cybercultures*. Routledge: London.
- Bloomberg, J. (2018). *Digitization, Digitalization, And Digital Transformation: Confuse Them At Your Peril*. <https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-yourperil/?sh=18fe56752f2c#3bfe7bdb2f2c>. Son erişim tarihi, 03/07/2022.
- Castells M ve Hall P (1994). *Technopoles of the World: The making of 21st Century Industrial Complexes*. Routledge: London.

- Çanakkale Teknoloji Geliştirme Bölgesi A.Ş (ÇTGGB). <https://www.canakkaleteknopark.com.tr/>. Son erişim tarihi, 03/07/2022.
- Deuze M (2005). Participation, Remediation, Bricolage: Considering Principal Components of a Digital Culture. *The Information Society*, 22(2), 63-75.
- Dündar M M (2020). Kobilerin Dijital Dönüşümü. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi.
- Felsenstein D (1994). University-Related Science Parks-'Seedbeds' or Enclaves of Innovation? *Technovation*, 14(2), 93-110.
- Gartner Glossary. (2020). *Digitalization*. <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitalization>. Son erişim tarihi, 07/04/2022.
- Gülsoy S (2020). *Sanat ve Dijitalleşme. Sanat Sosyolojisi içinde*, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Güzel, E (2016). Dijital Kültür ve Çevrimiçi Sosyal Ağlarda Rekabetin Aktörü: "Dijital Habitus", *Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4(1), 82-103.
- International Association of Science Parks International Board (IASP). (2002). <http://www.iasp.ws/publico/index.jsp?enl=2>. Son erişim tarihi, 11/06/2022.
- Klein M (2020). İşletmelerin Dijital Dönüşüm Senaryoları-Kavramsal Bir Model Önerisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 997-1019.
- Koç R (2022). Dijitalleşen Kültür ya da Kültürün Dijitalleşmesi: Dijital Kültür Kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(38), 500-513.
- Muro M Liu S Whiton Y ve Kulkarni S (2017). Digitalization and The American Workforce. https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2017/11/mpp_2017nov15_digitalization_full_report.pdf. Son erişim tarihi, 03/07/2022.
- Petrescu M (2008). Digitisation of Cultural Documents. *Philobiblon: Transylvanian Journal of Multidisciplinary Research in Humanities*, 13(1), 547-557.
- Rab Á (2007). *Digital Culture – Digitalised Culture and Culture Created on a Digital Platform*. Gondolat: Budapest.
- Ronchi, Alfredo, Michele. (2009). *E Culture: Cultural Content in The Digital Age*. Springer: Dordrecht.
- TGBD (2022). Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Derneği (TGBD), *Türkiye’de ve Dünya’da Teknoparklar*. <http://tgbd.org.tr/WebContent/WebContent/4708>. Son erişim tarihi, 23/07/2022.
- Thompson, John B (2008). *Medya ve Modernite*. Çev. Serdar Öztürk. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tocci R Widmer N ve Moss G (2004). *Digital Systems: Principles and Applications*. y.y.
- TÜBİTAK BİLGEM (Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma Merkezi) (t.y.). Dijital Dönüşüm Nedir? Dijital Dönüşüm Portalı. Gebze: TUBİTAK.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2021). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması 2021. Ankara: TÜİK.
- Uzkurt C (2008). *Pazarlamada Değer Yaratma Aracı Olarak Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü*. İstanbul: Beta Yayınları.

Yankın B. F. (2018). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, E-Dergi*, 7(2): 1-38.

Yeşilorman M ve Koç F (2014). Bilgi Toplumunun Teknoloji Temelleri Üzerine Eleştirel Bir Bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 117-199.

We Are Social (2023). *We Are Social Global Dijital 2023 Raporu*. <https://omgiletisim.com/we-are-social-dijital-2023-global-ve-turkiye-raporu-yayinlandi/> Son erişim tarihi, 07/08/2023.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Araştırmaya yönelik etik kurul onayı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kurulu, Bilimsel Araştırma Etik Kurulunca 28.04.2022 tarih ve 09/26 sayılı yazı ile alınmıştır.

Araştırmacı Katkısı: Yazarlar eşit oranda çalışmaya katkıda bulunmuşlardır.

DEPREME MARUZ KALMIŞ KİŞİLER ARASINDA TRAVMA SONRASI BÜYÜME ENVANTERİ- KISA FORMUNUN PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Aras TÜRKELİ*
Nida Tayyibe KARAGÖZ**
Emre Han ALPAY***

ÖZET

Bu çalışmada Travma Sonrası Büyüme Envanterinin (TSBE) kısa formunun Türkçe çevirisinin psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın katılımcıları 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli depreme maruz kalıp Mersin'e gelen yaşları 18 ile 65 arasında olan 405 yetiştikten ($M_{yaş}= 32.25$, $SS=10.56$) oluşmaktadır. Katılımcılar Sosyo-demografik veri formu, Travma Sonrası Büyüme Envanteri- Kısa Formu, Posttravmatik Stres Bozukluğu Soru Listesi-Sivil Versiyonu ve Hayatın Anlamı Ölçeğini doldürmüşlardır. TSBE- kısa formun Türkçe dilindeki en iyi faktöriyel yapısının belirlenmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yöntemi ile üç model sınanmıştır. Bulgular, beş-faktörlü yapının en iyi uyum indekslerine sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliği ile ilgili olarak ölçeğin puanlarının travma sonrası stres bozukluğu ve hayatın anlamı değişkenleri ile pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Son olarak ölçeğin toplam puanının ve alt boyutlarının Cronbach alfa ve Guttman iki yarım güvenilirlik puanlarının yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Bulgular, yaşanan yoğun stresin ardından travma sonrası büyümeyi değerlendirmede Türkçe dilinde zaman açısından daha kolaylık sağlayacak olan Travma Sonrası Büyüme Envanteri - Kısa Formunun kullanılabilceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Travma Sonrası Büyüme, Travma, Geçerlik, Güvenirlik, Deprem.

EXAMINATION OF THE PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF THE POSTTRAUMATIC GROWTH INVENTORY-SHORT FORM AMONG INDIVIDUALS EXPOSED TO EARTHQUAKE**ABSTRACT**

This study aimed to investigate the psychometric properties of the Turkish translation of the short form of the Posttraumatic Growth Inventory (PTGI-SF) among individuals exposed to earthquake. The participants of the research consisted of 405 adults aged between 18 and 65, who were exposed to the earthquake centered in Kahramanmaraş on February 6, 2023, and subsequently relocated to Mersin. Participants completed a socio-demographic data form, the Posttraumatic Growth Inventory-Short Form, the Civilian Posttraumatic Stress Disorder Questionnaire, and the Meaning in Life Scale. Three models were tested using the confirmatory factor analysis method to determine the best factorial structure of PTGI-SF in the Turkish language. The findings indicate that the five-factor structure has the best-fit indices. Regarding the criterion-related validity of the scale, it was observed that the scores of the scale were positively and significantly related to variables of posttraumatic stress disorder and meaning in life. Finally, the total score and subscales of the scale demonstrated satisfactory levels of Cronbach's alpha and Guttman's split-half reliability. The findings suggest that the Posttraumatic Growth Inventory - Short Form, which provides greater temporal convenience in assessing posttraumatic growth in the Turkish language following intense stress, can be effectively utilized.

Keywords: Post-traumatic Growth, Trauma, Validity, Reliability, Earthquake.

* Doktora öğrencisi, Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Mersin, arasturkeli@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7703-5488

** Öğretim görevlisi, Mersin Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Mersin, ORCID: 0000-0002-6476-2069

*** Doktor Öğretim Üyesi, Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Mersin, emrehan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3479-2013

1. GİRİŞ

Travmatik olayların birçok olumsuz fiziksel ve psikolojik sonuçlara yol açabileceğine dair bilimsel kanıtlar vardır. Araştırmacılar, travmanın olumsuz etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemiş olsalar da, olumsuz olayların olumlu etkilerinin olasılığına karşı çok daha az ilgi göstermişlerdir (Tedeschi ve Calhoun, 2004). Yapılan çalışmalar kişinin yaşadığı yoğun stresin ardından olumlu bir değişimin de gözlenebileceğine işaret etmektedir (Calhoun ve Tedeschi, 1998; Linley ve Joseph, 2004). Stresi takip eden bu olumlu değişim yıllar içerisinde farklı terimler ile ifade edilmiştir. Alan yazında bu olumlu değişim “fayda bulma”, “strese bağlı büyüme” veya “travma sonrası büyüme” gibi farklı terimlerle tanımlanmıştır (Johnson ve Boals, 2015). Bu kavramların içinde en sık olarak kullanılanı ise Tedeschi ve Calhoun (2004) tarafından ortaya atılan olan travma sonrası büyüme kavramıdır. Tedeschi ve Calhoun, travma sonrası büyümeyi stres dolu ya da travma olarak tanımlanabilecek yaşam koşullarıyla mücadele sonucunda yaşanan olumlu psikolojik değişim olarak tanımlamışlardır. Travma sonrası büyüme, son derece olumsuz deneyimlere (örneğin, askeri savaş, yaşamı tehdit eden tıbbi koşullar, kamplarda yaşama ve mülteci statüsünde olmak gibi) bir tepki olarak ortaya çıkan, benliği, kişiler arası ilişkileri ve yaşam felsefesini içeren alanlarda belirli bir olumlu değişiklik süreci olarak tanımlanır (Tedeschi ve Calhoun, 1996). Dolayısıyla, travma sonrası büyüme hem bir sonucu (büyümeyi) hem de bir süreci (travmatik bir olaydan sonraki mücadeleyi) ifade eder.

Alan yazında travmatik olaydan ne kadar süre sonra travmatik büyümenin oluşacağına dair çalışmaların farklı sonuçları olduğu görülmektedir. Amiri ve arkadaşlarının (2021) sistematik derlemesi deprem sonrası büyüme olgusu üzerine yürütülen 21 çalışmadan iki tanesi hariç hepsinin verilerini olayın üzerinden 1 yıl geçtikten sonra topladığını göstermektedir. Örneğin, Tang ve arkadaşları (2020) depremden 8.5 yıl sonra travma sonrası büyüme olgusu üzerine veri toplamıştır. Öte yandan, bazı çalışmalar ise travma sonrası büyüme için gereken zamanın daha kısa süreler olduğunu göstermektedir. Örneğin Kelly ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan bir çalışmanın sonuçları travma sonrası büyümenin travmatik olaydan 4-5 ay sonra en yüksek düzeye ulaştığını göstermektedir. Bir başka çalışmada ise Wu ve arkadaşları (2019) ise COVID-19 virüsüne yakalanıp taburcu olan hastalarla 6 ay sonra yapılan bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmanın sonucunda yazarlar, katılımcıların travma sonrası büyüme özelliklerini gösterdiğini rapor edilmiştir.

Travma sonrası büyümeyi değerlendirmek amacıyla çeşitli ölçme araçları geliştirilmiştir. Örneğin Joseph ve arkadaşları (1993) “Görünümdeki Değişiklikler” (Changes in Outlook), McMillen ve Fischer (1998) “Algılanan Fayda Ölçekleri”, Park ve arkadaşları (2006) “Stresle İlgili Büyüme Ölçeği” ve Abraido-Lanza ve arkadaşları (1998) ise “Gelişme Ölçeği” olarak isimlendirdikleri ölçekleri geliştirdiler. Ancak, stresi takip eden olumlu değişimi açıklamak amacıyla geliştirilen Travma Sonrası Büyüme Envanteri (TSBE; Tedeschi ve Calhoun, 1996) bu ölçekler arasında en yaygın kullanılan ölçek olmuştur. TSBE, travmatik deneyimlerin ardından olumlu sonuçların değerlendirildiği 21 maddelik bir kişisel bildirim ölçeğidir. Ölçekteki her bir madde 6'lı Likert formatında derecelendirilir (0 = Stresli olay (lar) sonucu bu değişimi çok büyük ölçüde yaşamadım." ile 5= Stresli olay (lar) sonucu bu değişimi çok büyük ölçüde yaşadım."). TSBE'nin toplam puanı 0-105 arasında değişebilir ve kişinin aldığı yüksek puanlar daha fazla büyümeyi gösterir. TSBE'nin toplam puanı kullanılabilirliği gibi beş alt boyutta da değerlendirilebilir. Bu boyutlar ‘Başkalarıyla ilişkiler’ (7 madde), ‘Yeni olanaklar’ (5 madde), ‘Kişisel dayanıklılık’ (4 madde), ‘Manevi değişim’ (2 madde) ve ‘Hayata değer verme’ (3 madde) olarak isimlendirilmiştir. Tedeschi ve Calhoun (1996), TSBE'nin yüksek düzeyde iç tutarlılığı ($\alpha=.90$) ve kabul edilebilir düzeyde test-tekrar test güvenilirliği ($r=.71$) olduğunu rapor etmişlerdir. Yıllar içerisinde ölçeğin 21 maddelik beş boyutlu yapısı çeşitli çalışmalar (örn. Aslam ve Kamal, 2019; Alex Linley vd, 2007; Purc-Stephenson, 2014; Taku vd, 2008) ile doğrulanmıştır. Ayrıca TSBE'nin geçerliği ve güvenilirliği mülteci grupları (Davey vd, 2015; Teodorescu vd, 2012), kanser hastaları (Brunet vd, 2010; Jaarsma vd, 2006) ve doğal afetlere maruz kalmış kişiler (García ve Wlodarczyk, 2016) gibi yüksek düzeyde strese maruz kalmış farklı farklı örneklemelerde kanıtlanmıştır.

TSBE'nin 21 maddelik formu Türkçe diline Dirik ve Karancı (2008) tarafından çevrilmiştir. Dirik ve Karancı, romatoid artrit hastaları ile yapmış oldukları çalışmada ölçeğin Türkçe dilindeki en uygun yapının üç faktörlü bir yapı olduğunu rapor etmişlerdir. Yazarlar, bu faktörleri 'başkalarıyla ilişkilerde değişim', 'hayat felsefesinde değişim' ve 'benlik algısında değişim' olarak isimlendirmişlerdir. TSBE'nin Türkçe formunun faktöriyel yapısının sınındığı bir başka çalışmada Kağan ve arkadaşları (2012), Dirik ve Karancı'nın bulunduğu yapıya benzer şekilde üç faktörlü bir yapının en uygun yapı olduğunu bildirmişlerdir. Kağan ve arkadaşları, ölçeğin alt boyutlarının güvenilirliğinin iyi düzeyde olduğunu rapor etmişlerdir (Kendilik algısında değişim için $\alpha=.88$, yaşam felsefesinde değişim için $\alpha=.78$, ilişkilerde değişim için $\alpha=.77$ ve toplam puan için $\alpha=.92$). TSBE, ülkemizde travma sonrası büyüme ile ilgili yapılan çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Ölçeğin 21 maddelik Türkçe versiyonu, meme kanseri hastaları (Bellur vd, 2017), yas deneyimi yaşamış kişiler (Köroğlu, 2021) ve partner şiddetine maruz kalmış kişiler (Ceco, 2018) gibi farklı örneklemeleri kapsayan çalışmalarda kullanılmıştır.

Cann ve arkadaşları, veri toplama sürecinde ortaya çıkan çeşitli ihtiyaçların sonucunda ölçeğin kısa formunun geliştirilmesini uygun görmüşlerdir. Cann ve arkadaşlarına göre 21 maddeden oluşan ölçek uzundur ve bazı katılımcılar bu uzunluktaki ölçeği doldurmada fiziksel olarak zorlanmaktadır. Örneğin, akut lösemi ya da diğer kanser tedavisi gören hastalar için kısa formu doldurmak fiziksel olarak daha kolay olacaktır. İkincisi, veri toplama süresinin sınırlı olduğu bazı durumlarda ölçeğin yalnızca kısa formunun uygulanması gerekebilir. Bu nedenlerden dolayı Cann ve arkadaşları (2010), araştırmalarda kullanım kolaylığı olması amacıyla travma sonrası büyümenin beş alanının her biri ile ilişkili yalnızca iki madde içeren ve anlamlı bir toplam puan sağlayan kısa bir form geliştirmeyi amaçlamışlardır. Cann ve arkadaşları, geliştirdikleri kısa formun psikometrik özelliklerini üç farklı örneklem (yakını ölmüş kişiler, partner şiddeti mağdurları ve akut lösemi hastaları) ile sınımışlardır. Bu çalışmalar sonucunda yazarlar 10 maddelik kısa formun, beş boyutlu yapısının iyi uyum indekslerine sahip olduğunu rapor etmişlerdir. Dahası, kısa formun TSBE'nin orijinal formu geliştirilirken kullanılan diğer değişkenlerle ilişkili olduğu görülmüştür. Cann ve arkadaşları bu sonuçlar doğrultusunda TSBE kısa formunun çok az bilgi kaybıyla 21 maddelik uzun formunun yerine kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Kaler ve arkadaşları (2011), Cann ve arkadaşları tarafından oluşturulan TSBE kısa formunun psikometrik özelliklerini 327 kişilik Irak savaşı gazilerinden oluşan bir örneklem kullanarak değerlendirmişlerdir. Kaler ve arkadaşlarının elde ettiği bulgular, Cann ve arkadaşları tarafından önerilen beş faktörlü yapının en uygun faktöriyel yapı olduğunu göstermiştir.

Travma sonrası büyümenin bazı kavramlar ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu kavramlardan biri travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) olduğu bilinmektedir. Deprem önemli bir stres kaynağıdır ve depremden sonra kişilerde travma sonrası stres bozukluğu gibi akıl sağlığı sorunları görülebilir (Cerdá vd, 2013; Gerstner vd, 2020). Bununla birlikte depreme maruz kalmış kişilerde TSSB ile birlikte travma sonrası büyümenin de geliştiğini gösteren birçok çalışma mevcuttur (örn. Amiri vd, 2021; Ma vd, 2020; Tang vd., 2021). Bu iki değişken arasındaki ilişki ile ilgili olarak Tedeschi ve Calhoun (2004), travma sonrası büyümenin kişinin deneyimlediği travma sonrası psikolojik mücadelenin sonucu olduğunu savunurlar. Yazarlara göre stresin neden olduğu bilişsel ruminasyon, yapıcı işlemeye dönüşür ve bu süreç büyümenin gelişimini başlatır. Bu formülasyona göre, TSSB ve travma sonrası büyümenin pozitif yönde ilişkili olması beklenmektedir. Bazı araştırmacılar (örn. Morris vd, (2007; Rajandram vd, 2011) travma sonrası büyümenin kişinin deneyimlediği travmatik olayın patojenik sonuçlarını dengelemek için bir araç olduğu öne sürmektedirler. Örneğin, Davis ve arkadaşları (1998) travma sonrası büyümeyi kişinin deneyimlediği travmatik bir olaydan sonraki bir anlam yorumlaması olduğunu iddia etmektedirler. Travma sonrası büyüme ile ilişkili bir diğer kavram ise yaşamın anlamıdır. Yaşamın anlamı, kişinin yaşamındaki anlam, tutarlılık ve amaç hakkındaki değerlendirmesini ifade eder (Steger vd, 2006). Yaşanılan zorlukların ardından hayatta anlam bulmak, psikolojik sağlığın gelişimine katkıda bulunur (George & Park, 2016). Daha da önemlisi, deneyimlenen travmayla başa çıkma mücadelesine zorlanan birçok kişi, nihayetinde acılarında anlam bulur ve travma sonrası büyüme yaşar (Calhoun vd, 2010; Linley ve Joseph, 2011).

Bu çalışmada Tedeschi ve Calhoun (1996) tarafından geliştirilen TSBE'nin kısa formunun (Cann vd, 2010) Türkçe diline uyarlanması ve depreme maruz kalmış bir örneklem grubunda psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki hipotezler sınanacaktır.

- 1- TSBE'nin kısa formu Türkçe dilinde beş faktörlü bir yapı sergileyecektir.
- 2- Ölçeğin güvenilirliği ve geçerliği yeterli düzeydedir.

2. YÖNTEM

2.1. Katılımcılar ve İşlem:

Araştırmanın verileri 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli depremden etkilenip Mersin'e gelen 405 yetişkinden toplanmıştır. Bu katılımcıların 243'ü (%69) kadın ve 162'si (%40) erkek olup 18 ile 60 yaş aralığındadırlar ($M_{yaş} = 32.25$, $SS = 10.56$). Ayrıca katılımcılardan 161'i (%39.8) bekâr, 202'si (%49.9) evli, 9'u (%2.2) boşanmış ve 33'ü (%8.1) ise eşini kaybettiğini beyan etmiştir. Katılımcılardan 66'sı (%16.3) okur-yazar, 142'si (%35.1) ilköğretim mezunu, 83'ü (%20.5) lise mezunudur. 114 (%28.2) katılımcının ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Çalışmaya dahil edilme kriterleri a-okur-yazar olmak, b- herhangi nörolojik bir bozukluk tanısı almamış olmak ve c- depremden olumsuz yönde etkilenmiş olmaktır.

Çalışmada depremden sonra Hatay'dan Mersin'e gelen ve depremden olumsuz etkilenen kişilerden 8 Haziran ile 25 Haziran 2023 tarihleri arasında araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Araştırmada veri toplama işleminden önce Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Komitesi'nden etik izin alınmıştır. Katılımcılara gönüllü olur formu sunulmuş ve katılımcılar çalışmaya katılımı onayladıktan sonra formları doldurmuşlardır. Formların doldurulması ortalama 15 dakika sürmüştür.

2.2. Ölçme Araçları

2.2.1. Sosyo-demografik Veri Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formda katılımcıların yaşını, cinsiyetini, medeni durumunu ve eğitim düzeyi ile ilgili bilgiler toplanmıştır.

2.2.2. Post-travmatik Stres Bozukluğu Soru Listesi-Sivil Versiyonu (PCL-5)

Araştırmada katılımcıların gösterdiği TSSB belirtilerinin belirlenmesi amacıyla Blevins ve arkadaşları (2015) tarafından geliştirilen PCL-5 kullanılmıştır. Ölçek, DSM-5 tanı kriterlerine göre TSSB belirtilerinin şiddetini değerlendiren 20 maddeden oluşmaktadır. PCL-5'in, DSM-5'teki belirti kümelerinin her birine karşılık gelen dört alt ölçeği vardır. Katılımcılar, madde ifadesinde açıklanan bir sorunun geçen ay kendilerini ne kadar rahatsız ettiğini 0 (hiç) ile 4 (çok fazla) arasında beşli Likert tipinde derecelendirmektedirler. Ölçeğin Türkçe diline uyarlanması Boysan ve arkadaşları (2017) tarafından yapılmıştır. Yazarlar, ölçeğin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir olduğunu rapor etmişlerdir. Mevcut çalışmada ölçeğin toplam puanı için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı 0.95 olarak hesaplanmıştır.

2.2.3. Hayatın Anlamı Ölçeği

Steger ve arkadaşları (2006) tarafından geliştirilen ölçek, bireylerin yaşamlarında buldukları ve aradıkları anlamı değerlendirmektedir. Ölçek 10 maddeden oluşmaktadır ve ölçeğin maddeleri yedili Likert tipinde değerlendirilmektedir. Ölçekteki maddeler kesinlikle doğru değil (1) ile kesinlikle doğru (7) arasında puanlanmaktadır. Ölçek "var olan anlam" ve "anlam arayışı" olmak üzere 2 boyuttan oluşmaktadır. Anlamın varlığı beş madde ile değerlendirilir ve kişinin yaşamda anlamın elde edildiğini hissetme derecesini gösterir. Diğer beş madde kişinin anlam arayışını değerlendirerek, bir kişinin hayatın anlamını anlamaya ne ölçüde devam ettiğini gösterir. Ölçeğin Türkçe diline uyarlanması Demirdağ ve Kalafat (2015) tarafından yapılmıştır. Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında var olan anlam ve anlam arayışı alt boyutları için Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla 0.85 ve 0.81 olarak rapor edilmiştir. Mevcut çalışmada ise Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları var olan anlam alt boyutu için 0.84 olarak hesaplanırken anlam arayışı boyutu için 0.61 olarak hesaplanmıştır.

Anlam arayışı boyutunun düşük düzeyde güvenilirlik göstermesinden dolayı analizler var olan anlam boyutu ile sürdürülmüştür.

2.3. İstatistiksel Analiz

Veri toplama işlemi bittikten sonra veriler istatistik programına girilmiştir. İlk olarak boş veriler analiz edilmiş ve hiçbir değişkende %10'dan fazla boş veri olmadığı görülmüştür. Boş veriler değişkenin ortalaması ile doldurulmuştur. Veri setindeki çoklu uç veriler Mahalanobis uzaklığı hesaplanarak değerlendirilmiştir. Bu işlemde sonra 19 katılımcı uç veri özellikleri gösterdiği için veri setinden çıkartılmıştır. Analizler 405 kişilik bir katılımcıdan elde edilen veriler ile yapılmıştır. Ölçeklerin normal dağılım varsayımını karşılayıp karşılamadığının belirlenmesi amacıyla çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir. Bütün değişkenlerin puanlarının çarpıklık ve basıklık katsayılarının +2 ve -2 aralığında olduğu görülmüştür ve normal dağılıma uygun olduğuna karar verilmiştir (George ve Mallery, 2010). Ölçeğin kısa formunun Türkçe dilinde faktöriyel yapısının belirlenmesi amacıyla üç model incelenmiştir. (1)- TSBE'nin 10 maddelik tek faktörlü yapısı, (2)- Cann ve arkadaşları (2010) tarafından ileri sürülen 5 faktörlü yapısı ve (3) Dirik ve Karancı (2008) tarafından ölçeğin uzun formunun Türkçe uyarlamasında ileri sürülen 3 faktörlü yapısı sınanmıştır.

Ölçeğin faktöriyel yapısı Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yöntemi ile incelenmiştir. Modellerin uyumunun belirlenmesinde bazı parametreler dikkate alınmıştır. Bu parametreler ki-kare (χ^2), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), Standartlaştırılmış hata kareleri ortalamasının karekökü (SRMR), Uyum iyiliği indeksi (GFI), Tucker-Lewis indeksi (TLI) ve ortalama karesel yaklaşım hatası (RMSEA) kullanılmıştır. İyi bir model uyumu için χ^2 değerinin anlamsız olması ve χ^2 'nin serbestlik derecesine oranının (χ^2/sd) 5'ten küçük olması gereklidir (Schermele-Engel, Moosbrugger vd, 2003). CFI değeri 0 ile 1 arasında değişir ve daha yüksek değerler daha iyi uyumu gösterir. Kabul edilebilir CFI ve TLI değerlerinin 0.90'dan yüksek olması beklenir (Hu ve Bentler, 1999). RMSEA değerinin 0.08 ve altında olması yeterli uyum, 0.08 ile 0.10 arasındaki olması vasat, 0.10'un üzerinde olması ise kabul edilemez olarak tanımlanmaktadır (Chen vd, 2008). SRMR değerinin sıfıra yaklaşması modelin iyi uyumu ile ilişkilidir. Eğer bir modelde SRMR değeri 0.05'den düşük ise iyi uyum gösterdiği söylenebilir. Dahası, model 0.05 ile 0.10 arasında bir SRMR değeri almışsa kabul edilebilir uyum içerisindedir (Hu ve Bentler, 1999). Modeller arasında en iyi modelin seçilmesi için ki-kare fark testi kullanıldı. Ki kare fark testinde Akaike Bilgi Kriteri (ABK) ve Bayesiyen Bilgi Kriterinin (BBK) belirleyici rol oynamaktadırlar. Vrieze (2012), ABK ve BBK değerlerinden anlamlı şekilde düşük olan modelin daha uygun olduğunu ifade etmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi ve ki kare fark testi R Studio programındaki "Lavaan" yaması (Rossel, 2012) ile yapılmıştır.

Ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliği TSBE'nin kısa formunun hayatın anlamı ve TSSB değişkenleri ilişkisi pearson korelasyon yöntemi ile incelenerek değerlendirilmiştir. Ölçeğin Türkçe Formunun güvenilirliğini incelerken, iç tutarlık için Cronbach alfa katsayısı ve Guttman iki yarıya bölme yöntemi kullanılarak hesaplanan güvenilirlik katsayısından faydalanmıştır. Araştırmadaki analizler SPSS istatistik programının 25. Sürümü ile yapılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Ölçeğin Faktöriyel Yapısı – Yapı Geçerliği

Ölçeğin faktöriyel yapısının belirlenmesi amacıyla bir dizi DFA yapılmıştır. Ölçeğin 10 maddelik kısa formunun en iyi faktöriyel yapısının belirlenmesi için ilk olarak ileri sürülen 5 faktörlü yapı (Model 1) tarafından uzun form için önerilen 3 faktörlü yapı (Model 2) ve son olarak 10 maddenin tek boyutta toplandığı tek boyutlu yapı (Model 3) sınanmıştır. Tablo 1.'de modellerin uyum indeksleri görülmektedir.

Tablo 1. TSBE'nin Kısa Formuna İlişkin DFA Sonuçları

Modeller	χ^2	χ^2/sd	RMSEA	CFI	TLI	GFI	SRMR
Model 1	142.12	4.73	0.096	0.944	0.916	0.933	0.054
Model 2	84.144	3.36	0.077	0.971	0.947	0.961	0.037
Model 3	261.838	7.91	0.129	0.887	0.850	0.880	0.057

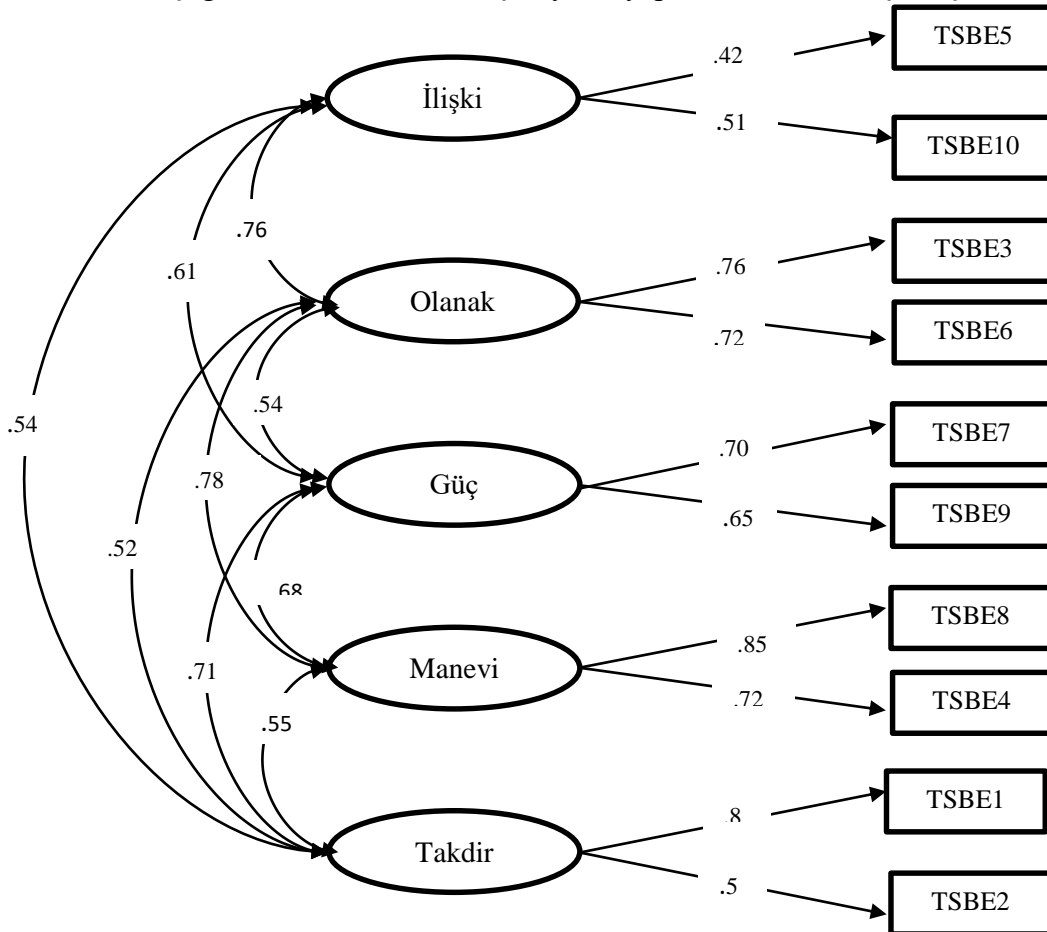
Tablo 1'de test edilen üç modelin uyum indeksleri görülmektedir. İlk model olan 1. Model kabul edilebilir düzeyde uyum indekslerine sahip olduğu görülmektedir [χ^2 (df=30, N=405) = 142.12, $\chi^2/sd=4.73$, RMSEA=0.096, CFI=0.944, GFI=0.933, TLI=0.916, SRMR =0.054]. Bir diğer model olan 2. Modelin de uyum indeksleri kabul edilebilir düzeydedir [χ^2 (df=25, N=405) = 84.144, $\chi^2/sd= 3.36$, RMSEA=0.077, CFI=0.971, GFI=0.971, TLI=0.947, SRMR =.037]. Ölçeğin tek boyutlu yapısının sınıandığı modelin (model 3) ise uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olmadığı görülmektedir [χ^2 (df=34, N=405)=261.838, $\chi^2/sd=7.91$, RMSEA=0.077, CFI=0.887, GFI=0.880, TLI=0.850, SRMR=0.057]. Model 1 ve Model 2'nin hangisinin daha uygun olduğunun belirlenmesi amacıyla ki-kare fark testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda göre Model 1 ile Model 2 ki kare değerleri arasında anlamlı bir fark vardır. Diğer bir deyişle Model 2'nin daha uygun bir model olduğu söylenebilir. Tablo 2'de iki modelin karşılaştırıldığı ki kare fark testinin sonuçları görülmektedir.

Tablo 2. Modellerin Ki-Kare Değerleri Arasındaki Farkı İnceleyen Ki-Kare Fark Testi Sonuçları

	Sd	AIC	BIC	Ki-kare	Ki-kare Farkı	p
Model 2	25	12934	13053	84.144		
Model 1	30	12982	13082	142.12	58.008	3.134e-11***

***p<.001

TSBE ölçeğinin kısa formunun beş boyutlu yapısının DFA sonuçları Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1. TSBE Kısa Formunun beş faktörlü yapısının doğrulayıcı faktör analizi sonuçları. Alt boyutlar arası tüm ilişkiler 0.001 düzeyinde anlamlıdır. İlişki = Başkalarıyla İlişkiler'; Olanak= Yeni olanaklar'; Güç = Kişisel dayanıklılık; Manevi = Manevi değişim; Takdir = Hayata değer verme'.

3.2. Ölçüt Bağıntılı geçerlik

Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliği çeşitli değişkenler ile gösterdiği ilişki incelenerek değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Ölçeğin toplam puanı ve alt boyutlarından alınan skorlar katılımcıların var olan anlam boyutu ve TSSB puanları ile karşılaştırılmıştır. Tablo 3'te bu ilişkilerin görüldüğü korelasyon analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 3. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelendiği Korelasyon Analizi Tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Başkalarıyla ilişkiler	-	.586**	.507**	.421**	.431**	.737**	.206**	.586**
2. Yeni olanaklar	-	-	.628**	.569**	.574**	.841**	.141**	.132**
3. Kişisel dayanıklılık	-	-	-	.540**	.563**	.818**	.182**	.147**
4. Manevi değişim	-	-	-	-	.585**	.789**	.115**	.092
5. Hayatı takdir	-	-	-	-	-	.790**	.132**	.061
6. Toplam puan	-	-	-	-	-	-	.196**	.250**
7. Var olan anlam	-	-	-	-	-	-	-	-.306**
8. PCL-5	-	-	-	-	-	-	-	-

** $p < .001$

TSBE-Kısa Formun Güvenirliğinin İncelenmesi

TSBE'nin kısa formunun toplam puanının ve alt boyutlarının güvenirliliği Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ve Guttman iki yarım güvenirlilik katsayısı incelenerek değerlendirilmiştir. Tablo 4'te TSBE-Kısa Formu alt boyutlarının ve toplam puanının Cronbach alfa ve Guttman iki yarım güvenirlilik katsayıları görülmektedir.

Tablo 4. TSBE-Kısa Formu Alt boyutlarının ve Toplam Puanının Cronbach alfa ve Guttman iki yarım güvenirlilik katsayıları

	Cronbach alfa	Guttman iki yarım güvenirlilik
Başkalarıyla ilişkiler	.836	.719
Yeni olanaklar	.708	.549
Kişisel dayanıklılık	.869	.770
Manevi değişim	.756	.609
Hayata değer verme	.680	.439
Toplam Puan	.894	.755

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada TSBE'nin kısa formunun Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Psikolojide ölçme araçlarının kısa formlarının kullanımı bazı pratik ve teorik faydaları vardır. Örneğin kısa form kullanıldığında ölçeklerin uygulama süresi azalır ve test uygulama maliyetini düşürebilir. Ölçeklerin kısa formlarının kullanmanın bir başka faydası ise uygulama süresinin, katılımcıların bilişsel ve duygusal yetenekleriyle daha iyi eşleşmesidir. Dolayısıyla bu faktörlerin ilgilenilen değişkenlerin ölçümü üzerindeki etkisini azaltması olabilir (Kleka ve Soroko, 2018). Bu çalışmadaki veriler depremden kısa bir süre sonra toplanmıştır. Depreme maruz kalmış kişilerin evleri yıkıldığı için genellikle kendi evleri dışında geçici ikamet ettikleri yerlerde ulaşılmıştır. Bu bağlamda kısa formun kullanılması yukarıdaki faydaların oluşmasına neden olmuştur.

Araştırmada ilk olarak ölçeğin faktöriyel yapısı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda üç model DFA aracılığıyla sınanmıştır. Elde edilen bulgular Cann ve arkadaşlarının (2010) önerdiği faktöriyel yapının (beş boyutlu) TSBE'nin kısa formu için en uygun yapı olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar Tedeschi ve Calhoun

(1996) tarafından öne sürülen yapıyı desteklemektedir. Benzer şekilde Portekizce (Lamela vd., 2014), İspanyolca (Castro vd., 2015), İtalyanca (Prati ve Pietrantonio, 2014), Urduca (Aslam ve Kamal, 2019) ve Arapça (Veronese ve Pepe, 2019) gibi çeşitli dillerde de ölçeğin kısa formu için en uygun yapının beş boyutlu bir yapı olduğu rapor edilmiştir. Modeller arasında en kötü uyum indekslerine sahip model, tek faktörlü yapı olan 3. modeldir. TSBE'nin kısa formunun faktöriyel yapısını sınavan bazı çalışmaların sonuçları (Lamela vd., 2014; Taku vd., 2008) benzer şekilde tek faktörlü bir çözümün en zayıf uyum indekslerine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca Dirik ve Karancı (2008) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçeğin uzun formu için önerilen üç boyutlu yapının da ölçeğin kısa formunun Türkçe versiyonu için geçerli olmadığı görülmüştür. Ancak, ölçeğin farklı faktöriyel yapıda en iyi uyumu gösterdiğine ilişkin bazı çalışmalar da vardır. Örneğin, TSBE-kısa formunun Covid-19 döneminde yapılan bir İspanyolca diline uyarlama çalışmasında dört boyutlu yapının en iyi uyum indekslerine sahip olduğu rapor edilmiştir (Garrido-Hernansaiz vd., 2022). Ayrıca, ölçeğin orijinal dilinde yapılan bazı çalışmalar da ölçek için tek boyutlu yapının en uygun yapı olduğunu rapor etmiştir. Örneğin Kaur ve arkadaşları (2017), hala görevde olan veya görevden ayrılmış 135.843 Amerika Birleşik Devletleri askeri personelinden alınan veriler ile TSBE'nin kısa formunun faktöriyel yapısını araştırmışlardır. Elde ettikleri bulgular ölçeğin tek faktörlü yapısının en uygun faktöriyel yapı olduğu yönündedir. Bu farklı sonuçlar dil ile ilişkili olabilir. Ayrıca, boyutların yalnızca iki maddeden oluşmasının da çeşitli geçerlik ve güvenilirlik sorunlarının oluşmasında önemli bir etken olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın sonuçları travma sonrası büyümenin var olan anlam ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Bu sonuç alanyazındaki benzer çalışmaların bulguları ile uyumludur (örn. Grad ve Zeligman, 2017; Triplett vd, 2012). Var olan anlamın gelişmesi kişide pozitif bir etki yaratabileceği ve bunun da travma sonrası büyümenin gelişiminde etkili olabileceği düşünülmektedir. Araştırmanın bir diğer sonucu ise travma sonrası büyüme ile TSSB arasındaki ilişkidir. Bu sonuç da önceki çalışmalar ile uyumludur (Dekel vd, 2012; Marziliano vd, 2020; Shakespeare-Finch ve Lurie-Beck, 2014). Katılımcıların yaşadıkları travmatik deneyimin henüz yeni olması ve yaşadıkları şartların iyileşmemesi nedeniyle travmatik stresin devam ettiği söylenebilir (Tedeschi vd., 2007; Zoellner ve Maercker, 2006). Dahası, bazı çalışmalar travma sonrası büyümenin olayla ilgili sıkıntının yani bir akıl sağlığı sorun olan TSSB'nin bir arada var olabileceğini göstermektedir (Banik vd, 2022) Ancak bazı araştırmalar TSSB ile travma sonrası büyüme arasında eğrisel, ters U şeklinde bir ilişkinin tanımlanması yoluyla, orta düzeydeki TSSB semptomlarının en yüksek TSG seviyeleri ile ilişkili olduğunu ileri sürmektedir (Shakespeare-Finch ve Lurie-Beck, 2014; Tsai vd, 2017). Bu değişkenler arasındaki ilişki travmatik deneyimin olumlu ve olumsuz sonuçlarının bir arada olabileceğini göstermektedir.

Güvenilirlikle ilgili olarak sonuçlar, TSBE kısa formunun iç tutarlılık katsayılarının hayata değer verme boyutu hariç istenilen seviyelerde olduğunu göstermektedir (Cann vd., 2010; Kaler vd., 2011). Bazı boyutların güvenilirlik katsayılarının düşük olması, yukarıda da değinildiği üzere her boyutta yalnızca iki maddenin bulunmasından kaynaklanabilir. Ayrıca, TSBE'nin kısa formunun toplam puanının hem iç tutarlılık katsayısı hem de madde toplam korelasyonları oldukça iyi düzeydedir. Her ne kadar ölçeğin beş boyutlu yapısı en iyi faktöriyel yapıyı gösterse de ölçeğin toplam puanı da kullanılabilir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlki, araştırmanın örnekleme ile ilgilidir. Araştırma, sadece depreme maruz kalmış katılımcılardan toplanan veriye dayanmaktadır. TSBE'nin kısa formunun Türkçe dilinde farklı örneklemlerde de sınanması sonuçların genellenebilirliğini arttıracaktır. Bu çalışmadaki ikinci sınırlılık ise yöntem ile ilişkilidir. Bu çalışmada TSBE'nin kısa formunun faktöriyel yapısı sadece üç farklı model sınanmıştır. Gelecekteki çalışmalarda madde-tepki kuramına dayalı analizler ile diğer alternatif modellerin uyumunun incelenmesi önerilmektedir. Araştırmanın bir başka sınırlılığı da veri toplama sürecinde depremden sonra az bir süre geçmiş olmasıdır. Alanyazında her ne kadar travmatik olayın ardından travma sonrası büyümenin ne zaman gelişeceğine dair tutarlı bir bilgi olmasa da gelecekte yapılacak çalışmalarda travmatik olayın üstünden daha fazla zaman geçmesi beklenebilir. Son olarak, ele alınan tüm veriler kişisel bildirim ölçek verileriydi; gözlemlenebilir

büyüme göstergeleri, kriterlere bağlı geçerliliğe ilişkin daha güçlü kanıtlar sağlayabilirdi. Kişilerin kendi travma sonrası büyüme düzeylerini değerlendirilmesini istemek çeşitli sorunlara yol açabilir. Örneğin, McFarland ve Alvaro (2000), travma sonrası büyüme envanterinin gerçek dönüşümü yansıtmayabileceği aksine kişinin yıkıcı koşullarda kendini rahatlatmak için bir taraf bulma becerisini yansıtabileceğini ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak, mevcut bulgular, TSBE kısa formunun faktör yapısı Türkçe versiyonunun geçerliğini ve güvenilirliğini desteklemektedir. Ölçeğin kısa formunun yüksek düzeyde strese maruz kalmış kişilere uygulanacak çeşitli müdahale yöntemlerine rehberlik etmek için yararlı olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abraído-Lanza, A. F., Guier, C., & Colón, R. M. (1998). Psychological thriving among Latinas with chronic illness. *Journal of Social Issues, 54*(2), 405-424.
- Akin, A., & Taş, İ. (2015). Yaşam Anlamı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Electronic Turkish Studies, 10*(3).
- Alex Linley, P., Andrews, L., & Joseph, S. (2007). Confirmatory factor analysis of the Posttraumatic Growth Inventory. *Journal of Loss and Trauma, 12*(4), 321-332.
- Amiri, H., Nakhaee, N., Nagyova, I., Timkova, V., Okhovati, M., Nekoei-Moghadam, M., & Zahedi, R. (2021). Posttraumatic growth after earthquake: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Social Psychiatry, 67*(7), 867-877.
- Aslam, N., & Kamal, A. (2019). Assessing positive changes among flood affected individuals: Translation and validation of Posttraumatic Growth Inventory - Short Form. *Pakistan Journal of Medical Research, 58*(2), 59-65.
- Bellur, Z., Aydın, A., & Alpay, E. H. (2018). Mediating role of coping styles in personal, environmental and event related factors and posttraumatic growth relationships in women with breast cancer. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 21*(1).
- Blevins, C. A., Weathers, F. W., Davis, M. T., Witte, T. K., & Domino, J. L. (2015). The posttraumatic stress disorder checklist for DSM-5 (PCL-5): Development and initial psychometric evaluation. *Journal of Traumatic Stress, 28*(6), 489-498.
- Boysan, M., Guzel Ozdemir, P., Ozdemir, O., Selvi, Y., Yilmaz, E., & Kaya, N. (2017). Psychometric properties of the Turkish version of the PTSD Checklist for Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, (PCL-5). *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology, 27*(3), 300-310.
- Brunet, J., McDonough, M. H., Hadd, V., Crocker, P. R., & Sabiston, C. M. (2010). The Posttraumatic Growth Inventory: An examination of the factor structure and invariance among breast cancer survivors. *Psycho-Oncology, 19*(8), 830-838.
- Cann, A., Calhoun, L. G., Tedeschi, R. G., Taku, K., Vishnevsky, T., Triplett, K. N., & Danhauer, S. C. (2010). A short form of the Posttraumatic Growth Inventory. *Anxiety, Stress, & Coping, 23*(2), 127-137.
- Castro, M. C., Delgado, J. B., Alvarado, E. R., & Rovira, D. P. (2015). Spanish adaptation and validation of the posttraumatic growth inventory–short form. *Violence and Victims, 30*(5), 756-769.
- Calhoun, L. G., Cann, A., & Tedeschi, R. G. (2010). The posttraumatic growth model: Sociocultural considerations. In T. Weiss & R. Berger (Eds.), *Posttraumatic growth and culturally competent practice: Lessons learned from around the globe* (pp. 1–14). John Wiley & Sons, Inc.
- Calhoun, L. G., & Tedeschi, R. G. (1998). Beyond recovery from trauma: Implications for clinical practice and research. *Journal of Social Issues, 54*(2), 357-371.
- Ceco, E. (2018). *Yakın partner şiddetine maruz bırakılan kadınlarda travma sonrası büyüme ve psikolojik iyi oluşun incelenmesi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- Cerdá, M., Paczkowski, M., Galea, S., Nemethy, K., Péan, C., & Desvarieux, M. (2013). psychopathology in the aftermath of the haiti earthquake: A population-based study of posttraumatic stress disorder and major depression. *Depression and Anxiety, 30*(5), 413-424.
- Chen, F., Curran, P. J., Bollen, K. A., Kirby, J., & Paxton, P. (2008). An empirical evaluation of the use of fixed cutoff points in RMSEA test statistic in structural equation models. *Sociological Methods & Research, 36*(4), 462-494.
- Davey, C., Heard, R., & Lennings, C. (2015). Development of the Arabic versions of the impact of events Scale-Revised and the posttraumatic growth inventory to assess trauma and growth in middle Eastern refugees in Australia. *Clinical Psychologist, 19*(3), 131-139.
- Davis, C. G., Nolen-Hoeksema, S., & Larson, J. (1998). Making sense of loss and benefiting from the experience: two construals of meaning. *Journal of personality and social psychology, 75*(2), 561.
- Dekel, S., Ein-Dor, T., & Solomon, Z. (2012). Posttraumatic growth and posttraumatic distress: A longitudinal study. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 4*(1), 94.
- Demirdag, S., & Kalafat, S. (2015). Meaning in Life Questionnaire (MLQ): The study of adaptation to Turkish, validity, and reliability, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16 (2), 83-95.
- Dirik, G., & Karanci, A. N. (2008). Variables related to posttraumatic growth in Turkish rheumatoid arthritis patients. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings, 15*, 193-203.
- García, F. E., & Wlodarczyk, A. (2016). Psychometric properties of the posttraumatic growth inventory–short form among Chilean adults. *Journal of Loss and Trauma, 21*(4), 303-314.
- Garrido-Hernansaiz, H., Rodríguez-Rey, R., Collazo-Castiñeira, P., & Collado, S. (2022). The posttraumatic growth inventory-short form (PTGI-SF): A psychometric study of the Spanish population during the COVID-19 pandemic. *Current Psychology, 1*-10.
- George, D., & Mallery, P. (2010). SPSS for Windows step by step. A simple study guide and reference (10. Baskı). *GEN, Boston, MA: Pearson Education, Inc, 10*, 152-165.
- George, L. S., & Park, C. L. (2016). Meaning in life as comprehension, purpose, and mattering: Toward integration and new research questions. *Review of General Psychology, 20*(3), 205-220.
- Gerstner, R. M., Lara-Lara, F., Vasconez, E., Viscor, G., Jarrin, J. D., & Ortiz-Prado, E. (2020). Earthquake-related stressors associated with suicidality, depression, anxiety and post-traumatic stress in adolescents from Muisne after the earthquake 2016 in Ecuador. *BMC Psychiatry, 20*(1), 1-9.
- Grad, R. I., & Zeligman, M. (2017). Predictors of post-traumatic growth: The role of social interest and meaning in life. *The Journal of Individual Psychology, 73*(3), 190-207.
- Helgeson, V. S., Reynolds, K. A., & Tomich, P. L. (2006). A meta-analytic review of benefit finding and growth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 74*(5), 797.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: a Multidisciplinary Journal, 6*(1), 1-55.
- Jaarsma, T. A., Pool, G., Sanderman, R., & Ranchor, A. V. (2006). Psychometric properties of the Dutch version of the posttraumatic growth inventory among cancer patients. *Psycho-Oncology: Journal of the Psychological, Social and Behavioral Dimensions of Cancer, 15*(10), 911-920.
- Johnson, S. F., & Boals, A. (2015). Refining our ability to measure posttraumatic growth. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 7*(5), 422.
- Joseph, S., Yule, W., Williams, R., & Hodgkinson, P. (1993). The Herald of Free Enterprise disaster: Measuring post-traumatic symptoms 30 months on. *British Journal of Clinical Psychology, 32*(3), 327-331.
- Kağan, M., Güleç, M., Boysan, M., & Çavuş, H. (2012). Travma Sonrası Büyüme Envanteri'nin Türkçe Versiyonunun Normal Toplumda Hiyerarşik Faktör Yapısı. *TAF Preventive Medicine Bulletin, 11*(5).

- Kaler, M. E., Erbes, C. R., Tedeschi, R. G., Arbisi, P. A., & Polusny, M. A. (2011). Factor structure and concurrent validity of the Posttraumatic Growth Inventory–Short Form among veterans from the Iraq War. *Journal of Traumatic Stress, 24*(2), 200-207.
- Kaur, N., Porter, B., LeardMann, C. A., Tobin, L. E., Lemus, H., & Luxton, D. D. (2017). Evaluation of a modified version of the Posttraumatic Growth Inventory-Short Form. *BMC Medical Research Methodology, 17*, 1-9.
- Kelly, G., Morris, R., & Shetty, H. (2018). Predictors of post-traumatic growth in stroke survivors. *Disability and Rehabilitation, 40*(24), 2916-2924.
- Kleka, P., & Soroko, E. (2018). How to avoid the sins of questionnaires abridgement. In *Survey Research Methods, 12* (2), 147-160
- Köroğlu, İ. (2021). *Yas deneyimi yaşamış bireylerde travma sonrası büyüme yordayan değişkenler: Geçmiş yas deneyimleri, kontrol odağı ve psikolojik belirtiler* (Master's thesis, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Lamela, D., Figueiredo, B., Bastos, A., & Martins, H. (2014). Psychometric properties of the Portuguese version of the posttraumatic growth inventory short form among divorced adults. *European Journal of Psychological Assessment, 30* (1).
- Linley, P. A., & Joseph, S. (2004). Positive change following trauma and adversity: A review. *Journal of traumatic stress: official publication of the international society for traumatic stress studies, 17*(1), 11-21.
- Linley, P. A., & Joseph, S. (2011). Meaning in life and posttraumatic growth. *Journal of Loss and Trauma, 16*(2), 150-159.
- Ma, Z., Xia, Y., & Lin, Z. (2019). Post-traumatic growth following exposure to memorial reports of the 5.12 Wenchuan earthquake: the moderating roles of self-esteem and long-term PTSD symptoms. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 16*(18), 3239.
- Marziliano, A., Tuman, M., & Moyer, A. (2020). The relationship between post-traumatic stress and post-traumatic growth in cancer patients and survivors: A systematic review and meta-analysis. *Psycho-Oncology, 29*(4), 604-616.
- McFarland, C. & Alvaro, C. (2000). The impact of motivation on temporal comparisons: coping with traumatic events by perceiving personal growth. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*(3), 327.
- McMillen, J. C., & Fisher, R. H. (1998). The Perceived Benefit Scales: Measuring perceived positive life changes after negative events. *Social Work Research, 22*(3), 173-187.
- Morris, B. A., Shakespeare-Finch, J., & Scott, J. L. (2007). Coping processes and dimensions of posttraumatic growth. *Australasian Journal of Disaster and Trauma Studies.*
- Park, C. L., Cohen, L. H., & Murch, R. L. (1996). Assessment and prediction of stress-related growth. *Journal of Personality, 64*(1), 71-105.
- Park, C. L., & Ai, A. L. (2006). Meaning making and growth: New directions for research on survivors of trauma. *Journal of Loss and Trauma, 11*(5), 389-407.
- Prati, G., & Pietrantonio, L. (2014). Italian adaptation and confirmatory factor analysis of the full and the short form of the Posttraumatic Growth Inventory. *Journal of Loss and Trauma, 19*(1), 12-22.
- Purc-Stephenson, R. J. (2014). The Posttraumatic Growth Inventory: Factor structure and invariance among persons with chronic diseases. *Rehabilitation Psychology, 59*(1), 10.
- Rajandram, R. K., Jenewein, J., McGrath, C., & Zwahlen, R. A. (2011). Coping processes relevant to posttraumatic growth: An evidence-based review. *Supportive Care in Cancer, 19*, 583-589.
- Rossel, Y. (2012). Lavaan: an R package for structural equation modeling. *Journal of Statistical Software, 48* (2), 1-36.

- Shakespeare-Finch, J., & Lurie-Beck, J. (2014). A meta-analytic clarification of the relationship between posttraumatic growth and symptoms of posttraumatic distress disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, 28(2), 223-229.
- Sleijpen, M., Haagen, J., Mooren, T., & Kleber, R. J. (2016). Growing from experience: An exploratory study of posttraumatic growth in adolescent refugees. *European Journal of Psychotraumatology*, 7(1), 28698.
- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80.
- Taku, K., Cann, A., Calhoun, L. G., & Tedeschi, R. G. (2008). The factor structure of the Posttraumatic Growth Inventory: A comparison of five models using confirmatory factor analysis. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 21(2), 158-164.
- Tang, W., Wang, Y., Lu, L., Lu, Y., & Xu, J. (2021). Post-traumatic growth among 5195 adolescents at 8.5 years after exposure to the Wenchuan earthquake: Roles of post-traumatic stress disorder and self-esteem. *Journal of Health Psychology*, 26(13), 2450-2459.
- Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (1996). The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9, 455-471.
- Tedeschi, R. G., Calhoun, L. G., & Cann, A. (2007). Evaluating resource gain: Understanding and misunderstanding posttraumatic growth. *Applied Psychology*, 56(3), 396-406.
- Teodorescu, D. S., Siqveland, J., Heir, T., Hauff, E., Wentzel-Larsen, T., & Lien, L. (2012). Posttraumatic growth, depressive symptoms, posttraumatic stress symptoms, post-migration stressors and quality of life in multi-traumatized psychiatric outpatients with a refugee background in Norway. *Health and Quality of life Outcomes*, 10(1), 1-16.
- Tsai, J., & Pietrzak, R. H. (2017). Trajectories of posttraumatic growth among US military veterans: A 4-year nationally representative, prospective cohort study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 136(5), 483-492.
- Veronese, G., & Pepe, A. (2019). Using the Posttraumatic Growth Inventory–Short Form with Palestinian helpers living in conflict areas. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 52(3), 207-221.
- Vrieze, S. I. (2012). Model selection and psychological theory: a discussion of the differences between the Akaike information criterion (AIC) and the Bayesian information criterion (BIC). *Psychological Methods*, 17(2), 228.
- Wu, X., Kaminga, A. C., Dai, W., Deng, J., Wang, Z., Pan, X., & Liu, A. (2019). The prevalence of moderate-to-high posttraumatic growth: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 243, 408-415.
- Zoellner, T., & Maercker, A. (2006). Posttraumatic growth in clinical psychology—A critical review and introduction of a two component model. *Clinical Psychology Review*, 26(5), 626-653.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Araştırmaya yönelik etik kurul onayı, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu'ndan 02.06. 2023 tarih ve 119 sayılı karar ile alınmıştır.

Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

DETERMINATION OF WORK VALUES OF GENERATION Z USING THE DELPHI METHOD**Mehmet YILDIRIM*****ABSTRACT**

This research has been conducted with the aim of uncovering work values using the Delphi method. When examining the methods of previous research on work values, it is observed that most of these methods are aimed at revealing the majority opinion. While these methods contribute significantly to the categorical classification of work values in the literature, they contain significant gaps in terms of revealing values that all participants agree upon. This study aims to fill this important gap in the literature, contribute to the literature, and provide guidance for future studies. As a result of the study, a consensus has been reached on 37 work values that have been categorized into seven different categories consistent with the classification of work values in the literature: social needs, stability, leisure time, external, internal, altruistic, and managerial values.

Keywords: Work Values, Generation Z, Delphi Method**Z KUŞAĞININ ÇALIŞMA DEĞERLERİNİN DELPHİ METODU İLE BELİRLENMESİ****ÖZET**

Bu araştırma çalışma değerlerinin Delphi metodu ile ortaya çıkarılması amacı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma değerleri üzerine daha önce yapılan araştırmaların yöntemleri incelendiğinde bu yöntemlerin çoğunluğun görüşünü ortaya çıkaracak yöntemler olduğu görülmektedir. Bu yöntemler, çalışma değerlerinin kategorik sınıflandırılması için literatüre önemli katkılar sunsa da bütün katılımcıların uzlaşmaya vardığı değerlerin ortaya çıkarılması bağlamında önemli boşluklar içermektedir. Bu çalışma literatürdeki bu önemli boşluğu doldurarak literatüre katkı yapmayı ve sonraki çalışmalara rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma sonucunda literatürdeki çalışma değerleri sınıflandırması ile uyumlu olarak sosyal ihtiyaçlar, istikrar, boş zaman, dışsal, içsel, özgecil ve yönetsel olmak üzere yedi farklı kategoride sınıflandırılmış 37 çalışma değeri üzerinde bir uzlaşma sağlandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çalışma Değerleri, Z Kuşağı, Delphi Metodu**1. INTRODUCTION**

Since each generation's expectations of work are different from each other, management techniques that apply to older generations may not work for younger generations. At the same time, old recruiting techniques may no longer be useful for today's generations. Therefore, understanding work values can be helpful for organizations on how to structure jobs, working conditions, compensation packages, and human resources policies to attract these young individuals (Twenge, Campbell, Hoffman and Lance, 2010: 1122). For that reason, having information about the working values of the Z generation, which will occupy many positions of organizations in the future, will help organizations in developing more effective policies.

Employee values are another variable that influences organization policies. Values such as job, profession or work values express a series of tendencies that guide young people in some decisions that affect their future achievements (Johnson and Monserud, 2012: 46). Therefore, awareness of these values can be considered as a skill that will offer organizations a strategic advantage in both recruitment processes and organization

*Asst. Prof., Adıyaman University, Vocational School of Besni Ali Erdemoglu, m.mehmetyildirim@adiyaman.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7627-0945

Araştırma Makalesi
Makale Geliş Tarihi: 11.07.2023

Sayfa Sayısı: 612-626
Makale Kabul Tarihi: 24.08. 2023

Makale Yayın Tarihi: 30.09.2023

commitment policies. It can be said that organizations will be successful to the extent that they can develop the ability to fit the values of employees and the organization and to meet the needs of employees.

Considering the studies on work values (Ros, Schwartz and Surkiss, 1994; Twenge et al, 2010; Wahab, Quazi and Blackma, 2016; King, Murillo and Lee, 2017; Maloni, Hiatt ve Campbell, 2019) it is seen that it is generally revealed through values that reflect the opinion of the majority or it is determined by making a classification as a result of qualitative studies. In addition, some of these studies were designed to confirm the predetermined categorical classifications and evaluate the results on the axis of these classifications. Therefore, no research was found examining the work values of the Z generation in order to reach a consensus. This indicates a literature gap on this subject. Even though previous studies on work values have made significant contributions to the literature on categorical study values, these values can be made more specific by consensus-based classification. This research aims to conduct a Delphi study with the Z generation members and to reveal the work values that the participants agree on. Considering this aspect, it is thought that this research will make a significant contribution to the literature and guide further research.

2. WORK VALUES AND Z GENERATON

The groups that share key events and critical developments regarding these events as of the birth date are defined as generations. It can be argued that there is a consensus regarding the existence of four distinct generational cohorts in the present era. These are commonly referred to as Baby-boomers, Generation X, Generation Y, and Generation Z. Leaders must consider that different generations have different values and different demands of work. In addition, these generations respond differently to ordinary events. Because productivity decreases with job satisfaction when managers or employees don't understand generational differences. For this reason, managers or employees should have a perspective on generational differences (Kupperschmidt, 2000: 65-66; Bejtkovský, 2016).

Generation Z is a concept generally used for people born in 2000 and later. Therefore, it is stated that this generation has some differences to previous generations in terms of mentality and character. This generation demands more flexibility in working life (Ozkan and Solmaz, 2015: 476). One of the most distinctive features of the Z generation is expressed as technology addiction, freedom, trust and individuality (Berkup, 2014: 223). Considering that this generation consists of people born between 1995 and 2012, the youngest member of the generation is 11 and the oldest is 28 years old as of 2023. Therefore, positions in working life have been filled by these generations (Gabrielova and Buchko, 2021: 490).

Generation Z is also defined as the digital generation because they do not experience an environment without the internet. Therefore, the Z generation is a generation accustomed to communicating and interacting with technological developments (Turner, 2015: 104).

Each generation has its own unique worldview, attitude towards authority and perspective on work. Therefore, employees from the same generation are likely to share similar norms. This brings with it the possibility that their work values and attitudes towards work are affected by the generation they belong to. Thus, the possibility of changes in the job structure increases (Gursoy, Maier and Chi, 2008). From this point of view, managers in today's business world may face challenging processes. Because managers seem to need to manage generational differences at the same time. In addition, they seem to shape their processes by considering each generation's work value.

Work values refer to eventual situations such as high pay or final behaviors such as working with people. Different goals related to working life are defined as guiding principles for evaluating the results and environment related to working life and choosing among different jobs (Ros et al, 1999: 54).

When choosing a job, employees start with ideas about what is important to them. It is assumed that there are few broad tendencies under these ideas. For this reason, researchers focus on a number of study values to determine these trends. Work values, on the other hand, are seen as special reflections of individual values in the work environment. Therefore, although basic work values are named differently by different researchers, they are addressed in four basic dimensions: openness versus conservatism, self-improvement versus self-transcendence. Openness to change consists of self-management and stimulation sub-dimensions, while conservatism consists of sub-dimensions of security, conformity and tradition. On the other hand, while the self-development dimension consists of universalism and benevolence sub-dimensions, the self-transcendence dimension consists of power and success sub-dimensions. Hedonism sub-dimension, on the other hand, is evaluated under both dimensions as it includes the elements of both openness to change and self-development. In addition, work values, which reflect individual values, are discussed by researchers through their categorical classification as social, prestige, intrinsic and extrinsic values (Ros et al, 1999).

Elizur, Borg, Hunt, and Beck, (1991) see work values as the values of a particular social group. These values, on the other hand, express an entity such as an object, situation or behavior that this group attaches importance to. In addition, work values are evaluated in three categories: cognitive, emotional and instrumental.

Maloni et al (2019: 2-3) consider the individual's work values within the framework of person-job fit. They evaluate work values within the scope of person-environment fit, which includes person-organization fit, person-work fit, person-manager fit, and person-job fit. In addition, it is stated that there are seven different work values most commonly used by researchers in the literature: internal, external, social, altruistic, leisure, supervisory and stability.

Intrinsic Values: A person's intrinsic values show that he or she values the content of the job more than the general conditions of work. For this reason, it is expressed as an internal reflection of external work values (Gesthuizen, Kovarek and Rapp, 2019: 62). While external values are seen as a way to achieve goals outside of work life, when it comes to internal values, the main target of the employee is work itself (Müller and Heelden, 2013: 181). Examples of these values are learning, maintaining skills, seeing results, and creativity (Maloni et al, 2019: 3). Therefore, these job-related characteristics represent motivational factors employees should consider for individual development.

Extrinsic Values: These values show that employees are motivated by the tangible or instrumental aspects of their job. These aspects include salary, promotion, awards, bonuses, transportation opportunities, meal fees. These values are interpreted as a way of earning an income and obtaining other guarantees (Health insurance, retirement plans, job security, career development, etc.) necessary for maintaining life. At the same time, these external factors such as working environment and working conditions, good wages, ensuring job security, good physical working environment, not too much stress and pressure, good working hours and generous holidays are expressed as very important factors to reduce the undesirable features of the job (Taris and Feij, 2001: 55; Halman and Müller, 2006: 119).

Social Need Values: This value expresses the evaluation of a job through factors such as making new friends, having friendly or helpful co-workers, and receiving personal attention from colleagues (Twenge et al, 2010; Kalleberg, 1977: 128). Therefore, this value actually includes an evaluation of the employee's relationships with his colleagues in his working life.

Altruistic Values: These values mean to benefit a society or humanity (Chen and Choi, 2008: 611). Therefore, this value can be interpreted as an indication that employees do not act only to receive or protect their

personal interests when evaluating a job. With this value, employees evaluate a workplace by considering how beneficial it is to society or humanity.

Supervisory Values: These values refer to manager-employee interaction and supervisory oversight. A few examples of these values are feedback, directives given by managers, and personal loyalty with managers (Maloni et al, 2019: 3). In summary, supervisory values refer to the evaluations of the manager's approach to employees, management style, and the degree of supervision and surveillance made by employees. As a result of these evaluations, employees' judgments about the management and supervision aspects of a job emerge.

Stability Values: These values refer to elements such as a sound retirement plan, an adequate social welfare and health plan, and a predictable future (deBoer, Bordoloi, Dallmann, and Hengshen, 2021: 10). Therefore, these values express the elements that remove the future anxiety of employees in working life and the uncertainty at the end of working life, in addition, support them in the health and safety problems that will arise during their working life and contribute to working life in this direction.

Leisure Values: These values represent the opportunities offered to spend time after work days. Values such as the opportunity to vacation, spare time for other things and a slower paced job can be cited as examples (Maloni et al, 2019: 3). Therefore, these values can be interpreted as an indication that employees seek a balance between their work life and non-work life.

3. METHOD

A Delphi method, which combines qualitative and quantitative methods, was used in this study. The Delphi method aims to reach consensus on the views put forward by social group members. Because it is possible to achieve consensus by the group rather than achieving majority of the group through the Delphi technique. Furthermore this technique can be considered as a future-oriented research method that provides a clearer prediction about the future, revealing the options and wishes that shape the future. Thus, at the end of the process, consensus is reached among the respondents (Lund, 2020; Tunali and Kiraz, 2017). It therefore allows us to explore the present, predict the future, or make decisions about a subject. This technique is expressed as a scientific technique that is structured on the basis of determining the needs of an organization, identifying management problems, making decisions or policy making, and reaching consensus on an issue or problem (Fallah and Ocampo, 2020: 49). Within the scope of the research problem, in the first Delphi tour, "What are the conditions that you consider the most essential that will enable you to choose a workplace?" By asking the question, it was tried to determine the working conditions that individuals within the scope of the Z generation give importance when deciding to enter and stay in a job. This information obtained after the first round of interviews was subjected to content analysis via the Maxqda 3 program and codes were created. Based on the codes that emerged as a result of the content analysis, a five-point Likert-type questionnaire was prepared as 1- Extremely not important, 2- Not important, 3- Moderately important, 4- Important, and 5- Absolutely essential. It was distributed to participants in the second round of inter- views. In order to determine the level of agreement of the participants on the expressions within the scope of the Delphi method, the median, standard deviation and interquartile range values of the expressions were calculated using the SPSS 22 program. As a result of the second round, it was decided to conduct the third round of interviews, as there were expressions outside the threshold values determined before. As a result of the third round of interviews, there was no need for another round, as a great deal of consensus has been reached on the statements. As a result of the second and third round Delphi interviews, the threshold values of the consensus levels were taken as minimum 4 for median, maximum +/-1 for standard deviation and maximum 1 for interquartile range (Bahar and Demir, 2021).

a. Research's Aim

Generation Z is considered a cohort group consisting of more flexible, collaborative, interactive and innovative individuals, both in their professional and personal lives (Diaconu and Dutu, 2020). According to OECD 2021 data, while the number of people aged 10-20 is approximately 1.2 billion worldwide, this number is 12 million 682 thousand in Turkey (OECD, 2021). Therefore, these results show that generation Z may have an increasing importance in working life, both in Turkey and around the world. In the literature review, it is seen that different studies have been carried out on the perceptions of the Z generation about work life conditions. However, it is seen that these researches are mostly based on quantitative methods (Pekel et al, 2020), in-depth interviews (Bekman and Gunduz, 2022), and focus group interviews (Yildirimalp and Guvenc, 2020). When studies on work values are examined, it is observed that these studies are mostly conducted using methods that reflect the majority's opinion. Therefore, no research was found in which a method reflecting a consensus on work values was used both in the context of generation Z and in terms of work values. In this study, Delphi, which combines qualitative and quantitative research methods, was preferred. In the Delphi technique, instead of the majority's opinion, the participants reach consensus on the subject (Lund, 2020). For this reason, it is thought that this research will fill an important gap in the literature and make a valuable contribution to the literature. Since this is a research in which participants imagine their working life, this research will provide some valuable insights to practitioners and researchers.

b. Research's Sample

There are different opinions about the number of Delphi participants. Opinions on the number of participants reach 7 and over 1000. However, since in the Delphi method, the quality of the participants is more important than the number of participants, representation ability is not sought (Fallah and Ocampo, 2020: 50). In addition, the Delphi method is viewed as an ideal method for working with small groups. Although it is stated as an ideal number that the number of participants is between 10 and 20 in general terms, it is also stated that this number can be 100 or more, with a minimum of 7 (Erpolat, 2011: 1841). In this study, individuals who are university students with the idea of entering working life were selected to determine the working conditions that stand out in working life for the Z generation. Participants were randomly selected on a voluntary basis from university students representing Generation Z. For this purpose, a preliminary briefing about the study was conducted by reaching out to university students studying during the academic year 2022-2023. Subsequently, a list of those willing to participate voluntarily in the study was compiled. Following this, communication was established with the identified participants through online means and data was collected. In this context, this study was conducted with a sample of 36 university students.

4. RESULTS

To determine the level of agreement, median (Mdn), interquartile range (IQR), and +/-1 standard deviation range were preferred as central tendency criteria. The median was determined as at least 4 and the interquartile range as maximum 1 (Bahar and Demir, 2021). It is stated that there is statistical agreement when the interquartile range is less than 1 (Raskin, 1994: 77). It is suggested that the standard deviation should be in the range of +/- 1 for an acceptable level of fitness (Chuenjitwongsa, 2017: 2; Hasson, Keeney and McKenna, 2000: 1011). In Delphi studies, the number of tours also varies depending on the participants' agreement. However, it is stated that three rounds are generally sufficient (Kalleberg, 1977).

The questionnaire, which was prepared based on the codes related to the factors affecting employees' decision to choose a workplace and stay at work, was distributed to the participants in the second round. Table 1

shows the median, standard deviation and interquartile range values of survey data from the second round Delphi interviews.

Table 1: Median, Standard Deviation, and Interquartile Range Values of Factors Affecting Employees When Deciding to Prefer and Stay at a Job After the Second Delphi Interview

	Items	Median	Std. Deviation	Interquartile Range
1	A workplace giving high salaries to the employees	4,0000	,74203	1,00
2	A workplace is close to where I want it	3,0000	,82308	1,00
3	A workplace has health insurance for employees	4,0000	,73104	1,00
4	A workplace that the employer gives what is their rights to the employees	5,0000	,68036	1,00
5	A workplace that employees have annual leave rights	4,0000	,76707	1,00
6	A hygienic workplace	4,0000	,91398	1,00
7	A workplace has a safe place of work	4,0000	,82717	1,00
8	A workplace that pays employee salaries regularly	5,0000	,68036	1,00
9	A workplace has an environment where employees can feel comfortable	4,0000	,89382	1,00
10	A workplace that offers fringe benefits such as transportation, road, meal	4,0000	1,02992	2,00
11	An organized and tidy workplace	4,0000	,88852	1,00
12	A workplace where working hours are determined	4,0000	,93153	2,00
13	A workplace where the workload of employees is low	3,0000	,89307	1,00
14	A workplace that gives people confidence	4,0000	,87243	1,00
15	A workplace with working hours suitable for me	3,0000	,96986	1,00
16	A workplace that gives respects to its employees	4,0000	,87475	1,00
17	A workplace that trusts its employees	4,0000	,86388	1,00
18	A workplace where there are friendly and positive relationships among all employees	4,0000	,91324	1,00
19	A workplace where employees are treated fairly	5,0000	,64262	1,00
20	A workplace with a position related to my profession	4,0000	,97194	1,00
21	A workplace where employees do not work on their days off	4,0000	1,07229	1,00
22	A workplace where employees feel a sense of belonging	4,0000	,90209	1,00
23	A workplace known to everyone	2,0000	1,14236	1,00

24	A workplace that values its employees	4,0000	,79046	1,00
25	A workplace that offers career opportunities to its employees	4,0000	,66835	0,00
26	A workplace where employees are responsible	4,0000	,82062	1,00
27	A workplace with smile-face managers	4,0000	1,09347	2,00
28	A workplace that has a happy and peaceful working environment	4,0000	,91766	2,00
29	A workplace that has employees who trust each other and are loyal to each other	4,0000	,88852	1,00
30	The growth period of the workplace	2,0000	1,16864	2,00
31	A workplace where employees have the opportunity to boost their careers in a short time	3,0000	1,09532	2,00
32	A workplace that supports social responsibility projects	3,0000	,98230	1,00
33	a workplace that has a mission and vision that suits me	4,0000	1,02992	2,00
34	A workplace that cares for and supports employees	4,0000	,91619	2,00
35	a workplace where there is an openness of the workplace to innovations	4,0000	,84413	2,00
36	A workplace that provides halal income for itself	5,0000	1,00404	1,00
37	A workplace with innovation-focused activities	3,0000	1,03449	2,00
38	A workplace where I can get an environment related to working life	3,0000	,95866	1,00
39	A workplace that honest with the employee	5,0000	,88013	1,00
40	A workplace that strives for employee motivation	4,0000	,95936	2,00
41	A workplace that distribute roles according to the abilities of the employees	4,0000	,94591	1,00
42	A workplace where managers don't mistreat employees	4,0000	,84253	1,00
43	A workplace where working from home is possible	3,0000	1,04810	1,00
44	A workplace with managers who give confidence to their employees	4,0000	,66734	1,00
45	A workplace that is welcome by all	4,0000	,95018	1,00
46	A workplace that contributes to the development of its employees	4,0000	,83286	2,00
47	A workplace with honest managers	4,0000	,77407	2,00
48	A workplace that gives employees the right to vacation on special days	4,0000	,99459	2,00

49	A workplace that promises its employee development	4,0000	,85446	1,00
50	A workplace that has employees who have moral values	4,0000	,92863	2,00
51	A workplace that has a goal	4,0000	,99459	2,00

Since the median value was below 4, the standard deviation value was greater/smaller than +/- 1, and the interquartile range value was greater than 1 as a result of the second round interviews, the same questionnaire was sent to the participants along with the statistical results of the second round interviews, and the third round interviews were started. The median, standard deviation and interquartile range values of the third round of interviews are shown in Table 2.

Table 2: Median, Standard Deviation, and Interquartile Range Values of Factors Affecting Employees When Deciding to Prefer and Stay at a Job After the Third Delphi Interview

	Items	Median	Std. Deviation	Interquartile Range
1	A workplace giving high salaries to the employees	4,0000	,67288	1,00
2	A workplace is close to where I want it	3,0000	,68404	1,00
3	A workplace has health insurance for employees	4,0000	,74096	1,00
4	A workplace that the employer gives what is their rights to the employees	5,0000	,70458	1,00
5	A workplace that employees have annual leave rights	4,0000	,90355	1,00
6	A hygienic workplace	4,0000	,71712	1,25
7	A workplace has a safe place of work	4,0000	,78079	1,00
8	A workplace that pays employee salaries regularly	5,0000	,74336	1,00
9	A workplace has an environment where employees can feel comfortable	4,0000	,69375	1,00
10	A workplace that offers fringe benefits such as transportation, road, meal	4,0000	,76986	1,00
11	An organized and tidy workplace	4,0000	,53737	0,00
12	A workplace where working hours are determined	4,0000	,73613	1,25
13	A workplace where the workload of employees is low	3,0000	,79884	1,00
14	A workplace that gives people confidence	4,0000	,75761	1,00
15	A workplace with working hours suitable for me	3,0000	,85957	1,00
16	A workplace that gives respects to its employees	4,0000	,69631	,50
17	A workplace that trusts its employees	4,0000	,67354	,25
18	A workplace where there are friendly and positive relationships among all employees	4,0000	,75111	1,00

19	A workplace where employees are treated fairly	5,0000	,70458	1,00
20	A workplace with a position related to my profession	4,0000	,72883	1,00
21	A workplace where employees do not work on their days off	4,0000	,78363	1,00
22	A workplace where employees feel a sense of belonging	4,0000	,64030	1,00
23	A workplace known to everyone	3,0000	,99419	1,00
24	A workplace that values its employees	4,0000	,62694	0,00
25	A workplace that offers career opportunities to its employees	4,0000	,60964	1,00
26	A workplace where employees are responsible	4,0000	,71213	1,00
27	A workplace with smile-face managers	4,0000	,80606	1,00
28	A workplace that has a happy and peaceful working environment	4,0000	,64030	1,00
29	A workplace that has employees who trust each other and are loyal to each other	4,0000	,57658	0,00
30	The growth period of the workplace	3,0000	,95533	1,00
31	A workplace where employees have the opportunity to boost their careers in a short time	3,0000	,66220	1,00
32	A workplace that supports social responsibility projects	3,0000	,74635	1,00
33	a workplace that has a mission and vision that suits me	4,0000	,56723	1,00
34	A workplace that cares for and supports employees	4,0000	,62694	0,00
35	a workplace where there is an openness of the workplace to innovations	4,0000	,49237	0,00
36	A workplace that provides halal income for itself	5,0000	,86164	1,00
37	A workplace with innovation-focused activities	3,0000	,66220	1,00
38	A workplace where I can get an environment related to working life	3,0000	,70962	1,00
39	A workplace that honest with the employee	5,0000	,81704	1,00
40	A workplace that strives for employee motivation	4,0000	,66822	1,00
41	A workplace that distribute roles according to the abilities of the employees	4,0000	,60006	0,00
42	A workplace where managers don't mistreat employees	4,0000	,79661	1,00
43	A workplace where working from home is possible	3,0000	,77850	0,00
44	A workplace with managers who give confidence to their employees	4,0000	,57036	0,00
45	A workplace that is welcome by all	4,0000	,87141	1,00

46	A workplace that contributes to the development of its employees	4,0000	,64860	,25
47	A workplace with honest managers	4,0000	,62122	,25
48	A workplace that gives employees the right to vacation on special days	4,0000	,71213	,25
49	A workplace that promises its employee development	4,0000	,59108	,25
50	A workplace that has employees who have moral values	4,0000	,60006	0,00
51	A workplace that has a goal	4,0000	,77621	0,00

12th, 13th, 15th, 23rd, 30th, 31st, 32nd, 37th, 38th and 43rd statements have been found to be below the previously determined threshold value. As a result of the third round of interviews, it was not necessary to hold another round, as a great deal of consensus has been reached on the items.

After the Delphi study, the factors that generation Z consider when deciding to start or continue a business are shown in Table 3 together with their main categories. The values obtained represent the values on which a certain number of participants have reached consensus, as stated before. The study values obtained as a result of the study are not superior to each other. For this reason, only a certain classification of the obtained values has been made. The classification of study values was carried out using the most cited study values classification in the literature (Maloni et al, 2019). Thus, a scale on which the same classification can be used has been added to the literature.

Table 3: Median, Standard Deviation, and Interquartile Range Values of Factors Affecting Employees When Deciding to Prefer and Stay at a Job After the Third Delphi Interview

	Working Values	Categories	Median	Std. Deviation	Interquartile Range
1	A workplace that provides halal income for itself	Altruistic	5	0,86164	1
2	A workplace where there is an openness of the workplace to innovations	Altruistic	4	0,49237	0
3	A workplace that gives people confidence	Altruistic	4	0,75761	1
4	A workplace that is welcome by all	Altruistic	4	0,87141	1
5	A workplace that has a goal	Altruistic	4	0,77621	0
6	A workplace giving high salaries to the employees	Extrinsic	4	0,67288	1
7	A workplace that pays employee salaries regularly	Extrinsic	5	0,74336	1
8	A workplace that offers fringe benefits such as transportation, road, meal	Extrinsic	4	0,76986	1
9	A workplace that the employer gives what is their rights to the employees	Extrinsic	5	0,70458	1

10	An organized and tidy workplace	Extrinsic	4	0,53737	0
11	A workplace that offers career opportunities to its employees	Extrinsic	4	0,60964	1
12	A workplace that gives respects to its employees	Intrinsic	4	0,69631	0,5
13	A workplace that trusts its employees	Intrinsic	4	0,67354	0,25
14	A workplace where employees are treated fairly	Intrinsic	5	0,70458	1
15	A workplace where employees feel a sense of belonging	Intrinsic	4	0,6403	1
16	A workplace that values its employees	Intrinsic	4	0,62694	0
17	A workplace that honest with the employee	Intrinsic	5	0,81704	1
18	A workplace that strives for employee motivation	Intrinsic	4	0,66822	1
19	A workplace that distribute roles according to the abilities of the employees	Intrinsic	4	0,60006	0
20	A workplace that contributes to the development of its employees	Intrinsic	4	0,6486	0,25
21	A workplace with a position related to my profession	Intrinsic	4	0,72883	1
22	A workplace that promises its employee development	Intrinsic	4	0,59108	0,25
23	A workplace that has a mission and vision that suits me	Intrinsic	4	0,56723	1
24	A workplace that employees have annual leave rights	Leisure	4	0,90355	1
25	A workplace where employees do not work on their days off	Leisure	4	0,78363	1
26	A workplace that gives employees the right to vacation on special days	Leisure	4	0,71213	0,25
27	A workplace that has a happy and peaceful working environment	Social Needs	4	0,6403	1
28	A workplace where there are friendly and positive relationships among all employees	Social Needs	4	0,75111	1
29	A workplace where employees are responsible	Social Needs	4	0,71213	1

30	A workplace that has employees who trust each other and are loyal to each other	Social Needs	4	0,57658	0
31	A workplace that has employees who have moral values	Social Needs	4	0,60006	0
32	A workplace has health insurance for employees	Stability	4	0,74096	1
33	A workplace has a safe place of work	Stability	4	0,78079	1
34	A workplace with smile-face managers	Supervisory	4	0,80606	1
35	A workplace where managers don't mistreat employees	Supervisory	4	0,79661	1
36	A workplace with managers who give confidence to their employees	Supervisory	4	0,57036	0
37	A workplace with honest managers	Supervisory	4	0,62122	0,25

When the values and their classifications in Table 3 are examined, it can be said that it supports the classification used to characterize employee values created by Maloni et al (2019). Therefore, this study reveals the significance of this categorical model. However, the adoption of a value type also shows that it is not always necessary to treat that value type as a unique category (Dominick, Iordanoglou, Prastacos and Reilly, 2021: 78). What is critical here is the extent to which organizations turn these values into an organizational culture. They use these values as a strategic tool while forming their policies.

5. CONCLUSION

The Delphi method can be expressed as an ideal technique that can be used to reveal the common tendencies of the participants and the points they attach importance to regarding the researched subject (Gencturk and Akbas, 2013: 347). One of the strongest aspects of the study is its use of this method. Because, in the literature review, no Delphi study has been found that revealed that all participants agreed on the working values of the Z generation. For this reason, it is thought that the results of this research will fill this gap in the literature and guide further research.

According to the data obtained as a result of this study, the theme of "factors considered important when deciding to start and stay in a job" consists of 37 codes belonging to 7 categories: social needs, supervisory, stability, leisure, altruistic, intrinsic and extrinsic. In addition, according to the research results, there has been a consensus of all participants on 37 statements that emerged as important factors when deciding both to start a job and to continue working in a job.

Considering the possibility of Z generation members occupying key positions in working life in the coming years, all these factors should be taken into account to establish and maintain employee loyalty during and after recruitment as required by an effective human resources policy. According to this research, extrinsic rewards are among the issues the Z generation emphasizes while choosing a job. Therefore, factors such as travel, food, transportation, salary, insurance, and vacation opportunities for the Z generation are among the factors important when choosing a job. These findings show some parallels with other studies in the literature. For example, in a study conducted by Korkmaz and Cevik (2014), one of the most important issues for the Z generation when choosing a job is that the company has a favorable wage policy, career opportunities, working

environment, and job security. In another study, career opportunities, wages and job security are among the issues employees consider when choosing a job (Iorgulescu, 2016).

This study also found that factors related to the manager's fairness, honesty, reliability, moderateness, and support are important factors in choosing a job. These results partially support the study that generation Z prefers transformational leadership (McGaha, 2018). Transformational leaders help employees realize their dreams and talents. In addition, transformational leaders show genuine interest in employees (Celik, 1998: 4).

Flexible working, paid leave and a fun working environment are among Generation Z's most sought-after features in working life (Gabriellova and Buchko, 2021: 490). This study supports this. Because, according to the results of the research, among the factors that affect the preferences of the Z generation when choosing a workplace, there are factors evaluated in the leisure time category, such as annual leave rights, vacation opportunities on special days, not being called to the office on days off, and a happy and peaceful working environment.

The critical point in terms of work values is to realize that no work value has priority over another. For this reason, it is a necessity for organizations understand employees' work values and make these values shared by organizations an organizational culture for future generations. In addition, organizations should use these values as a strategic tool when determining their policies. In this way, organizations will be able to meet employees' needs and will have a strategic advantage.

This study was designed as a Delphi study and was carried out to determine the statements agreed upon as a result of several interviews. Delphi studies require a relatively long time as they combine qualitative and quantitative methods. For this reason, the sample size of this research could not be kept very large due to the time constraints of the participants and researchers. This can be expressed as one of the research limitations. Another limitation of the study is the assumption that the participants expressed their opinions clearly during the interviews. All analyses are based on this assumption. If it is possible to reach larger samples for future research, stronger evidence for the Z generation's work values can be gathered. In addition, it is thought that the values obtained as a result of this study will be the basis for the development of a scale in future studies. Thus, it may be possible to verify categorical classifications made on larger samples.

REFERENCES

- Bahar, M., and Demir, N. S. (2021). Delphi tekniği uygulama sürecine yönelik örnek bir çalışma: Çok fonksiyonlu tarım okuryazarlığı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 35-53.
- Bejtkovský, J. (2016). The current generations: The baby boomers, X, Y and Z in the context of human capital management of the 21st century in selected corporations in the Czech Republic. *Littera scripta*, 9(2), 25-45.
- Bekman, Ö. G., and Gündüz, Ş. (2022). Yöneticilerin Z kuşağından beklentileri ve z kuşağının iş yaşamı beklentileri. *International Journal of Management Economics and Business/Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 18(2), 649-682.
- Berkup, S. B. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: Management of different generations in business life. *Mediterranean journal of social Sciences*, 5(19), 218.
- Chen, P. J., and Choi, Y. (2008). Generational differences in work values: A study of hospitality management. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 20(6), 595-615.
- Chuenjitwongsa, S. (2017). *How to conduct a Delphi study*. Wales Deanery Deoniaeth Cymru. Cardiff University.
- Çelik, V. (1998). Eğitimde dönüşümcü liderlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(16), 423-442.
- deBoer, P., Bordoloi, P., Dallmann, J., and Hengshen, L.(2021). Generation Z work values: A cross-national analysis. *CCBC 2021*, 188.

- Diaconu, M., and Dutu, A. (2020). Employees' behavior within labor market: Generation Z vs. generation Y. *The USV Annals of Economics and Public Administration*, 20(1(31)), 113-119.
- Dominick, P. G., Iordanoglou, D., Prastacos, G., and Reilly, R. R. (2021). Espoused values of the "Fortune 100 best companies to work for": Essential themes and implementation practices. *Journal of Business Ethics*, 173, 69-88.
- Elizur, D., Borg, I., Hunt, R., and Beck, I. M. (1991). The structure of work values: A cross cultural comparison. *Journal of Organizational Behavior*, 12(1), 21-38.
- Erpolat, S. (2011). Öğrencilerin ihtiyaçlarını belirlemede delphi ve bulanık delphi yöntemlerinin karşılaştırılması. Comparison of delphi and fuzzy delphi methods to determine the students' requirements. In *11 Th International Educational Technology Conference* (P. 1840).
- Fallah, M., and Ocampo, L. (2020). The use of the Delphi method with non-parametric analysis for identifying sustainability criteria and indicators in evaluating ecotourism management: The case of Penang National Park (Malaysia). *Environment Systems and Decisions*, 41(1), 45-62.
- Gabrielova, K., and Buchko, A. A. (2021). Here comes generation Z: Millennials as managers. *Business Horizons*, 64(4), 489-499.
- Gençtürk, E., and Akbaş, Y. (2013). Sosyal bilgiler öğretmenliği coğrafya alan standartlarının belirlenmesi: Delphi tekniği uygulaması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 335-353.
- Gesthuizen, M., Kovarek, D., and Rapp, C. (2019). Extrinsic and intrinsic work values: Findings on equivalence in different cultural contexts. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 682(1), 60-83.
- Gursoy, D., Maier, T. A., and Chi, C. G. (2008). Generational differences: An examination of work values and generational gaps in the hospitality workforce. *International Journal of Hospitality Management*, 27(3), 448-458.
- Halman, L., and Müller, H. (2006). Contemporary work values in Africa and Europe: Comparing orientations to work in African and European societies. *International Journal of Comparative Sociology*, 47(2), 117-143.
- Hasson, F., Keeney, S., and McKenna, H. (2000). Research guidelines for the Delphi survey technique. *Journal of Advanced Nursing*, 32(4), 1008-1015.
- Johnson, M. K., and Monserud, M. A. (2012). Work value development from adolescence to adulthood. *Advances in Life Course Research*, 17(2), 45-58.
- Iorgulescu, M. C. (2016). Generation Z and its perception of work. *Cross-Cultural Management Journal*, 18(01), 47-54.
- Kalleberg, A. L. (1977). Work values and job rewards: A theory of job satisfaction. *American Sociological Review*, 42(1), 124-143.
- King, C., Murillo, E., and Lee, H. (2017). The effects of generational work values on employee brand attitude and behavior: A multi-group analysis. *International Journal of Hospitality Management*, 66, 92-105.
- Korkmaz, O., and Çevik, N. K. (2014). A research on the determination of job selection criteria of the senior undergraduate students. *Business and Economics Research Journal*, 5(3), 167.
- Kupperschmidt, B. R. (2000). Multigeneration employees: Strategies for effective management. *The Health Care Manager*, 19(1), 65-76.
- Lund, B. D. (2020). Review of the delphi method in library and information science research, *Journal of Documentation*, 76(4), 929-960. <https://doi.org/10.1108/JD-09-2019-0178>
- Maloni, M., Hiatt, M. S., and Campbell, S. (2019). Understanding the work values of Gen Z business students. *The International Journal of Management Education*, 17(3), 100320.
- McGaha, K. K. (2018). *An interpretive phenomenological study of America's emerging workforce: Exploring generation Z's leadership preferences*. Doctoral dissertation, University of Phoenix.
- Müller, H., and van Heelden, T. (2013). *Human values, African values, Southern African values? On work*, in Values and Development in Southern Africa Book, CODESRIA
- OECD (2021). <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=POP PROJ>, Access date, 27.09.2022
- Ozkan, M., and Solmaz, B. (2015). The changing face of the employees—generation Z and their perceptions of work (a study applied to university students). *Procedia Economics and Finance*, 26, 476-483.

- Pekel, B., Kaya, T., Çalışkan, F., Doğan, M., Öner, S., Kaya, T., and Erbay, E. (2020). Z kuşağı öğrencilerinin iş hayatı kişilik özelliklerinin ve iş beklentilerinin belirlenmesi: Ankara Üniversitesi örneği. *Sağlık Hizmetlerinde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 1(1), 1-9.
- Raskin, M. S. (1994). The Delphi study in field instruction revisited: Expert consensus on issues and research priorities. *Journal of Social Work Education*, 30(1), 75-89.
- Ros, M., Schwartz, S. H., and Surkiss, S. (1999). Basic individual values, work values, and the meaning of work. *Applied psychology*, 48(1), 49-71.
- Taris, R., and Feij, J. (2001). Longitudinal examination of the relationship between supplies–values fit and work outcomes. *Applied Psychology*, 50(1), 52-80.
- Tunalı, S., and Kiraz, E. (2017). Gelecek üzerine araştırma yapma yöntemlerinin eğitim araştırmalarında kullanılması. *Yaşadıkça Eğitim*, 31(2), 41-54.
- Turner, A. (2015). Generation Z: Technology and social interest. *The journal of individual Psychology*, 71(2), 103-113.
- Twenge, J. M., Campbell, S. M., Hoffman, B. J., and Lance, C. E. (2010). Generational differences in work values: Leisure and extrinsic values increasing, social and intrinsic values decreasing. *Journal of Management*, 36(5), 1117-1142.
- Wahab, M. A., Quazi, A., and Blackman, D. (2016). Measuring and validating Islamic work value constructs: An empirical exploration using Malaysian samples. *Journal of Business Research*, 69(10), 4194-4204.
- Yıldırım, S., and Güvenç, D. (2020). Z kuşağının geleceğe yönelik ofis ve çalışma ortamı beklentilerine ilişkin bir çalışma. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 57-76.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Bu çalışma etik kurul izninden muaftır.

Katkı Oranı: Bu makale tek yazar tarafından hazırlanmıştır.

ZİHİN KURAMI GÖREV BATARYASININ (TOMTB) 3-5 YAŞ ÇOCUKLARI İÇİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI*

Canan KELEŞ ERTÜRK**

Kezban TEPELİ***

ÖZET

Bu araştırma 3-5 yaş çocukları için Zihin Kuramı Görev Bataryasının (TOMTB) geçerlik ve güvenilirlik çalışması amacıyla yapılmıştır. Araştırma nicel araştırmalardan genel tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim öğretim yılında Konya İl Merkezinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı anaokullarına devam eden 3-5 yaş grubunda 310 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanması amacıyla Zihin Kuramı Görev Bataryası (TOMTB) ve Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Zihin Kuramı Görev Bataryası (TOMTB)'nin geçerlik çalışmaları için kapsam geçerliği (uzman görüşü) ve yapı geçerliği (doğrulamalı faktör analizi) incelenmiştir. Ölçümlerin iç tutarlılık anlamındaki güvenilirliği, KR-20, test tekrar test güvenilirliği ve Pearson Korelasyon Katsayısı ile hesaplanmıştır. Yapılan analizlerde Zihin Kuramı Görev Bataryası (TOMTB)'nin 3-5 yaş çocukları için geçerli ve güvenilir bir test olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi, Zihin Kuramı, Zihin Kuramı Görev Bataryası, Yanlış İnanç Görevi.**VALIDITY AND RELIABILITY OF THEORY OF MIND TASK BATTERY (TOMTB) FOR 3-5 YEAR OLD CHILDREN****ABSTRACT**

This study was conducted for the validity and reliability study of the Theory of Mind Task Battery (TOMTB) for 3-5 year old children. The study was designed in the general survey model, one of the quantitative research. The study group consists of 310 children in the 3-5 age group attending kindergartens affiliated to the Ministry of National Education in Konya City Centre in the 2019-2020 academic year. Theory of Mind Task Battery (TOMTB) and General Information Form were used to collect the research data. Content validity (expert opinion) and construct validity (confirmatory factor analysis) were examined for the validity studies of the Theory of Mind Task Battery (TOMTB). The reliability of the measurements in terms of internal consistency was calculated with KR-20, test-retest reliability and Pearson Correlation Coefficient. The analyses showed that the Theory of Mind Task Battery (TOMTB) is a valid and reliable test for 3-5 year old children.

Keywords: Preschool, Theory of Mind, Theory of Mind Task Battery, False Belief Task.**1. INTRODUCTION**

Since the early 1980s, theory of mind, defined as the ability to predict and explain people's behaviour by referring to mental states, has been regarded as an important milestone in social cognitive development. Theory of mind, also called as mentalising, mind-reading or desire-belief psychology, traditionally views the social world as the basis for adult understanding (Slaughter & Repacholi: 2003). Theory of mind refers to the capacity to interpret, predict and explain the behaviour of others according to their underlying mental states. Theory of mind is an ability that all typically developing individuals have and manifests itself in early childhood (Scholl & Leslie: 1999).

The ability to calculate the mental states of others (beliefs, desires, knowledge, goals, etc.) varies from person to person. Predicting the behavior of others using not only physical and visual stimuli but also inferences

* This study was prepared by making use of the doctoral thesis titled " The Effect Of Social Information Processing, Self-Regulation And Metacognition Variables On Theory Of Mind: Structural Equality Modeling" conducted by the first author under the supervision of the second author.

** Corresponding author, Dr. Öğrt. Üyesi; KTO Karatay University Vocational School Of Health Services, Child Development Program, Konya, Türkiye, canan.erturk@karatay.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6247-0073.

*** Prof.Dr.; Selcuk University, Faculty of Health Sciences, Child Development, Konya, Turkey, ktepeli@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3403-3890.

from such mental states is a skill that evolves over time (Welsh: 2021). Children start to understand the social world differently when they begin to consider other people's perspectives, thoughts and feelings. Children's understanding of communication between others changes as they begin to take into account a speaker's communicative intent and learn to look behind the superficial meaning of a statement of what the speaker intends to convey. Finally, children begin to use their skills to achieve social goals such as gaining the acceptance of their peers. Each of these developments depends, at least in part, on the improvements in the child's theory of mind and the child's ability to use this knowledge in daily mind reading (Keenan: 2003).

The false belief task is commonly used to determine theory of mind. It is a task in which accurate predictions about another person's behaviour can be obtained by reference to that person's mental (mis)representation (i.e. their false belief). This task is often referred to as the "important test" for assessing children's mental understanding. The false belief task is considered valuable because it is well standardised, psychometrically reliable, quick and easy to administer, and interesting for children (Slaughter & Repacholi: 2003).

Theory of mind has been a dynamic area of research in developmental psychology for the last 20 years, but surprisingly, the issue of its relationship with social development has only recently come to the fore and been recognised as an important topic (Astington: 2003). The interpretation of behaviour occurs by linking purposefully performed states (i.e. mental states) to other people. Mental states such as perception, attention, belief, desire, intention, emotion, etc. have an important role in the theory. The core of the theory of mind is the assumption that people's actions are motivated by their desires in the light of their beliefs. However, in addition to this assumption, it is accepted that desires also affect beliefs such as attention, perception and emotion. Desires are also affected by emotions and beliefs, and beliefs and desires affect intention. In other words, the theory of mind has to take into account the network of interconnected mental states. Understanding this network is seen as fundamental to social functioning. In the absence of this network, actions cannot be interpreted, cause and effect relationships cannot be made sense of, and situations such as being deprived of understanding the true meaning of what is said may arise. Therefore, theory of mind is accepted as the basis for social functioning (Astington: 2003).

Theory of mind refers to the ability to predict and explain behaviour with reference to internal, mental states. More specifically, it includes different mental states such as emotions, perceptions, intentions, desires, beliefs and relationships [Baron-Cohen:1994 and Lee, Eskritt, Symons, & Muir: 1998 as cited by Repacholi et al.: 2003]. The basic idea in desire-belief psychology is that people's actions stem from beliefs and desires, and more specifically, that people take actions that they believe will fulfil their desires. This system takes people's beliefs as the centre for understanding actions and accepts that people do not take actions that will fulfil their desires, they take actions that they believe they will achieve. Because of this central role of belief in everyday psychology, children's understanding of belief has been the subject of primary investigation in research on theory of mind (Bartsch & Wellman, 1995: 149).

There is a consensus on key milestones in the development of theory of mind, but there are also different perspectives on the essential character of its achievement and how it has been achieved. According to some experts, theory of mind and its development are the product of learning processes. A prominent alternative is that mental states are the product of an advanced theory of mind module. Such a module is active at the beginning of life and performance factors such as increased language capacity, cognitive complexity or increased capacity for control take into account the changes that occur in the child. However, experts agree that some forms of developmental differences exist, and that developmental data are effective in revealing the nature and acquisition of theory of mind (Wellman: 2011).

Theory of mind is a framework in which certain perceptual inputs are interpreted or conceptualized as a means, an intentional action, or belief. This input also frames and directs further operations performed on it.

People with underdeveloped theory of mind, on the other hand, can receive all the available information, but they lack the conceptual network that will help them to interpret its meaning easily and quickly (Malle: 2005). The development of comprehension skills begins with birth. Only a few- day-old babies prefer to look at people and faces, imitate people, listen to human voices rather than inanimate devices. Babies' initial views on intentions result in their understanding that purposeful factors act according to their desires and emotions restricted by their perceptual experience. This understanding of desire, emotion and perception includes the awareness of the primitive but impressive representatives of the events or their unawareness of the events. If the individuals do not update their experience of the situation as the event changes, then they are not aware of the underlying conditions. Being ignorant about something is not the same as having a false belief about it. Therefore, beliefs focus more clearly on the person's mental content. The mental content such as ideas, thoughts and images is the distinguishing feature of the representational theory of mind. False belief task reveals the theory of mind success of the child, which has a universal value. Although the false belief task has different forms, it is generally used in relation to changes in positions. For example, a candy is placed in one of two different locations. The location of the candy is changed when the character does not see it, and the child is asked where the character will look for the candy. Another frequently used task as an alternative is the task of using deceptive content. In this task, for example, children see a crayon box and think it contains crayons. However, after opening the box, they see that there are candies inside. The children are asked what an outsider who does not see the inside of the box thinks is in the box (Wellman: 2011).

The false belief task is frequently used in assessing the ability related to theory of mind. The practical importance of representing another person's false beliefs lies in using that representation as a frame of reference for interpreting or predicting the other person's actions. That is, interpretations and expectations should be limited to the other person's area of belief. In the sample false belief practice, each child was told two stories with two different versions. The first version involved co-operation and the second version involved competition with an opponent (Wimmer & Perner: 1983). This false belief task can be used to empirically determine the age at which children begin to have adult-like theory of mind skills. A different perspective on theory of mind is whether some individuals, children or adults, may have deficiencies in terms of theory of mind (Zufferey, 2010: 8). This perspective is a hypothesis made by Baron Cohen et al. (1985). Baron Cohen et al. (1985) designed a simplified version of the false belief task to study with typically developing children, individuals with down syndrome and autism spectrum disorder. The so-called Sally-Anne task has become the most popular version of the false belief task. The story, played by two puppets named Sally and Anne, is as follows: Sally has a basket and Anne has a box. Sally has a marble in her hand and puts it in her basket. She then goes outside. Anne takes out Sally's marble and puts it in her box while Sally is away. Then Sally comes back and wants to play with her marble. The practitioner asks, "Where will Sally look for her marble?". If children point to the previous location of the marble, they understand the puppet's false belief and pass the Belief Question. However, if they point to the current location of the marble, they fail the question, ignoring the puppet's belief. These results are confirmed if the two control questions are answered correctly: "Where is the marble really?" (Reality Question); "Where was the marble in the beginning?" (Memory Question). Control questions are considered very important to ensure that the child both has knowledge of the actual current location of the object and has an accurate memory of the previous location. The result of this study is that children with autism spectrum disorder fail to use a theory of mind as a group. This failure is explained as the inability to represent mental states.

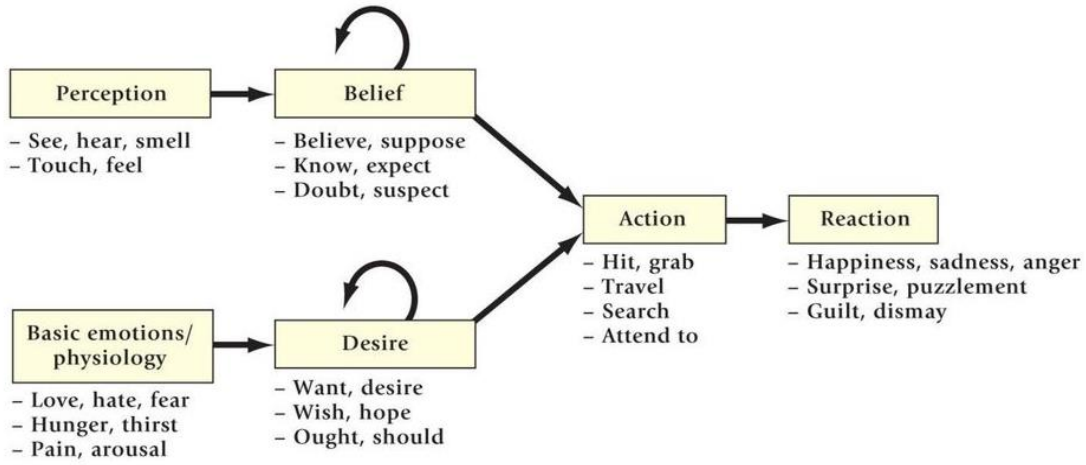
Theory of mind is rapidly acquired by individuals with typical development. It covers a few basic understandings and requires significant learning and development based on a set of specialized abilities in infancy. However, it is severely delayed in children with both autism spectrum disorder and hearing impaired children of hearing parents (Wellman, 2014: 31). Typically, there is a clear developmental sequence in the typically developing child's acquisition of the theory of mind between the ages of 2.5 and 5. Therefore, tasks

related to theory of mind are targeted at children of this age. The capacity of preschool children to correctly understand mental states in these tasks is the basis for determining individual differences in mind reading (Slaughter & Repacholi: 2003).

Having a theory of mind means being aware that the individual has knowledge and beliefs shaped by his/her own experiences, and that other people's experiences shape their knowledge and beliefs. This awareness of cognition and separation of cognition from perception typically occurs around the age of 3 (Kuhn: 2000).

Theory of mind is also called belief-desire psychology because of the value given to the concepts of belief and desire in the predictions and explanations of the individual's daily actions (Karmiloff-Smith: 2010). During the child's development, the ability to reason about desires develops approximately one and a half years before the ability to reason about belief. Even 18-month-old babies have a limited ability to reason about people's desires in a non-egocentric way. When they reach the age of 2.5, they realize that people are happy when they get something they want. In other words, by the age of 2.5, children are able to grasp the causal relationship between desires and emotional outcomes. Language analyses have also provided evidence that 3-year-olds understand beliefs, talk about them frequently, and even understand false beliefs (Bartsch & Wellman: 1995). However, the full realization of the false belief understanding occurs approximately at the age of 4. Children aged 3 and younger fail to understand that a person's mental representation of reality can differ from reality. Other conceptual distinctions that require an understanding of representational diversity are the appearance-reality distinction and the ability to understand that the same entity can be perceived differently from two different visual perspectives. These distinctions are also learned at around the age of 4 in close relation with the understanding of belief. From the age of 4 onwards, children begin to systematically resort to beliefs in their daily actions (Flavell & Miller: 1998 as cited in Sodian & Kristen: 2010).

Theory of mind is also a social concept. It is a belief structure that is held, operated and transmitted by adults in the child's world. Children start to pretend at about one and a half years of age and are therefore capable of reaching a theory of mind from then on. It is generally accepted that at the age of 3 to 6, children develop their first theory of mind as they develop an understanding of mental states as representations and can see the action caused by mental representational states such as beliefs. It is belief-desire psychology that put forward the first true theory of mind, and this belief-desire psychology starts approximately at the age of 3. The fact that 3-year-olds have and use a theory of mind is an impressive and important achievement. Three-year-olds initially have a belief-desire theory of mind, but this initial theory changes significantly towards an active, interpretive theory between the ages of three and six. The belief-desire system has four stages. First, children should be able to predict actions from information given about an individual's beliefs and desires. Second, children should be able to make predictions based only on their beliefs and desires, and explain observed movements by referring spontaneously to their own beliefs and desires. Third, children should also be able to accept the emotional responses of one of the information about beliefs, desires, and consequences. Finally, they should be able to deduce beliefs from information about individuals' perceptions and they should be able to deduce desires from information about individuals' physiological states. Providing data and discussing these four points is the simplest way to document and detail the early belief-desire psychology of young children. This process is summarized in Figure 1. Centrally, people take actions that they believe will get what they want. However, basic emotions and physiological states feed one's desires; perceptual and evidential experiences ground one's beliefs and knowledge, and actions do not only take place, but they also lead to results to which the individual reacts (Wellman, 1990: 100).

Figure 1. Simplified Scheme Showing Belief-Desire Reasoning

Source: Wellman, 1990: 100.

The development rate of Theory of Mind abilities varies from person to person. Even though the age of success on the classical version of the false belief task is usually set at four years, some typically developing children succeed at the age of three, while others may fail by the age of five. Therefore, it is important to investigate the reasons for these individual differences to find out whether they are caused by genetic factors or the environment of the child (Zufferey, 2010: 38). In a study conducted with identical and fraternal twins, Hughes et al. (2005) indicated that the main factors affecting the development of Theory of Mind are environmental, not genetic. Ruffman et al. (1998) pointed out the important role of the presence of older siblings in facilitating the understanding of belief. They also emphasized both the importance of social interactions to facilitate the understanding of belief and the importance of understanding beliefs to facilitate social interactions.

Babies are able to distinguish the movements of animate and inanimate objects at about the sixth month, and their joint attention ability begins to develop at the age of twelve months. It is accepted that the theory of mind manifests itself for the first time developmentally in the joint attention ability at the age of about eighteen months. At the age of three, children cannot distinguish the beliefs of others from their own beliefs and understand them, but by the age of 4, they develop the ability to understand the beliefs of others (Şahin et al: 2019).

Theory of mind develops gradually with intuitive social skills that emerge in infancy and reflective social cognition that develops in childhood when walking begins and in preschool years. At the age of 3, they know that different people may want, love and feel different things, while at the age of 4-5, they know that people may think of different things. They realize that sometimes a person may believe something that is not true, but in this case they understand that what the person does or says is based on false belief. Theory of mind refers to understanding people as mental beings, each with their own mental states (such as thoughts, desires, motives, and emotions). People use theory of mind to explain their own behaviour by telling their thoughts and feelings to others and interpret other people's speech and behaviour by taking their thoughts and wishes into account (Astington & Edward: 2010).

Theory of mind and language are complex and multifaceted systems that develop tremendously, especially in the second to fifth years of life. As these systems mature, the relationship between them also changes, and a developmental change in one encourages further progress in the other. It is essential to consider representation and communication for both language and theory of mind. Language allows people to convey representations of reality, namely their point of view. Theory of mind involves an understanding of representation and communication, that is, the realisation that people have different perspectives underlying all their communicative interactions and can communicate directly with others. Theory of mind requires awareness of mental states and the ability to use one's awareness of this network of mental states to explain, predict and interpret the behavior of others, the ability to interpret one's own and others' behavior, not only physical actions

but also speech-related actions. In short, theory of mind forms the basis of the ability to interpret human action and communication (Astington: 2020).

Using theory of mind requires the ability to recognise ambiguous situations in oneself and others. One of the most important developments of the second year of human life is the emergence of the ability to pretend/act. Pretend/fake games are an early manifestation of theory of mind. Pretending/fake games are among the earliest manifestations of one's ability to characterize and manipulate one's own and others' cognitive relationships with knowledge. This ability, which is central to theory of mind, will eventually involve characterising relationships such as believing, expecting and hoping, and manipulating these relationships in others (e.g. someone promising and expecting something to happen). Intentional communication emerges in gesture and vocalization at the beginning of the second year, and these abilities may also have some implications for theory of mind (Leslie: 1987).

Cultural-social-speech experiences shape children's developing theory of mind, resulting in notable differences in the order and timelines for children to reach these conceptual understandings. The difficult task, however, is to properly understand how differences illuminate the universal situation and how communities frame differences. Examining the developmental sequences in the success of theory of mind provides a perspective. This highlights both cultural speech influences on the development of theory of mind and universal social cognitive achievements in childhood. In short, theory of mind constitutes a basic human cognition which helps define basic cognitive perspectives common to all humans (Wellman, 2014: 107).

In preschool years, children's social lives and emotional well-being are primarily affected by interactions with parents and siblings, which is significantly related to individual differences in theory of mind (Slaughter et al.: 2015).

Individual diversity in the development of theory of mind led to consideration of antecedents such as participation in imaginary games, the presence of siblings, the frequency of participation in explanatory conversations and bilingual growth. Researchers also emphasize that the development of theory of mind has significant effects on children's friendships and popularity, playing skills, persuading and discussing strategies with others and the transition to school (Wellman: 2017).

The mechanism linking early child-mother interaction, later child-friend interaction, especially socially complex play, are children's "Theory of Mind" skills. Children with a secure attachment history are more likely to use their theory of mind skills with their friends for positive purposes (McElwain, et al.: 2019).

To summarize briefly, studies tend to show that the child's environment plays an important role in the development of his/her theory of mind skills. However, this does not mean that the theory of mind does not have a genetic basis. The theory of mind has a genetic basis, but environmental factors play an important role in its development. In other words, innate theory of mind is shaped by the developmental time process and certain factors in the child's environment (Zufferey, 2010: 39).

2. METHOD

2.1. Study Group

The study group consists of a total of 310 children aged 3-5, attending preschools and kindergartens affiliated to the Ministry of National Education in the city center of Konya, and their mothers. The sample size is estimated based on relative criteria such as the number of items or factors. For factor analysis, the sample size is reported to be 100=poor, 200=adequate, 300=good, 500=very good, and 1000 and above=excellent. The sample size recommendation of Bryman and Cramer is to apply as much as the number obtained by multiplying the number of items by 5 or 10 (Cokluk et al: 2018). Therefore, in this study, the sample was determined as 310 people, based on 5 times the number of items.

2.2. Data Collection Tools

In the study, the Validity and Reliability Study of the Theory of Mind Task Battery (TOMTB) was conducted for Turkish children aged 3-5 years. In addition, a general information form was used to obtain information about the demographic characteristics of the participants.

2.2.1. General Information Form

In the study, the "General Information Form" prepared by the researcher was used to determine the demographic characteristics of children aged 3-5 years and their parents. This form consists of multiple-choice questions about the child's gender, date of birth, birth order, number of siblings, duration of preschool attendance, socio-economic level of the family, age of the parents, education level of the parents, occupation of the parents, working status of the parents.

2.2.2. Theory of Mind Task Battery (TOMTB)

Theory of Mind Task Battery was developed by Hutchins, Prelock and Chace in 2008, and was revised by Hutchins and Prelock in 2014. The TOMTB was designed to assess the theory of mind of children with diverse cognitive and language profiles. The final version of the task battery includes 15 main questions and 10 control questions within 9 tasks. These tasks are: Emotion Recognition Task, Desire-Based Emotion Task, Seeing Leads To Knowing Task, Line of Sight Task, Perception-Based Action Task, Standard False Belief Task, Belief- and Reality-Based Emotion and Second-order Emotion Task, Message-Desire Discrepant Task and Second Order False Belief Task. The validity and reliability study of the Theory of Mind Task Battery was conducted with both typical developing children and children diagnosed with autism spectrum disorder. In the analyzes performed, the internal consistency was found to be $\alpha = .91$ in T1 and $\alpha = .94$ in T2. Each page has colorful illustrations and accompanying text. The questions are answered by children either by pointing to a picture showing the correct answers or by answering verbally. Each correct answer gets 1 point and wrong answer gets 0 points. When validation questions are also included in the scoring, scoring is carried out over 1, 2 and 3, and a child gets a maximum of 45 points in this test. Tasks A and B represent Early Theory of Mind skills, task C - F represent Basic Theory of Mind skills and task G - I represent Advanced Theory of Mind Skills (Hutchins & Prelock: 2010).

2.3. Data Collection

In the study, data were collected by face-to-face and individual interviews with children and their mothers using data collection tools.

2.4. Analysis of Data

Content validity (expert opinion) and construct validity (confirmative factor analysis) were examined for validity studies of Theory of Mind Task Battery (TOMTB). For content validity, the test was sent to 5 academicians, 1 with a doctorate degree in guidance and psychological counselling and 4 with a doctorate degree in child development and education, and expert opinion was obtained in terms of the suitability of the items to the relevant age group and developmental area and the appropriateness of the way the items were presented. The reliability of the measurements in terms of internal consistency was calculated by KR-20, test-retest reliability and Pearson Correlation Coefficient.

3. RESULTS

For the expert evaluations of the Theory of Mind Task Battery (TOMTB), whose validity-reliability analyses for 3-5-year-old children were conducted, expert opinions were obtained from 5 academicians, 1 with a doctorate degree in guidance and psychological counselling and 4 with doctorate degrees in child development and education. As a result of the expert evaluations, the content validity rate was calculated for each item of the test.

The validity evidence of the Theory of Mind Task Battery (TOMTB) was analysed by CFA, and reliability was calculated by KR-20, test-retest reliability and Pearson Correlation Coefficient. TOMTB with 15 items was administered to 310 typically developing children. The battery consists of three subscale that are not related to each other. The first subscale consisting of five items could not be included in the analyses because all of the students gave correct answers in 4 items (Table 1).

Table 1. Descriptive Statistics for the Theory of Mind Early Subscale

	Valid Answer	f	%
TOMTB Task A Test 1	1	310	100.0
TOMTB Task A Test 2	1	310	100.0
TOMTB Task A Test 3	1	310	100.0
TOMTB Task A Test 4	1	310	100.0
TOMTB Task B Test 5	0	64	20.6
	1	246	79.4

When Table 1 was analysed, it was seen that the first 4 questions of the Theory of Mind Task Battery were answered correctly by 310 people. In question 5, 64 people gave wrong answers (0), 246 people gave correct answers (1).

There were no reverse coded items in the measurement tools. No missing data and both univariate and multivariate extreme values were found in the scales included in the analysis. For TOMTB construct validity, Confirmatory Factor Analysis was performed with the data obtained from each scale. The limit values in CFA analysis (Schumacker & Lomax: 2004; Hu & Bentler: 1999; Thompson: 2004; Kline:2015) were evaluated according to Table 2.

Table 2. Limit Values in CFA Analysis

Indices	Limit Values
χ^2/sd	Excellent $\leq 3 \leq$ Good ≤ 5
RMSEA	Excellent $\leq 0.05 \leq$ Good $\leq 0,08$
SRMR	Excellent $\leq 0.05 \leq$ Good $\leq 0,08$
CFI	Excellent $\geq 0.95 \geq$ Good $\geq 0,90$
NNFI	Excellent $\geq 0.95 \geq$ Good $\geq 0,90$
GFI	Excellent $\geq 0.95 \geq$ Good $\geq 0,90$
AGFI	Excellent $\geq 0.95 \geq$ Good $\geq 0,90$

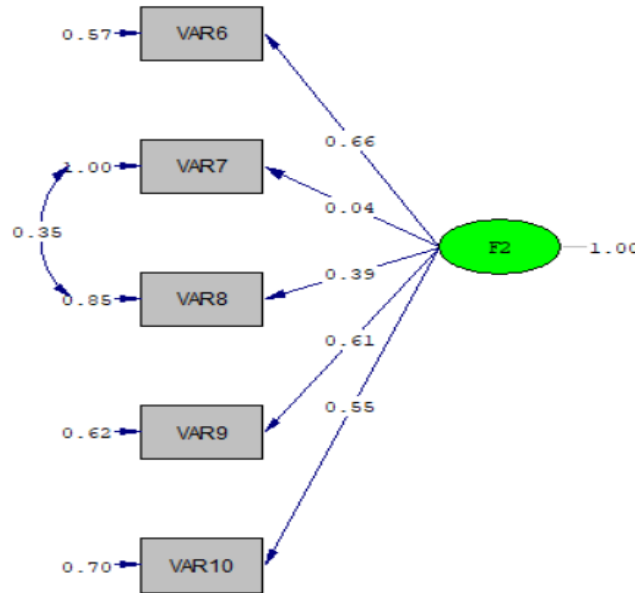
KR-20 reliability coefficients were analysed for the reliability of the subscales in the TOMTB battery. For test-retest reliability, data were collected from 30 people at 3-week intervals. It was found that the score distributions did not deviate from normal (between -1.5 and +1.5) according to the kurtosis and skewness coefficients, and the relationship between the two measurements was examined with Pearson Correlation Coefficient. Confirmatory Factor Analysis was conducted for the validity evidence of the structure of the two subscales consisting of five items each. Since the RMSEA value was greater than 0.05 and the χ^2/sd value was five and greater than five in the first CFA results, modifications were made by correlating the errors between the second (VAR7) and third (VAR8) items in the Basic Subscale and the fourth (VAR14) and fifth (VAR15) items

in the Advanced Subscale. The CFA results obtained before and after the modification and the limit values of the indices are given in Table 3.

Table 3. CFA Error and Fit Indices and Values Obtained as a Result of Modification

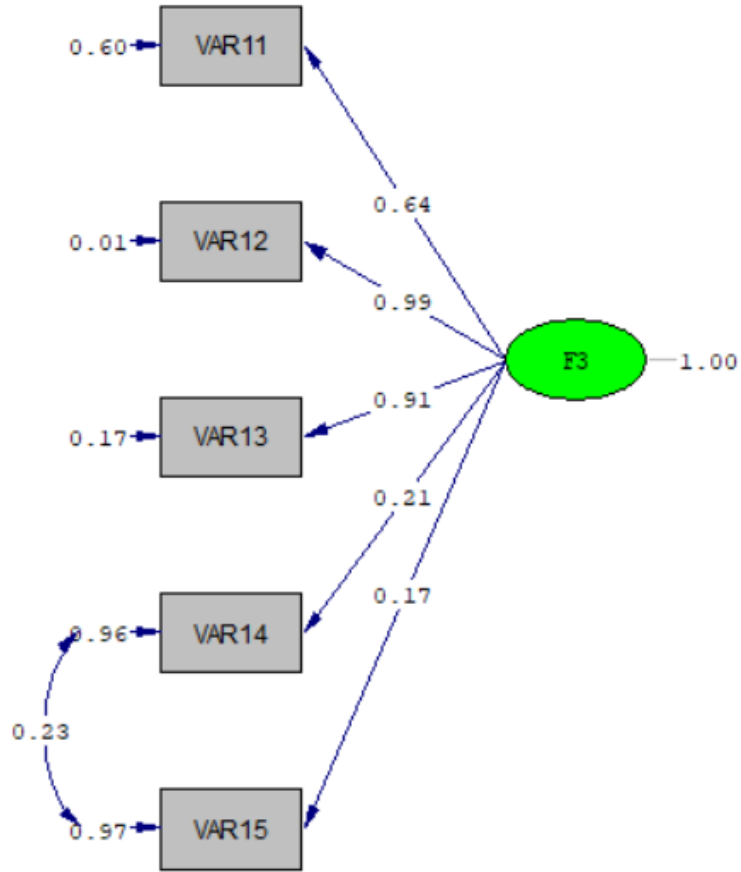
Indices	Basic Subscale		Advanced Subscale	
	Before modification	After modification	Before modification	After modification
χ^2/sd	10.21	2.20	4.96	1.88
RMSEA	0.17	0.06	0.11	0.05
SRMR	0.09	0.04	0.06	0.02
CFI	0.78	0.98	0.96	0.99
NNFI	0.56	0.94	0.92	0.98
GFI	0.94	0.99	0.97	0.99
AGFI	0.81	0.96	0.91	0.96

When Table 3 is analysed, it is seen that χ^2/sd and RMSEA values are not between the limit values taken as criterion in both scales before modification. After the modification, χ^2/sd value is less than 3; RMSEA and SRMR values are 0.05 and less than 0.05; CFI and NNFI values are greater than 0.90; GFI and AGFI values are greater than 0.95. Therefore, it can be said that the model-data fit of both subscales is generally excellent. The tested models and coefficients are shown in Figure 2.

Chi-Square=8.79, df=4, P-value=0.06658, RMSEA=0.062

Figure 2. CFA Results for the Basic Subscale (Standard Coefficients)

Chi-Square=7.52, df=4, P-value=0.11081, RMSEA=0.053

Figure 3. CFA Results for the Advanced Subscale (Standard Coefficients)

According to Figure 2 and Figure 3, the factor loadings are between 0.04 and 0.66 in the Basic Subscale and between 0.17 and 0.99 in the Advanced Subscale ($p < 0.05$). The descriptive statistics of the scores of the children from the scales and the reliability coefficients for these dimensions are given in Table 4.

Table 4. Descriptive Statistics of the Scales and KR-20 Coefficient

	Number of Items	Min.	Max.	Mean	Standard Deviation	Skewness Error: 0.138	Kurtosis Error: 0.276	KR-20
TOMTB.F1	5	0	5	2.845	1.440	-0.362	-0.706	0.59
TOMTB.F2	5	0	5	1.355	1.491	0.921	-0.289	0.72

When Table 4 is examined, it is seen that the skewness and kurtosis coefficients of the score distributions obtained from the scales are between -1.5 and +1.5 (Tabachnick & Fidell: 2013). Thus, it can be said that the data have a normal distribution. When the KR-20 reliability coefficients are examined, it is seen that the coefficient is 0.59 for the Basic Subscale and 0.72 for the Advanced Subscale. The Pearson correlation coefficient between the scores obtained from these two scales was 0.193 ($p < 0.05$). There is a low level of positive correlation between

the scales. The low correlation is due to the fact that the Theory of Mind Task Battery consists of independent scales. Test-retest reliability is 0.75 for the Basic Subscale and 0.76 for the Advanced Subscale ($p<0.05$). Therefore, it can be said that the reliability of the measurements obtained in terms of stability is also good.

4. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The study to adapt the Theory of Mind Task Battery (TOMTB) into Turkish and to conduct validity and reliability analyses for children aged 3-5 years. In this context, content validity (expert opinion) and construct validity (confirmatory factor analysis) were examined for the validity studies of the test. For content validity, the test was sent to 5 academicians, 1 of whom had a doctorate degree in guidance and psychological counselling and 4 of whom had a doctorate degree in child development and education, and expert opinions were obtained in terms of the suitability of the items to the relevant age group and developmental area in terms of the appropriateness of the way the items were presented. All experts reported that the items in the scale were necessary and appropriate. Therefore, all items in the original form were used in the data collection process. Confirmatory factor analysis was conducted to examine the construct validity of the Theory of Mind Task Battery (TOMTB). The reliability of the measurements in terms of internal consistency was calculated with KR-20, test-retest reliability and Pearson Correlation Coefficient. The analyses revealed that the Theory of Mind Task Battery (TOMTB) Basic and Advanced Subscales are valid and reliable measurement tools for 3-5 year old children.

The KR-20 reliability coefficient calculated for the reliability in terms of internal consistency of the adapted Theory of Mind Task Battery (TOMTB) was 0.59 in the Basic Sub-Scale and 0.72 in the Advanced Sub-Scale; test-retest reliability was 0.75 for the Basic Subscale and 0.76 for the Advanced Subscale. The fact that the KR-20 coefficient obtained from the 10-15-item tests is 0.50 and above indicates that the test is reliable (Alpar, 2022: 596). The Pearson correlation coefficient between the scores obtained from these two scales was 0.193 ($p<0.05$). Pearson correlation coefficient between 0.00 and 0.19 indicates a low level of correlation (Alpar, 2022: 444). The low correlation between the scales is due to the fact that the Theory of Mind Task Battery consists of independent scales ($p<0.05$). Therefore, it can be said that the reliability of the measurements obtained in terms of stability is also good.

In line with the results obtained in this study, it is thought that the application of the scale in a larger sample may positively affect the validity and reliability levels of the scale.

REFERENCES

- Alpar, R. (2022). Spor sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle uygulamalı istatistik ve geçerlik güvenirlik spss de çözümlene adımları ile birlikte. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Astington, J. W., & Edward, M.J. (2010). The development of theory of mind in early childhood. *Social Cognition*. <http://www.child-encyclopedia.com/documents/Astington-EdwardANGxp.pdf>.
- Astington, J. W. (2003). Sometimes necessary, never sufficient false-belief understanding and social competence (Ed.: Betty Repacholi, Virginia Slaughter). *Individual differences in theory of mind: Implications for typical and atypical development*. New York and Hove: Psychology Press, 14-39.
- Astington, J.W. (2020). The developmental interdependence of theory of mind and language. (Ed. Nicholas J.Enfield & Stephen C.Levinson), *Roots Of Human Sociality Culture, Cognition And Interaction*, New York: Routledge, 179- 206.
- Baron Cohen, S., Leslie, A.M. & Frith, U. (1985). "Does the autistic child have a "theory of mind" *Cognition* 21: 37-46. doi: 10.1016/0010-0277(85)90022-8.
- Bartsch, K. & Wellman, H.M. (1995). *Children talk about the mind*, Oxford University Press, New York.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve Lisrel uygulamaları* (5. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Hu, L. & Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1-55. doi: 10.1080/10705519909540118.
- Hughes, C., Jaffee, S. R., Happé, F., Taylor, A., Caspi, A. & Moffitt, T. E. (2005). Origins of individual differences in theory of mind: From nature to nurture?. *Child Development*, 76(2), 356-370. doi: 10.1111/j.1467-8624.2005.00850_a.x.
- Karmiloff Smith, A. (2010). *Onto- and phylogenetic considerations* (Ed.: Britt M. Glatzer, Vinod Goel, Albrecht Von Müller). Towards a theory of thinking building blocks for a conceptual framework, Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Keenan, T. (2003). Individual differences in theory of mind the preschool years and beyond (Ed.: Betty Repacholi, Virginia Slaughter) *Individual differences in theory of mind: Implications for typical and atypical development*. New York And Hove: Psychology Press, 122-143.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling*. (4. Edition). NY: Guilford Publications, Inc.
- Kuhn, D. (2000). Theory of mind, metacognition, and reasoning: A life-span perspective. (Ed.: Peter Mitchell & Kevin Riggs), *Children's reasoning and the mind*. Hove: Psychology Press. 301-326.
- Leslie, A. M. (1987). Pretense and representation: The origins of "Theory Of Mind.". *Psychological Review*, 94(4), 412-426.
- Malle, B. F. (2005). Folk theory of mind: Conceptual foundations of human social cognition (Ed.: Ran R. Hassin, James S. Uleman, John A. Bargh). *The New Unconscious*. New York: Oxford University Press, 223-255.
- McElwain N.L, Ravindran N., Emery H.T. & Swartz R. (2019). Theory of mind as a mechanism linking mother-toddler relationship quality and child-friend interaction during the preschool years. *Social Development*. 1-18. doi: 10.1111/sode.12377.
- Repacholi, B., Slaughter, V., Pritchard, M. & Gibbs, V. (2003). Theory of mind, machiavellianism, and social functioning in childhood (Ed.: Betty Repacholi, Virginia Slaughter). *Individual differences in theory of mind: implications for typical and atypical development*. New York And Hove: Psychology Press, 68-98.
- Ruffman, T., Perner, J., Naito, M., Parkin, L. & Clements, W. A. (1998). Older (but not younger) siblings facilitate false belief understanding. *Developmental Psychology*, 34(1), 161-174.
- Scholl, B. J. & Leslie A.M. (1999). Modularity, development and 'theory of mind. *Mind & Language*, 14(1), 131-153.
- Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. (2004). *A Beginner's guide to structural equation modeling*. (2. Edition). NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Slaughter, V., Imuta, K., Peterson, C. C. & Henry, J. D. (2015). Meta-Analysis of theory of mind and peer popularity in the preschool and early school years. *Child Development*, 86(4), 1159-1174. doi: 10.1111/Cdev.12372.
- Slaughter, V. & Repacholi, B. (2003). Introduction: individual differences in theory of mind what are we investigating? (Ed.: Betty Repacholi, Virginia Slaughter) *Individual differences in theory of mind: implications for typical and atypical development*. New York And Hove: Psychology Press, 1-13.
- Sodian, B. & Kristen, S. (2010). Theory of mind (Ed.: Britt M. Glatzeder, Vinod Goel, Albrecht Von Müller). *Towards a theory of thinking building blocks for a conceptual framework*, Springer, 189-202.
- Şahin, B., Bozkurt, A., Usta, M. B., Aydın, M., Çobanoğlu, C. ve Karabekiroğlu, K. (2019). Zihin kuramı: gelişim, nörobiyoloji, ilişkili alanlar ve nörogelişimsel bozukluklar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(1), 24-41.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6.Edition), Pearson Education, Inc.

- Thompson, B. (2004). Exploratory and confirmatory factor analysis: Understanding concepts and applications. (1. Edition). NY: Psychology Press.
- Wellman, H. M. (1990). The child's theory of mind. The MIT Press.
- Wellman, H.M. (2011). Developing a theory of mind (Ed.: Usha Goswami). The Wiley-Blackwell handbook of childhood cognitive development (2. Edition). United Kingdom: A John Wiley & Sons, Ltd. Publication, 258-284.
- Wellman, H.M. (2014). Making minds how theory of mind develops, Oxford University Press.
- Wellman, H. M. (2017). The Development of theory of mind: Historical reflections. Child Development Perspectives, 11(3), 207-214. doi: 10.1111/Cdep.12236.
- Welsh, C. (2021). Theory of mind and evidence of brain modularity (Ed.: Todd K. Shackelford, Viviana A. Weekes-Shackelford). Encyclopedia of evolutionary psychological science, Springer International Publishing, 8143-8144.
- Wimmer, H. & Perner, J. (1983). Beliefs about beliefs: representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. Cognition, 13: 103–114.
- Zufferey, S. (2010). Lexical pragmatics and theory of mind: The acquisition of connectives. John Benjamins Publishing Company.

Funding: The authors declare that no funds, grants, or other support were received during the preparation of this manuscript

Ethical Approval: The ethics committee approval of KTO Karatay University Non-Pharmaceutical and Non-Medical Device Research Ethics Committee dated 18/06/2019 and numbered 41901325-050.99 was obtained for the study. Research and publication ethics were complied with.

Consent to Participate: All authors have given their consent to participate in submitting this manuscript to this journal.

Consent to Publish: Written consent was sought from each author to publish the manuscript.

Competing Interests: The authors have no relevant financial or non-financial interests to disclose.

İLKÖĞRETİM YÖNETİCİLERİNİN ÖZ-YETERLİK DÜZEYLERİ İLE OKUL LİDERLİK UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Kübra ÖZSAT*
Serdal IŞIKTAŞ**
Hülya ŞENOL***
Recep ABAKAN****

ÖZET

Bu çalışmanın amacı KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığına bağlı ilköğretim okullarında görev yapan okul yöneticilerinin öz-yeterlik düzeyleri ile okul liderlik uygulamalarını değerlendirmektir. Araştırmanın evrenini KKTC'de Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı İlköğretim Dairesi'ne bağlı ilköğretim okullarında 2020-2021 eğitim yılında görev yapan öğretmenler ve okul yöneticileri oluşturmaktadır. Çalışmaya randomize örneklem yöntemi ile seçilen 350 öğretmen ve 50 okul yöneticisi olmak üzere toplam 400 birey dahil edilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler Kişisel Bilgi Formu, Öz-yeterlik Algısı Ölçeği ve Okul Liderliği Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Her iki gruba araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu verilmekle birlikte okul yöneticilerine yanıtlamaları için Yönetici Öz-yeterlik Algısı Ölçeği, öğretmenlere ise Okul Liderliği Ölçeği sunulmuştur. Verilerin istatistiksel çözümlenmesinde SPSS 25 paket programından yararlanılmıştır. İstatistiki yöntemlerden Kruskal-Wallis H ve Man Whitney-U testleri kullanılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde yöneticilerin öz-yeterlik algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Çalışmada yöneticilerin öz-yeterlik algıları ile cinsiyet, görev yaptığı okuldaki çalışma süresi ve görev değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilirken eğitim düzeyi ile Yönetici Öz Yeterlilik Algısı Ölçeğinde bulunan Etik Öz Yeterlilik alt boyutundan alınan puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu; Lisansüstü mezunu olan yöneticilerin Etik alt boyut puanlarının lisans mezunu olanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte çalışmada yöneticilerin yöneticilikteki kıdemlerine göre öz yeterlik düzeylerinin farklılaştığı; kıdemi düşük olan yöneticilerin Yönetici Öz Yeterlilik Algısı Ölçeğinde bulunan Psikolojik Öz Yeterlilik alt boyutundan aldıkları puanların kıdemi yüksek olan okul yöneticilerine kıyasla daha yüksek olduğu ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada öğretmen görüşlerine göre yöneticilerin okul liderlik uygulamaları incelenmiş ve yöneticilerin okul liderlikleri puanlarının destek, işbirliği ve açıklık boyutlarında yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca öğretmenlerin cinsiyet, mezun olunan fakülte, okuldaki görev süresi, branş ve kıdem değişkenleri ile yöneticilerin göstermiş oldukları okul liderlikleri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilirken öğretmenlerin eğitim düzeyleri farklılaştıkça yöneticilerin algılanan okul liderlikleri puanlarının da farklılaştığı; eğitim düzeyi lisansüstü olan öğretmenlerin yöneticilerin göstermiş oldukları okul liderlikleri puanlarının lisans mezunu olan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yöneticilerin öz-yeterlik algılarının artırılması adına hizmet içi eğitim kurslarının düzenlenmesi önemlidir. MEB tarafından öğretmen ve yöneticilerin kendilerini mesleki açıdan geliştirebilmeleri için gerekli teşvik programlarının uygulanması hem öğretmenler hem de yöneticiler için faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim, Liderlik, Öğretmen, Okul liderliği, Okul yöneticiliği, Öz-yeterlik

EVALUATION OF PRIMARY SCHOOL ADMINISTRATORS' SELF-EFFICACY LEVELS AND SCHOOL LEADERSHIP PRACTICES**ABSTRACT**

The aim of this study is to evaluate the self-efficacy levels and school leadership practices of school administrators working in primary schools affiliated to the TRNC Ministry of National Education and Culture. The universe of the research consists of teachers and school administrators working in primary schools affiliated to the Ministry of National Education and Culture, Primary Education Department in the 2020-2021 academic year. The Universe of the research consists of 90

* Uzman, Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, kubra.ozsat@kstu.edu.tr ORCID: 0000-0002-2237-771X

** Dr. Öğr. Üyesi, Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, serdal.isiktas@kstu.edu.tr ORCID: : 0000-0001-7678-0494

*** Dr. Öğr. Üyesi, Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, hulya.senol@kstu.edu.tr ORCID: 0000-0003-1701-8103

**** Kıbrıs, ozsatk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9358-6674

Araştırma Makalesi

Sayfa Sayısı: 640-657

Makale Geliş Tarihi: 09.05.2023

Makale Kabul Tarihi: 29.08. 2023

Makale Yayın Tarihi: 30.09.2023

primary school, 1717 primary school teachers and 186 administrators. A total of 400 individuals, 350 teachers and 50 school administrators, were included in the study, selected by randomized sampling method. The data were collected through the survey consisting of Demographic Information Form, the Self-Efficacy Perception Scale and the School Leadership Scale. Both groups were given the Demographic Information Form prepared by the researchers, and the Administrator Self-Efficacy Perception Scale was presented to the school administrators, and the School Leadership Scale was presented to the teachers. SPSS 25 package program was used for statistical analysis of the data. Kruskal-Wallis H and Man Whitney-U tests were used to analyze the data. The analysis of data showed that the self-efficacy perceptions of the administrators were high. In the study, it was determined that there was no statistically significant difference between the self-efficacy perceptions of the administrators and the variables of gender, working time at the school, and the task variables, while the difference between the education level and the scores obtained from the Ethical Self-Efficacy sub-dimension in the Administrator Self-Efficacy Scale was statistically significant; It has been determined that the Ethics sub-dimension scores of the managers with a graduate degree are higher than those with a bachelor's degree. However, in the study, it was found that the self-efficacy levels of the managers differed according to their seniority in management; It was revealed that the scores of the administrators with low seniority from the Psychological Self-Efficacy sub-dimension in the Administrator Self-Efficacy Scale were higher than the school administrators with high seniority. The school leadership practices of the administrators were examined according to the opinions of the teachers and it was concluded that the school leadership scores of the administrators were high in the dimensions of support, cooperation and openness. In the study, it was also determined that there was no statistically significant difference between the gender, faculty graduated, tenure at the school, branch and seniority variables, and the school leadership scores of the administrators. It has been determined that scores of the teachers with a graduate education level from the school leadership scale are higher than the teachers with a bachelor's degree. It is important to organize in-service training courses in order to increase the self-efficacy perceptions of managers. It will be beneficial for both teachers and administrators to implement the necessary incentive programs for teachers and administrators to develop themselves professionally by the Ministry of National Education.

Keywords: Primary School, Leadership, Teacher, School leadership, School administration, Self-efficacy

1. INTRODUCTION

The ability of school administrators to fulfill the goals in institutions and to solve a problem they encounter or problems that are likely to occur is related to their self-efficacy perceptions. Self-efficacy, which is defined as an individual's belief in his or her ability to achieve a goal or task, is undoubtedly one of the most important concepts in educational environments (Negiş Işık and Gümüş, 2017). Bandura (2001) who has conducted many studies on self-efficacy states that the perception of self-efficacy affects not only the activities of the individual, but also his personal and social characteristics, and also affects the perception of the opportunities or problems encountered in the environment along with the goals and objectives that the individual has set. The self-confidence and efficacy beliefs of individuals with high self-efficacy perceptions enable them to find practical solutions to potential problems. Individuals with high self-efficacy perceptions are more motivated and willing to fulfill their goals. In this context, it can be said that individuals with a high sense of self-efficacy are determined people who make use of opportunities, can easily rule out obstacles, are not afraid of failure, have goals and objectives and make every effort to achieve them (Bandura, 1997). In the literature, self-efficacy is considered as a multidimensional concept. While Bandura (1993) dealt with the concept of self-efficacy in two basic dimensions as individual and organizational self-efficacy, Tschannen Moran and Gareis (2004) expanded this concept and discussed the competencies of administrators in three dimensions as managerial, instructional and ethical self-efficacy. In later studies, dimensions such as social, psychological and economic self-efficacy were added to the concept, and the concept gained a meaning that expanded day by day. In this study, the proposed five-factor (social, psychological, ethical, economic and managerial) model to explain the concept of self-efficacy is discussed. Managerial self-efficacy dimension is the knowledge and skills related to the routine work of the institution. The belief of managers that they can do the ongoing work is considered as managerial self-efficacy (Champoux, 2016).

Ethical self-efficacy represents ethical values in organizations. Ethical self-efficacy dimension, which emphasizes that the manager has an ethical and fair management approach, allows the creation of a healthy organizational climate in the corporate environment. When the understanding of ethical and fair management is evaluated within the framework of educational institutions, it is seen that it expresses knowledge and skills about ethical behaviors such as reducing conflicts within the institution, developing harmonious personality traits in students, ensuring student discipline in the school and creating a positive school climate (Wahab, Fuad, Ismail and Majid, 2014).

The economic self-efficacy dimension represents the efficacy belief of the manager to develop various skills in the economic sense, to follow the economic developments and to make rational economic plans in the face of changing market conditions day by day. Self-efficacy for a manager requires intense social interaction skills. At this point, social self-efficacy belief can be expressed as the manager's ability to communicate effectively with both employees and business partners, to motivate employees in the right way and to make necessary changes (Ramchunder and Martins, 2014).

On the other hand, psychological self-efficacy qualifies that the manager's self-efficacy level is generally associated with awareness of internal processes. It is known that internal motivations such as the desire to be successful, self-confidence, sense of competence, self-esteem and psychological resilience determine the limits of the level of self-efficacy. The motivation potential of the manager to increase the performance of the employees and the ability of the manager to manage his/her emotions represent this dimension (McCollum and Kajs, 2015).

The developments in today's world have made it necessary to make some innovations in the field of education, as in every field. School principals have a great role to play in adapting schools to these developments and innovations and meeting the expected needs. Self-efficacy perceptions and leadership styles of school administrators affect the whole school like a chain. The school administrators' self-belief and confidence are reflected both on the teachers and on the students. High self-efficacy perceptions of institution managers are important in terms of raising more qualified students and reaching the objectives of the institution (Işık and Gümüş, 2017).

However, another determining feature in school success is the leadership styles exhibited by the administrators. The concept of leadership, which is defined as the ability to influence a certain community or individuals by gathering them in a common framework in order to achieve predetermined goals and objectives, is important for educational institutions as well as in every field (Tatlah and Iqbal, 2012). However, today, not every school administrator is a leader; the opinion that they have leadership qualities to be an effective manager is dominant (Wachia, Gitumu and Mbugua, 2017).

When the literature is examined, it is observed that there are many leadership styles developed from past to present. While trait theory, behavioral theories, situational leadership theories and contemporary leadership theories are the prominent styles among these leadership styles (Sanaghan and Lohndorf, 2015), it is clear that contemporary leadership theories are more prominent in today's world. School leadership styles, which are evaluated as every effort made by administrators to improve the quality of the educational institutions they work in, are directly related to the quality of education. The more effectively school leadership is performed, the easier it will be for the school to achieve its goals. In addition, success of the students and teachers will increase equally (Northouse, 2016).

There is a need for managers who can keep up with the changing and developing opportunities of our age, who are flexible and who positively direct the working environment with their leadership characteristics. The managerial skills of the school principal and assistant principals are directly proportional to the leadership characteristics they can reflect. The fact that school administrators take responsibility for exhibiting their

managerial skills and creating a more effective school plays a role in the formation of a positive school climate by affecting both teachers and other employees in schools. In this context, it is possible to say that the most important role and duties in creating a qualified school fall on school principals. Therefore, it is clear that it is necessary to exhibit not only a managerial understanding that pours orders, as in the classical management approach, but also a management approach that develops with a sense of responsibility and the desire to perform duties as required by our age (Aunga and Masare, 2017).

When the literature is examined, it is seen that the managerial roles of school leaders are examined in three dimensions: openness, support and cooperation. In this study, the proposed three-factor model (openness, support and cooperation) to explain the concept of school leadership is discussed. The support sub-dimension, which reflects the view that school leaders should create appropriate educational environments, emphasizes that the instructional support behaviors of school principals have an important role for schools to be effective schools. According to this understanding, school principals should provide teachers with materials and resources related to the teaching process, provide feedback, provide information on teaching methods, and provide the necessary motivation during the putting into practice of all this information.

As a result, school leaders are responsible for creating appropriate educational environments (Beycioğlu, Özer, Uğurlu and Köybaşı, 2018). Leaders' openness behaviors characterize a wide range of behaviors such as sharing information about the organization in a transparent way and being committed to the accountability view. The characteristics and behaviors that school administrators should have define the principle of openness (Köybaşı, Beycioğlu, Uğurlu and Özer, 2017).

The principle of cooperation expresses the support of leaders in establishing cooperative relations with their subordinates. This qualification is also provided by school principals in educational institutions. According to this principle, as long as school principals have a management approach that supports cooperation with their subordinates, the learning and teaching quality of schools will increase (Yukl, 2012). It will be beneficial for school climate and efficiency if school principals talk to both students and teachers about educational processes, provide feedback, encourage them to learn and develop, and finally, implement supportive policies to ensure cooperation between teachers (Köybaşı, Beycioğlu, Uğurlu & Özer, 2017).

In the studies of Nartgün and Demirer (2015) and Arıcı (2019), it was determined that the school administrators' self-efficacy levels were high. In different studies examining the self-efficacy levels of school administrators, it was reported that the self-efficacy levels of administrators did not differ according to gender and seniority at the school (Yıldırım and İlhan, 2010; Aylar and Aksin, 2011; İnandı, Tunç and Gündüz, 2014). In another study, in which the demographic characteristics affecting the self-efficacy perceptions of administrators were examined, no statistically significant difference was found between self-efficacy and role type, similar to this study (Çelikay, 2019), while in another study, unlike these studies, the self-efficacy levels of administrators differed according to the role type. ; It has been reported that school principals' self-efficacy levels are higher than principal assistants (Bümen and Özaydın, 2013).

Many studies in the literature showed that the difference between the education level of school administrators and the scores obtained from the Ethics sub-dimension of the Administrator Self-Efficacy Scale was statistically significant; the Ethics sub-dimension scores of the managers with a graduate degree are higher than those with a bachelor's degree, self-efficacy levels of the administrators differ according to their seniority in management, and the scores of the administrators with low seniority in the psychological sub-dimension of the Administrator Self-Efficacy Scale were higher than those of the school administrators with high seniority

(Baltacı, 2017; Kılınç and Receptoğlu, 2013; Sağnak, 2010; Acat, Özyurt, and Karadağ, 2011; Çolak, Yorulmaz and Altinkurt, 2017).

In the studies of Gençay (2014), Serin and Buluç (2012), and Odetunde (2013), it was found that the school leadership scores of the school administrators were high and there was no statistically significant difference between the variables of teachers' gender, graduated faculty, tenure at the school, branch and seniority, and the school leadership scores of the administrators (Aksoy and Işık, 2008; Özçetin, 2013; Çelik, 2010; Özan, 2009; Avcı, 2015; Beycioğlu, 2009; Sezer, Akan and Ada, 2014; Hansen, 2016; Gökyer, 2010; Kazancı, 2010), the school leadership scores of the teachers with a graduate education level shown by the administrators are higher than the teachers with a bachelor's degree (Kılınç and Receptoğlu, 2013; Sağnak, 2010).

Giving feedback to the teachers in the institution, being solution-oriented in the face of possible problems and working in cooperation will not only enable teachers to work more productively and motivated, but also increase the quality of education in schools (Balyer, 2013). In this context, it is clear that the leadership styles of administrators are important in the quality of educational environments. With this awareness, in this study, the self-efficacy levels and school leadership practices of school administrators working in primary schools affiliated to the TRNC Ministry of National Education were evaluated according to the opinions of teachers and administrators.

2.METHOD

In this quantitative research, the descriptive survey model was used. In quantitative studies, in the light of numerical data, it indicates how much, how often, how much the variables are based on questions. The numerical data obtained by adhering to this is passed through some statistical processes and the result is reached (Creswell, 2014). The descriptive survey model, on the other hand, is a technique used to reveal a previous or current event as it is (Özcan, Aydoğan and Bulut, 2014). The universe of the study consists of teachers and school administrators working in the primary schools affiliated to the Ministry of National Education and Culture Primary Education Department in the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) in the 2020-2021 academic year. The Universe of the research consists of 90 primary school, 1717 primary school teachers and 186 administrators. A total of 400 individuals, including 350 teachers and 50 primary school administrators, selected by simple random sampling method were included in the study. In simple random sampling, the participants are randomly selected and the probability of being selected is equal (Yıldırım and Şimşek, 2003). The survey consists of Demographic Information Form, Self-Efficacy Perception Scale and School Leadership Scale. Both groups of participants were given the "Sociodemographic Information Form" prepared by the researchers, and the Administrator Self-Efficacy Perception Scale was presented to the school administrators and the School Leadership Scale was presented to the teachers. Ethics Committee Approval was obtained from Cyprus Health and Social Sciences University before the data collection (KSTU/2021/001). Participants were informed by the researchers about the scope, purpose, confidentiality and filling conditions of the scales before administration of the survey. In this context, responses were collected from the participants who agreed to participate in the study on a voluntary basis. Information about the scales used in the study is given below:

The Demographic Information Form was developed by the researchers. Demographic information form consists of questions that aim to determine the demographic characteristics of the participants such as gender, education level, seniority, duty, graduated faculty, working time at the school, and branch.

Köybaşı, Beycioğlu, Uğurlu and Özer (2018) developed the School Leadership Scale in order to measure whether the school leadership of school administrators was put into practice. In the first part of the scale, which

consists of two parts, there are demographic questions about teachers such as gender, seniority, branch, education level, year of service at the school and graduated faculty. In the second part of the scale, questions about the school leadership of the administrators were included. The scale, which consists of 31 items in total, has 3 sub-dimensions: "Collaboration", "Support" and "Openness". The cooperation dimension consists of 15 items, the support dimension consists of 12 items, and the openness dimension consists of 4 items. Scale items were determined as five-point Likert type. In this direction, it consists of "strongly agree", "agree", "partially agree", "disagree" and "strongly disagree" options. The reliability coefficient value of the scale was stated as .97.

The Administrator Self-Efficacy Scale was developed by Baltacı (2020) to determine the self-efficacy perceptions of administrators. The scale consists of 2 parts and 20 items. First part of the survey consists of the demographic characteristics of school administrators (gender, seniority, duty). In the second part, there are 20-item scale questions about the self-efficacy of managers. The scale consists of 5 dimensions: "Administrative Self-Efficacy", "Social Self-Efficacy", "Psychological Self-Efficacy", "Ethical Self-Efficacy" and "Economic Self-Efficacy". A five-point Likert-type scale was used in the scale: "Quite Sufficient", "Sufficient", "Partly Sufficient", "Insufficient" and "Very Insufficient". The stated reliability coefficient value of the questionnaire is .79.

Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 25.0 software was used to analyze the data. The distribution of the participant teachers and administrators according to their socio-demographic characteristics was determined by frequency analysis. Descriptive statistics are given regarding the administrators' Self-Efficacy Perception Scale scores and teachers' School Leadership Scale scores. The normal distribution of administrators' Self-Efficacy Perception Scale scores and teachers' School Leadership Scale scores was examined with the Shapiro-Wilk and Kolmogorov-Smirnov tests and it was determined that they did not comply with the normal distribution. The results of normality test are given below:

Table 1. The Normality Test Results

Group	Scale	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Teacher	Cooperation	0,183	350	0,000	0,860	350	0,000
	Support	0,159	350	0,000	0,880	350	0,000
	Openness	0,245	350	0,000	0,827	350	0,000
	School Leadership Scale	0,163	350	0,000	0,866	350	0,000
Administrator	Administrative	0,292	50	0,000	0,734	50	0,000
	Social	0,228	50	0,000	0,787	50	0,000
	Psychological	0,199	50	0,000	0,842	50	0,000
	Ethical	0,217	50	0,000	0,850	50	0,000
	Economic	0,185	50	0,000	0,860	50	0,000
	Administrator Self-Efficacy Scale	0,150	50	0,006	0,912	50	0,001

For this reason, non-parametric hypothesis tests were used in the research. In testing the research hypotheses, the Mann-Whitney U test was used if the independent variable consisted of two groups, and the Kruskal-Wallis H test was used if it consisted of more than two groups. If there is a difference between the groups of the independent variable as a result of the aforementioned Kruskal-Wallis H test, the Mann-Whitney U test was used to determine from which group the difference originated.

3. RESULTS**Table 2. Socio-Demographic Features of Administrators**

	Number(n)	Percentage(%)
Gender		
Female	26	52.0
Male	24	48.0
Education level		
Undergraduate	31	62.0
Post graduate	19	38.0
Role		
Principal	24	48.0
Assistant principle	26	52.0
Seniority in school management		
0-5 years	20	40.0
6-11 years	23	46.0
12 years and above	7	14.0
Duration of duty at current school		
0-5 years	35	70.0
6-11 years	11	22.0
12 years and above	4	8.0

When Table 1 is examined, it is seen that 52.0% of the managers included in the research are female and 48.0% are male, 62.0% are undergraduate and 38.0% are postgraduate graduates, 48.0% principals and 52.0% are assistant principals, 40.0% have 0-5 years, 46.0% have 6-11 years and 14.0 have 12 years or more managerial seniority. 70% have been working at their current school for 0-5 years, 22.0% for 6-11 years, and 8.0% for 12 years or more.

Table 2. Self-Efficacy Perception Scale Scores of Managers

	N	$\bar{x}$	sd	Min	Max
Managerial	50	14.44	1.76	12.00	16.00
Social	50	14.24	1.71	12.00	16.00
Psychological	50	14.16	1.57	12.00	16.00
Ethical	50	14.24	1.52	12.00	16.00
Economical	50	14.28	1.50	12.00	16.00
Managerial Self-Efficacy Perception Scale	50	71.36	6.44	60.00	80.00

Table 3 shows the descriptive statistics regarding the Managerial Self-Efficacy Perception Scale scores of the participant managers. When Table 2 is examined, it is seen that managers obtained an average of 14.44 ± 1.76 points from the managerial sub-dimension, 14.24 ± 1.71 points from the social sub-dimension, and 14.16 ± 1.57 points from the psychological sub-dimension of the Managerial Self-Efficacy Perception Scale. It was determined that they scored an average of 14.24 ± 1.52 points from the ethical sub-dimension and 14.28 ± 1.50 points from the economic sub-dimension. The managers included in the study got an average of 71.36 ± 6.44 points from the Managerial Self-Efficacy Perception Scale, and their lowest score was 60.0 and the highest score was 80.0.

Table 4. Self-Efficacy Perception Scale Scores of Managers By Gender

	Gender	N	$\bar{x}$	sd	M	SO	Z	p
Managerial	Female	26	14.54	1.73	15.50	26.17	-0.366	0.714
	Male	24	14.33	1.83	15.00	24.77		
Social	Female	26	14.46	1.68	15.00	27.23	-0.912	0.362
	Male	24	14.00	1.74	14.00	23.63		
Psychological	Female	26	14.15	1.59	14.00	25.42	-0.040	0.968
	Male	24	14.17	1.58	14.00	25.58		
Ethical	Female	26	14.38	1.47	14.00	26.83	-0.692	0.489
	Male	24	14.08	1.59	14.00	24.06		
Economical	Female	26	14.54	1.30	14.50	27.85	-1.214	0.225
	Male	24	14.00	1.67	14.50	22.96		
Managerial Self-Efficacy Perception Scale	Female	26	72.08	5.79	71.50	26.54	-0.529	0.597
	Male	24	70.58	7.11	70.00	24.38		

Table 4 shows the results of the Mann-Whitney U test, which is used to compare the Managerial Self-Efficacy Perception Scale scores according to the gender of the managers. When Table 3 is examined, it has been determined that there is no statistically significant difference between the scores of the managers included from the General Managerial Self-Efficacy Perception Scale and the managerial, social, psychological, ethical and economic sub-dimensions of the scale ($p>0.05$). The scores of female and male administrators in the General Managerial Self-Efficacy Perception Scale and in the managerial, social, psychological, ethical and economic sub-dimensions of the scale were found to be similar.

Table 5. Self-Efficacy Perception Scale Scores Of Managers According To Their Educational Status

	Educational status	N	$\bar{x}$	sd	M	SO	Z	P
Managerial	Undergraduate	31	14.35	1.82	15.00	25.11	-0.259	0.796
	Postgraduate	9	14.58	1.71	15.00	26.13		
Social	Undergraduate	31	14.29	1.60	15.00	25.52	-0.010	0.992
	Postgraduate	9	14,16	1.92	15.00	25.47		
Psychological	Undergraduate	31	13.94	1.55	14.00	23.40	-1.341	0.180
	Postgraduate	9	14.53	1.58	14.00	28.92		
Ethical	Undergraduate	31	13.87	1.48	14.00	22.13	-2.158	0.031 *
	Postgraduate	9	14.84	1.42	16.00	31.00		
Economical	Undergraduate	31	14.13	1.54	14.00	24.06	-0.912	0.362
	Postgraduate	9	14.53	1.43	15.00	27.84		

Managerial Self-Efficacy Perception Scale	Undergraduate	3 1	70.58	6.51	71.00	24.35	-0.716	0.474
	Postgraduate	1 9	72.63	6.28	70.00	27.37		

* $p < 0,05$ Z: Mann-Whitney U testi

In Table 5, the results of the Mann-Whitney U test used to compare the scores of the Managerial Self-Efficacy Perception Scale according to the educational status of the managers are given. When Table 4 is examined, it has been determined that there is no statistically significant difference between the scores of the managers from the General Managerial Self-Efficacy Perception Scale and the managerial, social, psychological and economic sub-dimensions of the scale according to their educational status ($p > 0.05$). The scores of the managers with undergraduate and post-graduate degrees from the General Managerial Self-Efficacy Perception Scale and the managerial, social, psychological and economic sub-dimensions of the scale were found to be similar. It was determined that the difference between the scores obtained from the Ethics sub-dimension in the Managerial Self-Efficacy Scale according to the education level of the administrators was statistically significant ($p < 0.05$). Managers with a post-graduate degree received higher scores in the Ethics sub-dimension of the Managerial Self-Efficacy Scale compared to those with a bachelor's degree.

Table 6. Self-Efficacy Perception Scale Scores According to The Role of The Administrators

	Role	n	$\bar{x}$	sd	M	SO	Z	p
Managerial	Principal	24	14.58	1.67	15.00	26.02	-	0.794
	Assistant principal	26	14.31	1.87	15.50	25.02	0.262	
Social	Principal	24	14.17	1.79	15.00	24.83	-	0.746
	Assistant principal	26	14.31	1.67	15.00	26.12	0.324	
Psychological	Principal	24	14.38	1.61	14.00	27.52	-	0.331
	Assistant principal	26	13.96	1.54	14.00	23.63	0.972	
Ethical	Principal	24	14.38	1.47	14.00	26.79	-	0.534
	Assistant principal	26	14.12	1.58	14.00	24.31	0.622	
Economical	Principal	24	14.67	1.52	15.00	29.29	-	0.070
	Assistant principal	26	13.92	1.41	14.00	22.00	1.812	
Managerial Self-Efficacy Perception Scale	Principal	24	72.17	6.53	70.00	26.73	-	0.563
	Assistant principal	26	70.62	6.39	71.50	24.37	0.578	

The Mann-Whitney U test results regarding the comparison of the Managerial Self-Efficacy Perception Scale scores according to the roles of the managers are given in Table 6. When Table 6 is examined, it has been determined that there is no statistically significant difference between the scores of the managers in the General Managerial Self-Efficacy Perception Scale and in the managerial, social, psychological, ethical and economic sub-dimensions of the scale ($p > 0.05$). Accordingly, the scores of the principals and assistant principals in the General Managerial Self-Efficacy Perception Scale and in the managerial, social, psychological, ethical and economic sub-dimensions of the scale were found to be similar.

Table 7. Self-Efficacy Perception Scale Scores of Managers According to Managerial Seniority

	Seniority	n	$\bar{x}$	sd	M	SO	X ²	p	Difference
Administrative	0-5 years ^a	2	14.2	1.8	14.50	24.03	3.192	0.203	
		0	0	5					
	6-11 years ^b	2	14.9	1.5					
		3	1	3	16.00	28.76			
	12 years and above ^c	7	13.5	1.9	12.00	19.00			
			7	9					
Social	0-5 years ^a	2	14.5	1.8	15.50	27.75	4.966	0.084	
		0	0	2					
	6-11 years ^b	2	14.4	1.6					
		3	3	2	15.00	26.85			
	12 years and above ^c	7	12.8	1.0	13.00	14.64			
			6	7					
Psychological	0-5 years ^a	2	14.5	1.7	15.50	29.18	6.190	0.045	a-c
		0	5	3					
	6-11 years ^b	2	14.2	1.4					
		3	2	1	14.00	25.87	*		
	12 years and above ^c	7	12.8	0.9	13.00	13.79			
			6	0					
Ethical	0-5 years ^a	2	14.6	1.7	16.00	28.95	2.655	0.265	
		0	0	176					
	6-11 years ^b	2	13.8	1.2					
		3	7	5	14.00	22.04			
	12 years and above ^c	7	14.4	1.5	15.00	27.00			
			3	1					
Economical	0-5 years ^a	2	14.5	1.7	15.00	28.00	1.670	0.434	
		0	0	0					
	6-11 years ^b	2	14.2	1.3					
		3	6	6	14.00	24.98			
	12 years and above ^c	7	13.7	1.3	13.00	20.07			
			1	8					
Managerial Self-Efficacy Perception Scale	0-5 years ^a	2	72.3	8.2	74.50	28.43	4.307	0.116	
		0	5	9					
	6-11 years ^b	2	71.7	4.7					
		3	0	3	71.00	26.04			
	12 years and above ^c	7	67.4	4.1	68.00	15.36			
			3	2					

* $p < 0,05$ X²:Kruskal-Wallis H testi

Table 7 shows the results of the Kruskal-Wallis H test for the comparison of the Managerial Self-Efficacy Perception Scale scores according to the seniority of the administrators. It was determined that there was no statistically significant difference between the scores of the managers in the General Managerial Self-Efficacy Perception Scale and in the managerial, social, ethical and economic sub-dimensions of the scale according to their seniority in management ($p > 0.05$). It was determined that the difference between the scores of the managers

in the psychological sub-dimension of the Managerial Self-Efficacy Scale according to their managerial seniority was statistically significant, and it was determined that those with 0-5 years of seniority got higher scores than those with a seniority of 12 years and above ($p < 0.05$).

Table 8. Self-Efficacy Perception Scale Scores of Administrators According to Their Years of Service At School

	Year of service at school	n	$\bar{x}$	sd	M	SO	X ²	p
Managerial	0-5 years	35	14.34	1.78	15.00	24.80	0.988	0.610
	6-11 years	11	14.82	1.83	16.00	28.86		
	12 years and above	4	14.25	1.71	14.50	22.38		
Social	0-5 years	35	14.34	1.71	15.00	26.14	0.258	0.879
	6-11 years	11	14.00	1.79	13.00	24.23		
	12 years and above	4	14.00	1.83	14.00	23.38		
Psychological	0-5 years	35	14.43	1.54	15.00	27.89	3.344	0.188
	6-11 years	11	13.55	1.69	13.00	20.18		
	12 years and above	4	13.50	1.00	14.00	19.25		
Ethical	0-5 years	35	14.14	1.57	14.00	24.60	1.067	0.587
	6-11 years	11	14.27	1.42	14.00	25.91		
	12 years and above	4	15.00	1.41	15.50	32.25		
Economical	0-5 years	35	14.40	1.52	15.00	26.59	0.720	0.698
	6-11 years	11	14.00	1.67	13.00	23.41		
	12 years and above	4	14.00	0.82	14.00	21.75		
Managerial Self-Efficacy Perception Scale	0-5 years	35	71.66	6.97	72.00	26.30	0.360	0.835
	6-11 years	11	70.64	5.78	70.00	23.55		
	12 years and above	4	70.75	3.30	71.00	23.88		

Table 8 shows the results of the Kruskal-Wallis H test for the comparison of the Self-Efficacy Perception Scale scores of the administrators according to their years of service at the school. When Table 8 is examined, it has been determined that there is no statistically significant difference between the scores obtained by the administrators from the Self-Efficacy Perception Scale in general and the administrative, social, psychological, ethical and economic sub-dimensions according to the years of service at the school ($p > 0.05$).

Table 9. Socio-Demographic Characteristics of Teachers

	Number(n)	Percentage(%)
Gender		
Female	148	42.29
Male	202	57.71
Education level		
Undergraduate	232	66.29
Postgraduate	118	33.71
Faculty		
Atatürk Teacher Academy	284	81.14
Other	66	18.86
Branch		
Class teacher	209	59.71

Branch teacher	141	40.29
Seniority		
1-10 years	116	33.14
11-20 years	147	42.00
21 years and above	87	24.86
Seniority at current school		
1-10 years	132	37.71
11-20 years	107	30.57
21 years and above	65	31.71

When Table 9 is examined, it was determined that 42.29% of the teachers were female and 57.71% were male, 66.29% had undergraduate education, 33.71% had postgraduate education, 81.14 % were graduate of Atatürk Teachers Academy. 59.71% of the teachers were classroom teachers, 40.29% were branch teachers; 33.14% had 1-10 years of seniority, 42.0% had 11-20 years, 24.86% had 21 years and above seniority. It has been determined that 37.71% of them have been working at their current school for 1-10 years, 30.57% of them have been working for 11-20 years and 31.71% of them have been working for 21 years or more.

Table 10. School Leadership Scale Scores According To Teacher Attitude

	N	$\bar{x}$	sd	Min	Max
Cooperation	350	60.01	11.94	15	75
Support	350	48.22	9.86	12	60
Openness	350	16.33	3.27	4	20
School Leadership Scale	350	124.56	24.16	31	155

When Table 10 is examined, it is seen that teachers obtained an average of 60.01 ± 11.94 points from the cooperation sub-dimension,, an average of 48.22 ± 9.86 points from the support sub-dimension, and an average of 16.33 ± 3.27 points from the openness sub-dimension of School Leadership Scale according to their attitudes. It was determined that the teachers got an average of 124.56 ± 24.16 points from the School Leadership Scale in general, the lowest score from the scale was 31 and the highest score was 155.

Table 11. School Leadership Scale Scores By Gender of Teachers

	Gender	n	$\bar{x}$	sd	M	SO	Z	p
Cooperation	Female	148	60.03	11.46	62.00	176.60	-0.175	0.861
	Male	202	60.00	12.32	61.00	174.69		
Support	Female	148	48.38	9.24	50.00	176.14	-0.101	0.920
	Male	202	48.10	10.32	49.00	175.03		
Openness	Female	148	16.41	3.05	16.00	176.44	-0.153	0.879
	Male	202	16.28	3.43	16.00	174.81		
School Leadership Scale	Female	148	124.81	22.88	129.00	177.40	-0.301	0.763
	Male	202	124.38	25.11	126.00	174.11		

Table 11 shows the results of the Mann-Whitney U test for the comparison of the School Leadership Scale scores according to the gender of the teachers. When Table 10 is examined, it has been determined that there is no statistically significant difference between the scores of the teachers in the School Leadership Scale in general and in the sub-dimensions of cooperation, support and openness ($p > 0.05$).

Table 12. School Leadership Scale Scores According to Teachers' Educational Status

	Educational level	n	$\bar{x}$	sd	M	SO	Z	p
Cooperation	Undergraduate	23	59.46	11.3	60.00	165.96	-	0.013*
	Postgraduate	2		1			2.47	
Support	Undergraduate	11	61.11	13.0	63.00	194.25	9	0.021*
	Postgraduate	8		9			2	
Openness	Undergraduate	23	47.75	9.16	49.00	166.65	-	0.135
	Postgraduate	2		3.07	16.00	169.87	1.49	
School Leadership Scale	Undergraduate	11	123.47	22.6	126.00	166.23	-	0.016*
	Postgraduate	8		3			2.40	
		11	126.70	26.9	132.00	193.72	5	
		8		0				

* $p < 0,05$ Z: Mann-Whitney U testi

In Table 12, the results of the Mann-Whitney U test for the comparison of the School Leadership Scale scores according to the educational status of the teachers included in the study are given. According to Table 11, it was determined that the difference between the scores of the teachers in the School Leadership Scale and in the cooperation and support sub-dimensions in the scale was statistically significant ($p < 0.05$).

Table 13. School Leadership Scale Scores According to The Faculty From Which The Teachers Graduated

	Faculty	n	x	sd	M	SO	Z	p
Cooperation	ATA	284	60.53	11.28	62.00	179.23	-1.432	0.152
	Other	66	57.80	14.36	60.00	159.47		
Support	ATA	284	48.75	9,27	50.00	180.33	-1.856	0.063
	Other	66	45.91	11.8	48.00	154.73		
Openness	ATA	284	16.43	3.05	16.00	175.44	-0.023	0.982
	Other	66	15.92	4.11	16.50	175.75		
School Leadership Scale	ATA	284	125.71	22.75	128.00	179.72	-1.620	0.105
	Other	66	119.64	29.17	124.00	157.35		

ATA: Atatürk Teacher Academy

The results of the Mann-Whitney U test for the comparison of the School Leadership Scale scores of the teachers according to the faculty they graduated from are shown in Table 13. The difference between the scores of the teachers in the overall School Leadership Scale and in the cooperation, support and openness sub-dimensions in the scale according to the faculty they graduated from was not statistically significant ($p > 0.05$). According to the faculty from which the teachers graduated, the scores they got from the School Leadership Scale in general and the sub-dimensions of cooperation, support and openness in the scale were similar.

Table 14. School Leadership Scale Scores of Teachers According To Their Branches

	Branch	n	$\bar{x}$	sd	M	SO	Z	p
Cooperation	Class teacher	209	59.90	12.25	61.00	175.26	-0.054	0.957
	Branch teacher	141	60.18	11.52	61.00	175.85		
Support	Class teacher	209	48.45	9.99	49.00	178.47	-0.671	0.502
	Branch teacher	141	47.87	9.70	50.00	171.09		
Openness	Class teacher	209	16.22	3.24	16.00	171.38	-0.949	0.343
	Branch teacher	141	16.49	3.32	16.00	181.61		
School Leadership Scale	Class teacher	209	124.58	24.60	126.00	176.54	-0.233	0.815
	Branch teacher	141	124.54	23.59	127.00	173.96		

When Table 14 is examined, it has been determined that there is no statistically significant difference between the scores of the teachers in the School Leadership Scale in general and in the sub-dimensions of cooperation, support and openness in the scale ($p>0.05$). The scores of the classroom teachers and branch teachers in the School Leadership Scale in general and in the cooperation, support and openness sub-dimensions of the scale were found to be similar.

Table 15. School Leadership Scale Scores According to The Professional Seniority Of The Teachers

	Seniority	n	$\bar{x}$	sd	M	SO	X ²	p
Cooperation	1-10 years	116	59.28	12.26	60.00	165.04	3.320	0.190
	11-20 years	147	61.20	11.16	62.00	186.81		
	21 years and above	87	58.99	12.74	62.00	170.33		
Support	1-10 years	116	47.82	10.13	48.00	168.81	4.227	0.121
	11-20 years	147	49.07	9.99	50.00	188.26		
	21 years and above	87	47.31	9.26	49.00	162.86		
Openness	1-10 years	116	16.32	3.28	16.00	173.77	0.106	0.948
	11-20 years	147	16.41	3.14	16.00	177.50		
	21 years and above	87	16.22	3.51	16.00	174.43		
School Leadership Scale	1-10 years	116	123.41	24.96	124.00	166.71	3.304	0.192
	11-20 years	147	126.68	23.32	130.00	187.03		
	21 years and above	87	122.52	24.48	126.00	167.74		

Table 15 shows the results of the Kruskal-Wallis H test for the comparison of School Leadership Scale scores according to the professional seniority of the teachers. When Table 14 is examined, it has been determined that there is no statistically significant difference between the scores of the teachers in the School Leadership Scale in general and in the cooperation, support and openness sub-dimensions of the scale according to their professional seniority ($p>0.05$). The scores of teachers with 1-10 years, 11-20 years and 21 years or more in the School Leadership Scale generally and in the sub-dimensions of cooperation, support and openness in the scale are similar according to their professional seniority.

Table 16. School Leadership Scale Scores According to The Working Duration of The Teachers In Their Current Schools

	Work duration	n	$\bar{x}$	sd	M	SO	X ²	p
Cooperation	1-10 years	132	61.09	11.49	62.00	183.25	1.249	0.535

	11-20 years	107	59.96	10.89	61.00	170.87		
	21 years and above	111	58.78	13.35	61.00	170.75		
Support	1-10 years	132	49.25	9.40	50.00	185.20	3.749	0.153
	11-20 years	107	48.50	9.69	49.00	178.93		
Openness	21 years and above	111	46.71	10.45	49.00	160.65		
	1-10 years	132	16.66	3.23	17.00	188.86	3.943	0.139
School Leadership Scale	11-20 years	107	16.26	2.94	16.00	165.57		
	21 years and above	111	16.01	3.61	16.00	169.19		
School Leadership Scale	1-10 years	132	127.00	23.09	128.50	184.50	2.068	0.356
	11-20 years	107	124.73	22.87	127.00	174.39		
School Leadership Scale	21 years and above	111	121.50	26.39	126.00	165.87		

The results of the Kruskal-Wallis H test, which is used to compare the School Leadership Scale scores of teachers according to their duration of work in their current school are shown in Table 16. When Table 15 is examined, it has been determined that the difference between the scores of the teachers in the School Leadership Scale in general and in the cooperation, support and openness sub-dimensions of the scale is not statistically significant ($p>0.05$). The scores of teachers were found to be similar.

3. DISCUSSION, CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

In this study, the self-efficacy levels of school administrators working in primary schools affiliated to the TRNC Ministry of National Education and Culture and school leadership according to teachers' opinions were examined. In the study, it was determined that the school administrators' self-efficacy levels were high. When the studies on the subject are examined, it is seen that similar results have been reached (Nartgün & Demirer, 2015; Arıcı, 2019).

In the study, it was determined that there was no statistically significant difference between the self-efficacy perceptions of the administrators and the variables of gender, duty and working time in the school where they worked. In different studies examining the self-efficacy levels of school administrators, it was reported that the self-efficacy levels of administrators did not differ according to gender and seniority at the school (Yıldırım and İlhan, 2010; Aylar and Aksin, 2011; İnandı, Tunç and Gündüz, 2014). In another study, in which the demographic characteristics affecting the self-efficacy perceptions of administrators were examined, no statistically significant difference was found between self-efficacy and role type, similar to this study (Çelikay, 2019), while in another study, unlike these studies, the self-efficacy levels of administrators differed according to the role type. ; It has been reported that school principals' self-efficacy levels are higher than principal assistants (Bümen & Özaydın, 2013).

It is thought that this difference may be related to the characteristics represented by the sample groups. In this study, the difference between the education level of school administrators and the scores obtained from the Ethics sub-dimension of the Administrator Self-Efficacy Scale was statistically significant; It has been determined that the Ethics sub-dimension scores of the managers with a graduate degree are higher than those with a bachelor's degree. In the study, it was also found that the self-efficacy levels of the administrators differ according to their seniority in management; It was revealed that the scores of the administrators with low seniority in the psychological sub-dimension of the Administrator Self-Efficacy Scale were higher than those of the school administrators with high seniority. The relevant literature supports these results (Baltacı, 2017; Kılınç & Recepoğlu, 2013; Sağnak, 2010; Acat, Özyurt & Karadağ, 2011; Çolak, Yorulmaz & Altinkurt, 2017).

In the study, the school leadership scores of the administrators were examined according to the opinions of the teachers and it was determined that the school leadership scores of the school administrators were high. This finding overlaps with similar studies (Gençay, 2014; Serin & Buluç, 2012; Odetunde, 2013). In the study, it was determined that there was no statistically significant difference between the variables of teachers' gender, graduated faculty, tenure at the school, branch and seniority, and the school leadership scores of the administrators. The literature on the subject is similar to the findings obtained in this study (Aksoy & Işık, 2008; Özçetin, 2013; Çelik, 2010; Özan, 2009; Avcı, 2015; Beycioğlu, 2009; Sezer, Akan & Ada, 2014; Hansen, 2016; Gökyer, 2010; Kazancı, 2010). Finally, in the study, as the education levels of the teachers differed, the perceived school leadership scores of the administrators also differed; It has been determined that the school leadership scores of the teachers with a graduate education level shown by the administrators are higher than the teachers with a bachelor's degree. This result obtained from the study is compatible with the studies in the literature (Kılınç & Receptoğlu, 2013; Sağnak, 2010). Based on the results obtained in the study, it would be beneficial to provide in-service training to school administrators in order to increase their self-efficacy levels and to gain effective leadership behaviors and to encourage them to do graduate studies. However, it is clear that the school leadership styles exhibited by school administrators affect the efficiency of both the school and the teachers. Therefore, all obstacles that will restrict the effective school leadership behaviors of school administrators should be removed and appropriate environments should be prepared for them to exhibit these behaviors.

In the present study, the self-efficacy levels of school administrators working in primary schools and school leadership perceived by teachers were tried to be determined with a limited sample size. This limitation constitutes the most important limitation of the study. However, the fact that the data obtained in the study was obtained with two measurement tools is considered as another limitation. It is assumed that the participants who participated in the study on a voluntary basis filled in the measurement tools objectively. The results obtained from the study revealed that school administrators' self-efficacy levels and school leadership styles should be examined in depth. Therefore, it is important to carry out more comprehensive studies.

REFERENCES

- Acat, M. B., Özyurt, O., & Karadağ, E. (2011). İlköğretim okul müdürlerinin mevzuat görevleri öz-yeterlilik düzeylerinin değerlendirilmesi. *Education Sciences*, 6(1), 605-620.
- Aksoy, E., & Işık, H. (2008). İlköğretim okul müdürlerinin öğretim liderliği rolleri. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 235-249.
- Arıcı, M. (2019). *Okul yöneticilerinin kişilik özelliklerinin duygusal zekâları ve öz-yeterlilikleri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Aunga, D. A. ve Masare, O. (2017). Effect of leadership styles on teacher's performance in primary schools of Arusha district Tanzania. *International Journal of Educational Policy Research and Review*, 4(4), 45-52.
- Avcı, A. (2015). Öğretmen algılarına göre okul müdürlerinin liderlik stilleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12-2(24), 161-189.
- Aylar, F. & Aksin, A. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öz-yeterlilik inanç düzeyleri ve problem çözme becerileri üzerine bir araştırma (Amasya örneği), *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 299-313.
- Baltacı, A. (2017). Okul müdürlerinin öz-yeterlilik algıları ve mesleğe yönelik tutumları arasındaki ilişki. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 35-6. doi: 10.29065/usakead.306507.
- Baltacı, A. (2020). Yönetici öz yeterlilik algısı ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 8-16. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ukmead/issue/55651/673912>

- Balyer, A. (2013). Okul müdürlerinin öğretimin kalitesi üzerindeki etkileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 19(2), 181-214.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1-26. Bass, B. M. ve Avolio, B. J. (1994). *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Beycioğlu, K. (2009). *İlköğretim okullarında öğretmenlerin sergiledikleri liderlik rollerine ilişkin bir değerlendirme (Hatay ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Beycioğlu, K., Özer, N., Uğurlu, C. T., & Köybaşı, F. (2018). Okul liderliği ölçeği (OLÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 21-42.
- Bümen, N. T., & Özaydın, T. E. (2013). Adaylıktan göreve öğretmen özyeterliliği ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlardaki değişimler. *Eğitim ve Bilim*, 38(169).
- Champoux, J. E. (2016). *Organizational behavior: Integrating individuals, groups, and organizations*. New York: Routledge.
- Creswell, J. (2014). *Research Desing: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Uniden States Of America: Sage Puplications.
- Çelik, M. (2010). *Öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışı ile öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışlarının analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çelıkay, P. (2019). *Okul yöneticilerinin genel öz yeterlik inançları ve sahip oldukları liderlik stillerinin yetenek yönetimi ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Çolak, İ., Yorulmaz, Y. İ. ve Altınkurt, Y. (2017). Öğretmen özyeterlik inancı ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 20-32.
- Gençay, A. (2014). *Öğretmenlerin görüşlerine göre okul yöneticilerinin liderlik stilleri ve okul imajı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Gökkyer, N. (2010). İlköğretim okulu müdürlerinin öğretim liderliği rollerini gerçekleştirme düzeyleri ve bu rolleri sınırlayan etkenler. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(29), 113-129.
- Hansen, K. M. (2016). *Effective school leadership practices in schools with positive climates in the age of high-stakes teacher evaluations*. Unpublished master's thesis, Northern Michigan University, USA.
- İnandı, Y., Tunç, B., & Gündüz, B. (2013). Okul yöneticilerinin özyeterlik algıları ile çatışmayı çözme stratejileri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 19(2), 275-294.
- Kazancı, N. (2010). *İlköğretim okullarındaki yöneticilerin liderlik stilleri ile öğretmenlerin örgütsel adalet algıları arasındaki ilişki düzeyi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kılınç, A. Ç., & Receptoğlu, E. (2013). Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin öğretmen liderliğine ilişkin algı ve beklentileri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(2), 175-215.
- Köybaşı, F., Beycioğlu, K., Uğurlu, C. T. & Özer, N. (2018). Okul Liderliği Ölçeği (OLÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 21-42. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/amauefd/issue/37607/309463>
- Köybaşı, F., Beycioğlu, K., Uğurlu, C. T., & Özer, N. (2017). Müdürlerin okul liderliği davranışları: Öğretimsel destek, ilişki ve açıklık düzeyleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 781-808.
- McCollum, D. L. ve Kajs, L. T. (2015). School Administrator Efficacy: Assessment of Beliefs About Knowledge and Skills for Successful School Leadership. In *Teaching Leaders to Lead Teachers*. Published online: 08 Mar 2015; pp. 131-148.
- Nartgün, Ş. S., & Demirer, S. (2015). Okul yöneticilerinin örgütsel yaratıcılık ve öz-yeterlik düzeylerine ilişkin görüşleri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (4), 170-199.

- Negiş-Işık, A., & Gümüş, E. (2017). Okul yöneticilerinin öz-yeterlik algıları ile okul etkililiği arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 5(1), 419-434.
- Northouse, P. G. (2016). *Leadership; Theory and practice* (7 th). Washington DC: Sage Publications.
- Odetunde, O. J. (2013). "Influence of transformational and transactional leaderships, and leaders' sex on organisational conflict management behaviour." *Gender & Behaviour*, 11(1), 5323-5335.
- Özan, M. B. (2009). Okul yöneticiliğinde cam tavan sendromunun yaşanmadığı bir ada örneği: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(29), 15-33.
- Özcan, K. V., Aydoğan, Y., & Bulut, İ. (2014). Gaziosmanpaşa üniversitesi Tıp Fakültesi'nde uygulanan çoktan seçmeli sınavların betimsel analizi. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 6(4), 281-294.
- Özçetin, S. (2013). *Öğretmen liderliğinin okulun liderlik kapasitesinin gelişimine etkisi: bir durum açıklaması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Ramchunder, Y. ve Martins, N. (2014). The Role of Self-Efficacy, Emotional Intelligence and Leadership Style as Attributes of Leadership Effectiveness. *SA Journal of Industrial Psychology*, 40(1), 1-11.
- Sağnak, M. (2010). Dönüşümcü okul liderliği ile etik iklim arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(2), 1113-1152.
- Sanaghan, P. and Lohndorf, J. (2015). *Collaborative leadership; The new leadership stance*. Collaborative Leadership in Higher Education Conference, Philadelphia.
- Serin, M. K. & Buluç, B. (2012). İlköğretim okul müdürlerinin öğretim liderliği davranışları ile öğretmenlerin örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 3 (3), 435-459. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10323/126581>
- Sezer, Ş., Akan, D., & Ada, Ş. (2014). Ortaöğretim kurumları yöneticilerinin öğretim liderliği rollerini gerçekleştirme düzeylerinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 239-249.
- Tatlah, I. A. and Iqbal, M. Z. (2012). Leadership styles and school effectiveness: emprical evidence from secondary level. *Procedia – Social and Behavioal Sciences*, 69, 790-797.
- Tschannen-Moran, M., & Gareis, C. R. (2004). Principals' sense of efficacy: Assessing a promising construct. *Journal of Educational Administration*, 42(5), 573-585.
- Wachia, F. M., Gitumu, M. and Mbugua, Z. (2017). Effects of principals leadership styles on teachers' job performance in public secondary schools in Kieni West Sub-County. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 6(8), 72-86.
- Wahab, J. A., Fuad, C. F., Ismail, H. & Majid, S. (2014). Headmasters' Transformational Leadership and Their Relationship with Teachers' Job Satisfaction and Teachers' Commitments. Published by Canadian Center of Science and Education, Yayın No.: 2014/13.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yıldırım, F. & İlhan, İ. Ö. (2010). Genel özyeterlilik ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(4), 301-308.
- Yukl, G. (2012). Effective leadership behavior: what we know and what questions need more attention. *Academy of Management Perspectives*, 26(4), 66-85. <https://doi.org/10.5465/amp.2012.0088>
- Çıkar Çatışması Beyanı:** Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- Destek ve Teşekkür:** Çalışma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.
- Etik Kurul İzni:** Araştırmanın etik kurul onayı, Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi Etik Kurulundan 2021/001 sayısı ile alınmıştır.
- Katkı Oranı:** Makaleye tüm yazarlar eşit katkıda bulunmuştur.

EFFECTIVENESS OF A PSYCHO-EDUCATION PROGRAM FOR ADOLESCENTS WITH EXOGENOUS OBESITY: DEVELOPMENT AND PILOT STUDY***Mehmet Fatih ŞİRAZ******Ali ERYILMAZ*******ABSTRACT**

Obesity is a substantial public health problem worldwide. Food restriction methods are generally advised as a remedy, but their effect remains limited if the negative behavioral patterns that cause obesity are not changed. The present study aimed to develop an intervention program, in line with The Obesity-Related Behavioral Intervention Trials (ORBIT) model for behavioral treatment development, to alter the negative eating behaviors (such as emotional eating, impulsive eating, and automatic eating) in adolescents with obesity and increase their subjective well-being. The investigation was based on a single-group pretest-posttest repeated measures design used to evaluate the changes in emotion regulation skills, subjective well-being, and body mass index (BMI). Participants in the intervention program consisted of 11 adolescents aged 15-16 years with a BMI $\geq 95^{\text{th}}$ percentile (female=6; 54%, and male=5; 46%) and underwent a 15-week psycho-education program. The pilot study results showed that 88% of the participants completed the program with decreased emotion regulation difficulties and a significant increase in subjective well-being. Besides, BMI values showed a remarkable decrease concerning pretest and post-test values. Overall, the proposed psycho-education program can be considered applicable and effective against adolescent obesity, promising practical usability as an innovative and comprehensive approach to tackle the prominent health issue. Further studies with large samples are recommended to affirm the current results.

Keywords: Adolescent, Emotion Regulation, Health Psychology, Obesity**EKZOJEN OBEZİTESİ OLAN ERGENLERE YÖNELİK PSİKO-EĞİTİM PROGRAMININ ETKİNLİĞİ: GELİŞTİRME VE PİLOT ÇALIŞMA****ÖZET**

Obezite dünya çapında önemli bir halk sağlığı sorunudur. Gıda kısıtlama yöntemleri genellikle tavsiye edilir, ancak obeziteye neden olan olumsuz davranış kalıpları değiştirilmezse etkileri sınırlı kalır. Bu çalışmada, obezite ile ilgili davranışsal tedavi geliştirme (ORBIT) modeli ile uyumlu olarak obezitesi olan ergenlerin olumsuz yeme (duygusal yeme, dürtüsel yeme, otomatik yeme) davranışlarını değiştirecek ve öznel iyi oluşlarını arttıracak müdahale programı geliştirme çalışması yürütmek hedeflendi. Araştırmada duygu düzenleme becerileri, öznel iyi oluş ve beden kitle indekslerinde (BKİ) değişimlerin test edilmesi için tek grup öntest-sontest tekrarlanan ölçüm tasarımı kullanıldı. Müdahale programına katılan katılımcıların yaşları 15-16 arasında değişen BMI ≥ 95 . persentil olan 11 ergenden (kız= 6 %54; erkek= 5 %46) oluşmaktadır. Katılımcılara 15 haftalık psikoeğitim programı uygulanarak sonuçlar analiz edildi. Pilot çalışmanın sonuçları incelendiğinde; programa başlayan katılımcıların % 88 i programı tamamladı. Duygu düzenleme becerilerinde anlamlı düzeyde iyileşme görülürken ve öznel iyi oluşlarının arttığı görüldü. Ayrıca öntest-sontest BKİ anlamlı düzeyde azalma olduğu sonucuna ulaşıldı. Genel itibarıyla hazırlanan psikoeğitim programının ergenlerin obezite mücadelesinde hem uygulanabilir hem de etkili olduğu görülmektedir. Program obezite gibi önemli bir halk sağlığı sorunu ile mücadelede yenilikçi ve kapsamlı bir yaklaşım olarak pratikte kullanılabilirliği vaat ediyor. Bu nedenle daha geniş örneklem üzerinde de kullanılarak mevcut sonuçların desteklenmeye ihtiyacı vardır.

Anahtar Kelimeler: Duygu Düzenleme, Ergen, Obezite, Sağlık Psikolojisi

* This research is derived from the first author's doctoral dissertation under the second author's supervision.

** PhD Student, Department of Guidance and Psychological Counselling, Faculty of Education, Yıldız Technical University, İstanbul, fatihsiraz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5399-5898

*** Prof.Dr., Department of Guidance and Psychological Counselling, Faculty of Education, Yıldız Technical University, İstanbul, aeryilmaz@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9301-5946

1. INTRODUCTION

In the last 40 years, lifestyle changes have increased the incidence of some health problems worldwide. Obesity, a prominent one among these, is a disease that requires a multifaceted approach regarding both its causes and consequences. The prevalence of overweight or obesity has tripled worldwide since 1975, prompting The World Health Organization to name obesity as a global epidemic in 1997. Approximately 2.8 million people die annually from related causes (WHO, 2021).

Obesity is a significant public health issue. Studies have shown that childhood obesity leads to comorbidities later in life. Thus, it has been a primary concern to prevent obesity in childhood and adolescence, as the volume of scientific output in this respect testifies (Akıncı, 2021). The disease is highly complicated regarding its causes and consequences and, therefore, hard to treat. Accurate identification of the disease factors is essential to effective treatment. Recent developments have allowed for higher accuracy in etiology, leading to better treatment outcomes.

The causes of obesity are classified as exogenous and endogenous. Exogenous obesity is defined as a chronic imbalance between energy intake and energy expenditure arising from unhealthy eating habits, adverse experiences, lack of physical activity, psychological triggers, socioeconomic level, familial issues, and poor stress response (Akıncı, 2021; Becker, Rapps & Zipfel et al., 2007: 421). Endogenous obesity, on the other hand, develops due to underlying connate factors, such as endocrine or genetic disorders and related drug use (Crino et al., 2003: 462).

The principal effect of psychological factors, a foremost cause of exogenous obesity, is on eating behaviors, which mean far more than satisfying physiological needs in obese individuals. Emotional eating is primarily associated with exogenous obesity (Thayer, 2003: 69). The term is widely used for consuming hyperpalatable energy-dense foods in response to negative emotions (Konttinen, Van Strien, Männistö, Jousilahti & Haukkala, 2019: 9-10). Studies have shown that emotional eating is not directly prompted by negative emotions but by the regulation strategies used against them (Evers, Marijn Stok & de Ridder, 2010: 793-794).

Another negative dietary pattern is impulsive eating caused by an urge to compulsive action (Thamotharan, Lange, Zale, Huffhines & Fields, 2013: 259), a strong tendency to be affected by olfactory and visual stimuli (Havermans, Giesen, Houben & Jansen, 2011: 129), and a feeling of deprivation that occurs with food restriction, leading to binge eating (Polivy & Herman, 1999: 162).

The third dietary pattern generally linked to obesity is automatic eating, in which the individual almost indeliberately eats with little consideration or control throughout the process (Bargh & Chartrand, 1999: 476). In this case, the individual eats not because of hunger but under the influence of external stimuli such as the sight or smell of food or because it is mealtime (Tuomisto, Tuomisto, Hetherington & Lappalainen, 1998: 218). These three negative eating behaviors associated with exogenous obesity can be observed as single-standing or, occasionally, as an intertwined pattern.

The broad-range etiological evaluation of exogenous obesity has resulted in various interventions. Programs based on cognition, emotions, and behaviors have been proposed, as well as others based solely on physical activity or food restriction. Experimental studies on interventions for adolescent obesity have so far focused on variables considered within the scope of psychopathology, such as abnormal eating behavior (Rovira et al., 2013), cognitive therapy (Jelalian et al., 2019), mindfulness (Cotter, Hornack, Fotang, Pettit & Mirza, 2020), and emotion regulation (Hadley et al., 2020). A recently introduced approach in the literature has been positive

psychology, which focuses on individual character strengths and behaviors promoting well-being (Rozeňnalova, 2018), as opposed to interventions focused on psychopathology, attempting to alleviate symptoms (Cotter et al., 2020; Hadley et al., 2020; Jelalian et al., 2019; Rovira et al., 2013).

1.1. Theoretical Framework of the Intervention Program

In the present study, empirically supported studies in the literature were reviewed first, as well as experimental interventions. Generally, emotion regulation studies on adolescent obesity are limited, although they are effective in weight loss (Hadley et al., 2020). There is a relationship between emotion regulation strategies and emotional eating, although the effect level is low (Harrist, Hubbs-Tait, Topham, Shriver & Page, 2013). Harris et al. (2013) found that reactivity to anger and anxiety was consistently associated with emotional eating in a study of 782 children. Maladaptive emotion regulation deficits such as ruminative thinking have increased adolescent food cravings (Kubiak, Vögele, Siering, Schiel & Weber, 2008). Effective emotion regulation skills development could reduce vulnerability during emotional problems and distress. It may also prevent the development of maladaptive emotion regulation strategies such as unhealthy eating behavior (e.g., emotional eating, sedentary behavior) associated with obesity (Aparicio, Canals, Arija, De Henauw & Michels, 2016).

Mindfulness, another area used in treating obesity, is often recommended to support weight loss rather than as a separate intervention (Cotter et al., 2020). Cotter et al. (2020) investigated the effectiveness of mindfulness intervention in their study on 11 adolescents with obesity. They reported BMI and emotion regulation changes with no statistically significant difference and small effect sizes. The authors commented that mindfulness intervention could strengthen available behavioral programs (Cotter et al., 2020: 5). In another study of adolescents with obesity, Kumar et al. (2018) indicated that mindful eating intervention is not effective in lowering BMI or BMI z-score but promotes mindfulness (Kumar et al., 2018: 4-6). Mindfulness interventions are generally recommended as supplementary to obesity treatment (Cotter et al., 2020; Kumar et al., 2018).

Psychopathological interventions alleviate symptoms, but a more holistic approach is necessary. Knowing the motivation behind the negative behavior rather than just focusing on the symptom is essential. Treatment should include interventions in many areas, such as psycho-education, coping with negative emotions, preventing rumination, and developing healthy living habits (Kafes, Ülker & SAYAR, 2018). Therefore, the present study proposes an intervention program in line with the biopsychosocial approach based on the dual-factor model (Ryff & Singer, 1998; Suldo & Shaffer, 2008). It has considered mental health as a complete state consisting of not only the absence of disease or disorder, as in the traditional psychopathology-oriented approach (Suldo & Shaffer, 2008: 63-64), but also the presence of favorable factors such as life satisfaction, self-esteem, and social contribution (Ryff & Singer, 1998). The aim is not only to eliminate the symptom but also to enhance well-being and provide a holistic approach encompassing emotion, cognition, and behavior. While determining psychopathological variables, the intervention program in this study targeted emotional, impulsive, and automatic eating patterns. Therefore, the variables of emotion regulation, impulsivity, and mindfulness were structured on the negative side of the intervention and subjective well-being on the positive side for step-by-step analysis (Table 1).

In treating child and adolescent obesity, family participation is paramount to preventing drop-outs and promoting compliance. Halliday et al. (2014) concluded that significant associations were reported between family functioning and childhood overweight and obesity. They also reported that low-income family functioning was associated with an increased risk of obesity and overweight in children and adolescents (Halliday, Palma,

Mellor, Green & Renzaho, 2014). In another study, Tura (2014) reported improved relationships with parents, positively altered eating habits, balanced diet, and healthier and happier feelings in adolescents due to a family-oriented approach to treating obesity (Tura, 2014: 83-84). Therefore, in the present study, one parent of the adolescent patients was included in the "Parental Intervention Program." Overall, the psycho-education program aimed to provide the participants with information, motivation, and coping strategies.

1.2. Aim and hypotheses

If not effectively counteracted, obesity will continue to be a worldwide health issue and cause a massive economic burden in the future. Psychological interventions are indispensable in the fight against the disease. Accordingly, in this pilot study on adolescent obesity, the aim has been to evaluate the applicability and efficacy of the intervention program developed to regulate negative eating patterns and promote subjective well-being. The following hypotheses were tested.

H1- Body mass index scores of adolescents with obesity before the intervention will decrease significantly after the intervention.

H1a- Emotion regulation scores of adolescents with obesity before the intervention will decrease significantly after the intervention.

H1b- Subjective well-being scores of adolescents with obesity before the intervention will increase significantly after the intervention.

2. METHODS

This study used a single-group pretest-posttest repeated measures design in line with Phase Ib of the Obesity-Related Behavioral Intervention Trials (ORBIT) model proposed by Czajkowski et al. (2015). The ORBIT model provides a framework in which general and specific goals and methods are defined for improving the design of interventions for obesity-related behaviors. Phase Ib has particular features addressing the acceptability and tolerability of treatment, the mode of administration, practical aspects such as dose and duration, and expected response (Czajkowski et al., 2015: 974-975). Instead of establishing precise estimates of the program's effectiveness, this pilot study focused on its structural compatibility, applicability, and sustainability, followed by preliminary evidence regarding efficacy.

2.1. Participants

The study population consisted of adolescents with obesity aged 15-16 who presented to the Erciyes University Faculty of Medicine Pediatric Endocrinology Outpatient Clinic. Convenience sampling was used to select the participants. The investigation was carried out on adolescents and their parents in the trial group. Inclusion criteria were informed consent (the adolescent and the parent), age 15-16, and a BMI $\geq$ 95th percentile for gender and age. Exclusion criteria were non-consent (either the adolescent or the parent), inability to participate in the program (e.g., physical limitations), presence of endogenous obesity (due to endocrine or genetic disorders and related drug use), mental retardation, psychotic disorder, weight loss program, and related drug use.

2.2. Procedure

Ethics committee approval to conduct the study was obtained from the Yıldız Technical University University Social and Human Sciences (approval number: 2021/11). Institutional approval and permission to use pretest-posttest measurement scales were obtained from the Erciyes University Faculty of Medicine Pediatric

Endocrinology Outpatient Clinic. A clinical psychologist interviewed the patients for eligibility assessment. Fifty-six patients who met the inclusion criteria were contacted by telephone. Of these, 24 refused to participate in the program, and 32 were invited for face-to-face interviews.

The intervention program was introduced to 16 candidates who presented for the meeting. Informed consent forms were obtained from 11 patients and their parents who agreed to participate in the study. Pretest applications were completed in June 2022. Three participants stated that they decided to leave the program without attending the first session. Interviews with the remaining 8 participants started in July 2022. One patient dropped out after two sessions, so their data were excluded from the evaluation. The 15-week program was completed with seven adolescents. Parallel to these, psycho-educational sessions were conducted with parents. At the end of the intervention, post-test measurements were carried out, and data collection was completed. Figure 1 shows the CONSORT flowchart (Grant et al., 2018) for the participants' eligibility, recruitment, and retention rates from the beginning of the investigation to the end of the experimental process.

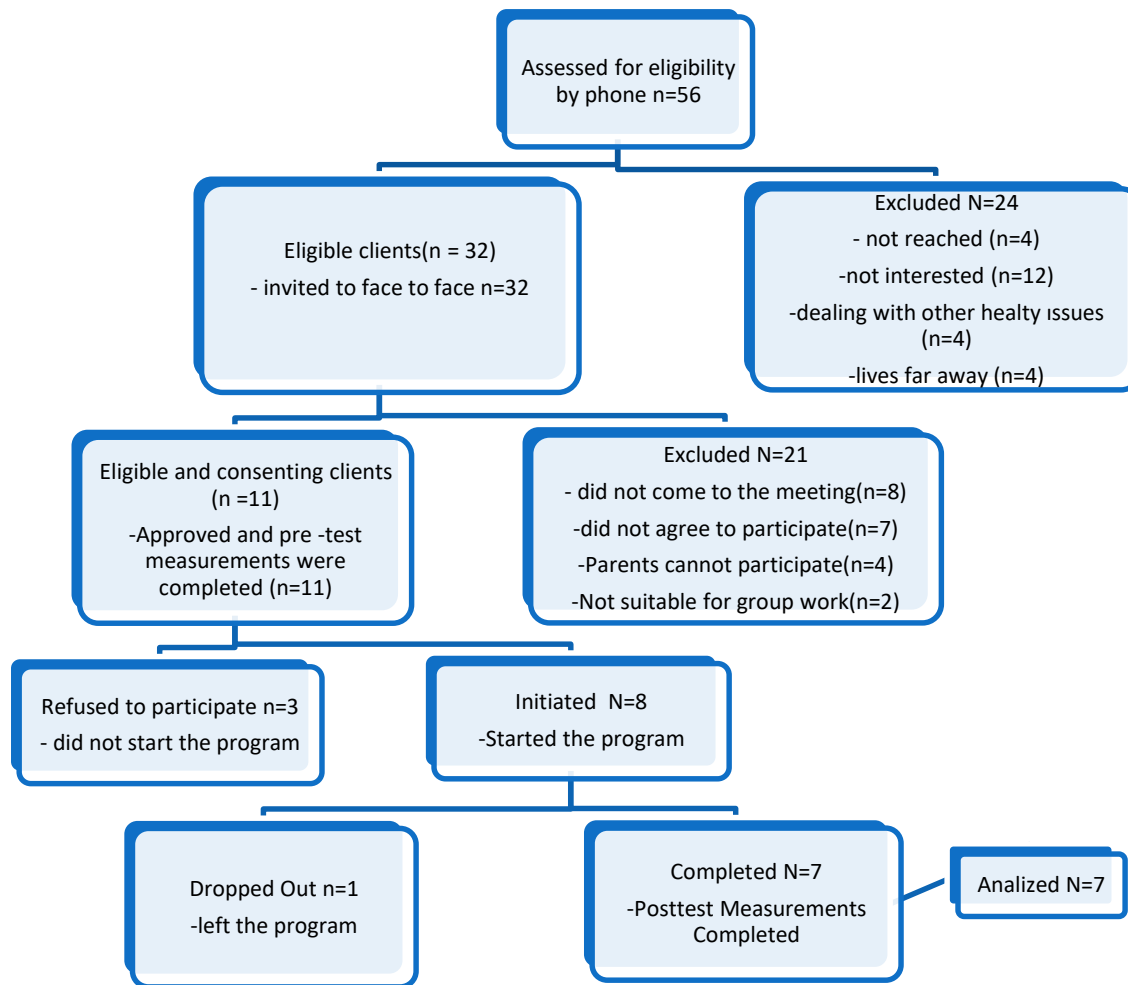

Figure 1. Consort Flowchart of Participants from Baseline to Completion of Study

2.3. Structure of the Obesity Intervention Program

The obesity intervention program in this study was structured to analyze step-by-step the components of emotion regulation, impulsivity control, and mindfulness on one side and subjective well-being on the other.

Positive psychology practices were applied in both aspects. Each session offered participants exercises and tasks to promote mindfulness and subjective well-being. Table 1 shows program themes and content in detail.

Table 1. Obesity Intervention Program

Theme / Purpose	Contents
1. introductory session	Introduction of the intervention program Determining realistic goals
2. Recognizing Obesity/mindfulness	Sharing Stories with Disease Theoretical information about obesity Body awareness with breathing exercises
3. Recognizing Obesity/mindfulness	Causes of obesity Behavior patterns that cause obesity to continue (emotional eating, impulsive eating, automatic eating)
4. <i>Healthy Eating Habits</i>	Awareness of the required amount of energy Preparing a nutrition program focused on healthy nutrition My Engagement list activity for happiness
5. Recognizing emotions/mindfulness	Emotion naming exercise Observing automatic reactions in the face of positive or negative emotions, Functional Response Production Effect The Raisin Exercise
6. The function of emotions	Giving appropriate reactions in the face of the feeling felt Understanding the relationship between thought, emotion, and behavior producing positive thought Relaxing meditation work
7. Hunger Awareness	Hunger tips and symptoms Symptoms of emotional hunger and physical hunger My reasons for eating emotional
8. Satiety awareness	Physical needs and satiety symptoms Capturing signs of satiety in your own life Smile meditation
9. Problem-solving	Problem-solving steps Sharing their gratitude in their lives
10. Impulsive eating	Discuss situations that activate eating. Participants are asked to list the characteristics that affect them while eating (Smell, taste, image, accessibility.). Positive Capture Game
11. Impulsive eating and coping strategies	Introduction of Avoidance and Prevention Techniques Relaxation against impulsive stimuli
12. Impulsive eating and coping strategies	Internal affirmations: Affirmation application Compliment activity
13. Impulsive eating and coping strategies	Stop foods (To say no to foods that contain smell, taste, and visuality) My New Engagement list activity for happiness
14. Emergency Plan	Making a Plan of Emergency My future goals and action plan
15. Termination session	General Evaluation of the Program Goodbye

2.4. Parent intervention program

The program for parents aims to provide them with an understanding of the intervention process, promote awareness of obesity, and improve skills of positive parenting, communication, problem-solving, and coping with behavioral abnormalities, parallel to the program for adolescents.

2.5. Therapist training and supervision

The therapist who conducted the psycho-educational group work throughout the trial process is a clinical psychologist with an MA degree and currently a student of Ph.D. in psychological counseling, with training completed in positive psychotherapy, positive psychology, mindfulness, and meditation. Both intervention programs (i.e., adolescent and parent) were carried out using standard procedures considering the following

aspects before and after each session: (a) structural compatibility (duration of the session, number of participants), (b) material content compatibility (adequacy of psycho-educational content, appropriateness of the activity and its application).

2.6. Measurements

Anthropometric Measurement

Each participant's body weight and height were recorded before and after the program. Weight was measured using a digital scale with minimal clothing and no shoes. Height was measured using a wall-mounted stadiometer. In general practice, obesity and overweight are assessed by the body mass index (BMI), which is the individual's weight in kilograms (kg) divided by the square of the height in meters (m²) (kg/m²) (WHO, 2021). This study used age-standardized values for Turkey to evaluate adolescent BMI (Ozturk et al., 2011: 118-119).

Difficulties in Emotion Regulation Scale (DERS)

The DERS scale developed by Gratz & Roemer (2004) consists of 36 items in a 5-point Likert type and has six sub-dimensions. Its translation to Turkish and validity and reliability study was carried out by Sarıtaş-Atalar, Gençöz & Özen (2015) for the age group of 14-17. High scores indicate the difficulties experienced in the relevant dimension. The internal consistency of DERS showed a Cronbach's α coefficient of .93. The coefficient in the present study was calculated as .78.

Adolescent Subjective Well-Being Scale (ASWBS)

ASWBS was developed by Eryılmaz (2009) and consists of 15 items in a 5-point Likert type and has four dimensions: (i) satisfaction of family relationships, (ii) satisfaction of relationships with significant others, (iii) positive affect, (iv) life satisfaction. High scores indicate better use of the relevant strategy. The scale's internal consistency showed a Cronbach's α coefficient of .86 (Eryılmaz, 2009). The coefficient in the present study was calculated as .89.

The Family Nutrition and Physical Activity (FNPA) Screening Tool

The FNPA was developed by Iowa State University researchers Ihmels et al. (2009) in collaboration with the Academy of Nutrition and Dietetics (American Dietetic Association, ADA). Its current version consists of 20 items in a 4-point Likert type and has one dimension. The translation of FNPA into Turkish was carried out by Özdemir, Terzi, and Dundar (2022). There is no cut-off value to compare the total scores, so high scores indicate a low risk for obesity regarding the family environment and child behaviors, whereas low scores indicate a high risk. The scale's internal consistency showed a Cronbach's α coefficient of .76. The coefficient in the present study was calculated as 68.

2.7. Acceptability And Feasibility of Treatment

The actual session durations were recorded for each week alongside targeted session durations in line with the structural compatibility of the program. The mean targeted duration was 90 minutes. At the end of each session, participants were asked to rate two questions on the Session Evaluation Form between 1 and 10 (from lowest to highest): i) I think the content of today's session was sufficient; ii) I was satisfied with today's session.

2.8. Data Analysis

Basic variables are expressed as mean, standard deviation (SD), and range. Cronbach's α coefficients were used to assess the internal consistency and reliability of the psychometric scales included in the study. Due to the small size of the data set and the non-normal distribution observed (Shapiro-Wilk test p -value<.05), the differentiation between pretest and post-test results was analyzed (at the end of the 15-week process) by the Wilcoxon signed-rank test. The effect size of the significant differences thus obtained was calculated using Rosenthal's formula $r = Z/\sqrt{N}$ (Pallant, 2011: 198-199). Effect sizes were interpreted according to Cohen's classification as small for $r=.10$ -.29, medium for $r=.30$ -.49, and large for $r \geq .50$ (Cohen, 1988: 81-82). Statistical significance was set at $p<.05$. All analyses were carried out using the software package IBM SPSS Statistics for Windows, Version 23.0.

3. RESULTS

The age range of the participants was 15-16. Height measurements varied between 1.62-1.85 cm and weight between 77.40-122.80. BMI calculations revealed that all participants met the obesity criteria standardized according to age and gender. 2 participants had no family members with obesity (29%), while 5 participants (71%) had a mother or siblings with obesity. 88% (5 female and two male) of the participants who started the intervention program completed the whole process. 100% of them attended 13 to 15 (mean 13.86) sessions. The duration of the sessions was between 60 and 90 minutes. This generally met the target, but sessions 7 and 8 remained below the mean duration (60 min and 65 min, respectively). In the post-session evaluations, the participants rated the sufficiency of the sessions at a mean of 9.94 points and satisfaction at 10 points (Table 2).

Table 2. Demographic and Clinical Characteristics

	M (SD)	Range
Adolescent Age	15.43±0.54	15-16
Gender- n (%)		
Female	5 (%71)	
Male	2 (%29)	
Weight Variables		
Adolescent weight	101.24±16.84	77.40-122,80
Adolescent boy	1.69±.08	1.62-1.85
Adolescent BMI	35.24±5.31	28.89-43.13
Obese in the family	No	2 (%29)
	mother	4 (%57)
	Brother	1 (%14)
Structural Variables and Satisfaction		
Participation in Sessions	13,86 (%92.4)	13-15
Program Completion Rate	% 88	
Session times (minute)	82.67±11.16	60-90
SEF-a	9.94±.08	9-10
SEF-b	10	10-10

SEF-a Session Evaluation Form a) I think the content of today's session is enough. SEF-B Session Evaluation Form b) I was satisfied with today's session."

A Wilcoxon Signed Rank pretest and post-test measurements revealed that the BMI of the participants ($p<.05$, $Z=-2.197$) with a large effect size ($r=.58$). Similarly, DERS scores significantly decreased ($p<.05$, $Z=-2.197$) with a large effect size ($r=.58$). However ASWBS scores significantly increased ($p<.05$, $Z=-1.997$) with a large effect size ($r=.53$). Finally, FNPA scores significantly increased ($p<.05$, $Z=-2.371$) with a large effect size ($r=.63$) (Table 3).

Table 3. Wilcoxon Sign Rank Tests Examining Changes in Primary Study Variables

Variables	Baseline mean (SD)	Post mean (SD)	Baseline-post	Wilcoxon signed-rank test			Effect size		
	mean±ss	mean±ss		Negative ranks.	Positive ranks	Ties	z	p	r
BMI	35.24±5.31	34.06±5.53	-1,18	6	1	0	-2.197	.028	.58
Emotion regulation scale	101.57±17.14	74.85±15.45	-26,72	6	1	0	-2.197	.028	.58
Clarity	14.71±4.54	10.28±3.09	-4,43	6	1	0	-1863	.063	.49
Awareness	20.00±2.58	12.29±3.54	-7,71	7	0	0	-2.388	.017	.64
Impulse	14.14±7.90	13.57±6.08	-,57	4	3	0	-.339	.734	.10
Non-acceptance	15.00±10.29	10.14±3.43	-4,86	4	2	1	-1.363	.173	.36
Goals	18.14±4.22	12.57±5.35	-5,57	5	2	0	-1.863	.063	.58
Strategies	19.57±7.00	16.00±5.32	-3,57	5	2	0	-1.524	.128	.41
Adolescent Subjective Well-being	44.71±8.20	50.00±6.95	5,29	1	5	1	-1.997	.046	.53
satisfaction with family relationships	13.14±1.95	13.71±1.50	,57	2	3	2	-.962	.336	.26
satisfaction with significant others' relationships	11.43±2.23	12.86±3.02	1,43	2	4	1	-1.476	.140	.64
life satisfaction	6.28±2.81	9.14±1.77	2,86	0	5	2	-2.060	.039	.55
positive feelings	13.86±2.55	14.28±1.70	,42	1	4	2	-.677	.498	.18
FNPA	47.42±5.62	67.28±3.30	19,86	0	7	0	-2.371	.018	.63

BMI- Body Mass Indeks; FNPA- The Family Nutrition and Physical Activity Screening Tool

4. DISCUSSION

This study aimed to evaluate the acceptability, feasibility, and potential efficacy of a psycho-educational intervention program for adolescents with exogenous obesity developed within the framework of the dual-factor model (Ryff & Singer, 1998; Suldo & Shaffer, 2008) by considering negative eating behaviors and subjective well-being together. A single-group pretest-posttest repeated measures design was used in line with Phase Ib of the ORBIT model (Czajkowski et al., 2015: 974) to improve the program based on the feedback obtained.

Seven (88%) participants who started the intervention program completed the process. The mean number of sessions attended was 13.86 (%92.4). In the published literature, the duration of intervention programs for obesity ranges between 6 and 14 weeks, and completion rates between 73% and %84 (Cotter et al., 2020; Hadley et al., 2020). So, the completion rate and the mean session duration and attendance in the present study are higher than the literature, which points to a more comprehensive engagement in the program. Besides, the low level of drop-out (N=1, 12%) is remarkable in terms of the program's effectiveness. A primary difficulty in the struggle against obesity is the lack of motivation in patients regarding program commitment and sustainability (Findholt, Davis & Michael, 2013: 22). Participants' perceptions of session sufficiency and satisfaction enhance motivation and contribute positively to the effectiveness of the intervention. The sessions were between 60 and 90 minutes, in line with other adolescent intervention programs in the literature (Boutelle, Braden, Knatz-Peck, Anderson & Rhee, 2018; Hadley et al., 2020). So, the targets were met, but sessions seven and eight remained below the mean duration, which suggests that these sessions should be revised or combined to achieve standardization.

Though not typically essential in pilot studies (Czajkowski et al., 2015: 974), the program's effectiveness was also assessed. The primary focus of the intervention was weight loss by improving emotion regulation skills and promoting mindfulness. At the end of the program, the participants' levels of BMI had significantly decreased (mean -1.18 kg), DERS had decreased, and subjective well-being had increased. In contrast to published literature, the present study targeted emotion regulation skills, mindfulness, and subjective well-being in

combination, so the program was developed within the framework of the dual-factor model (Ryff & Singer, 1998, Suldo & Shaffer, 2008).

Emotion regulation was the main item targeted on the negative side of the intervention. The results showed that the program was effective regarding DERS. Various studies have reported the association between emotion regulation strategies and eating behaviors (Aparicio et al., 2016: 18). In a study of adolescents with obesity (N=30, Mage:14.6), Boutelle et al. (2018) reported that emotion regulation skills help reduce adverse eating habits and facilitate weight loss. Similarly, an earlier study comparing standard behavioral weight control (SBWC) and an adolescent weight control intervention that combines emotion regulation ability building and behavioral weight control (HealthTRAC) indicated a higher decrease in BMI and improved emotion regulation for the latter (Hadley et al., 2020). The literature confirmed the hypotheses about emotion regulation and BMI (H1-H1a) in the present study.

Subjective well-being was targeted on the positive side of the intervention in this study. It is known that individuals with obesity have low subjective well-being. In this regard, Berger (2004) reported a negative correlation (Berger, 2004: 52-53). Bäckerman et al. (2014) also indicated similar results (Bäckerman, Johansson, Saarni & Saarni, 2014: 863). In the present study, the participants' subjective well-being improved at the intervention's end (H1b confirmed). Subjective well-being does not directly influence BMI but is critical for reinforcing motivation and compliance and strengthening stress response. Various authors have reported a strong relationship between the stress factor and emotional eating behavior in obesity (Campagnolo, Johnston, Collatz, Staines, & Marshall-Gradisnik, 2017: 255).

In the present study, the psycho-education program for parents effectively countered high-risk family practices for adolescent obesity. Wong and Cheng (2013) also stated that the involvement of family members in the intervention improves efficacy (Wong & Cheng, 2013: 2524). Similarly, the present study has shown that the parental program contributed to intervention commitment and reduced environmental risk factors.

5. CONCLUSION AND LIMITATIONS

This pilot study aimed to develop an intervention program and assess its structural compatibility and applicability in line with preliminary evidence regarding efficacy. Although the results showed that the intervention program was effective in weight loss, due consideration of study limitations is necessary.

Firstly, the sample size in this study was small. On the other hand, the effect sizes obtained are promising for applications with large case series. Secondly, the results are limited to adolescents between 15 and 16; therefore, the program should be tested for applicability in different age groups. Thirdly, evaluating long-term (e.g., six-month or one-year) outcomes will improve the effectiveness of the intervention.

In addition, revisions for both participants and clinicians are required to bolster the feasibility and acceptability of the program. For instance, it seems viable to combine sessions seven and eight to promote the integrity of content and to standardize duration. Besides, although the difference between the pretest-posttest measures of subjective well-being was significant, the effect size was minor, so additional positive psychology activities could remarkably contribute to that aspect.

The participants in this study rated session sufficiency and satisfaction highly, which is promising in terms of program applicability. Targeting the underlying factors of negative eating behaviors in exogenous obesity interventions facilitates healthy weight loss. The results of this study suggest that psycho-education programs

with comprehensive cognitive, behavioral, emotional, and social components will enhance effectiveness in adolescent obesity treatment. Further studies with large samples are recommended to support the current results.

6. IMPLICATIONS

The results obtained from this study have implications for three main areas.

Future Research: Although it is compatible with the literature, the effect of the intervention program needs to be supported by experimental studies with control groups. Longitudinal studies are also needed. As stated in the study's limitations, it is crucial to conduct research in different age groups.

Mental and Public Health Professionals: Although obesity is a chronic and metabolic disease, it is seen that psychological intervention is essential. In particular, professionals working with these patient groups (psychologists and psychological counselors) should not neglect psychological interventions. As additional information, testing the dual-factor model in obesity in different studies will provide essential findings.

Educators: Preventive mental health practices are important in obesity. Psychological counselors, who have the opportunity to reach a significant number of adolescents in society, can reduce the rate of increase of this chronic disease by conducting group work in schools, especially in terms of protective and preventive guidance.

REFERENCES

- Akinci, A. (2021). Exogenous obesity. In F. Darendeliler, Z. Aycan, C. Kara, S. Özen & Eren, E. (Ed.). *Child endocrinology and diabetes*. (pp.1236–1250). Istanbul, Turkey: Istanbul Medical Bookstores.
- Aparicio, E., Canals, J., Arija, V., De Henauw, S., & Michels, N. (2016). The role of emotion regulation in childhood obesity: implications for prevention and treatment. *Nutrition research reviews*, 29(1), 17-29. <https://doi.org/10.1017/S0954422415000153>.
- Bargh, J.A., & Chartrand, T.L. (1999). The unbearable automaticity of being. *American Psychologist*, 54(7), 462–479. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.7.462>.
- Becker, S., Rapps, N., & Zipfel, S. (2007). Psychotherapy in obesity--a systematic review. *Psychotherapie, Psychosomatik, Medizinische Psychologie*, 57(11), p420-427. <https://doi.org/10.1055/s-2007-986202>.
- Berger, B.G. (2004). Subjective well-being in obese individuals: The multiple roles of exercise. *Quest*, 56(1), 50-76. <https://doi.org/10.1080/00336297.2004.10491815>.
- Boutelle, K.N., Braden, A., Knatz-Peck, S., Anderson, L.K., & Rhee, K.E. (2018). An open trial targeting emotional eating among adolescents with overweight or obesity. *Eating disorders*, 26(1), 79-91. <https://doi.org/10.1080/10640266.2018.1418252>
- Böckerman, P., Johansson, E., Saarni, S.I., & Saarni, S.E. (2014). The negative association of obesity with subjective well-being: Is it all about health? *Journal of Happiness Studies*, 15, 857-867. <https://doi.org/10.1007/s10902-013-9453-8>.
- Campagnolo, N., Johnston, S., Collatz, A., Staines, D., & Marshall-Gradisnik, S. (2017). Dietary and nutrition interventions for the therapeutic treatment of chronic fatigue syndrome/myalgic encephalomyelitis: a systematic review. *Journal of human nutrition and dietetics*, 30(3), 247–259. <https://doi.org/10.1111/jhn.12086>.
- Cohen J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. (2nd ed.) (pp. 77–83). Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- Cotter, E.W., Hornack, S.E., Fotang, J.P., Pettit, E., & Mirza, N.M. (2020). A pilot open-label feasibility trial is examining an adjunctive mindfulness intervention for adolescents with obesity. *Pilot and Feasibility Studies*, 6(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s40814-020-00621-1>.
- Crino, A., Greggio, N.A., Beccaria, L., Schiaffini, R., Pietrobelli, A., & Maffei, C. (2003). Diagnosis and differential diagnosis of obesity in childhood. *Minerva Pediatrica*, 55(5), p461-470.

- Czajkowski, S.M., Powell, L.H., Adler, N., Naar-King, S., Reynolds, K.D., Hunter, C.M., ... & Charlson, M. E. (2015). From ideas to efficacy: The ORBIT model for developing behavioral treatments for chronic diseases. *Health Psychology, 34*(10), 971–982. <https://doi.org/10.1037/hea0000161>.
- Eryilmaz A. (2009). Development of adolescent subjective well-being scale. *The journal of Turkish educational sciences, 7*(4):975–989.
- Evers, C., Marijn Stok, F., & de Ridder, D.T. (2010). Feeding your feelings: Emotion regulation strategies and emotional eating. *Personality and Social Psychology Bulletin, 36*(6), 792-804. <https://doi.org/10.1177/014616721037138>.
- Findholt, N.E., Davis, M.M., & Michael, Y.L. (2013). Perceived barriers, resources, and training needs of rural primary care providers relevant to the management of childhood obesity. *The Journal of Rural Health, 29*(s1), p17-24. <https://doi.org/10.1111/jrh.12006>
- Grant, S., Mayo-Wilson, E., Montgomery, P., Macdonald, G., Michie, S., Hopewell, S., & Moher, D. (2018). CONSORT-SPI 2018 explanation and elaboration: guidance for reporting social and psychological intervention trials. *Trials, 19*(1), 1–18. <https://doi.org/10.1186/s13063-018-2735-z>.
- Gratz, K.L., & Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. *Journal of psychopathology and behavioral assessment, 26*, 41-54. <https://doi.org/10.1023/B:JOBA.0000007455.08539.94>.
- Hadley, W., Houck, C., Barker, D., Wickham, B., Bogner, J., & Jelalian, E. (2020). Preliminary impact of an adapted emotion regulation intervention for adolescents with overweight and obesity attempting to lose weight. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 41*(9), 706–715. <https://doi.org/10.1097/DBP.0000000000000837>.
- Halliday, J.A., Palma, C.L., Mellor, D., Green, J., & Renzaho, A.M.N. (2014). The relationship between family functioning and child and adolescent overweight and obesity: a systematic review. *International journal of obesity, 38*(4), 480-493. <https://doi.org/10.1038/ijo.2013.213>
- Harrist, A.W., Hubbs-Tait, L., Topham, G.L., Shriver, L.H., & Page, M.C. (2013). Emotion regulation is related to children's emotional and external eating. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 34*(8), 557–565. <https://doi.org/10.1097/DBP.0b013e3182a5095f>.
- Havermans, R. C., Giesen, J. C., Houben, K., & Jansen, A. (2011). Weight, gender, and snack appeal. *Eating behaviors, 12*(2), 126-130. <https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2011.01.010>.
- Ihmels, M.A., Welk, G.J., Eisenmann, J.C., & Nusser, S.M. (2009). Development and preliminary validation of a Family Nutrition and Physical Activity (FNPA) screening tool. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 6*(1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/1479-5868-6-14>.
- Jelalian, E., Jandasek, B., Wolff, J.C., Seaboyer, L.M., Jones, R.N., & Spirito, A. (2019). Cognitive-behavioral therapy plus healthy lifestyle enhancement for depressed, overweight/obese adolescents: results of a pilot trial. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 48*(sup1), S24-S33. <https://doi.org/10.1080/15374416.2016.1163705>.
- Kafes, A.Y., Ülker, S., & SAYAR, G.H. (2018). Yeme Bağımlılığı. *Current Addiction Research, 2*(2), 54–58. <https://doi.org/10.5455/car.105-1537591260>.
- Kontinen, H., Van Strien, T., Männistö, S., Jousilahti, P., & Haukkala, A. (2019). Depression, emotional eating and long-term weight changes: a population-based prospective study. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 16*(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12966-019-0791-8>.
- Kubiak, T., Vögele, C., Siering, M., Schiel, R., & Weber, H. (2008). Daily hassles and emotional eating in obese adolescents under restricted dietary conditions—The role of ruminative thinking. *Appetite, 51*(1), 206-209. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2008.01.008>.
- Kumar, S., Croghan, I.T., Biggs, B.K., Croghan, K., Prissel, R., Fuehrer, D., ... & Sood, A. (2018). Family-based mindful eating intervention in adolescents with obesity: a pilot randomized clinical trial. *Children, 5*(7), 93. <https://doi.org/10.3390/children5070093>.
- Pallant J. (2011). *SPSS survival manual: A Step-by-step guide to data analysis using SPSS* (6th ed.) (pp. 183–204). Australia: Allen&Unwin.

- Polivy, J., & Herman, C.P. (1999). Distress and eating: Why do dieters overeat? *International Journal of Eating Disorders*, 26(2), 153-164. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-108X\(199909\)26:2<153::AID-EAT4>3.0.CO;2-R](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-108X(199909)26:2<153::AID-EAT4>3.0.CO;2-R).
- Ozdemir S, Terzi O, & Dundar C. (2022). The family nutrition and physical activity (FNPA) screening tool: psychometric characteristics, reliability, and validity in the Turkish population. *Journal of Public Health*, 30(10):2525-2531. <https://doi.org/10.1007/s10389-021-01540-y>.
- Öztürk, A., Borlu, A., Çiçek, B., Altunay, C., Horoz, D., .. & Şenol, V. (2011). Growth Curves in 0-18 Age Children and Adolescents (0-18 yaş çocuk ve adolesanlarda büyüme eğrileri). *Turkish Journal of Family Practice/Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 15(3). p112-129. <https://doi.org/10.2399/tahd.11.112>.
- Rovira, A.F., Miró, N.P., Zaragoza-Jordana, M., Pallàs, N.F., Segura, M.C., Pereferrer, F.S., & Subias, J.E. (2013). Eficacia clínica y metabólica de una nueva terapia motivacional (OBEMAT) para el tratamiento de la obesidad en la adolescencia. *Anales de Pediatría*, 78(3): 157–166. <https://doi.org/10.1016/j.anpedi.2012.06.006>.
- Rozehnalova, J. (2018). *The role of positive psychology in the treatment of overweight and obesity, and its effects on molecular genetic pathways involved*. (Doctoral dissertation). University of Bolton, UK.
- Ryff, C.D., & Singer, B. (1998). The contours of positive human health. *Psychological Inquiry*, 9(1), 1-28. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0901_1.
- Sarıtaş-Atalar, D., Gençöz, T., & Özen, A. (2015). Confirmatory factor analyses of the difficulties in emotion regulation scale (DERS) in a Turkish adolescent sample. *European Journal of Psychological Assessment*, 31(1):12-19. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000199>
- Suldo, S.M., & Shaffer, E.J. (2008). Looking beyond psychopathology: The dual-factor model of mental health in youth. *School Psychology Review*, 37(1), 52-68. <https://doi.org/10.1080/02796015.2008.12087908>.
- Thamotharan, S., Lange, K., Zale, E.L., Huffhines, L., & Fields, S. (2013). The role of impulsivity in pediatric obesity and weight status: a meta-analytic review. *Clinical psychology review*, 33(2), 253–262. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2012.12.001>.
- Thayer, R.E. (2003). *Calm energy: How people regulate mood with food and exercise*. (pp.49–71). New York, USA: Oxford University Press.
- Tuomisto, T., Tuomisto, M.T., Hetherington, M., & Lappalainen, R. (1998). Reasons for initiation and cessation of eating in obese men and women and the affective consequences of eating in everyday situations. *Appetite*, 30(2), 211-222. <https://doi.org/10.1006/appe.1997.0142>.
- Tura, G. (2014). *Effect of psychoeducating program based on structural family system theory on family environment, eating attitude, and obesity: case study*. (Doctoral dissertation). University of Sakarya, Institute of Education Sciences, Sakarya.
- Wong E.M., & Cheng, M.M., (2013). Effects of motivational interviewing to promote weight loss in obese children. *Journal of Clinical Nursing*, 22(17-18):2519-2530. <https://doi.org/10.1111/jocn.12098>.
- World Health Organization (WHO) (2021). Obesity and Overweight. Accessed 20.09.2022. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight>.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest between the authors.

Funding: There is no funding used for this study.

Acknowledgments: We thank Prof. Dr. Mehmet Engin Deniz and Assoc. Prof. Dr. Durmuş Ümmet for their contribution to the preparation of the program.

In addition, we would like to thank Prof. Dr. Nihal Hatipoğlu, Chief of the Pediatric Endocrinology Clinic of Erciyes University, and all our patients and their families for supporting the project.

Ethical information: All procedures were carried out according to the ethical rules and the principles of the Declaration of Helsinki. The study was approved by the Research Ethics Committee of Yıldız Technical University Social and Human Sciences (approval number: 2021/11). All persons included in the study signed the "Informed Consent Form ."Consent was obtained from both adolescents and parents before starting the study.

Contribution Rate: Authors contributed equally to the article.

MEHMET ÂKİF'İN UFKU: BATI'NIN DOĞU POLİTİKASINA ERKEN BİR BAKIŞ

Elif TÜRKER*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanı'yla resmîyet kazanan "Batılılaşma" politikasının dönemin aydınları nezdinde çeşitli yansımaları olmuştur. Daha çok eleştirel bir nitelik taşıyan bu yansımalar, genellikle Batı'nın Doğu üzerindeki "ötekileştirici" tavrına yöneliktir fakat sistemli ve planlı bir eyleme dönüştürülemediğinden umulan etkiyi gösterememiştir. Etraflıca kavradığı sorunu yalnızca eleştirmekle yetinmeyerek çözüm önerisi sunması bakımından çağdaşlarından ayrılan isim ise Mehmet Âkif'tir. "İstiklâl Marşı" şairi gerek şiirlerinde gerekse makale ve vaazlarında hem sorunu tespit eder hem de önerilerini dile getirerek halkı uyarır. Mehmet Âkif, kendinden önceki aydınların itirazlarının neden etkisiz kaldığının farkında olduğu gibi fazladan Batı'nın -Edward Said'in sorunsallaştırarak "Şarkiyatçılık" adını vereceği- Doğu politikasını çözmüş ve bu politikayla nasıl mücadele edilebileceği yönündeki görüşlerini anlatmıştır. Bu açıdan bakıldığında ülkenin bağımsızlığında oynadığı sessiz ama etkili rol hesaba katılınca Mehmet Âkif'in, "İstiklâl Marşı"nı yazmasının, bir başka anlamı daha ortaya çıkar. Bu çalışmada, Mehmet Âkif'in şiirlerinde, makale ve vaazlarında Avrupa'nın Doğu politikası bağlamında Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini, Edward Said'den de önce nasıl isabetle tespit ettiği serimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Şarkiyatçılık, Edward Said, Batılılaşma, Doğu politikası.

MEHMET ÂKİF'S HORIZON: AN EARLY VIEW OF WEST'S EASTERN POLICY

ABSTRACT

The "Westernization" policy formalized by the Ottoman Empire through the Tanzimat Decree (Tanzimat Fermanı) had various reflections among the era's intellectuals. These reflections, mostly of a critical nature, were often directed towards the "othering" attitude of the West towards the East. However, since they couldn't be transformed into a systematic and planned action plan, they failed to achieve the desired impact. Mehmet Âkif's distinctiveness among his contemporaries lies in his ability to not only grasp the problem comprehensively but also provide solutions instead of merely criticizing. Mehmet Âkif, the poet of the "National Anthem" not only identifies the issue in his poems, articles, and sermons but also presents his recommendations, thereby warning the public. Mehmet Âkif was well aware of why the objections made by intellectuals before him remained ineffective. Furthermore, he went beyond this awareness and comprehensively understood the Western policy towards the East, which Edward Said later coined as "Orientalism". He explained his perspectives on how to confront this policy. From this standpoint, when considering the subdued yet influential role he played in the country's independence, writing the "National Anthem" gains an additional layer of meaning. This study delves into how Mehmet Âkif accurately pinpointed the impact of Europe's Eastern policy on the Ottoman Empire in his poems, articles, and sermons, preceding Edward Said's work on Orientalism.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, Orientalism, Edward Said, Westernization, Eastern Policy.

GİRİŞ: Mehmet Âkif'in Mücadele Serüveni

"İstiklâl Marşı" şairi Mehmet Âkif, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra *Sırat-ı Müstakim* dergisinde aktif olarak yayın hayatına girmiştir. Daha sonra *Sebilürreşat* adını alacak dergide her hafta şiirleri, edebi ya da dinî yazılarıyla yer alır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılan Âkif, cemiyetin baskıcı yönetiminden rahatsız olduğu için ayrılır ve cemiyeti eleştiren yazılar kaleme alır. Özellikle Balkan Savaşlarının kaybedilmesi üzerine *Hakkın Sesleri* adlı kitabında toplayacağı şiirlerinde, söz konusu savaşın yarattığı yıkımı anlatmasının yanında aynı dönemde Müdafaa-i Milliye Cemiyeti üyesi olarak Beyazıt, Fatih, Süleymaniye gibi camilerde vaazlar vererek savaşın halk üzerindeki psikolojik etkisini azaltmaya çalışmıştır. 1914 yılında, Harbiye Nezaretine bağlı Teşkilat-ı Mahsusa adlı kuruluşun görevlendirmesiyle Berlin'e gider. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mesafeli olmasına rağmen bu görevi milli bir mesele olarak gören Âkif, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlara esir düşen Müslüman askerlerini Almanya'nın Osmanlı Devleti'nin müttefiki olduğuna ikna etmekle görevlendirilmiştir. "Bu vesileyle, kitaplardan tanıdığı ve bazı bakımlardan

* Dr. Öğretim Üyesi, Doğuş Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, eturker@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0066-657X
Araştırma Makalesi Sayfa Sayısı: 671-681
Makale Geliş Tarihi:16.06.2023 Makale Kabul Tarihi:10.09.2023 Makale Yayın Tarihi:30.09.2023

hayranı olduğu Batı medeniyetini yakından görme ve tanıma imkânı bulan Mehmet Âkif üzerinde bu seyahatin büyük etkisi olmuştur” (Gökçek, 2013: 12). Berlin’de gördükleri, Mehmet Âkif’in Batı’ya dair algısını somutlaştırmış ve bundan sonrasında, Avrupalı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki planlarını daha açık bir şekilde görebilmesini sağlamıştır.

1920’de Ankara’ya giderek Millî Mücadele’ye katılır Mehmet Âkif. Hacı Bayram Camii’nde verdiği vaazla mücadelenin desteklenmesi gerektiği yönünde halkı bilgilendirir. Burdur milletvekili olduğu sırada da Eskişehir, Burdur, Antalya, Afyon, Konya, Kastamonu gibi şehirlerde verdiği vaazlarla halkı mücadeleye katılmaya ikna eder. Özellikle Kastamonu Nasrullah Camii’nde verdiği vaaz “askerin maneviyatını güçlendirmesi için cephelerde dağıtılmıştır. Bu vaaz metni ayrıca El-Cezire kumandanı Nihat Paşa tarafından Diyarbakır’da bastırılarak Elâzığ, Diyarbakır, Bitlis, Van gibi doğu vilayetlerinde halka ve cephelerde askerlere dağıtılmıştır” (Gökçek, 2013: 14). Bu vaazların bu kadar etkili olmasının altında yatan temel sebep, Âkif’in coşkun sesinin yanında meseleyi her boyutuyla görebilmesidir. Bu nedenle, 1920’de “İstiklal Marşı”nın meclisteki vekillerin oylarıyla kabul edilmesi bu açıdan da anlamlıdır ve Mehmet Âkif’in 1908’den beri sürdürdüğü mücadele faaliyeti Türkiye Cumhuriyeti için resmî bir vesika niteliği kazanmıştır.

1. Oryantalizmin Karşısında Osmanlı Aydını

Osmanlı İmparatorluğu’nun yolunun Avrupalı devletlerle hiç alışık olmadığı biçimde, yani güç dengesinin aleyhine değiştiği bir dönemde kesişmesi çeşitli sorunları da beraberinde getirir. Bu sorunlardan kurtulmak için geliştirmeye çalıştığı, “Batılılaşma” adı verilen siyasetin içeriğinde bir kabulleniş vardır: Batı’nın Doğu’ya üstünlüğünü kabulleniş. Öte taraftan da, onlara benzemeye çalışacaklarına dair Batı’ya bir söz vermektir. “Batılılaşma” ifadesi bu anlamları içermektedir. “Biz Batılı değiliz ve olmak istiyoruz, nasıl Batılı olunur” gibi düşünceleri barındırmasının yanında, “Biz de sizin gibi olacağız. Sizin gibi düşünüp, sizin gibi yaşayacağız” hevesi ve çabasını da taşır. Tanzimat Fermanı’yla resmîyet kazanan bu politika için Ahmet Hamdi Tanpınar şunları söyler: “[İ]mparatorluk, asırlar içinde yaşadığı bir medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele hâlinde bulunduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ilan ediyor, onun değerlerini açıkça kabul ediyordu” (Tanpınar, 2017:137). Osmanlı gibi uzun süre kendi toprakları içindeki kültürlerden farklı kültürlerle meyletmemiş bir imparatorluğu, başka bir medeniyetin değerlerini kabul etmeye iten siyasetin arkasında yatan temel noktaları araştırdığımızda, oklar Batı’nın Doğu politikasını, bu politikanın bir inceleme alanı olarak ele alınmasıyla ortaya çıkan ismiyle “Şarkiyatçılık”ı gösterir.

“Batılılaşma” ile kimlik ve hatta var oluş biçimini değiştirmekten söz edildiği de açık olduğu için bu değişime karşı birtakım tepkilerin verilmiş olması da doğaldır. Fakat Osmanlı İmparatorluğu’nda değişime tepki gösterenler ile değişimi destekleyenlerin aynı gruba mensup olması dikkat çekicidir. Osmanlı aydınları değişimi destekler çünkü gerekli olduğunu bilir; tepki gösterir çünkü değişimin kaçınılmazlığı iddiasında ve bu değişimi uygulama çalışmalarında Avrupa’nın / Batı’nın bilinçli saptırma girişiminin de farkındadırlar. Osmanlı aydınları, Avrupalı devletlerin gerçeklikten uzak Doğu algısına itiraz etmektedir.

Tanzimat neslinin Şinasi’den sonraki en güçlü ve imanlı sesi Namık Kemal “Avrupa Şark’ı Bilmez” başlıklı yazısıyla itirazını dile getiren ilk isimlerdendir. Bu yazıda Namık Kemal, Avrupa’nın Şark’a dair gerçek bir bilgisi olmadan birtakım iftiralar ve yanlış bilgiler üzerinden değerlendirmede bulunduğunu ve coğrafi olarak bu kadar yakınlarında olan bir devlete bu denli yabancı kalmış olmalarına dair şaşkınlığını ifade eder. Mesele bu yazıyla sınırlı kalmayacak gerek Namık Kemal gerekse de dönemin diğer aydınları Avrupa’nın Şark karşısındaki tutumunu eleştiren yazılar yazmaya devam edecektir. Nitekim Zeynep Çelik’in hazırladığı “Avrupa Şark’ı Bilmez” adlı derleme çalışmasında da görüleceği üzere, Osmanlı’nın

modernleşme döneminde Avrupa'nın Doğu tutumuna dair görüşler siyaset, sanat, kadın, mizah gibi çeşitli gruplar altında toplanabilecek kadar geniş boyutta tartışılmıştır. Çelik'in ifadesine göre:

Osmanlı-Türk entelektüellerinin Avrupa'nın oryantalist söylemine itirazı, temsil ediliş biçimlerine ve "ötekileştirilme"ye duydukları tepki üzerine kuruludur ki bu da ortak bir kimlik oluşturmak için çok sağlam bir temel değildir. Geç Osmanlı-erken Cumhuriyet tezlerinin içe kapalılığı, bir yüzyıl sonra Edward Said'in Orientalism'inin (Şarkiyatçılık) yarattığı büyük etkiyle karşılaştırıldığında çarpıcı bir tezat oluşturur; oysa Türkçe yayımlanmış bu erken dönem literatürde öne sürülen fikirler, Şarkiyatçılık'ın temel kuramlarıyla ortak noktalar taşımaktaydı. (Çelik, 2020:14)

Bu çalışmada ise, Zeynep Çelik'in hazırladığı derlemede yer almayan fakat gerek Osmanlı'daki kimlik krizinde gerekse de Millî Mücadele'de yazdıklarıyla ve halka ulaşma biçimiyle etkili olmuş Mehmet Âkif Ersoy'un Batı'nın Doğu politikası hakkındaki görüşleri ele alınmıştır.

2. Oryantalizmin Karşısında Mehmet Âkif

Zeynep Çelik'in de andığı gibi Edward Said'in Avrupa'nın Doğu politikasını araştırırken tespit edip sorunsallaştırdığı alan için kullanılan "Şarkiyatçılık", geç Osmanlı dönemi aydınlarının gayet bilinçli, fakat sistemli olmayan bir biçimde dile getirdikleri itirazlarıyla pek çok açıdan örtüşür. Osmanlı aydınının daha çok Avrupa'daki temsil biçimine bir itirazı vardır. Örneğin harem odalarının tasvirinden rahatsızdırlar. Osmanlı kadınlarının bütün gün bir sedirde yan uzanmış keyif ve can sıkıntısı arasında günlerini geçirdikleri algısı doğru değildir ve İstanbul'a gelen Avrupalı seyyahların bu görüntüyü egzotik bir belgeseli canlı izleme fırsatı yakalamış gibi hevesle ve ısrarla görmek istemelerinden çok rahatsızlık duyarlar. Çünkü bu yaklaşım, başta doğru değildir; hem Osmanlı kadınlarının hayatı böyle değildir hem de Osmanlı'nın Batılı olmadığının altını kalın kalın çizmekte yani, Osmanlı Devleti'ni "öteki" ve "egzotik" konumuna yerleştirerek Batılı devletlerden biri sayılma arzusuna engel olmaktadır. Osmanlı entelijansiyası haklı itirazlarını dile getirmesine getirmiştir. Fakat bu itirazların kime ulaştığı sorusu yanıtsız kalmaya mahkûmdur. Bu noktada Mehmet Âkif'in tespitleri önemlidir:

Hâsılı itiraf edelim: İstanbul muharrirliği, gazeteciliği, kitapçılığı Osmanlı Türklerinin binde birine bile fâide dokundurmuyor; köylünün, işçinin, esnafın maişetine, hayatına, ahlâkına hâdim, duygusuna munis, terbiye-i ruhiye ve fikriyesine yararlı eser doğuramıyoruz; âsârımız küçük, gayetle küçük bir daire-i kariîn ile mahsurdur; tarih, hukuk ve siyasete dair yazılarımızdan millet; milletin ekseriyet-i azîmesi habersiz kalıyor; hürriyet, müsavat, adalet milletin kulağına ma'nâsız bir ses gibi geliyor; millet meşrutiyetle teyemmüm ediyor. (Ersöz, 1987:228)

Mehmet Âkif'in gerek şiirlerinde gerekse de makalelerinde sıklıkla dile getirdiği bir eleştiridir bu: Osmanlı aydını halka ulaşmıyor. Dolayısıyla gaye edindiği bilinçlendirme çabası hedefine erişemiyor. Oysa Osmanlı İmparatorluğu, Avrupalı devletlerle eş bir konuma gelmek istiyorsa bu, kısıtlı bir zümreden çok kitlesel bir hareketle mümkün olabilir. İşte Mehmet Âkif bu bilinçle elindeki araçları kullanarak ulaşılabildiği kadar geniş kitlelere ulaşmaya çalışmıştır.

Âkif'in halkı ne açılardan bilinçlendirmeye çalıştığına dair pek çok çalışma vardır. Bu çalışmaların genel bir çerçevesi çıkarılmak istendiğinde Osmanlı kimliği oluşturma çabasındaki Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük, Turancılık gibi önerilerden İslâmcılık yani bir İslâm birliği oluşturma gayesinde kalemini kullandığı yorumları görülür. Bu yorumlar kuşkusuz doğrudur zira Mehmet Âkif bir İslâm birliği oluşturulmasından yanadır. Hatta denebilir ki, Fransızca "nation" sözcüğüne karşılık olarak "ümme't"ten üretilmiş "millet" sözcüğünü en bilinçli kullanan kişi Âkif'tir. Fakat önceki çalışmalarda değinilmemiş bir mevzu daha vardır. Mehmet Âkif, Edward Said'in sorunsallaştırmasından çok daha erken bir dönemde,

Avrupa'nın bir Batı sınırı çizip çizginin diğer tarafında kalan hakları "ötekileştirmesi"ni bir mesele olarak görmüştür. Yani Mehmet Âkif, siyasi ve sosyal boyutlarıyla Avrupa'nın Doğu politikasını anlamış ve halkı bu politikaya karşı uyarmıştır. Mehmet Âkif'in uyarılarının temelindeki gaye, Osmanlı halkını, yok olma ya da benliğini yitirme tehlikesine karşı bir millet tahayyülü ve kurgusu etrafında toplamaktır. Bu bağlamda kullandığı araçların dergi yazıları, şiirler ve vaazlar olması önemlidir. Gregory Jusdanis'in Barbara Harlow'dan aktardığı şu ifadeler Mehmet Âkif için de geçerlidir: "Bir şiir ya da roman aynı anda hem mücadelenin bir parçası hem de mücadelenin yürütüldüğü alandır" (Jusdanis,2015:32). Osmanlı entelijansiyesinin kısıtlı zümreye ulaştığı yolundaki eleştirilerinin temelinde bu görüş vardır: Aydınlar millet oluşturabilecek bir kitleye ulaşamadıkları için başarısızdır. Zeynep Çelik'in derlemesinde yer alan yazılar da kuşkusuz bir bilinç oluşturma amacı güdüyor fakat hiçbiri Mehmet Âkif'in yazıları kadar sistemli ve bilinçli bir yol izlememiştir.

Mehmet Âkif'in makaleleri, *Safahat*'ında yer alan şiirleri ve mücadele döneminde verdiği vaazları incelendiğinde Avrupa'nın Doğu politikasını aşama aşama nasıl keşfettiği görülür. 1920'de Kastamonu'daki Nasrullah Camii'nde verdiği vaazda diyor ki:

Öyle ya, gözümüzü açtık, Avrupa medeniyeti, Avrupa irfanı, Avrupa adaleti, Avrupa kamuoyu nakaratlarından başka bir şey işitmedik. İngiliz adaleti, Fransız hamiyeti, Alman dehası, İtalyan ilericiliği kulaklarımızı doldurdu. Lisan bilenlerimiz doğrudan doğruya bu heriflerin eserlerini, bilmeyenlerimiz tercümelerini okuduk; edebiyatları, hele edebiyatlarının ahlâkî, insanî, sosyal konuları pek hoşumuza gitti. Yazarların ahlâkî, insanî değerlerini eserleriyle ölçmeye kalkıştık. İşte bu karşılaştırmadan itibaren aldanmaya, hatadan hataya düşmeye başladık. Bu adamların sözleriyle özleri arasında asla münasebet, benzerlik olamayacağını bir türlü düşünemedik. İşte okuyan, yazarlarımızın çoğuna bulaşan bu yanlış düşünce, bu hata bir zamanlar bana da musallat oldu. Bereket versin ki yaşım ilerledi, tecrübem arttı. Özellikle Avrupa'yı, Asya'yı, Afrika'yı dolaşarak Avrupalı dediğimiz milletlerin esaret altına, tahakküm altına aldıkları zavallı insanlara karşı reva gördükleri zulmü, gadri, hakareti gözümüzle görünce artık aklımı başıma aldım. (Ersoy, 2011:455)

Edward Said de Mehmet Âkif'in bu sözlerini destekler tespitlerde bulunur. Gramsci'nin "hegemonya" adlandırmasından ilham alarak Avrupa'nın Doğu üzerinde kurmayı hedeflediği tahakküm için aynı ifadeyi kullanır ve der ki:

Şarkiyatçılığa [...] kalıcılığını, gücünü kazandıran hegemonyadır ya da daha çok, mevcut, işleyen kültürel hegemonyanın sonuçlarıdır. Şarkiyatçılık, Denys Hay'in Avrupa fikri dediği, tüm "o" Avrupalı olmayanlar karşısında "biz" Avrupalıların kimliğini belirleyen ortak düşünceye hiç de uzak değildir; dahası, Avrupa kültürünün en önemli bileşeninin, tam da bu kültürü -hem Avrupa'da hem Avrupa dışında- hegemonyacı kılan şey olduğu savlanabilir: Avrupalı olmayan halklarla, kültürlerle karşılaştırıldığında, Avrupalı kimliğinin diğerlerinden üstün olduğu fikri. Buna bir de, Avrupa'nın Şark'a ilişkin düşüncelerinin -Şark'ın geriliği karşısında Avrupa'nın üstünlüğünü yineleyip duran, daha bağımsız ya da daha kuşkucu bir düşünürün başka türlü düşünebileceği olasılığını çoğun umursamayan düşüncelerin- hegemonyası eklenir. (Said, 2017:17)

Görüldüğü üzere Mehmet Âkif, Avrupalıların üstünlüğünü kültürel hegemonya üzerinden kurduklarının farkındadır ve sömürgeleştirdikleri topraklardaki halklara uyguladıkları muameleyi gördüğünde durumun hiç de iyi niyetli olmadığını anlamıştır. Fakat yine kendisinin belirttiği üzere Avrupa'nın üstünlüğü fikrini bir zamanlar kabul etmiştir. 1911'de *Sırat-ı Müstakim*'de yayımlanmış şiirlerini kitap haline getirip *Safahat* adıyla yayımladığı eserindeki şiirlerde Âkif daha çok Şark'ı eleştiren hatta suçlayan bir tutum sergiler. *Birinci Safahat*'ta yer alan "Köse İmam" başlıklı şiirdeki,

Mürteci, nah kafa, bizler... Kerem et; hâli düşün!

Bu cehâlet yürümez; asra bakın: asr-ı ulûm!

Sâde hürriyeti ilân ile bir şey çıkmaz;

Fikr-i hürriyeti hazmettiniz halka biraz (Ersoy, 1973:130).

dizeleriyle Meşrutiyet'ten sonraki hamleler konusunda uyarıda bulunur. Hürriyet ilan edildiğine göre artık bilim ve düşünce yolunda ilerlemek gerektiğinin altını çizer. Âkif'in, bilime olan inancını hemen her şiirinde görmek mümkündür. Ona göre bir devlet ya da bir kavim kendini gerçekleştirmek istiyor, dünya sahnesinde bir yer almak istiyorsa bilimden kuvvet almalıdır. Bu bakımdan Avrupa'nın elde ettiği gücü bilimsel ilerlemelerinde görür ve fakat bu gelişmeyi kendilerinden güçsüz gördükleri halklar üstünde bir sömürge aracı olarak kullanmalarına itiraz eder. Öncesinde ise Mehmet Âkif'in pek çok şiirinde Doğu'nun kendini cahil bırakmasından yakınması dikkat çekici boyuttadır. Âkif'in bir zamanlar Avrupa'nın üstünlüğünü kabul edişi de Edward Said'e göre Batılı bir yaklaşımdır:

Şark hakkında yazan herkes, kendini Şark karşısında bir yerde konumlandırmak zorundadır; yazarın metnine tercüme edildiğinde, bu yer, benimsenen anlatı biçimini, kurulan yapı çeşi, metne yayılan imge, izlek, motif türlerini içerir -tüm bunlar, ölçüle biçile, tasarlanmış okura seslenme, Şark'ı çerçeveleme, son olarak da Şark'ı temsil etme ya da onun adına konuşma biçimlerini oluşturur. (Said, 2017:29-30)

Mehmet Âkif bir dönem, Batı'nın uygulamaya koyduğu değersizleştirme çabasının etkisiyle Şark'ın geri kalmışlığının altında yatan sebebin yalnız Şark'ın cehaletiyle açıklanabileceği görüşündedir. Fakat zamanla Avrupa'nın diğer devletlere uyguladığı politikayı öğrenecek ve niyetlerini açıkça okuyabilecektir. Yakın arkadaşlarından Eşref Edip'in anlattığına göre, İslâm birliğini Osmanlı toprakları altında toplamak için Asya'yı, Afrika'yı ve Rusya'yı gezip incelemelerde bulunan Abdürreşid İbrahim'le tanıştıktan ve ondan uzun geceler boyunca bu coğrafyalardaki halklar hakkında detaylı bilgiler edindikten sonra Âkif'in görüşleri tam olarak oluşmaya başlar. Yine Eşref Edip'in aktardığına göre *Âlem-i İslâm ve Japonya'da İntişâr-ı İslâmiyet* adlı eserin sahibi Abdürreşid İbrahim, "Süleymaniye Kürsüsünde" konuşan vaizdir ve Mehmet Âkif, Japonya'ya dair bilgileri onun ağzından aktarır.

Japonya, Nilüfer Göle'nin "Batılı olmayan ama modernliğin etki alanına girmiş toplumlara işaret ediyor" diye tanımladığı "Batı-dışı modernlik" kavramının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki karşılığıdır (Göle, 2007:60). Başta Mehmet Âkif olmak üzere pek çok aydın "Japon mucizesi" diye adlandırılan Japon modernleşmesini takdirle karşılamıştır. Hasan Aksal bu durumu şöyle özetler:

Japonya'nın 1905'te kazandığı Rus Savaşı'nın haberi, Türk düşüncesi için modernleşme konusunda yüzyıl boyu sönmeyecek bir ateş yakmış ve Doğu'nun bu yeni gücü, daha o tarihlerden itibaren büyük bir merak ve saygıyla izlenmiştir. Bahsettiğimiz ilgi ve takdir duygusu daha ilk günlerden itibaren o raddeye varmıştır ki, Mehmet Âkif Safahat'ında Japonlar hakkında adeta bir asr-ı saadet tasvirinde dahi bulunacaktır. (Aksal, 2012:84)

Mehmet Âkif'in Japonlar üzerinden çizdiği "asr-ı saadet" tasviri şudur:

Ulemâ var ki: huzurunda bugün Garp eğilir.

Hele hayran kalır insan yetişen gençlere de:

Bunların birçoğu tahsil eder İngiltere'de;

Sonra dindaşlarının ruhu olur, kalbi olur;

Çünkü azminden, ölüm çıksa da dönmez sokulur.

Öyle, maymun gibi, taklide özenmek bilmez;

Hiss-i milliyeti sağlamdır onun, eksilmez.

Garb'ın almışsa herif, ilmini almış yalnız,

Bakıyorsunuz: eli san'atlı fakat, turnaksız! (Ersoy, 1973: 171).

Bu dizelerden anlaşılacağı üzere Mehmet Âkif, yine bilim üzerinden gelişmenin mümkün olduğunu göstermekte ve Japonların bilim dışında Avrupa'dan bir şey almadan, temelde kendi benliklerini koruduklarına dikkat çeker. Batılılaşma uğruna ne kendinden ne milli hislerinden ne de kültüründen ödün vermiştir Japonlar. Geri kaldığı nokta ilimse, ilmi almış ve o açığı kapatmaya çalışmıştır. Ahmet Çiğdem'in sözleriyle ifade edecek olursak,

Türkiye, Rusya, İran ve Japonya başka bir medeniyeti "tercüme edebilecek" bir tarihin sahipleridir ve bu nedenle Batılılaşmayı kendi var oluşlarını takviye edebilecek bir "vasıta" olarak değerlendirmelerini hep meşru saymışlardır. Bu meşruiyetin sağladığı, Batılı, Avrupalı, Fransız ya da İngiliz -gibi- olmayı isterken, kendisini her ne olarak kuruyorsa, o olarak kalmayı vaat eden bir başkalık talebidir. (Çiğdem 2007: 69)

Çiğdem'in belirttiği "meşruiyet" bir ideali içerir. Batılı olmayan toplumlar, Batı'daki özellikle de bilimdeki gelişmeleri almayı ve kendilerindeki eksikliği bu yolla gidermeyi hayal etmektedir. Fakat bu teorinin pratiğine bakıldığında, durumun farklı olduğu ve hatta neredeyse tam tersi, yani bilimden başka Batı'nın hemen her özelliğinin -ki onda da eksiklikler vardır- alındığı gözlenir. Mehmet Âkif'e göre, Çiğdem'in bahsettiği "takviye" Japonlar için mümkün olabilmiştir:

Medeniyet girebilmiş yalnız fenniyle...

O da sâhiplerinin lâhik olan izniyle.

Dikilip sâhile binlerce basiret, im'ân;

Ne kadar maskaralık varsa kovulmuş kapıdan!

Garbın eşyâsı, eğer kıymeti hâizse yürür;

Moda şeklinde gelen seyyie gümrükte çürür! (Ersoy, 1973: 170-171).

Osmanlı İmparatorluğu için Batılılaşma çabasının yarattığı kimlik krizi Japonlar için geçerli değildir. Ahmet Çiğdem'in sözünü ettiği takviyeyi Japonlar başarabilmiş fakat Osmanlılar başaramamıştır. Hemen belirtmekte fayda vardır ki, Hasan Aksal "Japon ve Türk Modernleşmelerinin Karşılaştırmalı Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme: Gerçekten 'Japon Mucizesi' vs. 'Türk Usûlü' mü?" başlıklı makalesinde "Japon mucizesi" diye adlandırılan bu durumun gerçekte bir karşılığı olmadığını ileri sürmektedir. Yani, başta Mehmet Âkif'in alkışladığı bu "Batı-dışı modernlik" Japonlar için hiç de sanıldığı gibi değildir. Fakat bu araştırmada üzerinde durulması gereken o dönemin koşullarındaki algının tekabül ettiği anlamlardır. Bu nedenle Mehmet Âkif'in söz konusu iki devlet arasındaki koşulların farklılığını bertaraf ederek Japonların örnek alınması gerektiği iddiasında olduğunu vurgulamak gerekir. Japonya'nın gerek coğrafi gerekse de kültürel konumu Osmanlı Devleti'ne oranla çok farklıdır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti için durum Japonya'daki kadar kolay olmayacaktır. Zira Osmanlı'nın bir imparatorluk olması sebebiyle çok çeşitli etnik grupları bünyesinde barındırmasından ortaya çıkan kimlik krizi ve ardından da kritik coğrafi konumu işleri, Japonlara oranla Osmanlı için daha çetrefil bir hale getirir. Bu nedenle Avrupa, Osmanlı modernleşmesini çok daha rahatlıkla manipüle edebilmiştir. Bu manipülasyonu Gregory Jusdanis şu sözlerle açıklar:

Gecikmiş modernleşme, özellikle de Batılı olmayan toplumlarda, sözde doğru yoldan saptığı için değil Batılı prototiplerin asıllarına sadık biçimde çoğaltılması için zorunlu olarak "tamamlanmamış" kalır. İthal edilen modeller Avrupa'daki muadilleri gibi işlev görmezler. [...] Ama çevre ülkeleri Batılı asılları ile yerel gerçeklikler arasındaki uyumsuzluğu yapısal bir yetersizlik olarak içselleştirirler. Modernliğin yokluğu bir kusur olarak görülür. Sonuçta, Batı'yı yakalama yönünde harcanan "eksik" çabaların akabinde yeni bir modernleşme aşamasına geçme çağrıları yapılır. Oysa, ortada bir kusur varsa bu modernliğin olmayışı değil, modernliğin yerel şartlar ihmal edilerek ülkeye sokulmasıdır. (Jusdanis, 2015:14)

Mehmet Âkif, esasen daha sonra Jusdanis'in de saptayacağı bu tür gerçekliklerin farkındadır. Ona göre Kültürel kodlar ihmal edilerek getirilmeye çalışılan her yenilik sakil kalacak ve işlevini yerine getiremeyecektir. Mehmet Âkif "Süleymaniye Kürsüsünde" şiirinde bu durumu şöyle dile getirir:

Mütefekkirleriniz anlamıyorlar sanırım,
Ki çemenzâr-ı terakkide atılmış her adım,
Değişir büsbütün, akvâma, cemâate göre;
Başka bir kavmin izinden yürümek, çok kerre,
Âdetâ mühlik olur; sonra ne var, her millet
Gözetir seyr-i tekâmülde birer ayrı cihet.
Bir de hatırlamıyorlar ki, umûmen beşerin,
Daimâ koştuğu son maksada yükselmek için;
Tutacak silsile akvâma değildir hep bir;
Belki her millet için ancak, o "mahiyet"tir,
Ki kopar kendisinin ruh-u umumisinden.
Şimdi, bir kavmin içinden mütefekkir geçinen
Zümre evvelce bu "mâhiyyet"i takdîr ederek,
Sonra kaç safhası mevcûd ise tenvir ederek,
Çekecek oldu mu önden o ilâhî feneri;
Arkasından da cemâat yürür artık ileri (Ersoy, 1973: 184).

Görüldüğü üzere Mehmet Âkif, Batı'dan alınacak "takviye"nin Osmanlı'nın kültürel kodlarıyla uyumlu bir şekilde uygulanmasını önerir. Aksi takdirde alınacak her yenilik bu kültürel kodun bozulmasına neden olacak ve zaten karmaşık olan "kimlik" meselesi daha da çetrefil bir hal alacaktır. Bu da kuşkusuz ki çözülmenin önünü açarak devletin bekasına onarılamayacak hasarlar verecektir. Mehmet Âkif'in Japon modernleşmesini bu denli takdir etmesinin altında yatan sebep budur. Ayrıca dönemin düşünürlerinden / yazar ve şairlerinden ayıran önemli hususlardan biri Âkif'in yalnız uyarıda bulunması değil, çözüm önerileri de getirmesidir.

Âkif, aynı şiirin devamında tutulacak yolu da gösterir:

O kanaat da şudur: Sırr-ı terakkinizi siz,
Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;
Çünkü her noktada taklîd ile sökmez hareket.
Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini.
Çünkü kaabil değil artık yaşamak bunlarsız;

Çünkü milliyeti yok san'atın, ilmin; yalnız,

İyi hâtırda tutun ettiğim ihtârı demin:

Bütün edvâr-ı terakkiyi yarıp geçmek için,

Kendi "mâhiyyet-i rûhiyye" niz olsun kılavuz.

Çünkü beyhudedir ümmîd-i selâmet onsuz (Ersoy, 1973: 186).

Burada da Mehmet Âkif, Batı'nın bilim alanındaki üstünlüğünü kabul etmek gerektiğini ve hatta sanayi alanında da hızlı adımlar atılması gerektiğini vurgular. Batı'yı taklit etmenin hiçbir fayda sağlamayacağını, aksine zarar vereceğinin altını çizer. Çünkü Batı'yı taklit etmek, kendi kimliğini tahrif etmek demektir. Kimliği bozulmuş bir toplumun da yörüngesi kaybolur ve o selamet ümidi bir anlam ifade edemez. Batı'nın bilim ve sanayideki gelişmeleri, kültürel kodlarla uyumlu bir biçimde içselleştirilip hayata geçirilirse ancak bir selametten söz edilebilir. İşte Âkif'in bu yöntemi uygularken ısrarla vurguladığı nokta da halkın dinî duygularını koruması gerektiğidir. Ona göre Avrupa'nın sömürgeleştirme çabasındaki en büyük hedefi halkı bütünleştiren dinî hissi ortadan kaldırmaktır. Balkan Savaşlarının ardından kaleme aldığı *Hakkın Sesleri*'nde savaşın yarattığı tahribatı sarsıcı bir biçimde ve çok öfkeli bir tonda dile getirirken İslâm'ın çatısı altında kalmanın gerekliliğini şöyle vurgular:

Artık ey millet-i merhume, sabah oldu uyan!

Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü çan?

Ne Araplık, ne de Türklük kalacak aç gözünü!

Dinle Peygamber-i zîşânın ilâhî sözünü!

Türk Arapsız yaşayamaz. Kim ki "yaşar" der, delidir!

Arabın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.

Veriniz başbaşa; zira sonu hüsrân-ı mübîn

Ne hilâfet kalıyor ortada, billâhi ne din!

"Medeniyyet!" size çoktan beridir dış biliyor;

Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor.

Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,

Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsid dâva?

Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...

Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!

Bunu benden duyunuz, ben ki evet, Arnavudum...

Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!... (Ersoy, 1973: 206).

1912-1913 yılları arasında süren Balkan Savaşlarıyla Osmanlı Devleti, geri dönülemez biçimde kan kaybetmiştir. Bosna-Hersek'in kaybı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit'in Yunanistan'a devredilmesi gibi olaylar ve ardından da Mehmet Âkif'in "Dedemin can ektiği toprak gitti" sözleriyle üzüntüsünü dile getirdiği Arnavutluk'un kaybedilmesiyle isyankâr sesi de yükselir. Bu isyan Avrupa'nın Osmanlı Devleti üzerindeki politikasına karşıdır. Ve tabii politikaya kayıtsız kalan yöneticilere. Mehmet Âkif aynı düşüncüyü *Hatıralar* kitabındaki "Berlin Hatıraları" şiirinde de dile getirecektir. Bu şiir, Mehmet Âkif'in

“Harbiye Nezareti’ne bağlı Teşkilâtı Mahsusa tarafından kurulan bir heyet içerisinde, Birinci Dünya Savaşı’nda Almanlara esir düşen Müslümanları bilinçlendirmek için” Berlin’e gidişindeki gözlemlerini anlatır (Gökçek 2013:59). Burada İngiliz’in ağızından söylediği şu sözler önemlidir:

Ne söyleyip duruyor, görmedin mi İngiliz’i:

“Üzülmeğin, yaşamaktan kesin ümidinizi!

Hakikat ortada, mânâsı var mı evhâmın?

Bilirsiniz ki; Mısır, kâinât-ı İslâmın

O sıksa gövdesi üstünde âdetâ kafası;

Diyâr-ı Hind ise, göğsünde kalb-i hassâsı;

Sizinkiler de, kımıldanmak isteyen koludur.

Biz İngilizler olur hâli önceden müdrik;

O beyne pençeyi taktık, o göğse yerleştik.

O halde bir kolu kalmış ki bizce çullanacak,

Yolundadır işimiz bağladık mı kısıkrak!

Hem öyle zorla değil, çünkü ‘fıkr-i kavmiyyet’

Eder bu gâyeyi teshile pek büyük hizmet.

O tohm-u lâneti baştan saçıp da orta yere,

Arap’la Türk’ü ayırdık mı şöyle bir kerre,

Ne çırpınır kolu artık, ne çırpınır kanadı;

Halifenin de kalır sâde bir sevimli adı!

Donanmamızla verip, sonra, Şarkı velveleye

Birinci hamlede bayrak diker Çanakkaleye;

İkinci hamlede Dâr-ül-hilâfe! der çekeriz!” (Ersoy, 1973:349).

Bu dizeler Mehmet Âkif’in tam da içinde yaşadığı dönemde oryantalist politikayı nasıl doğru ve açıkça okuyabildiğinin de ispatıdır. Osmanlı Devleti’nin Mısır’da yaşadığı sorunların kaynağını -özellikle de İngilizlerin- Hindistan’a rahatça ulaşabilmelerinin bir yolu olarak bu bölgeyi yönetim altına almak istemelerinde görmektedir. Bunun için de başta İngilizler olmak üzere Batılılar, önce bölgenin ekonomik düzenini bozmuşlar ve bölgeyi kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir (Kızıltoprak 2010: 28). Aynı düşünceyi Âkif, Bayezit kürsüsünde verdiği birinci vaazda da dile getirir:

Avrupalılar almayı kararlaştırdıkları memleketin ahali arasına önce ayrılık sokarlar, senelerce milleti birbiriyle boğuştururlar. Sersem ahali bu şekilde yorgun düştükten sonra gelip çullanırlar. Bugün de işte bize karşı aynı siyaset kullanıldı. Zaten her yerdeki siyasetleri budur. Hindistan’da, daha önce Endülüs’te, sonraları Cezayir’de, İran’da hep böyle yaptılar. Takip ettikleri siyaset hep aynı siyasettir, hiç değişmez. (Ersoy, 2011:402)

Zira meseleye görece uzaktan bakabilen Edward Said’in şu tespiti Âkif’in dizeleriyle ve vaazındaki sözleriyle şaşırtıcı biçimde örtüşür:

Neredeyse tüm on dokuzuncu yüzyıl boyunca, İngilizlerle Fransızların ortak Şark yaklaşımları karmaşık bir sorunsal oluşturmuştu; Lord Salisbury 1881’de durumu şöyle dile getiriyordu: “Sizin göz diktiğiniz bir ülkeye el atmaya niyetlenen sadık bir müttefikiniz... varsa, üç yol tutabilirsiniz. Vazgeçmek, el koymak ya da paylaşmak. Vazgeçmek Fransızları Hindistan yolumuzun ortasına yerleştirmek olurdu. El koymak savaş tehlikesini artırırdı. Biz de paylaşmaya karar verdik.” (Said, 2017:51).

Mehmet Âkif, bu paylaşımın icrasında kullanılan yöntemin de farkındadır. “Nasrullah Kürsüsünden” başlığını taşıyan ve askere güç vermesi için cephelerde dağıtılan vaazında geçen şu sözler dikkat çekicidir:

Almanya hükümeti haklıydı. Çünkü Alman milleti nazarında Müslümanlık vahşetten, Müslümanlarsa vahşilerden başka bir şey değildi. Onların gazetecileri, romancıları; hele müsteşrik denilip de Doğu dillerini, Doğu ilim ve fennini, Doğu ahlâk ve âdetlerini biliyor geçinen adamları mensup oldukları milletin fikirlerini asırlardan beri bizim aleyhimize o kadar müthiş bir şekilde zehirlemişlerdi ki arada bir anlaşma, barışma oluşturmaya imkân yoktu. (Ersoy, 2011:457)

Edward Said de Mehmet Âkif’in bu tespitini onaylayan bir şekilde şu tespitlerde bulunur:

Şarklının dünyasına anlaşılabilirliğini ve kimliğini veren, Şarklının bu yoldaki çabasının semeresi değil, Batı’nın Şark’ın kimliğini saptamakta kullandığı bütün bir karmaşık bilgisel tahrifler dizisiydi. Böylelikle, kültürel ilişkinin [...] iki temel özelliği bir araya gelir. Şark bilgisi güçten kaynaklandığı için, bir bakıma Şark’ı, Şarklıyı, Şarklının dünyasını yaratır. Cromer ile Balfour’un dilinde Şarklı, (mahkemelerdeki gibi) yargılanan, (ders kitaplarındaki gibi) incelenip tasvir edilen, (okullarda ya da cezaevlerindeki gibi) gözetim altında tutulan, (hayvanbilim kılavuzlarındaki gibi) resmedilen bir şey olarak betimlenir. Bu durumların her birinde dikkat çekici olan, Şarklının egemen çerçevelerde kapsanması, bu çerçevelerce temsil edilmesidir (Said, 2017:50).

Görüldüğü üzere Mehmet Âkif’in tespitleri Avrupa’nın oryantalist politikasını ortaya koyacak açıklıktadır. Âkif ayrıca Avrupa’nın Doğu politikasının yalnız içinde bulunduğu dönem için geçerli olmadığını da farkındadır. Yine “Nasrullah Kürsüsünde” vaazında “Avrupalılar yalnız bugünü, bugünkü hadiseleri seyretmekle kalmazlar. Onlar yarını, gelecek seneyi hatta gelecek asrı, hatta birkaç asır sonunu tahmin etmek, hesap etmek isterler.” der (Ersoy, 2011: 474). Bu sözler de Edward Said’in şu tespitiyle uyumludur: “Şark, sırf sıradan on dokuzuncu yüzyıl Avrupalısının varsaydığı o basmakalıp biçimleriyle ‘Şarklığı’ keşfedildiği için değil, Şark’ın Şarklı kılınabilmesi -yani, Şarklı kılınmışlığa boyun eğmesi- için de Şarklaştırıldı.” (Said, 2017:15). Bu bağlamda, Mehmet Âkif’in kendi tespitlerinden on yıllarca sonra bir araştırma alanına dahil edilerek çözümlenebilecek durumları -kültürel hegemonyayı- bu derece bir açıklıkla görmesi ve ifade etmesi onu oryantalist politika karşısında önemli bir konuma yerleştirir, denebilir. Bu açıdan Âkif yalnızca İslâm birliğini savunan değil, Avrupa’nın sömürgeci faaliyetlerinin farkında olan ve buna direnmeyi öneren bir düşünür olarak da ele alınmalıdır.

3. SONUÇ: Mehmet Âkif’in Ufku

Mehmet Âkif Ersoy, bütün bir şairlik ve düşünürlük hayatı boyunca hemen her yazdığında dönemin siyasi ve kültürel koşullarına dair önemli tespitlerde bulunmuştur. Bu tespitler sadece dindar bir düşünürün arzulanacağı gibi bir İslâm birliği kurulması değil aynı zamanda Avrupa’nın Doğu politikasının farkına varılması amacını da taşır. Âkif’in İslâmcılığı bir kimlik krizinde ortaya atılan çözüm önerisinin ötesinde, Avrupa’nın İslâm karşıtı tavrına da bir itiraz niteliği gösterir. Âkif, kendi dinî kimliğini itinayla koruyan Avrupa’nın Osmanlı’daki egemen dini bertaraf etmeye çalışmasını hem bir haksızlık ve saygısızlık hem de dehşete düşüren bir sömürgeleştirme faaliyeti olarak görür. Bunu da, gerek şiirlerinde gerekse de makale ve vaazlarında Afrika’da, Hindistan’da, Tunus ve Cezayir’de yaşananlardan örnekler vererek destekler. Ve daha da önemlisi Mehmet Âkif sadece durum tespiti yapmakla kalmaz, meseleyi etraflıca düşünür ve çözüm önerileri de getirir. Mehmet Âkif’in, içinde yaşadığı, yani bu politikaya bizzat maruz kaldığı bir dönemde,

Edward Said'in sorunsallaştırmasından çok daha önce oryantalist politikayı bu derece açıklıkla çözmüş olması zaten önemli bir durumken bir de çözüm önerileri sunması bir o kadar önemlidir. Dolayısıyla Mehmet Âkif'in, Avrupa'nın emperyalist çabasına direnmiş bir milletin "İstiklâl Marşı" şairi olması bu bakımdan da önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksal, H. (2012). Japon ve Türk Modernleşmelerinin Karşılaştırmalı Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme: Gerçekten 'Japon Mucizesi' vs. 'Türk Usûlü' mü? *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 83-108.
- Çelik, Z. (2020). *Avrupa Şark'ı Bilmez: Eleştirel Bir Söylem (1872-1932)*. İstanbul: Koç.
- Çiğdem, Ahmet (2007). Batılılaşma, Modernite ve Modernizasyon. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*. (Ed. Uygur Kocabaşoğlu). İletişim. 68-81.
- Ersoy, M. Â. (1973). *Safahat*. İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Ersoy, M. Â. (1987). *Mehmed Âkif Ersoy'un Makaleleri: (Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad Mecmuaları'nda Çıkan)*. (Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu ve Nuran Abdulkadiroğlu). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ersoy, M. Â. (2011). *Düzyazılar, Tefsirler, Vaazlar*. (Haz. A. Vahap Akbaş). İstanbul: Beyan.
- Eşref Edip (Fergan) (2011). *Mehmed Âkif: Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*. (Haz. Fahrettin Gün). İstanbul: Beyan.
- Gökçek, F. (2013). *Bir Medeniyetin Şari Mehmet Âkif*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Göle, N. (2007). Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*. (Ed. Uygur Kocabaşoğlu). 56-67. İstanbul: İletişim.
- Jusdanis, G. (2015). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. (Çev: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis.
- Kızıltoprak, S. (2010). *Mısır'da İngiliz İşgali: Osmanlı'nın Diploması Savaşı (1882-1887)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Said, E. W. (2017). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*. (Çev: Berna Yıldırım). İstanbul: Metis.
- Tanpınar, A. H. (2017). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh.
- Çatışma Beyanı:** Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- Destek ve Teşekkür:** Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.
- Etik Kurul Kararı:** Bu makale etik kurul izninden muafır.
- Katkı Oranı:** Makale tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür.

BAĞLANMA KURAMI VE SOSYAL HİZMET

Aykut Can DEMİREL*

Hüseyin BATMAN**

ÖZET

Anne ve bebek arasındaki görünmez bağı açıklamak için Bowlby'nin temellendirdiği bağlanma kuramı üzerine on yıllardır aralarında sosyal hizmetin de olduğu farklı disiplinler çalışmaları yürütmektedir. İlk başlarda yalnızca bebeklik ve çocukluk dönemlerindeki bağlanma stillerini açıklamada kullanılan kuramın aslında bütün gelişim dönemleri için kritik öneme sahip olduğu anlaşılmıştır. Bağlanma üzerine yapılan araştırmalar bireyin sahip olduğu bağlanma stiline stres, kaygı, düşük benlik saygısı gibi psikolojik sorunlar üzerine etkisinin olduğunu göstermiştir. Bağlanma stilleri eş seçimi ve evlilik uyumu konusunda belirleyici olmakta hatta madde bağımlılığı ve suç davranışına yol açabilmektedir. Bağlanma stillerinden kaynaklı bu sorunlar sosyal hizmet uygulamalarının doğrudan ya da dolaylı konusu olabilmektedir. Bu kapsamda çalışmada bağlanma kuramının sosyal hizmet uygulamalarındaki yerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda bağlanma kuramının farklı gelişim düzeyleri ve farklı sorunları olan müracaatçılar ile birçok sosyal hizmet alanında uygulamalar gerçekleştirilebileceği anlaşılmıştır. Dahası bağlanma kuramının sadece müracaatçılar ile değil aynı zamanda sosyal hizmet - süpervizyon sisteminde de kullanılabileceği değerlendirilmiştir. Sonuçta bağlanma kuramının değerlendirme, müdahale ve karar verme sürecinde sosyal hizmet uygulamalarında yol gösterici nitelikte olduğu söylenebilir. Diğer taraftan feminist ve eleştirel sosyal hizmet bağlanma kuramını sadece bağlanma stillerini ele aldığı ve toplumsal cinsiyet rollerini ve farklılıkları görmezden geldiği için eleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bağlanma, Bağlanma Kuramı, Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Uygulaması

ATTACHMENT THEORY AND SOCIAL WORK

ABSTRACT

For decades, various disciplines including social work have been conducting studies based on Bowlby's attachment theory to elucidate the invisible bond between a mother and her baby. Initially employed to expound attachment styles in infancy and childhood, this theory has revealed its critical significance across all developmental stages. Research on attachment has demonstrated the impact of an individual's attachment style on psychological issues such as stress, anxiety, and low self-esteem. These attachment styles wield decisive influence over mate selection, marital compatibility, and can even contribute to substance abuse and criminal behavior. The problems stemming from attachment styles can directly or indirectly intersect with the realm of social work practice. In this context, the aim of this study is to explore the role of attachment theory in social work applications. The findings suggest that attachment theory can be applied within numerous social work domains, catering to applicants with diverse developmental levels and varying issues. Furthermore, it is discerned that attachment theory can be harnessed not only with applicants but also within the social work supervision system. Ultimately, attachment theory can be deemed guiding in assessment, intervention, and decision-making processes within social work practice. On the other hand, feminist and critical social work perspectives critique attachment theory for its exclusive focus on attachment styles, disregarding gender roles and societal differences.

Keywords: Attachment, Attachment Theory, Social Work, Social Work Practice

1. GİRİŞ

Her insan hatta her organizma hayatta kalmak ve yeni olan sorun ya da durumlar ile baş edebilmek için birtakım temel içgüdülere sahiptir. Bu içgüdülerden birisi olan bağlanma, insanın hayatta kalma evrimsel kitinin doğuştan gelen bir parçası olarak görülmekte, çocukların ebeveynlerine yakın kalmasını sağlamakta ve böylece hayatta kalarak kendi genlerini kuşaklararası aktarabilmesini sağlamaktadır (Bennett ve Nelson, 2010, s. 13).

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Muğla Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, aykutcandemirel@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6388-7313

** Afyon Kocatepe Üniversitesi Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü, socialbatman@gmail.com ORCID: 0000-0001-8902-1577

Doğadaki hemen hemen bütün canlılar için önemli olan bağlanma, diğer canlılara göre gelişimini çok uzun sürede tamamlayabilen insan için kritik bir öneme sahiptir. Bağlanma, evrimsel gelişimde derin kökleri olan psikobiyolojik bir ilkeyi ifade etmekle birlikte, bir sosyal grubun yaşama tutunmasında büyük avantaj sağladığına inanılmaktadır (Lahousen ve ark., 2019, s. 1). Bağlanma, hayatımızdaki özel insanlarla kurduğumuz, onlarla etkileşimde bulunduğumuzda zevk ve neşe duymamıza ve stres zamanlarında onların yakınlığıyla rahatlamamıza neden olan güçlü, şefkatli bir bağıdır (Berk, 2013, s. 428; Harlow, 2021, s. 79).

Bağlanmanın teoriye dönüştürülmesi 1960'lı yılların sonlarında psikolog Edward John Mostyn Bowlby tarafından gerçekleştirilmiş ve uygulamaya dayalı ilk ampirik kanıtlar meslektaşı Mary Dinsmore Ainsworth tarafından elde edilmiştir (O'Shaughnessy, 2023, s.1). Bowlby bağlanmayı, çocuğun ilgi ve bakım ihtiyaçlarını karşılayan kişilere yönelik geliştirdiği güçlü duygusal bağ şeklinde ifade ederken aynı zamanda bağlanmanın biçiminin ve kalitesinin insan yaşamının bütün aşamalarında ilişkilerini etkilediğini belirtmektedir (Çetin ve ark., 2017, s.81). Diğer bir ifadeyle çocuklukta geliştirilen bağlanma modellerinin yetişkinlikte de devam ettiği ve gelecekteki duygusal yaşamı şekillendirici etkisinin olduğu bildirilmektedir (Bennett ve Saks, 2006, s. 669).

Bağlanma kuramı, psikoloji ve psikoterapi üzerinde yaptığı büyük etki nedeniyle geniş çapta kabul görmüş (Sable, 2011, s. 18) ve aralarında sosyal hizmetin de dahil olduğu birçok disiplini etkilemiştir. Aslında sosyal hizmetin bağlanma kuramından etkilenmesi tesadüfi değildir. Sosyal hizmet birçok disiplinden teorik bilgi ile desteklenen değer temelli bir meslektir. Özellikle 1920'li yılların başından itibaren psikiyatri ve psikoloji disiplinlerinden gelen katkılar sosyal hizmet müdahalelerini derinden etkilemiştir (Acar ve Duyan, 2003, s. 10).

Bağlanma kuramı sosyal hizmet araştırmacıları, eğitimciler ve klinisyenlerin halen ilgisini çekmektedir. Kuramın yaşam boyu gelişimi açıklaması; belirli yakın ilişkilerin önemi, bunların nasıl kurulup sürdürüldüğü ve ayrılık ya da kayıp gibi aksaklıklardan nasıl etkilenebileceği hakkındaki düşünceleri değiştirmiştir (Sable, 2011, s. 24).

Bu çalışmada bağlanma kuramının sosyal hizmet uygulamalarındaki yerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda öncelikli olarak bağlanma kuramı, bağlanma stilleri hakkında bilgilere yer verilmiş, ardından bağlanma kuramı ve sosyal hizmet uygulamasına değinilmiştir.

2. BAĞLANMA KURAMI

Bağlanma kavramının kökleri on üçüncü yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bowlby'nin kavramsallaştırmasına benzer şekilde kavramı (anne sevgisi) ilk tanımlayan Jean Jacques Rousseau olduğu söylenebilir (Çakır, 2019, s. 11). Bağlanma kavramının hem gündelik yaşamda hem de teknik manada iki anlamı bulunmaktadır. Oxford sözlüğü, bağlanmanın ilk anlamını "*birisine veya bir şeye karşı sevgi, düşkünlük veya sempati*" olarak tanımlar (O'Shaughnessy, 2023, s. 5). Ancak Bowlby'nin kavramsallaştırması aşk, şefkat, ilişki veya bağ olarak ele alınan ötesinde "*bir çocuk ile bir bağlanma figürü arasında güvenlik, korunma ve rahatlık ihtiyacına dayalı bir bağ*" olarak tanımlanmaktadır (Prior ve Glaser, 2007, s. 94).

Bağlanma kuramı, bir psikanalist olan ve İngiliz nesne ilişkileri teorisyenleri grubunun bir üyesi olan John Bowlby'ye atfedilir. Kuram, etoloji ve kontrol teorisinden ve daha sonra bilişsel psikolojiden büyük ölçüde etkilenmiştir (McMillen, 1992, s. 206). Bağlanma kuramının ilk çalışması olarak nitelendirilebilecek "*Kırk Dört Juvenile Hırsız: Karakterleri ve Ev Yaşamları*" adlı çalışmada, Bowlby (1944) hırsızlık olaylarına karışan çocukların bir kontrol grubuna göre daha uzun süreli ayrılıklara veya bakımdan mahrumiyetlere sahip olduklarını ve ayrıca bu çocukların "*şefkatsiz*" büyüdüklerini ortaya çıkarmıştır (Demirdağ, 2017, s. 9; Sable, 2011, s. 18). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Bowlby'yi II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki evsiz çocukların akıl sağlığı ile ilgili rapor yazması için görevlendirmiştir (Demirdağ, 2017, s. 4). Bowlby'nin hazırladığı rapor 14 dile çevrilmiş ve 1951'de "*Anne İlgisi ve Zihin Sağlığı*" olarak DSÖ tarafından basılmıştır (Demirdağ, 2017, s. 5; Soysal ve ark., 2005). DSÖ'nün raporu, Bowlby'nin dünya çapında tanınmasını sağlamıştır (Sable, 2011, s. 18).

Bowlby, yaptığı çalışmalarda bebeklerin ebeveynlerinden ayrılmamak için veya fiziksel olarak ayrılmış bir ebeveynle yeniden bağlantı kurarken giriştikleri aşırı davranışların (ağlama, çılgılık atma ve sarılma vb.)

evrimsel mekanizmalar olduğunu ve bu davranışların muhtemelen doğal seçim yoluyla pekiştirildiğini ve çocuğun hayatta kalma şansını artırdığını ifade etmiştir (Fraley, 2018). Bowlby'nin ilk yazıları sırasında, psikanalistler bu ifadelerin duygusal acıyı bastırmak için işleyen olgunlaşmamış savunma mekanizmalarının etkileri olduğunu savundular (Fraley, 2018). Ancak Bowlby psikanalist meslektaşlarının aksine teorinin sadece klinik gözlemlerden ziyade araştırmalarla desteklenmesi gerektiğini düşünüyordu (Holmes ve Farnfield, 2014, s. 1). Bu nedenle Bowlby, James Robertson (sosyal hizmet uzmanı) ve Mary Ainsworth (psikolog) ile bebeklerin ayrılığa tepkileri üzerine araştırma projeleri oluşturmuştur (Ainsworth ve Bowlby, 1991). Robertson, tüberküloz nedeniyle hastaneye kaldırılan ve ardından ailelerinin bakımına geri dönen çocukların davranışlarını incelemiştir. Ainsworth, Uganda'da ve daha sonra ABD'de çocukların ve annelerinin ev temelli gözlemlerini kullanarak bebek/anne ayrılıklarını inceleyen araştırmasına devam etmeden önce Londra'da Bowlby ile çalışmıştır (Ainsworth ve Bowlby, 1991; Holmes ve Farnfield, 2014, s. 2). Bowlby yaptığı çalışmaları “*Attachment and Loss*” adlı üç ciltlik kitapla kaleme almış ve bağlanma kuramını temellendirmiştir (Yıldız, 2012, s. 2). Bowlby'nin teorik çalışmaları Ainsworth tarafından uygulamaya konmuş ve akademik olarak kabul görmesini sağlamıştır (O'Shaughnessy, 2023, s. 9).

Bowlby'ye göre bebeğin ebeveynle ilişkisi, yetişkini bebeğin yanına çağıran bir dizi doğuştan gelen sinyalle başlar. Zamanla, yeni duygusal ve bilişsel kapasitelerin yanı sıra sıcak, hassas bir ilgi geçmişiyle desteklenen gerçek bir sevgi bağı oluşur (Berk, 2013, s. 429). İnsan diğer canlılara göre büyük bir olgunlaşmamışlık durumu ile doğar ve bağlanma sisteminin oluşması altı ayı bulabilir. Bowlby'ye göre bağlanma gelişimi üç aşamada gerçekleşir (Holmes, 2014, s. 59).

1. Yönlendirme ve örüntü arama aşaması (0-6 ay).
2. Hedef belirleme aşaması (6 ay- 3 yaş).
3. Karşılıklı bir ilişkinin oluşumu aşaması (3 yaş ve sonrası).

3. BAĞLANMA STİLLERİ

Bağlanma stilleri bireyin bağlanma durumunun kalitesini ifade etmektedir (Holmes, 2014, s. 59). Bağlanma stilleri bireyin geçmiş deneyimlerinin içselleştirilmesi ile oluşmakta olup bireyin sonraki kararlarını, ilişkilerini ve duygularını doğrudan belirlemektedir (Lahousen ve ark., 2019, s. 12). Bağlanma stili bir çocuğun, gencin ya da yetişkinin başkalarıyla ilişkilerinde ne tür bağlanma davranışları gösterdiğini sınıflama çabasıdır (Lahousen ve ark., 2019, s. 2). Bağlanma stilleri ile ilgili literatürde birçok sınıflama bulunmaktadır. Ainsworth ve ark. (1978), Hazan ve Shaver (1987) ve Bartholomew ve Horowitz (1991)'ın yapmış oldukları sınıflamalar bunlardan en bilindik olanlarıdır.

Bağlanma stilleri üzerinde ilk sınıflama Ainsworth ve ark. (1978) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ainsworth ve ark. (2015) bağlanma stillerini güvenli, kaçınan ve kaygılı/kararsız olarak üç grupta sınıflamışlardır. Ainsworth ve ark. (1978)'na göre güvenli bağlanma gösteren çocuklar bakım verenin* her daim yanlarında olacaklarını, stresli durumlarla başa çıkmada yardım görecekları konusunda emindirler. Ayrılık durumlarında bakım verene tepki verseler de bakım veren ortama döndüğünde çocuk kolaylıkla yatıştır. Güvenli bağlanmanın gelişmesi için çocuğun kesintisiz, tutarlı tepki veren, duyarlı ve her zaman ulaşılabilir bir bakım verene sahip olması gerekir (Keskin ve Çam, 2007, s. 151). Kaçınmacı stile sahip olanlar bakım verenin kendisine yardım edeceği konusunda hiç güvenleri bulunmamaktadır. Dahası bu stildeki çocuklar bakım veren yanından ayrıldığında hiç tepki göstermemektedir. Kaygılı/kararsız çocuklar bağlanma figürlerinin ihtiyaç duyulduğunda bakım verenin yanıt verip vermeyeceğinden emin değildirler ve bu yüzden içsel çalışan modeller geliştirirler. Bu stildeki çocuklar belirsizlik nedeniyle ayrılık kaygısı gösterirler ve bakım verenden ayrılmak istemezler (Keskin ve Çam, 2007, s. 152; McMillen, 1992, s. 207).

* Bakım veren terimi anne, baba veya çocuğun bakımını üstlenen kişi olarak tanımlanmıştır.

Ainsworth ve ark. (1978)'nin geliştirdikleri bağlanma stili çocuk-bakım veren bağlanma ilişkisini açıklamaktadır. Hazan ve Shaver (1987) ise bağlanma stili sınıflaması Ainsworth ve arkadaşlarının (1978) ile benzerlik göstermekle birlikte yetişkin bağlanma stillerine odaklanmış ve aşk, romantik ilişkiler üzerine inşa edilmiştir. Hazan ve Shaver (1987) yetişkinlerde güvenli, kaygılı-kararsız ve kaçınan olarak üç bağlanma stiline olduğunu ortaya koymuşlardır (Kışlak ve Çavuşoğlu, 2006, s. 62).

Bartholomew ve Horowitz (1991) ise bu sınıflamayı geliştirerek bağlanma stillerini güvenli, saplantılı, korkulu, kayıtsız olarak Dörtlü Bağlanma Modeli ismiyle ele almışlardır (akt. Kışlak ve Çavuşoğlu, 2006, s. 62). Dörtlü Bağlanma Modeline göre olumlu-olumsuz olmak üzere iki boyutlu bir benlik modeli ve başkaları modeli bulunmaktadır. Bu boyutlara göre bağlanma stilleri çaprazlama olarak oluşmaktadır (Tepe, 2018, s. 9).

Güvenli bağlanma stilinde bireyler olumlu benlik ve başkaları modeline sahiptirler. Diğer bir ifadeyle bu bireyler hem kendilerinin hem de başkalarının sevmeye sevmeye layık olduğuna ve değerli olduklarına inanırlar (Tepe, 2018, s. 9; Yüksel ve Öncü, 2017, s. 65). Saplantılı bağlanma stiline sahip bireyler ise olumsuz benlik ve olumlu başkaları özellikleri gösterirler. Bu bireyler kendilerini değerli ve sevmeye layık görmezken çevresindeki diğer bireylerin iyi ve değerli olduğunu düşünürler (Çelik, 2018, s. 28). Kayıtsız bağlanma stilinde bireyler olumlu benlik modeline ve olumsuz başkaları modeline sahiptir; özerkliğe ve bireyselliğe aşırı önem vererek başkalarına olan gereksinimi ve yakın ilişkilerin gerekliliğini reddetmeye yönelik tutumlar benimserler (Yüksel ve Öncü, 2017, s. 65). Korkulu bağlanma stilinde bireyler olumsuz benlik ve başkaları modeline sahiptir. Bu stile sahip bireyler kendilerini değersiz hissetme ve başkalarını güvenilmez olarak görme eğilimindedir (Tepe, 2018, s. 9).

Bağlanma bebeklik ve çocukluktan başlayarak tüm gelişim evrelerinde bireyin etkileşim halinde olduğu birçok sosyal sistemi (okul, kendi kurdukları aile, iş yeri) etkilemektedir (Sadak ve Yıldırım, 2020, s. 171). Yaşamın ilk zamanlarındaki bakım veren ve bebek arasında gelişen bağlanma stilleri bireyin ileriki yıllarda kurduğu ilişkilerin (romantik ilişkiler, arkadaşlık, evlilik vb.) yapısını belirler (Çetin ve ark., 2017, s. 92; Subaşı ve Kazan, 2020, s. 148). Dahası olumlu bağlanma stilleri psikolojik sıkıntılardan koruyucu bir işlev görür ve bireyin psikolojik iyi oluş, yaşam doyumu, stres, güven duygusu, benlik saygısı, memnuniyet, yalnızlık düzeylerini olumlu yönde etkiler (Çelik, 2018, s. 35; Karakuş, 2012, s. 36; Keskin ve Çam, 2007, 154). Güvenli bağlanma bireye olumlu psikolojik katkılar yapmakla birlikte güvensiz bağlanma stillerinin ruh sağlığı problemlerine yol açan bir risk faktörü olduğu bilinmektedir (Tepe, 2018, s. 23).

Güvenli bağlanma stilinin gelişimi sağlıklı aile ortamında mümkündür ve bu ortamı sağlayamayan ailelerin çocukları "korunmaya muhtaç" olma riski ile karşılaşabilirler (Çiçek, 2022, s. 42). Yapılan bir araştırma kurum bakımında kalan çocukların kayıtsız bağlanma stilleri sergilediğini göstermektedir. (Yüksel ve Öncü, 2017, s. 75). Bağlanma stilleri çocuklar için önemli olduğu kadar çiftler açısından da evlilikte uyumun belirleyicisidir (Kışlak ve Çavuşoğlu, 2006, s. 63).

Bağlanma stilleri bireylerin suç davranışı ve madde kullanımlarını etkileyebilmektedir. Yapılan bir çalışmada suça sürüklenmiş ergenlerde ana-babaya bağlanma düzeyinin daha düşük olduğu bulunmuştur (Sözen, 2016, s. 144). Diğer taraftan bağlanma sorunları yaşayan bireylerde cinsel suç davranışı görülme olasılığının daha fazla olduğu bildirilmektedir (Keskin ve Çam, 2007, s. 153). Madde bağımlılığı üzerine yapılan araştırmalar kaygılı/kaçıncı bağlanma stiline sahip bireylerin madde bağımlılığına daha yatkın olduğunu göstermiştir (Schindler ve ark., 2009, s. 324).

4. BAĞLANMA VE SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Sosyal hizmet psikoloji, sosyoloji, yönetim, hukuk, politika, felsefe gibi birçok disiplinden teorik açıdan desteklenen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal hizmete 1920'li yıllardan itibaren psikoloji ve psikiyatri kuramları damgasını vurmuş ve vaka çalışması (case work) ön plana çıkmaya başlamıştır (Acar ve Duyan, 2003, s. 10). Benzer şekilde temellerini psikanaliz uygulamalarından alan bağlanma kuramı (Schore ve Schore, 2010, s. 57) sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcısı sosyal hizmet uzmanları tarafından uzun

süredir kullanılır hale gelmiştir (McMillen 1992, s. 205). Bağlanma kuramı, bireyler arasında, ilişkilerin gelişme biçimi ve insanların diğer insanlara karşı nasıl davrandığı konusunda yaşam boyu etkileri olan bir kuramdır (Bretherton, 1985, s. 3). Kuram, sosyal sistem teorilerinin karakteristik özelliği olan hedefe yönlendirme, değişim ve sistematik bütünleşme gibi temel fikirleri içeren insan davranışlarına yönelik bir teoridir (Page ve Norwood, 2007, s. 32).

McMillen (1992), bağlanma kuramının ampirik temele dayandırılmasının, erken çocukluk dönemi ve ebeveyn ilişkisinin insan gelişimine etkisi açısından sosyal hizmet vaka çalışmalarında kilit rol üstlenebileceğini belirtmiştir. Dahası McMillen (1992) kuramın gelişim teorileri ve benlik durumlarına yaptığı vurgu nedeniyle psikososyal bakış açısı ile uyumlu olduğunu hem aile terapisi hem de bilişsel yaklaşımlarla kuramın bütünleştirilebileceğini ve klinik sosyal hizmet müdahaleleri için yararlı olacağını bildirmiştir.

Bağlanma kuramını kullanan sosyal hizmet uzmanının beş görevi bulunmaktadır (McMillen, 1992, s. 209);

1. Müracaatçıların, geçmiş ve şimdiki yaşamlarının çeşitli yönlerini keşfetmek için müracaatçıya destek, cesaret ve empati sağlamak
2. Müracaatçıları mevcut yaşamlarında önemli kişilerle nasıl ilişki kurduklarını düşünmeye teşvik etmek
3. Müracaatçıları, sosyal hizmet uzmanı-müracaatçı ilişkisini incelemeye teşvik etmek
4. Müracaatçıları, mevcut algıların/beklentilerin çocukluk ve ergenlik olaylarının ve bağlanma figürleriyle nasıl etkileşimlerin ürünü olabileceğini düşünmeye teşvik etmek.
5. Müracaatçıların, kendilerine ve başkalarına ilişkin benlik modellerinin şimdiki zamanlarına veya geleceğine uygun olabileceğini veya olmayabileceğini ya da aslında hiçbir zaman haklı gösterilmeyebileceğini fark etmelerini sağlamak.

Bağlanma kuramının ortaya atılmasından on yıllar geçmesine karşın sosyal hizmet için gerekli olan temel bilgi alanlarından biri olarak görülmeye devam etmektedir (Harlow, 2021, s. 87). Bağlanma kuramının ortaya çıkışı bakım veren-çocuk arasındaki görünmez bağla ilgili olsa da daha sonraki yıllarda ortaya konulan ampirik kanıtlar bağlanma stillerinin beşikten mezara ömür boyu süren bir bağ olduğunu bütün gelişim dönemlerinde farklı etkilerinin olduğunu göstermiştir. Nitekim birçok araştırmacı bağlanma kuramının bütün gelişim dönemlerinde (çocuk, ergen, yetişkin, yaşlı), sosyal hizmetin farklı uygulama ortamlarında (sevgi evleri, yetiştirme yurtları, huzurevi vb.) farklı uygulama düzeylerinde (vaka çalışması, aile danışmanlığı vb.) ve farklı konularda (çiftler arası sorunlar, süpervizyon, yas danışmanlığı gibi) kullanılabileceğini bildirmiştir (Çetin ve ark., 2017, s. 92; Harlow, 2021, s. 81; Karataş, 2017, s. 874; McMillen, 1992, s. 210; Park, 2016, s. 492).

Sosyal hizmette bağlanma kuramının kullanılabileceği önemli alanlardan birinin çocuk ve gençlik alanı olduğu söylenebilir. Bu alanda özellikle velayet ile doğrudan ilişkili olabilecek konularda çocuğun/gençin bağlanma stilleri sosyal hizmet uzmanlarına değerlendirme ve karar vermede yardımcı olabilecek özelliklere sahiptir. Ayrıca çocuğun bakım verenleri ile bağlanma stilleri bir ihmal ve istismar vakasının tespitinde yol gösterici olabilir (Page ve Norwood, 2007, s. 38). Sosyal hizmet uzmanlarının aile mahkemelerinde çocuğun ve ailenin durumu ile ilgili olarak hazırladıkları sosyal inceleme raporlarında bağlanma stilleri velayetin kime verileceği konusunda hâkime rehberlik edebilir. Bağlanma stilleri aile içi şiddet konusunda bir veri sağlayabilir (Park, 2016, s. 494; McMillen, 1992, s. 210). Kadınların kaygılı bağlanma biçimleri ile şiddet öyküsü konusunda önemli bir yordayıcıdır (Bond ve Bond, 2004). Bu kapsamda sosyal hizmet uzmanları müracaatçıların bağlanma stillerinin şiddet ile ilişkisini değerlendirebilirler.

Evlat edinme ve koruyucu aile uygulamalarında bağlanma stilleri sosyal hizmet uzmanlarına yardımcı niteliktedir. Nitekim yapılan bir araştırma (Downes, 1988, s. 486) koruyucu aile veya evlat edinmede sorunlar yaşanan vakalarda çocuk/gençlerin kaygılı/kaçıncı bağlanma stiline sahip olduğunu göstermiştir. Birçok koruyucu veya evlat edinen aile günlük yaşamı yönetme konusunda desteğe ihtiyacı bulunmaktadır ve bu durumun çocukların ve gençlerin okul başarılarını etkilemektedir (Harlow, 2021, s. 86). Sosyal hizmet

kuruluşlarında olduğu gibi okul ortamında da bağlanma üzerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bağlanma kuramının sosyal hizmette kullanılabileceği bir diğer alan ise aile/çift danışmanlığıdır. Hazan ve Zeifman (1999), romantik ilişkilerde eşlerin birincil bağlanma figürleri statüsünü üstlendiğine belirtmektedir. Çiftlerde güvenli bağlanma, insanların duygularını düzenlemelerine, bilgileri etkili bir şekilde işlemelerine ve net bir şekilde iletişim kurmalarına yardımcı olur; güvenli bir şekilde bağlananlar, sorunları açıkça kabul edebilirler ve çözüm için çalışırlar. Araştırmalar güvenli bağlanma stilinde olan çiftlerin yüksek evlilik uyumu (Çağlayan ve İpek, 2019, s. 161) ve daha sağlıklı iletişim becerilerine sahip olduğunu (Domingue ve Mollen, 2009, s. 694) göstermektedir. Ayrıca güvenli bağlanma, insanların duygu düzenlemelerine, bilgileri etkili bir şekilde işlemelerine ve net bir şekilde iletişim kurmalarına yardımcı olur (Park, 2016, s. 492). Sosyal hizmet uzmanları aile çalışmalarında çiftlerin/eşlerin bağlanma ilişkilerini değerlendirebilir. Bu değerlendirme sosyal hizmet müdahalesinin nasıl yapılacağı konusunda uygulamacılara yardımcı olabilir.

Ayrılık, kayıp ve yas süreci sosyal hizmette bağlanma kuramının uygulanabileceği önemli bir alanlardır. Bağlanma ve ayrılma bir madalyonun iki yüzüdür. Bağlanma, hayatta kalmak için gereklidir ve bağlanma figüründen ayrılmaya verilen acı verici tepkiler, yakınlığı sürdürmek ve böylece bağlanma ilişkisini korumak ve sürdürmek için güçlü bir motivasyon görevi görür (Nelson, 2011, s. 80). Kuramın çıkış noktası olan ve ampirik bulgular ile desteklenen çocuk ve bakım veren arasındaki bağlanma ve ayrılma süreci her ne kadar çocuklar için kritik öneme sahip olsa da yetişkinler için de durumun önemli olduğu söylenebilir (Lahousen ve ark., 2019, s. 12). Bağlanma, hayatta kalma ve sorunların üstesinden gelmek için gelişmiş evrimsel bir stratejidir (Lahousen ve ark., 2019, s. 1). Planlı, beklenen veya gelişimsel bir ayrılık veya kayıp olsa da bir bağlanma ilişkisi koptuğunda bireyler keder duygusuna kapılırlar (Nelson, 2011, s. 81). Araştırmalar hem bebek hem de yetişkin bağlanmasının yakın fiziksel temas, ayrılık ve kayıp karşısında benzer yas tepkileri içerdiğini göstermektedir (Park, 2016, s. 492). Keder bağlanma figürünün kalıcı kaybıyla başa çıkmak için çalışan bağlanma sisteminin tepkisidir (Nelson, 2011, 81). İster çocuk ister yetişkin olsun kayıp ve yas sürecinde sosyal hizmet uzmanları bireylerin kendilerini güvende hissetmeleri sağlayacak “geçici güvenli sığınak ve üs” görevi üstlenerek müracaatçılarının güçlendirilmesini sağlayabilir.

Sosyal hizmette bağlanma kuramı ile ilgili bir diğer önemli nokta da müdahale sürecine ilişkindir. Müracaatçının kendi sosyal yaşamındaki bağlanma stillerine benzer şekilde bir bağlanma ilişkisi de müdahale sürecinde sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçı arasında yaşanmaktadır (Bennett ve Saks, 2006, s. 670). Bu mesleki ilişki “kaçınılmaz olarak birlikte çalıştığı bireylerin ve ailelerin hayatlarına dokunduğu” sosyal hizmet uzmanları için benzersizdir (St. Jean ve ark., 2021). Sosyal hizmet uzmanları bu ilişkinin bir bedeli olarak ikincil travmaya maruz kalabilmektedirler. Yaşanan bu ikincil travmalar sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçı ile arasındaki bağlanma ilişkisini etkileyebilmektedir (Ash ve Grey, 2022, s. 128). Dahası bu süreç sosyal hizmet uzmanının müracaatçıya negatif karşıt transferansı ile sonuçlanabilmektedir.

Müdahalenin getirdiği ikincil travmanın yanında sosyal hizmet uzmanının sağlıklı olmayan bağlanma stiline sahip olması müracaatçı ile kurduğu ilişkiyi doğrudan etkileyebilir ve müdahalenin başarısızlığa sonuçlanmasına yol açabilir (Ash ve Grey, 2022, s. 139). Yapılan bir çalışma (Padykula ve Horwitz, 2012) adeta bu durumu kanıtlar niteliktedir. Kesitsel desen kullanılarak, 63 sosyal hizmet öğrencisi ile yapılan çalışma; sosyal hizmet eğitim süresine bakılmaksızın, güvensiz bağlanma stiline sahip öğrencilerin duygu ve düşüncelerin sözsüz ifade edilmesini doğru bir şekilde tanımlama becerilerinde önemli eksiklikler olduğunu göstermiştir (Padykula ve Horwitz, 2012, s. 70).

Bağlanma kuramının sosyal hizmette kullanımının bir başka yönü de süpervizyondur. Süpervizyon, bir çalışanın başka bir çalışana/çalışanları belirli organizasyonel, profesyonel ve kişisel hedeflere ulaşmada etkinleştirdiği, yönlendirdiği ve kolaylaştırdığı bir süreç olarak tanımlanabilir (Hanna, 2007, s. 13). Araştırmalar, bakım veren ve çocuk ilişkisi ile sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçı ilişkisi arasındaki paralelliklere işaret

ederek süpervizyon alan ve süpervizör ilişkisindeki bağlanmaya odaklanmıştır. Araştırmalar, bağlanma stillerinin süpervizyon ilişkisi içinde sosyal hizmet uzmanlarının mesleki ilişki deneyimlerini yorumlama kapasitesini şekillendirdiğini, yakınlık konusundaki rahatlığını etkilediğini ve başkalarından yardım ve rehberlik arama yöntemini etkilediğini göstermiştir (Bennett ve Saks, 2006, s. 671). Süpervizyon ilişkisi içinde süpervizyon alanın öğrenmesi için "güvenli bir temel" sağlamak süpervizörün sorumluluğudur ve böyle bir ortamda süpervizyon alan profesyonel dünyayı keşfetmekte özgürdür. Bu ortam aynı zamanda, süpervizyon alanın saha deneyimi sırasında meydana gelen kaçınılmaz kırılmaları onarmada süpervizyonu güvenli sığınağına dönüştürür (Bennett ve Saks, 2006, s. 671). Kahn (1998)'nın araştırmasında bulunduğu gibi süpervizyon alan ve süpervizör arasındaki işlevsiz ilişkilerin güvensiz bağlanma dinamiklerine benzediği söylenebilir.

Bağlanma kuramı sosyal hizmet uygulamasında hem müracaatçıları anlama ve değerlendirmede hem de müdahalede karar verme ve müdahalenin başarısını etkileyebilecek süpervizyon ve sosyal hizmet uzmanının kendisini değerlendirmesinde kullanılabilir. Bağlanma kuramı sosyal hizmet uygulamalarına önemli avantajlar sağlamıştır. Bu avantajları şu şekilde sıralanabilir (McMillen 1992, s. 213);

- Bağlanma kuramının gelişimsel temeli olması ve ampirik araştırma kanıtları üzerine inşa edilmesi büyük bir avantajdır.
- Bağlanma kuramı psikososyal yaklaşımlara bazı noktalardan benzerlik göstermektedir. Bu nedenle birey ve ailelerle sosyal hizmet uygulaması için uygundur.
- Kuramın benlik ve içsel çalışma modellerine vurgusu sosyal hizmet uygulamaları için oldukça değerlidir
- Ailelerle sosyal hizmet uygulamalarında esnek olmayan aile etkileşim kalıplarının gelişimini açıklamak için uygundur.
- Bağlanma kuramı kuşaklararası ebeveynlik tarzları ve bağlanma stillerinin aktarımını açıklamada yardımcı olur.

Bağlanma üzerine yapılan çalışmalar kuramın etkililiğini birçok kez ortaya koymuştur. Sosyal hizmet etik, ilke ve değerleri açısından düşünüldüğünde müracaatçıya yardım etmede ve müdahaleden kaynaklı zararı önlemede bu durum önemli bir avantaj sağlamaktadır. Diğer taraftan sosyal hizmette bağlanma kuramı çocukların duygusal gelişimi ve davranışları ile bakım verenlerle ilişki kalitesi arasında ilişkiyi değerlendirme açısından önemlidir (Trevithick, 2005). Bağlanmanın bebeklik, çocukluk dönemlerinden başlayarak insan yaşamının tüm dönemlerini etkilemesi yani diğer bir ifadeyle gelişim dönemlerine yaptığı vurgu sosyal hizmet bakış açısı ile oldukça uyumludur.

McMillen (1992)'nin sıraladığı avantajlara ek olarak müdahale sürecinde müracaatçıların bağlanma stillerinin değerlendirilmesi müdahalenin başarısını artırıcı bir katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan özellikle çocukların ihmal ve istismar durumlarında erken uyarı sistemi gibi işlev görebilir. Evlat edinme/koruyucu aile uygulamalarında ve velayet davalarında bir kanıt özelliği gösterebilir.

Bağlanma kuramının sosyal hizmete önemli katkıları olsa da sosyal hizmet uzmanları ve feminist kuramcılar tarafından kurama bazı eleştiriler getirilmiştir. Bağlanma kuramcılarını, genellikle anne ile olan birincil ilişkilerdeki standartların yaşam boyu sağlıklı gelişimi en üst düzeye çıkarmak için gerekli olduğuna inanmaktadır (Prior ve Glaser, 2007, s. 95). Feminist sosyal hizmet uzmanları bağlanma kuramının toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bir analiz sunmadığını ileri sürmekte ve ataerkil olarak nitelendirmektedir (Morris, 2008). Toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bir sorun olarak aile içi şiddet söz konusu olduğunda, sosyal adalet bakış açısını ve toplumsal değişim ihtiyacını destekleyen geniş bir bakış açısı sosyal hizmet için vazgeçilmezdir. Bağlanma kuramına yapılan bir diğer eleştiri ise aile içi şiddete maruz kalan kadınlar ve çocuklar ile ilgilidir. Kuramın bireyselleştirilmiş ve cinsiyetçi olmayan bakış açısı aile içi şiddet vakalarında onları etkileyen toplumsal faktörleri dikkate almamakta ve bu şekilde bir sınıflandırma yapmamaktadır (Buchanan, 2019, s. 27). Bu bakış açısı, şiddeti işlevsiz aile ilişkilerinin bir sonucu olarak konumlandırmakta toplumsal cinsiyete dayalı bir sosyal

sorun olarak aile içi şiddete ilişkin feminist bilgiyi dışlamaktadır (Buchanan, 2019, s. 20; Dobash ve Dobash, 2004). Anne/bebek ilişkisinin kategorize edilmesi ve bu ilişkideki potansiyel sorunları konumlandırmak için dar bir merceğe uygulanması; etnik köken, kültür, sınıf ve sosyal kimliklerin göz ardı edilmesi ile sonuçlanmaktadır (Buchanan, 2019, s. 24).

5. SONUÇ

Temellerini psikanalizden alan ve psikanalizin eksikliklerini tamamlamak için geliştirilen bağlanma kuramı bugün sosyal hizmetten psikolojiye, eğitimden tıba kadar farklı disiplinlerin ve farklı uygulama ortamlarının öznesi olmuştur. Bağlanma bakım veren ve çocuk arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmakla yetinmemiş aynı zamanda yaşam boyu gelişim dönemlerinde uygulayıcılara yol gösterici olmuştur. Kuramın araştırmacılar açısından iştah açıcı yönü konu hakkında çok fazla ampirik kanıtın elde edilmesini sağlamıştır. Bağlanma üzerine yapılan araştırmalar, bağlanma stillerinin birey ve ailelerin psikososyal sorunlarının önemli bir kısmını açıklamada oldukça yararlı olmuştur. Öncelikli olarak dezavantajlı ve savunmasız nüfus gruplarının psikososyal sorunları ile çalışan sosyal hizmet uzmanları için bağlanma kuramı uygulamaya yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Bağlanma kuramının bütün gelişim dönemlerinde kullanılabilir olması, kişiler arası ilişkilere yaptığı vurgu ve psikososyal odağı sosyal hizmet uygulamalarında tercih edilen bir yaklaşım olması ile sonuçlanmıştır.

Bağlanma kuramının sosyal hizmet uygulamaları ile önemli oranda uyumlu olduğu söylenebilir. Bağlanma kuramı sosyal hizmet uygulamalarına önemli bir katkı sunmuş olsa da Bennett ve Saks (2006)'ın belirttiği gibi bağlanma kuramı bütün insan davranışlarını açıklamaz, sosyal hizmetin tek değerlendirme yöntemi ve süpervizyon ilişkisinin tek odağı değildir. Dahası bağlanma kuramının toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal eşitsizlikleri dikkate almayan sadece bireye odaklanan yapısı sosyal hizmet uygulamalarından farklılaşmaktadır. Bağlanma kuramının sosyal hizmet uygulamalarındaki yerini incelemeyi amaçlayan bu derleme çalışmasında, bağlanma kuramının sosyal hizmet uygulamalarında bakım veren-çocuk ilişkisini değerlendirmede, ihmal ve istismar durumlarının tespit edilmesinde, evlat edinme/koruyucu aile uygulamalarında, aile/çift sorunlarında, ayrılık, kayıp ve yas danışmanlığında, süpervizyon uygulamalarında ve sosyal hizmet uzmanı-müracaatçı ilişkisini değerlendirmede kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Bağlanma kuramı bütün gelişimsel dönemlerde kullanılmakla birlikte özellikle çocukluk döneminde kritik öneme sahiptir. Çocukluk yetişkinlik döneminin temellerinin atıldığı bir dönem olması bakımından oldukça önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları açısından bakıldığında bir çocuğun ihmal ya da istismar edildiğinin belirlenmesi, velayet için hazırlanan inceleme raporlarında veyahut aile sistemi içindeki çocuğu değerlendirmede bağlanma kuramı önemli bir konumdadır. Dahası yetiştirme yurtları, sevgi evleri gibi sosyal hizmet uygulama ortamları göz önüne alındığında sadece değerlendirmede değil aynı zamanda kurum bakımında da bağlanma kuramının oldukça işlevsel olduğu dile getirilebilir. Diğer taraftan aile/çift danışmanlığında partnerlerin bağlanma stillerinin incelenmesi ve değerlendirme açısından ele alınması sosyal hizmet müdahalesinin başarısı için belirleyici olabilmektedir.

Sosyal hizmette bağlanma kuramının kullanılabileceği birçok farklı müracaatçı grubu ve uygulama ortamı olmasına karşın kuramın bazı açılardan eksikliklerinin olduğu söylenebilir. Kuramın bireyselleştirilmiş bakış açısı sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıların toplumsal cinsiyet rollerine dayalı sorunları ıskalamasına yol açabilir. Dahası bağlanma kuramı toplumsal eşitsizlik ve baskı gibi faktörleri göz ardı etmektedir. Bu durum müdahalelerde müracaatçının suçlanması tehlikesini de beraberinde getirebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. ve Duyan, G. Ç. (2003). Dünyada sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı ve gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14 (1), 1-19.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. N. (1978). Patterns of attachment. A Psychological Study of the Strange Situation. New York, NY, Psychology Press.
- Ainsworth, M. S. ve Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist*, 46(4), 333–341. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.46.4.333>
- Ash, Z. ve Grey, B. (2022). ‘I feel... I need to defend myself’: Exploring the influence of social worker’s attachment history on the social worker-client relationship. *Human Systems*, 2(3), 125-143. <https://doi.org/10.1177/26344041221115940>
- Buchanan, F. (2019). A Critical Analysis of the use of Attachment Theory in Cases of Domestic Violence. *Critical Social Work*, 14(2). <https://doi.org/10.22329/csw.v14i2.5879>
- Bennett, S. ve Nelson, J. K. (2010). *Introduction*. Adult Attachment in Clinical Social Work. (s. 1-17). New York: Springer.
- Bennett, S. ve Saks, L. V. (2006). Field notes: A conceptual application of attachment theory and research to the social work student-field instructor supervisory relationship. *Journal of Social Work Education*, 42(3), 669-682. <https://doi.org/10.5175/jswe.2006.200500506>
- Berk, L. E. (2013). Child development. Pearson Higher Education AU.
- Bond, S. B. ve Bond, M. (2004). Attachment styles and violence within couples. *Journal of Nervous & Mental Disease*, 192(12), 857-863. <https://doi.org/10.1097/01.nmd.0000146879.33957.ec>
- Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves: their characters and home-life. *The International Journal of Psychoanalysis*, 25, 19–53.
- Bretherton, I. (1985). Attachment theory: Retrospect and prospect. *Monographs Of The Society For Research in Child Development*, 1 (2), 3-35.
- Çağlayan, Y. İ. ve İpek, M. (2019). Çiftlerde bağlanma stilleri, evlilik ile evlilik uyumu ilişkisinin incelenmesi. *Aydın Sağlık Dergisi*, 5(2), 161-180.
- Çakır, D. (2019). *Maternal bağlanma kuramı*. İ. Çaltekin ve M. Çaltekin (Ed.). Sağlık Bilimleri Alanında Araştırma Makaleleri- 2 içinde, (9-29). Gece Kitaplığı.
- Çetin, N., Aytar, A. G., Pak, M. D. ve Artık, A. (2017). Ergenlerde anne-baba ve arkadaşlara bağlanma biçimleri ile romantik ilişkilerde sorun çözmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 79-95.
- Çelik, Ç. B. (2018). Bağlanma stilleri, psikolojik iyi olma ve sosyal güvende hissetme: Aralarındaki ilişki ne?. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(25), 27-40.
- Çiçek, A. U. (2022). *Bağlanma kuramı açısından kurum bakımının ve evlat edinmenin çocuklar üzerindeki etkileri*. Aktepe E, (Ed.). Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Alanında Bağlanma ve Yansımaları, (s.41-49). Türkiye Klinikleri.
- Demirdağ, M. F. (2017). Bağlanma teorisi’nin kökenleri: John Bowlby ve Mary Ainsworth. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 76-90.
- Dobash, R. P. ve Dobash, R. E. (2004). Women's violence to men in intimate relationships: Working on a puzzle. *The British Journal of Criminology*: 44(3), 324-349. <https://doi.org/10.1093/bjc/azh026>
- Domingue, R. ve Mollen, D. (2009). Attachment and conflict communication in adult romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 26(5), 678–696. <https://doi.org/10.1177/0265407509347932>
- Downes, C. (1988). Foster families for adolescents: The healing potential of time-limited placements. *The British Journal of Social Work*, 18(5), 473-487.

- Fraley, R. C. (2018). A brief overview of adult attachment theory and research. Erişim Adresi: <http://labs.psychology.illinois.edu/~rcfraley/attachment.htm> Erişim Tarihi: 04/07/2023
- Hanna, S. (2007). Not so strange! An application of attachment theory and feminist psychology to social work supervision. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 19(3), 12-22.
- Harlow, E. (2021). Attachment theory: Developments, debates and recent applications in social work, social care and education. *Journal of Social Work Practice*, 35(1), 79-91. <https://doi.org/10.1080/02650533.2019.1700493>
- Holmes, J. (2014). *John Bowlby and attachment theory*. Routledge Publication. <https://doi.org/10.4324/9781315879772>
- Holmes, P. ve Farnfield, S. (2014). *Overview: Attachment theory, assessment and implications*. P. Holmes ve S. Farnfield (Ed.), In *The Routledge Handbook of Attachment Theory*, (s. 1-10). Routledge Taylor Francis Group.
- Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualised as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511–515. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>
- Hazan, C. ve Zeifman, D. (1999). *Pair bonds as attachments: Evaluating the evidence*. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Ed.), In *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, (s. 336–354). New York, NY: Guilford Press.
- Kahn, W. (1998). *Relational systems at work*. B. Staw ve L. Cummings (Eds.), In *Research in organizational behavior* (s. 39–76). Greenwich, CT: JAI Press.
- Karakuş, Ö. (2012). Ergenlerde bağlanma stilleri ve yalnızlık arasındaki ilişki. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 33-46.
- Karataş, Z. (2017). Bağlanma kuramı açısından kurum bakımının çocuklar üzerindeki etkileri. *Journal of International Social Research*, 10(54), 867-875. <https://doi.org/10.17719/jisr.20175434654>
- Keskin, G. ve Çam, O. (2007). Bağlanma süreci: ruh sağlığı açısından literatürün gözden geçirilmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 23(2), 145-158.
- Kışlak Ş. T. ve Çavuşoğlu, P. Ş. (2006). Evlilik uyumu, bağlanma biçimleri, yüklemeler ve benlik saygısı arasındaki ilişkiler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 61-68.
- Lahousen, T., Unterrainer, H. F. ve Kapfhammer, H.-P. (2019). Psychobiology of attachment and trauma—some general remarks from a clinical perspective. *Frontiers in Psychiatry*, 10 (914). <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2019.00914>
- McMillen, J. C. (1992). Attachment theory and clinical social work. *Clinical Social Work Journal*, 20(2), 205-218. <https://doi.org/10.1007/bf00756509>
- Morris, A. (2008). *Too attached to attachment theory*. In M. Porter ve J. Kelsd, (Ed.). In *Theorising and representing maternal realities*, (s. 107-117). Newcastle: Cambridge Scholars Publications.
- Nelson, J. K. (2011). Separation, loss, and grief in adults: An attachment perspective. *Adult Attachment in Clinical Social Work*, 79-95. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6241-6_5
- O'Shaughnessy, R. (2023). Attachment and caregiving. *Attachment Theory*, (s. 1-14). <https://doi.org/10.4324/9780203703878-1>
- Padykula, N. L. ve Horwitz, M. (2012). Using psychodynamic concepts to measure interpersonal competencies during social work training: Using psychodynamic concepts. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 9(1), 48-61. <https://doi.org/10.1002/aps.312>
- Page, T. ve Norwood, R. (2007). Attachment Theory and the Social Work Curriculum. *Advances in Social Work*, 8(1), 30-48. <https://doi.org/10.18060/130>
- Park, C. J. (2016). Intimate partner violence: An application of attachment theory. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 26(5), 488-497. <https://doi.org/10.1080/10911359.2015.1087924>

- Prior, V. ve Glaser, D. (2007). Understanding attachment and attachment disorders. *Infant Observation*, 10(1), 93-97. <https://doi.org/10.1080/13698030701234822>
- Sable, P. (2011). The Origins of an Attachment Approach to Social Work Practice with Adults. *Adult Attachment in Clinical Social Work*, 17-29. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6241-6_2
- Sadak, E. ve Yıldırım, F. (2020). Kurum bakımından ayrılan bireylerin toplumsal yaşama uyum sorunlarının sosyal hizmetler bağlamında değerlendirilmesi. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 169-191.
- Schindler, A., Thomasius, R., Petersen, K. ve Sack, P. M. (2009). Heroin as an attachment substitute? Differences in attachment representations between opioid, ecstasy, and cannabis abusers. *Attachment & Human Development*, 11(3), 307-330. <https://doi.org/10.1080/14616730902815009>
- Schore, J. R. ve Schore, A. N. (2010). *Clinical social work and regulation theory: implications of neurobiological models of attachment*. Adult Attachment in Clinical Social Work. (s. 57-75). New York: Springer.
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E. ve Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8(2), 88-99.
- Sözen, F. S. G. (2016). *Suçta sürüklenmiş ergenlerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ve annebabaya bağlanma düzeylerinin incelenmesi*, Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- St. Jean, S. A. R., Rasmussen, B., Gillespie, J. ve Salhani, D. (2021). Today in light of yesterday: An exploration of workers' childhood memories in the context of child protection practice. *The British Journal of Social Work*, 51(4), 1150-1167. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab011>
- Subaşı, N. G. ve Kazan, H. (2020). Infant attachment styles on adult communication. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 10(2), 147-162. <https://doi.org/10.7456/11002100/007>
- Trevithick, P. (2005). Social work skills. Berkshire, UK: Open University Press.
- Tepe, H. T. (2018). *Kuşaklar arası aktarımın bağlanma kuramı ve ruh sağlığı arasındaki ilişki kapsamında sosyal hizmet bakış açısı ile incelenmesi*, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, M. (2012). Bağlanma kuramı açısından yaşlılık dönemine genel bir bakış. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36 (1), 1-30.
- Yüksel, Z. ve Öncü, B. (2017). Geçmişte kurum bakımında kalmış bireylerin kurum bakım deneyimlerine ilişkin özellikleri ve bağlanma biçimlerinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 63-77.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki bulunmamakta, bu yüzden herhangi bir çıkar çatışması olmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.

Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

KAMU BORÇ YÜKÜ ÜZERİNDE KURUMSAL KALİTENİN ROLÜ: YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİ İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ**Seher GÖKPINAR*****Mehmet SONGUR******ÖZET**

Kamu borcunun seviyesi, makroekonomik göstergelerin yanı sıra ülkelerin kurumsal kalitesiyle yakından ilişkilidir. Yükselen piyasa ekonomilerinin yapısal ve kronik ekonomik sorunlarıyla başa çıkmada kurumsal kalitenin etkisi giderek daha belirgin hale gelmektedir. Kurumsal kalite, kamu hizmetlerinin kalitesini, kamu borcunun seviyesini ve borçlanılan fonların tahsisini etkileyebilmektedir. Bu çalışmada 20 yükselen piyasa ekonomisinde kurumsal kalitenin kamu borçları üzerindeki etkisi 2002-2020 dönemi için panel veri analizi yöntemleriyle analiz edilmiştir. Çalışmada, kurumsal kalite göstergelerinden biri olan hükümet etkinliğinin artırılmasının kamu borç yükünün azaltılmasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hükümet Etkinliği, Kamu Borç Yükü, Yükselen Piyasa Ekonomileri, Panel Veri Analizi.

THE ROLE OF INSTITUTIONAL QUALITY ON PUBLIC DEBT BURDEN: PANEL DATA ANALYSIS FOR EMERGING MARKET ECONOMIES**ABSTRACT**

The level of public debt is closely related to the institutional quality of countries, in addition to macroeconomic indicators. The impact of institutional quality on addressing the structural and chronic economic issues of emerging market economies is becoming increasingly prominent. Institutional quality can influence the quality of public services, the level of public debt, and the allocation of borrowed funds. In this study, the effect of institutional quality on public debt in 20 emerging market economies for the period 2002-2020 is analyzed by using panel data analysis methods. The study concludes that increasing government effectiveness, which is one of the indicators of institutional quality, is effective in reducing the public debt burden.

Keywords: Government Effectiveness, Public Debt Burden, Emerging Market Economies, Panel Data Analysis.

1. INTRODUCTION

Institutions play a key role in economic sustainability and equitable development. Countries with quality institutions can take initiatives to support sustainable development by ensuring the best use of resources (Ma and Qamruzzaman, 2022: 2). Therefore, efficient governments are more successful in cutting inefficient public spending and maintaining fiscal discipline (Heylen et al., 2013). Similarly, countries with strong institutions have higher debt sustainability thresholds (Megersa and Cassimon, 2015: 336). More importantly, a high level of institutional quality mitigates the negative impact of public debt on economic growth performance (De Pascale and Scrocco, 2022).

Institutional quality and accountability enable developing countries to develop more transparent and accountable debt management strategies. Efficient public debt management helps countries to reduce borrowing costs and control financial risks (Melecky, 2012: 218-219). On the contrary, in countries where the rule of law is

* Arş. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, sehergokpinar@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0974-6151.

** Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mehmet.songur@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4763-9314.

weak or government effectiveness is low, the negative impact of corruption on economic growth is greater (Meon and Sekkat, 2005: 83-86). Countries with low institutional quality have higher levels of public debt as they tend to borrow more (Waqas et al. 2021; Megersa and Cassimon, 2015).

High levels of government debt stock have destructive effects on many macroeconomic indicators, such as leading to higher tax increases in the future, raising market interest rates, and preventing the efficient allocation of resources. Public debt can reduce private sector investment by reducing the private sector's access to physical and financial capital, and if public debt is used by governments in inefficient areas, it can lead to a contraction in public sector investment, causing an crowding-out* effect in the economy (Lau, 2019: 328). In addition, rising public debt can limit the capacity of governments to take countercyclical fiscal measures, leading to higher economic volatility, sovereign debt crises, banking or currency crises (Ma and Qamruzzaman, 2022). Unstable macroeconomic environment, weak institutional features and political uncertainty hinder the development and securitization of the domestic debt market (Guscina, 2008: 31). In countries with high levels of domestic borrowing and underdeveloped financial markets, the private sector may face financing constraints as credit rationing may occur as a result of rising interest rates and banks' preference for risk-free government bonds (Presbitero, 2012: 607). Moreover, Waqas et al. (2021) emphasize that a weak institutional quality indicates the presence of an unfavorable economic situation that increases public debt, while a high institutional quality can help improve financial market transparency and reduce public debt.

The problem of high public debt burden poses multifaceted risks for developing countries. In particular, the fragile economic structure of emerging market economies due to high inflation, real exchange rate volatility, and low economic and political stability further reduces their tolerance for the risks associated with borrowing and maintaining high debt levels. Institutional quality enhances countries' ability to cope with existing risks. On the other hand, since higher government efficiency implies better public policy, better public finances and a controlled fiscal deficit, the government efficiency index is expected to have a dampening effect on public debt.

In this paper, we test the hypothesis that government efficiency will reduce public debt in emerging market economies. To this end, this study analyzes the impact of government effectiveness on total public debt burden in 20 emerging market economies for the period 2002-2020 using unit root tests and panel cointegration tests that take into account cross-sectional dependence. In the analysis of the study, CADF panel unit root test developed by Pesaran (2007), Westerlund-Edgerton (2007) panel cointegration test and Augmented Mean Group (AMG) estimator methods were used for long-run coefficient estimates. This study extends existing models with new variables, methods and country cases. In this manner, the objective of this study is to make a valuable contribution to the existing literature. What sets this study apart from others in the field is its examination of the impact of government effectiveness on the public debt burden, utilizing a unique combination of country samples and panel data analysis techniques. This sets it apart from previous works by Tarek and Ahmed (2017), Briceño and Perote (2020), Nguyen and Luong (2021), Nguyen and Nguyen (2022) and Waqas et al. (2021).

The study consists of four parts: The first section presents the introduction and the empirical literature. The second section describes the methodology and empirical framework. The third section presents the empirical results. Finally, the fourth section concludes the study with a conclusion, discussion and policy recommendations.

2. EMPIRICAL LITERATURE

There are many indicators of institutional quality in the literature. Six governance indicators classified by the World Bank Governance Indicator (WGI) are predominantly preferred. Among these indicators, government effectiveness comprehends the quality of public services, the degree of independence from political pressures,

* Conversely, it is worth highlighting divergent viewpoints within the literature, suggesting that public expenditures and public debts may not crowd out private investments; in fact, they may potentially stimulate private investment (crowd-in). Furthermore, in this approach, the pivotal role assigned to fiscal discipline is subject to criticism. For comprehensive insights into these perspectives, please refer to [Yavuz (2005); Günaydın (2006); Sánchez-Juárez and García-Almada (2016) and Avdimetaj vd. (2021)].

the quality of policy formulation and implementation, and perceptions of the credibility of the government's commitment to these policies (Kaufmann et al., 2010: 3). In the literature, studies on institutional quality indicators basically focus on two points. First, the impact of institutional quality indicators on various parameters, particularly economic growth, has been investigated. The second is studies that investigate the determinants of institutional quality. It is observed that there is a limited number of studies investigating the relationship between institutional quality and public debt. The first part of this section presents studies that investigate the relationship between institutional quality indicators and public debt.

Asiedu (2003) presented a model linking debt relief to the quality of institutions. According to this study, he emphasized that Heavily Indebted Poor Countries (HIPC) have much weaker institutions than other developing countries and concluded that these countries need to reach a minimum institutional quality to benefit from debt relief. Presbitero (2008) examined 114 low- and middle-income developing countries using the System Generalized Method of Moments (SYS-GMM) for the period 1980-2004. The author investigated whether institutions and policy implementation affect the relationship between external debt and growth. In the study, it is predicted that debt relief will stimulate economic growth in countries with strong institutions and policies. Guscina (2008) analyzed the role of macroeconomic, political and institutional factors in determining the structure of public domestic debt. In this study, he used fixed effects, difference-on-difference, OLS and censored Tobit estimations for the period 1980-2005 in 19 emerging market economies. On the other hand, the author based the institutional factor indicators on the International Country Risk Guide (ICRG) database and used bureaucracy quality and political risk rating indicators. Finally, the study concludes that an unstable macroeconomic environment, low quality institutions and an uncertain political climate hinder the development of the domestic debt market. Heylen et al. (2013) analyzed the evolution of public debt burden during and after the fiscal consolidations implemented in OECD countries between 1981 and 2008. The authors find that the contribution of consolidation programs in reducing the debt ratio increases when governments are more efficient. Tarek and Ahmed (2017) analyzed the impact of governance on public debt accumulation in 17 Middle East and North Africa (MENA) countries for the period 1996-2015 using fixed-effects and random effects methods. They conclude that three of the governance indicators (political stability - absence of violence, regulatory quality and rule of law) are negatively related to debt to GDP ratio. However, the other three governance indicators, namely control of corruption, government effectiveness and accountability, are positively related to the debt-to-GDP ratio. The authors conclude that poor governance leads to higher public debt accumulation. Butkus and Seputiene (2018) investigated whether the debt threshold level depends on government efficiency and trade balance for 152 countries in the 1996-2016 period using the SYS-GMM, ordinary least squares estimator (OLS) and Least squares dummy variable (LSDV) estimation methods. In the study, they found that the government effectiveness indicator is determinant in the debt threshold level. Briceño and Perote (2020) examined the impact of financial, social and institutional factors on the development of public debt in 19 countries in the Eurozone for the period 1999-2018 using two-stage system GMM methods. The authors conclude that government efficiency reduces public debt. Waqas et al. (2021) investigated the relationship between institutional quality indicators and public debt for Pakistan between 1996-2018 using ordinary least squares, quantile regression and robust regression methods. The empirical findings of the study show that indicators of voice and accountability, regulatory quality and control of corruption increase public debt, while indicators of political stability, government effectiveness and regulatory quality have a decreasing effect on public debt. Nguyen and Luong (2021) investigated the impact of fiscal policies and institutional quality on public debt in 27 transition countries for the period 2000-2018 and concluded that government effectiveness positively affects public debt. In addition, Nguyen and Nguyen (2022) investigated the impact of the informal economy and institutional quality on public debt for 19 emerging market economies in the 2002-2017 period. The study finds no effect of political stability and government effectiveness on public debt. Investigating the determinants of institutional quality, Ma and Qamruzzaman (2022) examined the impact

of public debt, economic policy uncertainty and government expenditures on institutional quality in BRIC countries between 1990-2020 using ARDL, NARDL and Fourier Toda-Yamamoto causality tests. The author concluded that in the long run, public debt and uncertain economic policies negatively affect institutional quality, while government expenditures positively affect institutional quality.

Some of the studies investigating the impact of institutional quality indicators on various macroeconomic factors are as follows. Woo (2003) analyzed the impact of a wide range of economic, sociopolitical and institutional factors on public deficits for 57 developed and developing countries in the 1970-1990 period. According to the findings of the study, the impact of sociopolitical polarization on public deficits is lower in countries with better institutions. Sani et al. (2019) investigated the impact of public debt and institutional quality on economic growth for 46 sub-Saharan African countries in the 2000-2014 period using the GMM approach. They found that the indicators with the strongest impact on reducing the negative impact of public debt on economic growth are government effectiveness, control of corruption and regulatory quality. Kasım et al. (2021) analyzed the impact of institutional quality and macroeconomic factors on financial development with linear dynamic panel data methods for the period 1995-2018 in 56 countries of the Organization of Islamic Cooperation. In the study where corruption index and economic freedom index were taken into account as determinants of institutional quality, they found that institutional quality is effective on financial development. Kurt and Akbulut (2022) examined the role of good governance in the impact of budget balance on growth in Turkey and 27 European Union countries for the period 2006-2018 using panel data method. According to the findings obtained from the panel threshold method of the study, which was constructed by taking the arithmetic average of the six governance indicators of the WGI, they concluded that good governance and budget surpluses are determinants of economic growth. Farooq et al. (2023) investigated the impact of public debt and institutional quality on environmental degradation in the economies of the Organization of Islamic Cooperation between 1996 and 2018. The authors found that institutional quality has positive effects on the environment. Nawaz et al. (2014) examined the impact of institutions on economic growth in selected Asian economies for the period 1996-2012. Accordingly, they were concluded that institutions have a more positive impact on economic growth in Asian countries with higher levels of development.

3. EMPIRICAL ANALYSIS

a. DATA SET AND MODEL

For the empirical analysis, the study utilizes data from 20 emerging market countries covering the period 2002-2020*. This study uses data on gross government debt, government effectiveness index representing institutional quality, financial development index and general government consumption expenditures. In this context, the model used in this study is shown in equation (1).

$$\ln DEBT_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln IQGE_{it} + \alpha_2 \ln GS_{it-1} + \alpha_3 \ln FD_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Accordingly, $\ln DEBT_{it}$, is the public debt burden; $\ln IQGE_{it}$, is the government efficiency index representing institutional quality; $\ln GS_{it-1}$, is the general government consumption expenditure** in the previous period; $\ln FD_{it}$, is the financial development index; and ε_{it} , is the error term. The public debt burden may be denominated in either the domestic currency or foreign currencies that they are not authorized to issue. Consequently, the impact of institutional quality on the domestic and foreign public debt burdens might vary. Additionally, fluctuations in exchange rates can also influence foreign currency-denominated public debt.

* Emerging Market Countries: Argentina, Brazil, Chile, China, Colombia, Egypt, Hungary, India, Indonesia, Iran, Malaysia, Mexico, Philippines, Poland, Russia, Saudi Arabia, South Africa, Thailand, Turkey and the United Arab Emirates.

** Due to the intertemporal budget constraint, one-period-ahead value is included in the model in line with Barro (1979).

However, due to the challenge of obtaining data on this differentiation, these effects are currently classified as external factors in our analysis. Natural logarithms of all variables have been taken. Gross government debt and financial development indicators are obtained from the IMF database, the government efficiency index (percentile rank)* representing institutional quality is obtained from the WGI, and general government consumption expenditures are obtained from the World Bank database.

b. METHODOLOGY

The study utilizes linear panel data analysis techniques to determine the effect of institutional quality on public debt burden. Unlike the econometric techniques used in the literature on the relationship between public debt and institutional quality, methods that take into account horizontal cross-sectional dependence have been used. For this purpose, horizontal cross-section dependence across countries is investigated with the tests developed by Breusch-Pagan (1980), Pesaran (2004) and Pesaran et al. (2008) and the null hypothesis for each test is estimated the proposition "no cross-sectional dependence". Accordingly, Breusch-Pagan (1980) CD_{BP} test is valid when the cross-sectional dimension is fixed and the time dimension goes to infinity ($T \rightarrow \infty$); Pesaran (2004), CD_{LM1} test is valid when the time and cross-sectional dimension go to infinity ($N, T \rightarrow \infty$); Pesaran (2004), CD_{LM} test is valid when the time dimension is fixed and the cross-sectional dimension goes to infinity ($N \rightarrow \infty$). Finally, the $CDLM_{adj}$ test developed by Pesaran et al. (2008) is used. The CD_{BP} test, which is the corrected version of the test developed by Breusch and Pagan (1980), is biased when the group mean is zero but the individual means are different from zero. Pesaran et al. (2008) corrected this deviation by adding variance and mean to the test statistic.

The stationarity of the variables considered in the study is examined within the framework of Pesaran (2007), CIPS panel unit root test and CADF unit root test and is based on the test of the model (2).

$$\Delta y_{it} = a_i + b_i y_{it-1} + c_i \bar{y}_{t-1} + d_i \Delta \bar{y}_t + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

In Model (2), for the variable to be tested for unit root $\bar{y}_t$, is the cross-sectional mean; ($\bar{y}_{t-1}, \bar{y}_{t-2}, \dots$) is the lagged values of the cross-sectional mean, and $\Delta \bar{y}_t$, is included in the regression model as a dummy (proxy) to take into account the cross-sectional dependence due to the general factor structure. In Pesaran's (2007) CADF panel unit root test, the null hypothesis tests the proposition that "each cross-section series forming the panel contains unit root" (Pesaran, 2007: 267-269). The coefficients b_i in Model (2) indicate CADF statistics. The obtained t-statistics are compared with the critical values presented by Pesaran (2007) to determine whether the series contains a unit root. To test whether the panel data set is stationary, the average of the CADF statistics is taken as in equation (3). The value obtained gives the cross-sectionally augmented IPS (Cross-sectionally augmented IPS-CIPS) test statistic.

$$CIPS = N^{-1} \sum_{i=1}^N CADF_i \sim N(0,1) \quad (3)$$

The CIPS values obtained from equation (3) are compared with the critical values given in Pesaran (2007) to test for stationarity.

* WGI: the governance indicator is measured in standard normal units ranging from -2.5 to 2.5 and in percentage ranking terms ranging from 0 (weak governance) to 100 (strong governance) across all countries worldwide. Percentile rank were used in this study.

The Delta test developed by Pesaran and Yagamata (2008) is used to determine whether the cointegration coefficients of the variables are homogeneous or heterogeneous. Accordingly, it is tested whether the slope coefficients β_i given in model (4) are valid-that is, homogeneous- for all horizontal cross-sections.

$$Y_{it} = \beta + \beta_i X'_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

In the Delta test, the null hypothesis tests the proposition “slope coefficients are homogeneous ($H_0: \beta_i = \beta$)”. For the delta test, two different tests have been developed for large samples ($\hat{\Delta}$ test) and small samples ($\hat{\Delta}_{adj}$ test), which are presented in equations (5) and (6), respectively (Pesaran and Yagamata (2008)).

$$\hat{\Delta} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}S - k}{2k} \right) \sim \chi^2_k \quad (5)$$

$$\hat{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}S - k}{v(T, k)} \right) \sim N(0,1) \quad (6)$$

In Equations (5) and (6), N is the number of horizontal cross-sections, S is the Swamy (1970) test statistic, k is the number of explanatory variables in the model and $v(T, k)$ is the standard error.

The long-run cointegration relationship between the variables is investigated with the Bootstrap Panel Cointegration test developed by Westerlund and Edgerton (2007). This test is based on the Lagrange Multiplier (LM) test developed by McCoskey and Kao (1998). In the first step of the cointegration test, the error terms (z_{it}) are obtained from the fully-adjusted FMOLS estimator of the cointegration model in equation (7).

$$y_{it} = \alpha_i + x'_{it}\beta_i + z_{it} \quad ; \quad z_{it} = u_{i,t} + v_{it} \quad (7)$$

In the second stage, the LM statistic is calculated as in equation (8):

$$LM_N^+ = \frac{1}{NT^2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{\omega}_i^{-2} S_{it}^2 \quad (8)$$

In (8), S_{it} , denotes the partial sum process of z_{it} obtained from the FMOLS estimator; $\hat{\omega}_i^2$, denotes the long-run variance of u_{it} conditional on Δx_{it} . The null hypothesis tests the proposition that "cointegration exists for all horizontal sections ($H_0: \sigma_i^2 = 0$)” (Westerlund and Edgerton, 2007:168-187). The LM test statistic shows a standard normal distribution when there is no horizontal cross-section dependence in the panel data set. When horizontal cross-section dependence is the most important feature of the panel data set, the LM test does not exhibit standard normal distribution. In such a case, Westerlund and Edgerton (2007) suggest using the critical values obtained from the "bootstrap" method in line with the Sieve approach.

In this study, the Augmented Mean Group (AMG) estimator developed by Bond and Eberhardt (2009), which takes into account the horizontal cross-sectional dependence of the long-run coefficients, is used. The

AMG estimator can also be used for series that become stationary when first order differences are taken. This estimator provides efficient results in cases where there is an endogeneity problem due to the error term. In addition, it provides individual coefficients for each cross-section when cointegration coefficients are heterogeneous, and it also provides panel coefficients when cointegration coefficients are homogeneous. Since the AMG estimator estimates the arithmetic mean of the individual cointegration coefficients by weighting them, it can provide better results than other estimators.

$$\Delta y_{it} = b' \Delta x_{it} + \sum_{t=2}^T c_t \Delta D_t + e_{it} \quad \rightarrow \hat{c}_t \equiv \hat{\mu}_t \quad (9)$$

$$y_{it} = \alpha_i + b' x_{it} + c_i t + d_i \hat{\mu}_t + e_{it} \quad \hat{b}_{AMG} = N^{-1} \sum_i b_i \quad (10)$$

The obtained dummy coefficients are used as independent variables in the model in equation (10) to include cross-sectional dependencies. Finally, the coefficients of the AMG estimator are calculated by taking the weighted average of the estimated coefficients for each cross-section.

4. EMPIRICAL FINDINGS

For the 20 emerging market economies included in the analysis, the presence of horizontal cross-section dependence in the variables and the model used in the study within the framework of model (1) is investigated and the results are presented in Table 1. According to the findings, although there is no consistency in the variables and tests, the null hypothesis "there is no horizontal cross-section dependence" is statistically rejected at the 1% level in all four tests used for the model. In this case, we can state that there is horizontal cross-section dependence in all variables and the model. Therefore, it would be more appropriate to prefer tests that take into account horizontal cross-sectional dependence in both variables and the model in the following stages.

Table 1. Cross-Section Dependence Test Results

	CD_{BP}	CD_{LM1}	CD_{LM}	CD_{adj}
$\ln DEBT_{it}$	440.415 (0.000)***	12.846 (0.000)***	1.655 (0.049)**	-1.702 (0.956)
$\ln IQGE_{it}$	368.440 (0.000)***	9.154 (0.000)***	-2.310 (0.010)**	-2.165 (0.985)
$\ln GS_{it-1}$	306.884 (0.000)***	5.996 (0.000)***	0.088 (0.465)	-2.932 (0.998)
$\ln FD_{it}$	262.378 (0.000)***	3.713 (0.000)***	-1.104 (0.135)	7.538 (0.000)***
Model	747.695 (0.000)***	28.609 (0.000)***	12.716 (0.000)***	13.789 (0.000)***

Note: Values in parentheses indicate probability values. ***, ** and * denote 1%, 5% and 10% significance levels, respectively.

In this study, the CIPS (CADF) panel unit root test developed by Pesaran (2007), which takes into account horizontal cross-section dependence, was used to examine the stationarity properties of the variables and the results of the model with constant are summarized in Table 2. According to the test results, all variables used in the study become stationary when first difference is taken.

Table 2. CIPS Unit Root Test Results

	<i>Level</i>	<i>Difference</i>
$\ln DEBT_{it}$	-1.569	-2.810***
$\ln IQGE_{it}$	-1.543	-4.438***
$\ln GS_{it-1}$	-1.791	-3.466***
$\ln FD_{it}$	-2.044	-4.765***

Note: Lag lengths are taken as maximum 4. ***, ** and * denote 1%, 5% and 10% significance levels, respectively. Critical values for CIPS test: -2.10, -2.21 and -2.40 for 1%, 5% and 10% significance levels, respectively.

The homogeneity of cointegration coefficients in the study is investigated by Delta test and the findings are presented in Table 3. According to the probability values of the test statistics obtained for both large samples ($\hat{\Delta}$ test) and small samples ($\hat{\Delta}_{adj}$ test) for emerging market economies, the null hypothesis "slope coefficients are homogeneous" cannot be rejected. Accordingly, it is concluded that the cointegration coefficients are homogeneous, which implies that interpretations can be made for the entire panel.

Table 3. Delta Test Results

$\hat{\Delta}$	$\hat{\Delta}_{adj}$
-2.642 (0.996)	-3.051 (0.999)

Note: The values in parentheses are probability values of the test statistic.

The long-run cointegration relationship between the variables in the model is investigated with the Westerlund-Edgerton Panel Cointegration test since there is horizontal cross-sectional dependence and the variables become stationary when they are differenced at first order. Since there is horizontal cross-sectional dependence among the emerging market countries forming the panel, critical values obtained from the bootstrap method are used. The results obtained in this framework are given in Table 4 and the null hypothesis "there is cointegration for all horizontal cross-sections" could not be rejected. Accordingly, it is concluded that there is a long-run relationship between the variables.

Table 4. Westerlund-Edgerton (2007) Panel Cointegration Test

	<i>Emerging Market Countries</i>
LM_N^+	5.442 (0.993)

Note: The numbers in parentheses indicate the probability values obtained from the bootstrap distribution and the reported probability values are obtained from the bootstrap distribution with 10000 replications.

After estimating the cointegration relationship between the variables, the results obtained from the AMG estimator used to estimate the coefficients in Model 1 are presented in Table 5.

Table 5. AMG Estimation Results

	<i>Emerging Market Countries</i>
$\ln IQE_{it}$	-0.409** [0.207]
$\ln GS_{it-1}$	0.619* [0.356]
$\ln FD_{it}$	-0.029 [0.325]
Constant Term	3.672*** [1.139]
RMSE	0.174
Wald χ^2	6.26 (0.010)

Note: ***, ** and * denote 1%, 5% and 10% significance levels, respectively. Values in square brackets are standard errors and values in parentheses are probability values. RMSE; Root Mean Squared Error.

According to the findings, the effect of institutional quality on the public debt is negative in the countries analyzed. Therefore, a 1% increase in the institutional quality index decreases public debt by 0.409%. Government expenditures in the previous period have a positive effect on public debt. Accordingly, a 1% increase in government expenditures in the previous period increases public debt by 0.619%. Since the effect of the financial development index on public debt is statistically insignificant, we can state that the financial development index does not affect public debt in the countries we consider.

Table 6. AMG Estimation Results by Countries

	$\ln IQE_{it}$	$\ln GS_{it-1}$	$\ln FD_{it}$	Constant Term
Argentina	0.079 [0.359]	-1.222*** [0.201]	0.181 [0.419]	7.680*** [1.680]
Brazil	-0.197*** [1.340]	0.796** [0.324]	0.140* [0.077]	2.847*** [1.010]
Chile	-1.178 [1.340]	5.369*** [0.499]	-1.290 [0.928]	-6.891 [6.494]
China	-0.166 [0.401]	0.075 [0.637]	1.750*** [0.299]	5.321** [2.692]
Colombia	-0.470** [0.224]	1.766*** [0.502]	1.133*** [0.163]	2.137 [1.492]
Egypt	-0.240*** [0.088]	0.656*** [0.105]	0.115 [0.118]	4.000*** [0.507]
Hungary	-1.068 [0.850]	-1.140 [0.732]	0.440 [0.270]	12.602*** [2.405]
India	-0.468* [0.244]	-0.237 [0.402]	0.583* [0.326]	7.286*** [1.529]
Indonesia	-0.287 [0.404]	-1.804*** [0.684]	-0.189 [0.560]	8.425*** [2.093]
Iran	0.555** [0.216]	1.078** [0.477]	0.019 [0.461]	-1.120 [1.438]
Malaysia	-0.998** [0.426]	0.554** [0.263]	1.849*** [0.255]	7.775*** [2.189]
Mexico	0.065 [0.212]	0.892*** [0.328]	0.677** [0.291]	2.185** [0.939]

Philippines	0.419 [0.713]	-0.303 [0.848]	-2.729*** [1.005]	-0.006 [3.975]
Poland	0.396 [0.426]	1.252 [0.966]	0.476** [0.194]	-0.972 [3.509]
Russian Federation	-0.997** [0.403]	-0.305 [1.010]	-2.543*** [0.746]	5.728 [3.501]
Saudi Arabia	-3.359** [1.682]	1.175 [1.588]	-1.749 [1.799]	11.552 [8.851]
South Africa	-1.096** [0.545]	2.762*** [0.350]	-0.338 [0.362]	0.087 [2.640]
Thailand	-0.242 [0.431]	-1.099 [0.726]	0.882 [0.588]	8.180*** [2.478]
Türkiye	-0.106 [0.752]	0.686 [0.613]	-2.411 [0.403]	0.498 [2.962]
United Arab Emirates	1.174 [3.724]	1.428 [1.238]	2.417 [1.580]	-3.879 [15.462]

Note: ***, ** and * denote 1%, 5% and 10% significance levels, respectively. Values in square brackets denote standard errors.

When we look at the individual country results presented in Table 6, the institutional quality index negatively affects public debt in Brazil, Colombia, Egypt, India, Malaysia, Russia, Saudi Arabia, South Africa and Thailand. Our findings are similar to the empirical results of Briceño and Perote (2020) and Waqas et al. (2021). In Argentina, Chile, China, Hungary, Indonesia, Mexico, the Philippines, Poland, Thailand, Turkey and the United Arab Emirates, the institutional quality index has no effect on public debt. This finding supports the study of Nguyen and Nguyen (2022). In Iran, contrary to the panel results, increases in the institutional quality index increase public debt. This result supports the results of Tarek and Ahmed (2017) and Nguyen and Luong (2021). The reason why individual country results differ is due to structural differences across countries as well as differences in institutional quality and governance practices.

5. CONCLUSION AND POLICY RECOMMENDATIONS

Emerging market economies are vulnerable to internal and external shocks due to numerous structural and chronic problems such as weak financial markets, low savings rates, high interest rates, external deficits, volatile exchange rates and fiscal deficits. Since the 1990s, the Mexican crisis, the Southeast Asian crisis, the Russian crisis, the Argentine crisis, the 2008 global financial crisis, the European debt crisis and most recently the Covid-19 pandemic crisis, which have had both regional and global impacts, have had an impact on many emerging market countries. The importance of sustainable debt levels in dealing with these crises has become more evident.

Strong and well-functioning institutions are at the forefront in formulating and implementing policies against structural and fiscal problems. Government efficiency, in this respect, ensures public fiscal discipline, public debt management, improved quality of public services, and confidence in the establishment and maintenance of independent public fiscal policies. Thus, increased government efficiency helps to create the necessary economic conditions for the multifaceted realization of public debt management, which helps to reduce public debt.

This study investigates the impact of government effectiveness, an indicator of institutional quality, on public debt burden for 20 emerging market countries in the 2002-2020 period. Empirical evidence has shown that higher government effectiveness reduces public debt in a number of emerging market economies. Our findings are similar to the empirical results of Briceño and Perote (2020) and Waqas et al. (2021). Indeed, higher

government effectiveness has contributed to lower public debt by improving the quality of public services and effective public debt management. In some other countries, no relationship was found between government effectiveness and public debt. This finding supports the study of Nguyen and Nguyen (2022). In Iran, the increase in government effectiveness increased public debt. This result supports the results of Tarek and Ahmed (2017) and Nguyen and Luong (2021). In addition, Nguyen and Luong (2021) attribute the increase in government effectiveness to the fact that increased government effectiveness requires more public expenditure to operate and monitor the system efficiently. Butkus and Seputiene (2018) emphasize that some efficient governments may be more willing to meet the needs of voters by financing public consumption expenditures with debt, and therefore, public debt may increase in efficient governments. The increase in government consumption expenditures, which is another independent variable, led to an increase in public debt in line with theoretical expectations. Financial development, on the other hand, has no statistically significant effect on public debt.

Our empirical results provide important policy implications for emerging market economies. To reduce the public debt burden, policymakers should emphasize policies that improve institutional quality and redirect public consumption expenditures to productive areas. To this end, government effectiveness should be enhanced, the quality of public services should be improved, effective fiscal policies should be established, and credibility should be established on the sustainability of these policies. In this way, policymakers can help increase the economy's resilience to domestic and external imbalances by improving government effectiveness.

REFERENCES

- Asiedu, E. (2003). Debt relief and institutional reform: a focus on Heavily Indebted Poor Countries. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 43(4), 614-626. Available at [https://doi.org/10.1016/S1062-9769\(03\)00038-3](https://doi.org/10.1016/S1062-9769(03)00038-3)
- Avdimetaj, K., Marmullaku, B., & Haziri, A. (2021). Impact of public investment through public debt on economic growth: empirical analysis in european countries in transition. *Transition Studies Review*, 28, 93-104.
- Barro, R. J. (1979). On the determination of the public debt. *Journal of Political Economy*, 87(5, Part 1), 940-971.
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Briceño, H. R., & Perote, J. (2020). Determinants of the public debt in the Eurozone and its sustainability amid the Covid-19 pandemic. *Sustainability*, 12(16), 6456. Available at <https://doi.org/10.3390/economies6040062>
- Butkus, M., & Seputiene, J. (2018). Growth effect of public debt: The role of government effectiveness and trade balance. *Economies*, 6(4), 62.
- De Pascale, G., & Scrocco, A. (2022). How Does Institutional Quality Shape the Impact of Public Debt on Economic Growth? A Threshold Panel Analysis Over Eu-28. Available at <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4145370>
- Eberhardt, M. & Bond, S. (2009). *Cross-section dependence in nonstationary panel models: A novel estimator*, <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/17692/>
- Farooq, F., Zaib, A., Faheem, M., & Gardezi, M. A. (2023). Public debt and environment degradation in OIC countries: the moderating role of institutional quality. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(19), 55354-55371.

- Guscina, A. (2008). Impact of macroeconomic, political, and institutional factors on the structure of government debt in emerging market countries. IMF Working Paper no. 08/205, Washington, DC, IMF. Available at doi:10.5089/9781451870633.001.
- Günaydın, İ. (2006). Türkiye’de kamu ve özel yatırımlar arasındaki ilişki: Ampirik bir analiz. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 177-195.
- Heylen, F., Hoebeeck, A. & Buyse, T. (2013), “Government efficiency, institutions, and the effects of fiscal consolidation on public debt”, *European Journal of Political Economy*, Vol. 31, pp. 40-59, Available at doi: 10.1016/j.ejpoleco.2013.03.001.
- Kasim, M., Özkul, G., & Çetin, D. (2021). Kurumsal Kalite Faktörlerinin Finansal Gelişmişlik Üzerindeki Etkisi: İslam İşbirliği Teşkilatı Ülkeleri Örneği. *Sosyoekonomi*, 29(50), 465-484.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2010). The worldwide governance indicators: Methodology and analytical issues (September 2010). World Bank Policy Research Working Paper (5430).
- Kurt, M., & Akbulut, H. (2022). Bütçe Dengesinin Büyüme Üzerindeki Etkisinde Yönetişimin Rolü: Panel Veri Analizi. *Sosyoekonomi*, 30(52), 455-472.
- Lau, S. Y., Tan, A. L., & Liew, C. Y. (2019). The asymmetric link between public debt and private investment in Malaysia. *Malaysian journal of economic studies*, 56(2), 327-342.
- Ma, R., & Qamruzzaman, M. (2022). Nexus between government debt, economic policy uncertainty, government spending, and governmental effectiveness in BRIC nations: Evidence for linear and nonlinear assessments. *Frontiers in Environmental Science*, 10, 952452.
- Megersa, K., & Cassimon, D. (2015). Public debt, economic growth, and public sector management in developing countries: Is there a link?. *Public Administration and Development*, 35(5), 329-346. Available at <https://doi.org/10.1002/pad.1733>
- Melecky, M. (2012). Formulation of public debt management strategies: An empirical study of possible drivers. *Economic systems*, 36(2), 218-234. Available at <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2011.08.001>
- Méon, P. G., & Sekkat, K. (2005). Does corruption grease or sand the wheels of growth?. *Public choice*, 122, 69-97.
- Nawaz, S., Iqbal, N., & Khan, M. A. (2014). The impact of institutional quality on economic growth: Panel evidence. *The Pakistan Development Review*, 15-31.
- Nguyen, T. A. N & Luong, T. T. H. (2021). Fiscal policy, institutional quality, and public debt: Evidence from transition countries. *Sustainability*, 13.19: 10706. Available at <https://doi.org/10.3390/su131910706>
- Nguyen, T. A. N., & Nguyen, K. M. (2022). The Shadow Economy, Institutional Quality and Public Debt: Evidence from Emerging and Developing Asian Economies. *Montenegrin Journal of Economics*, 18(1), 205-214.
- Nutassey, V. A., Nomlala, B. C., & Sibanda, M. (2023). Economic institutions, political institutions and public debt in Sub-Saharan Africa. *International Journal of Emerging Markets*.
- Pesaran, H. M. (2007). “A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence”. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H. (2004). *General diagnostic tests for cross section dependence in panels*, Available at <http://www.dspace.cam.ac.uk/bitstream/1810/446/1/cwpe0435.pdf>
- Pesaran, M. H. & Yagamata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.

- Pesaran, M. H., Ullah, A. & Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted LM test of error cross-section independence. *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
- Presbitero, A. (2008). The Debt-Growth Nexus in Poor Countries: A Reassessment. *Economics-The Open-Access, Open-Assessment E-Journal (2007-2020)*, 2, 1-28.
- Presbitero, A. F. (2012). Total public debt and growth in developing countries. *The European Journal of Development Research*, 24, 606-626. Available at doi: <https://doi.org/10.1057/ejdr.2011.62>
- Sani, A., Said, R., Ismail, N. W., & Mazlan, N. S. (2019). Public debt, institutional quality and economic growth in Sub-Saharan Africa. *Institutions and Economies*, 39-64.
- Sánchez-Juárez, I., & García-Almada, R. (2016). Public debt, public investment and economic growth in Mexico. *International Journal of Financial Studies*, 4, 1-14.
- Swamy, P. A. (1970). Efficient inference in a random coefficient regression model. *Econometrica*, 38(2), 311-323.
- Tarek, B. A., & Ahmed, Z. (2017). Institutional quality and public debt accumulation: An empirical analysis. *International Economic Journal*, 31(3), 415-435.
- Waqas, M., Rasidah, M.R., Attia, A.U., & Chui, Z. O. (2021). Country-level institutional quality and public debt: Empirical evidence from Pakistan. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*. 8(4), 21-32. Available at doi:10.13106/JAFEB.2021.VOL8.NO4.0021
- Westerlund, J. & Edgerton, D. L. (2007). "A panel bootstrap cointegration test". *Economics Letters*, 97(3), 185-190.
- Woo, J. (2003). Economic, political, and institutional determinants of public deficits. *Journal of public economics*, 87(3-4), 387-426.
- Yavuz, N. (2005). Türkiye’de kamu harcamalarının özel sektör yatırım harcamalarını dışlama etkisinin testi (1980-2003). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 269-284.
- Çatışma Beyanı:** Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki bulunmamakta, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması olmamaktadır.
- Destek ve Teşekkür:** Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.
- Etik Kurul Kararı:** Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.
- Katkı Oranı:** Yazarlar makaleye eşit oranda katkıda bulunmuşlardır.

**HRİSTİYANLIKTAKİ İSA'NIN ÖLÜMÜ DOGMATİZMİNDEN GÖSTERİ (PERFORMANS)
SANATINA İZDÜŞÜMLER****Derya UZUN AYDIN*****ÖZET**

Sanat insanı, modern ve post modern süreçlere ilerlediği her evrede, sanatta farklılık yaratma girişimlerinde bulunmuştur. Bu bağlamda, günümüze kadar birbirinden farklı veya yakın birçok sanat üslupları oluşmuştur. Temayı farklı ya da daha görüntüsel bir kurguyla yansıtmaya çalışma düşüncesinden olsa gerek, ortaya çıkan bu üsluplardan birisi de “Gösteri Sanatı” diğer ismiyle “Performans Sanatı” olmuştur. Farklılığı yaratmada sınır tanımayan bu sanat üslubunda aşırılığa kaçan görüntüleriyle sanatçılar izleyenleriyle buluşmaktadır. Bu makalede belirli sanatçıların özellikle kanlı görüntüleri, çarmıh sahneleri bilinçli olarak seçilmiştir. Kurban ritüelleri de bunların en çarpıcı örneklerini oluşturmaktadır. Konularla ilgili yapılan araştırmalarda, karşımıza özellikle Viyana Aksiyonistleri ve özellikle sanatçı Hermann Nitsch çıkmıştır. Elbette, Gösteri Sanatı ile ilgili pek çok makale ya da tez çalışmaları yapılmıştır ancak biz bu çalışmaya diğerlerinden biraz daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaya çalışarak, bu gösterileri İsa'nın ölümü yani Hristiyanlık dini ile bağdaştırmaya gayret ettik.

Anahtar Kelimeler: Gösteri Sanatı, Performans, Hristiyanlık, İsa, Çarmıh.**REFLECTIONS FROM THE DOGMA OF JESUS' DEATH TO PERFORMANCE ART IN
CHRISTIANITY****ABSTRACT**

Throughout history, artists have consistently strived to create uniqueness in art as they progressed through modern and postmodern eras. As a result, various artistic styles, both distinct and closely related, have emerged over time. Among these styles, one that stands out is “Performance Art”, also known as “Performative Art”. In this art form, artists push boundaries, often presenting extreme visual elements to engage with their audience. This article specifically explores the deliberate selection of graphic and crucifixion scenes by certain artists, particularly those depicting bloody images. Ritual sacrifices also serve as striking examples in this context. In the course of researching these subjects, Vienna Actionists, and in particular, artist Hermann Nitsch, have been prominently featured. While there have been numerous articles and theses on Performance Art, this study offers a unique perspective by attempting to relate these performances to the death of Jesus and the Christian religion.

Keywords: Performance Art, Performative Art, Christianity, Jesus, Crucifixion.**1. GİRİŞ**

İnsanlık, tarih boyunca kendi bedenini tanıyarak onu istediği şekilde kullanmayı öğrenmiştir. Hatta bu durum, sanatsal üsluplara etki edecek durumlara kadar ulaşmıştır. Bu şekilde oluşan “Beden Sanatı” olarak da adlandırabileceğimiz bir üsluba dönüşmüştür. İkel dünyadan günümüze insan bedenini kullanırken, sanatsal boyamalar yapılmış ve en bilinen haliyle bugünkü dövme sanatı da ortaya çıkmıştır. Günümüz insanı dışında bu tür yansımalar, bugün dahi ikel kabilelerde de varlığını sürdürmekte, neticede ortaya kültürel ayrışmalar ve yöresel ifadelerle toplumu tanıtıcı roller gözlenmektedir (Gröning, 1997).

Bedeni kullanmak, sanatsal üsluplar içerisinde önemli yer teşkil eden Gösteri Sanatı veya Performans Sanatı denilen en yaygın üslubu ortaya çıkarmıştır denilebilir. Özellikle tarihsel evresi 1920'lere kadar inen bu sanat üslubu, aslında disiplinler arası olmasıyla dikkat çekicidir. Çünkü bu üslupta, müzikten, dansa, tiyatrodan video sanatına kadar pek çok sanat dalını görmek mümkündür (Web 1). Üslup, Ahu Antmen'e göre, tiyatroya yakın olması sebebiyle ifadelerde karışıklıklar ve tartışmalar oluşturmaktadır (Antmen, 2010: 219).

* Doç. Dr. Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Batman, derya.uzunaydin@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8063-2144

Gösteri Sanatı, genel tanımıyla kişileri izleyicisiyle buluşturan, mekânı ve zamanı belirlenerek düzenlenen, sanatçının gösterisini gerçekleştirdiği, bedenini kullandığı eylemsel bir üsluptur.

Artık resim canlanmış, adeta çerçevesinden fırlamış, seyircisiyle bizzat buluşmuştur (Yılmaz, 2012: 257–272). Bu üslupta üç önemli özellik unutulmamalıdır: Bedenini kullanarak eylemlerini gerçekleştiren sanatçı ya da sanatçılar, sanatçının rol aldığı mekân ve her yönüyle izleyiciyi bu oyuna dahil etmek amacıyla sanatçı-izleyici birlikteliği... (Feral, and Lyons, 1982: 171).

Gösteri sanatında, burada anlatılacağı üzere özellikle kanlı sahneler, kurban ritüelleri ve şiddet içeren görünümeler bilinçli olarak tercih edilmişlerdir. Performanslarını özellikle bu yönde gerçekleştiren sanatçıları, Hristiyanlık dini ile bağdaştırmaya çalıştığımızda, ister istemez karşımıza çıkan ilk isim Hermann Nitsch ve onun da yer aldığı bir grup olan “Viyana Aksiyoncuları” olmuştur. Grubun üyeleri arasında Otto Mühl, Günter Brus, Heinz Cibulka, Rudolf Schwarzkogler gibi başka sanatçılar da yer alır. Sanatçıların eylemleri neticesinde, karşımıza şiddetin ve kanın en yoğun gösterildiği ve kullanıldığı aksiyonlar çıkmaktadır. İzleyiciler bu gösterileri izlerken adeta kendinden geçer, sarsılır, kimi zaman tiksinti duyar. Sanatçılar ise bunları yaparken duyarsızlaşmış günümüz insanını, ölüm ve yaşam arasındaki ince çizgiye davet etmek, şiddet dolu dünyada insanlara kendilerini sorgulatmak ve bir noktada onları arındırmak gibi unsurları amaç edinmişlerdir (Scheff, 1979: 47). Bununla birlikte, en önemli göstergelerden birisi de din olgusudur. İşte bu noktada amacımız olan bizlere en iyi şekilde aktaran Viyana Grubu ile karşılaşmış ve Aksiyonistler gerçekleştirdikleri gösterilerle kendilerini çarmıha gerilmiş İsa ile bir tutmuşlar ve İsa’nın kendini kurban etmesi gibi sıklıkla kurban ritüelleri gerçekleştirmişlerdir. Böylelikle, çarmıhtaki İsa’nın çektiği acı ve işkenceler izleyenlere de aksettirilmiş olur. Bu durum, İsa’nın toplumun bir şekilde arınmasını sağlamak olgusundan yola çıkarak insanların suç ve günahlardan arınarak kendi ile de yüzleşmesini sağlamaktadır.

Viyana Aksiyonistleri kanlı ritüellerinde sıklıkla kurban edilen hayvanlar da kullanırlar. Hayvanlar vahşice katlediliyor, parçalanıyor, ortalık kan gölüne dönüyordur. Bu kanları ile gösteri sanatçısı kendini de boyar. Bunlar içerisinde yine İsa’ya gönderme yaparcasına (İsa iyi çoban)-kuzular (kimi zaman danalar) da bir şekilde çarmıha gerilir. Sanatçılar da bu bağlamda çarmıhtaymış izlenimi yaratırlar. Yine çarmıhla bağlantılı olarak çiviler de kullanılır. Bunu sanatçı Nitsch, kutsal olana göndermeler yaptığını dile getirerek, Hristiyanlığın bu dogmatizminden yararlandığından bizzat bahsederek onaylamaktadır (Emre, 2015: 14-19).

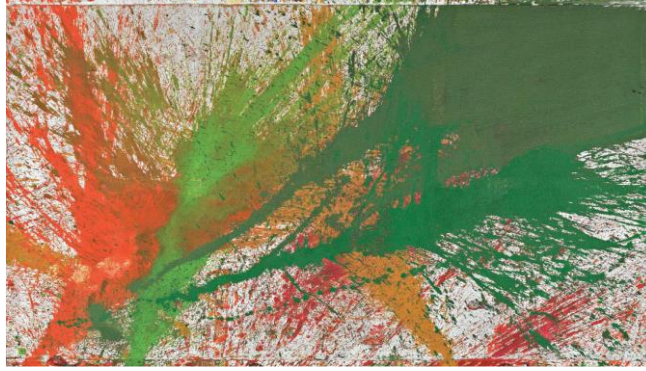
Ritüeller toplumların dinsel yönüyle alakalı olup, onları anlamamızı sağlar. Ritüellerde dini ayinler başta gelmekte, bununla birlikte bir takım aykırı unsurlar da (aşırı sarhoşluk, cinsellik gibi) kullanılmaktadır. Ritüeller kısaca toplumun gerçekleştirdikleri diğer performanslar olup, bir çeşit eylemsel olgulardır (Alver, 2010: 199-210). İnsanların ya da hayvanların Tanrı adına öldürülmesi kurban etme ritüeli ile özdeşleşmiştir. Bu durum pagan dünyadan semavi dinlere kadar süregelen bir olaydır. Özellikle Yahudi dini ile Müslümanlıkta emir telakki edilmiştir. Aslında kurban etmenin altında yatan düşünce çoğunluk Tanrı’yı memnun etmektir ya da onun gazabına uğramamaktır. Bu kanlı ritüeller, Hristiyanlıkla anlamını yitirmiştir. Çünkü, İsa Peygamber kendini insanlık adına kurban etmiş ve bu duruma son vermiştir (Karaoğlan, 2007: 134). Ancak performans sanatçıları, ritüelleri Hristiyanlık içeriğiyle devam ettirmişlerdir. Tabii bunda pagan dünyadan etkiler, mistisizm olgusu ve insanların yaşadığı savaşların olduğu bir topluma göndermeler de yok değildir.

2. YÖNTEM

Çalışmamızın ana temasına ulaşmak için, öncelikle Performans yani Gösteri Sanatı ile kaynaklar araştırılmış ve bunlar içerisinde başlığımıza uygun gösteriler ve sanatçılar ayrıştırılarak makalemize konu olmuşlardır. Çalışma kapsamında gösteri sanatının disiplinler arası bir alana uygun olması, bizleri web sitelerine de yönlendirmek durumunda bırakmıştır. Çünkü, bu üslup belli bir mekânda ve belli bir zamanda izleyeni ile buluşurken, performanslar aynı zamanda video ya da fotoğraflarla ölümsüzleştirilmeye çalışılmıştır.

3. BULGULAR

Viyanalı sanatçı Hermann Nitsch, Gösteri Sanatının ve dolayısıyla da Viyana Aksiyoncularının başında gelen ilk isim olarak tanınmaktadır. Yaptığı resim çalışmaları dışında özellikle gösteri sanatındaki sınırları zorlayan hatta yıkan performansları onu önemli kılmaktadır. Bir mekânda kurban ritüelleri bağlamındaki kesilmiş hayvanlar ve ortalığı kan gölüne bürüten tiksinti verici görüntüler, diğer sanatçılara da örnek teşkil etmektedir. Bu durumu kendi resimlerine de aktararak, çerçeve içinde performatif görüntü yaratmaktadır (R.1) (Ayteş, 2014: 142-143).

R.1: Hermann Nitsch “İsimsiz” çalışması, 1938, tuval üzeri akrilik, 2006 İstanbul Modern Sanat Müzesi

Sanatçının, ‘Orgien Mysterian Theater’ (Gizemli Alem Tiyatrosu) adlı performatif tiyatrosu, müzikle de birleşmekte hatta medya ve video sanatıyla da ilişkilendirilmektedir (Fischer-Lichte, 2016: 25).

Bu kurulan gösteri grubuyla, sanatçının bizzat İsa’nın kuzusuyla özdeşleşen kuzuların kanına bürünmekte ve hayvanlar asılmakta hatta bağırsakları dışarı çıkarılmaktadır. Gerçek kan kullandığını hatırlatmak gereklidir. Kimi zaman buna boya da eşlik eder (Yılmaz, 2006: 267-268). Bu tiyatronun kurulmasıyla dinsel olgulara vurgu yapılırken amaç kurban olayını sorgulatabilmektir. Elbet burada, din ve şiddet arasında kurulan bağ da unutulmamalıdır. Nitsch, gösterilerinde Hıristiyan Katoliklerin ve mistik geleneklerin kökenlerine inmektedir. İsa’nın çarmıhtaki ölümü ile verdiği kefare, onun çalışmalarıyla yeniden canlanmaktadır. Böylelikle teknolojinin ortaya koyduğu duyarsız insanın, ağır sahnelemeler ile kendilerini yeniden sorgulamalarını ve bir şekilde arınmalarını sağlamayı amaçlamıştır (Durkheim, 1988; Web 2). Onun gösterileri ile İsa, Hristiyanlık dogmatizminden insanlara mesajlar vermektedir. İsa peygamber de günahkârlar adına kendini feda etmiştir. Hristiyanlığı yaymak isteyen İsa cezalandırılır ve çarmıha gerilmesi kararlaştırılır. Tüm zulümlere katlanır. Çarmıha gerileceği Golgata Tepesine kadar kendi çarmıhını sırtında taşır. Başına dikenli taç geçirilir. Çarmıha el ve ayaklarından çivilenir ve böğründen birkaç kez -öldü mü diye- hançerlenir (Gélis,2008: 19; 94-95).

Scott Indrisek, 77 yaşındaki oyuncuyla New York’taki Marc Straus Gallery’deki solosunda bir röportaj gerçekleştirmiştir. Burada sanatçı soruları cevaplarırken şunları aktarmıştır: “Kırmızı benim için çok önemli. Yahudilik ve antik ritüellerdeki kesim-kurban olaylarına ilgim büyüktü. Bu da kırmızıyı kullanmamda kolaylık sağladı; kan ve boya... kurutulmuş hayvan kanı (mezbahalardan satın alınır ve mezbahalarda kullanılan hayvanları öldürmez.)”

“Dionysos performans gösterileri de kurban dışında seks ve kozmik dünyayla ilgiliydi; din, şarap ve çarmıha gerilmeler...”

Yaptığı işin hayvanlara karşı acımasız olduğu yönündeki hararetli iddialara rağmen, Nitsch onları sevdiği konusunda ısrar eder. Dört ayaklı arkadaşları, performanslarında kullandığı leşlerin kasabından geldiğini de belirtir.

Hermann Nitsch; 77 yaşındaki Avusturyalı bir saldırganın tüm sanatında, aynı anda her şeyin bileşik hissi. Varlık, kendi başına: eylem (Indrisek, 2015: 1-15; Web 3).

Bir başka görüşmede ise sanatçı şunları ifade etmiştir: “Bence, 19. yüzyılın sonunda birçok sanatçı rahip gibiydi. Bir rahip geleneksel olarak cemaat ve Tanrı arasında hareket ederdi. Ne zaman büyük bir sergi açsam, benzer şekilde orası da benim için her zaman kutsal bir oda oluyor” (Web 4).

Herman Nitsch’in ayrıca 1980’lerde gerçekleştirdiği "80. Eylem" performansı, yaşanan dönemin insanlar üzerinde bıraktığı izlenimlerden yola çıkarak kimlik araştırmaları yapmaktadır. Toplumsal kimlik araştırmaları ve siyasal göstergeler beden kullanılmasıyla aktarılmışlardır. Yine sanatçıya özgü kanlı eylemler, sanatçının gözlerinin bağlanmasıyla çarpmıha gerilmesi dikkat çekicidir (Şahmaran Can, 2018: 211-222).

Gösteri sanatı disiplinler arası bir yaklaşım olduğu için, sanatçının çarpmıh şeklinde nesnelere meydana getirdiği sahnelemeleri diğer tabirle enstalasyonları da önemlidir (R.2-R.8).

R.2: Nitsch, Painting Action, 2009. Photo: Daniel Feyerl.

R.3: Nitsch, Performans.

Resim Web 1

R.4: Nitsch, Performans Art.

Resim Web 2

R.5: Nitsch, Orgien Mysterien Tiyatrosu-1998.

(Emre, 2015: 17).

R.6: Nitsch, Orgien Mysterien Tiyatrosu, 122. Aksiyon.

Resim Web 3

R.7: Nitsch, 80. Eylem.

Resim Web 4

R.8: Nitsch, Enstalasyon Çalışması.

Resim Web 5

Bir diğer sanatçı Chris Burden ise, 1974'te Trans Fixed "Sabitlenen Geçiş veya Mıhlanmış" adını verdiği bir performans gerçekleştirmiştir. Bu gösterisinde sanatçı, California Venice'de Walkswagen marka bir

arabanın tamponu üzerine uzanmış ve resmen çarpmış ve gerilmiş halde kendisini arabaya ellerinden çivilemiştir (İsa çarpmışta olgusu). Bu gösteride, araba yaklaşık iki dakika çalıştırılmış ve ilerlemesi sağlanmıştır. Ardından da araç garajına geri bırakılmıştır (R.9) (Yılmaz, 2012: 272; Yılmaz, 2013: 12-26).

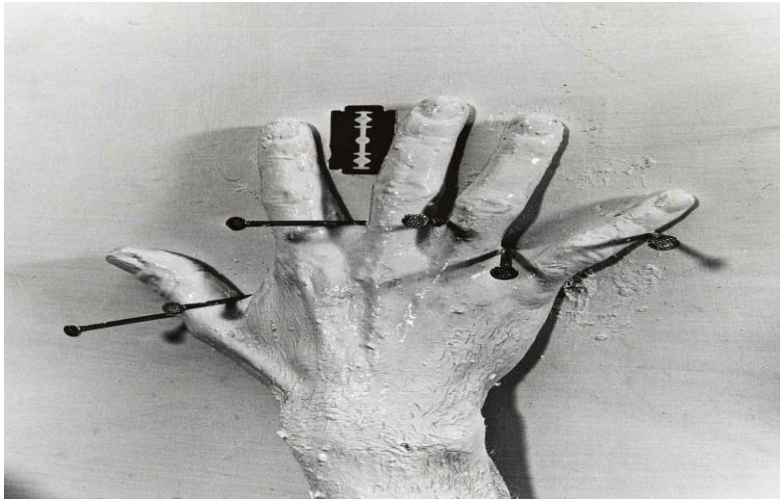

R.9: Burden, Trans Fixed “Sabitlenen Geçiş”.

Resim Web 6

Viyana Aksiyoncularından olan diğer sanatçı Günter Brus, aşırı radikalliği ile tanınmıştır. Resmen sado mazişter gibi kendine zarar vermektan hoşlanırcasına, bedenine gösteri sanatı adına zarar vererek acı çektirir. Yaralanmalar ve sakatlıklar devam eder. Realist eserlerinde de bunu hissetmek mümkündür. Saplantılıdır ve kışkırtıcı ruh hali vardır. 1970 yılında Münih'te gerçekleştirilen "Dayanıklılık Testi", Brus'un Aksiyonist vücut sanatının sonunu belirler. Bunu resimli şiir, saf şiirler ve saf çizimler izler. Radikalizm ve aşırılık onun grafik eserlerini de karakterize eder: şiir ve romantizmle bağlantılı yaralar, yaralanmalar ve sakatlıklar... Gerçeklik parçalarından oluşan eserler, ayrıntılarıyla rahatsız edici görünse de bir bütün olarak oldukça bireysel duyguları çağırıştırır ve saplantılı yoğunluklarıyla kışkırtıcıdır (Web 5).

Sanatçının en önemli performanslarından birisi, elleri arasında çivilerin ve jiletin yer aldığı ve İsa'nın elleri ve ayaklarından çivilenmesine dikkatleri çeken gösterisi olmuştur (R.10).

R.10: Brus, Performans.

Resim Web 7

Sanatçı Brus'da tıpkı diğer Viyanalı Aksiyonistleri gibi çarmıhtaki İsa ile kendilerini bütünleştiren sanatçılardan birisidir. Ayrıca çıplak asistanlarla gerçekleşen performanslarını da hatırlamak gerekir. Rudolf Schwarzkogler de oldukça yara almış ve hırpalanarak kendini kaybetmiş bir model kullanarak en çarpıcı performanslar sergileyen sanatçılardan bir diğeri olmuştur (Web 6). Çalışmada, Schwarzkogler'nin İsa ile bütünleştiği yapıtı "Body, Psyche and Taboo" ismini taşımaktadır (R.11).

R.11: Rudolf Schwarzkogler, Body, Psyche and Taboo.

Resim Web 8

Sanatçı Otto Mühl, Viyana Aksiyonisti olması itibarıyla eylemler gerçekleştirmekte, ayrıca çizimler, suluboyalar, filmler ve müzik ile ilgilenerek çalışmalarını bütünleştirmektedir.

Mühl çalışmalarında, performatif etkileri sergilediği resimleri ile daha fazla dikkat çeker. Özellikle İsa ve çarmıh dogmatizmini resimlerinde betimlediğini görmek mümkündür. Çarmıha gerilen İsa ve çilesi, bu resimlerden adeta dışarı fırlarcasına bir etki yaratmakta, sanatçının duyguları Hristiyanlığın bu dogmatizmiyle yoğunlaşmaktadır (R.12-R.13) (Kuspit, 2006: 146).

R.12: Otto Mühl, Çarmıha Gerilme.

Resim Web 9

R.13: Otto Muehl, Untitled.

Resim Web 10

Kübalı sanatçı Ana Mendiata, bedenini sanat için kullanan diğer bir sanatçıdır. Sanatçının ritüel olanla ilgisi çocukluğuna dayanır. Ayinler, Kızılderili tanrıça inanışları ile özellikle ABD’de gösteriler yapan sanatçı, “Body Tracks” ismiyle gerçekleştirdiği performansında bedenini kullanmıştır. Kana bulandırdığı kollarını bir duvara dönük olarak iki yana açılmış haliyle yukarı doğru açmış ve ardından aşağıya doğru kollarını bir iz bırakacak biçimde geriye çekerek, böylelikle duvarda bir kan izi bırakmayı başarmıştır. Sanatçının bu performansı gerçekleştirirken verdiği görüntüde, kolları iki yana açık haliyle İsa peygamberi akla getirmiyor değildir (R.14) (Web 2; Peterson, and Mathews, 2012: 307).

R.14: Mendiata, Body Tracks.

Resim Web 11

Sanatçı Hermann Nitsche ile performansları açısından yakınlık gösteren Gina Pane de Nitsche gibi sanatında oldukça radikaldir. O da eylemlerinde kanlı gösteri ile oldukça ses getirmektedir. Özellikle kendi vücuduna uyguladığı mazoşist tavırlar ise, izleyenlerin kanını donduracak niteliktedir. Jiletle kendini yaralamalar, vücudunu kullanarak kırdığı camlar ya da bardaklar ve ateş üzerinde yürümeler...

Sanatçının Azione Sentimentale “Duygusal Hareket” adını verdiği gösterisinde, Katolik içerikler kendine zarar vermekle birleşmiştir. Elinde tuttuğu ve dikenleri olan gül buketi, dikenli Taç’a bir gönderme olmalıdır. Gülün dikenlerini kendini yaralamak için kullanan sanatçı, performansında jiletten de yararlanır (R.15) (Ayteş, 2014: 154, 246-247).

R.15: Gina Pane, Azione Sentimentale.

Resim Web 12

Sanatçı Stelarc da performanslarında insan ve bedenin dayanma sınırlarını ölçmek istemektedir. Dolayısıyla sanatında teknoloji ile tıp biliminden fazlasıyla yararlanmıştır. Haziran 2009'da İstanbul'da bir üniversite salonunda gösteri yaptığı bilinen sanatçının, izleyenlerde bırakmak istediği izlenim istem dışı hareketlerin bir yansımasıdır. Çoğu deneyiminde doktorlardan da faydalanan Stelarc, insan biyolojisinin yetersizliğinden yola çıkıp insan olmanın sınırlarını zorlar, mükemmel olmanın da yollarını araştırır (Web 7). Sanatçının "Uzatılmış Beden" adlı gösterisi, kendisini vücuduna geçirdiği kancalardan faydalanarak boşlukta sallandırmak ya da asmak deneyiminden ibarettir. (Uçkan, 1998: 197-211). Bu durum ister istemez asılma, sallandırma gibi ilginç görünümüyle, İsa ile özdeşleştirme çabamızda bize yardımcı olabilmektedir. Neticede, vücudun yaralanması, acı çekme deneyimi ve asılma olguları bunu düşünmemize yardımcı kılar (R.16).

R.16: Stelarc, Uzatılmış Beden.

Resim Web 13

2. SONUÇ

“Gösteri Sanatı” diğer ismiyle “Performans Sanatı” zaman zaman aşırılığa kaçabilen görüntüleriyle sanatçıları, izleyicileriyle buluşturmaktadır. Buradaki çalışmamızda, özellikle bu sanatçıların aşırıya kaçanları ve ayrıca aşırıya kaçan çalışmaları bilinçli bir şekilde seçilmiştir.

Bu çalışmada gösteri sanatında İsa'nın çarmıha gerilmesi dogmatizmi ile ilintili olan sanatçılar ve performansları ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar neticesinde performans sanatçıları içinde bir grup oluşturan Viyana Aksiyonistleri ile karşılaşılmış ve grubun en önemli sanatçısı kabul edilebilecek Hermann Nitsch ve performatif gösterileri, çalışmamızın temellerinin oluşturulması noktasında fazlasıyla katkıda bulunmuşlardır.

Performans ya da Viyanalı sanatçıların, İsa ile ilgili ölümünü anımsatan her detay, birer kurban ritüeli olarak karşımıza çıkmış, bu durum da İsa peygamberin kendisini insanlık adına kurban etmesi söylemiyle bağdaştırılmıştır. Neticede grubun sanatçıları, kanlı eylemlerinde çoğunlukla gerçek kan (hayvan kanı) kullanmışlar ve genelde yine İsa ile özdeşleşmesi adına bir kuzu ya da az da olsa bir başka hayvanı paramparça edip, kanlarını kendi üzerlerine de sürerek izleyenleri şaşkınlığa hatta irrite edici bir duruma getiren görüntüler sunmuşlardır. Çalışmada ağırlık çarmıh, çarmıha gerilme sahneleri olmakla birlikte, haç şeklinde enstalasyonlara, yine İsa'nın ölümünde kullanılan çivilere rastlanılmış, sanatçılar kendilerini haça gerilmiş halde sunumlarını gerçekleştirmişlerdir. İlginç olan, çoğu sanatçının gösterilerinde, acımadan kendilerine zarar vermeleridir. Mazoşist eylemler çoğunlukla da bir tutuklanma ile son bulmuştur.

Kısaca performans sanatçıları, ritüelleri Hristiyanlık temasıyla ilişkilendirerek devam ettirmişlerdir. Tabii bunda pagan dünyadan etkiler, mistisizm olgusu ve insanların yaşadığı savaşların olduğu bir topluma göndermelerin de olmadığı yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sanatçılar şiddeti, sıradan hale getirmeyi ve insanların vahşetle karşı karşıya kalmasını bilinçlice istemektedir. Yaşam ve ölüm arasındaki kurulan bağ, İsa'nın ölümü üzerinden aktarılmaya çalışılır. Neticede Hristiyanlık inancına göre, o da kendini bir kuzu gibi insanlık uğruna kurban etmemiş midir? (Hristiyanlık dogmatizmi).

Fisher'in de (2020) dediği gibi, insan neden kendi sanatında başka biçimlere bürünmek ister? Çünkü insanoğlu hep kendini aşmak ve arınmak istemiş ve kendini başka olanla bir tutmaya çalışmıştır. Bunun için, din olgusu daima bir tercih nedeni olmuştur. Günümüzde de Batı dünyasındaki birçok performans sanatçısı, Hristiyanlığın bu dogmatizmini sorgulayarak kendi yollarını izleyenlerle bütünleştirip aydınlanmak ve arınmak istemişlerdir.

KAYNAKÇA

- Alver, K., (2010). Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi. *Sosyoloji Dergisi*, 3(21), s. 199-210.
- Antmen, A., (2010). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ayteş, E., (2014). Kavram ve Eylem Boyutuyla Performans Sanatı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim İş Bilim Dalı. Edirne.
- Durkheim, E., (1988). *Über soziale Arbeitsteilung*. Frankfurt.
- Emre, O., (2015). Tuvalden Fırlayan Performans Sanatçıları: Viyana Aksiyonistleri. *Görünüm Dergisi, Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1, s.14-19.
- Feral, J. and Lyons, T., (1982). Performance and Theatricality: The Subject Demystified. *Modern Drama*, 25, (1), s.171, University of Toronto Press.
- Fischer-Lichte, E., (2016). *Performatif Estetik* (Tufan Acil Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fisher, E., (2020). *Sanatın Gerekliği* (Cevat Çapan Çev.). Sözcükler Yayınları.
- Indrisek, S., (September 10, 2015). *Intensity is the Best Politics: Hermann Nitsch in New York* At Marc Straus. New York: Marc Straus Gallery.
- Jacques. G., (2008). *Beden, Kilise ve Kutsal. Bedenin Tarihi 1: Rönesans'tan Aydınlanma'ya* (Saadet Özen Çev.),

İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 17-82.

- Karaoğlan, H., (2007). Anadolu Türklerinde Kurban: Aleviler Örneği. *Dini Araştırmalar*, 9(27), s.133-150.
- Kuspit, D., (2006). Sanatın Sonu (Yasemin Tezgiden Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Peterson T.G. and Mathews, P., (2012). Sanat / Cinsiyet (Esin Soğancılar Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Scheff, T.J., (1979). Catharsis in Healing, Rituel and Drama. England: University of California Press.
- Şahmaran Can, G., (2018). Şiddet ve Sanatsal Yaratı. *JASSS, The Journal of Academic Social Science Studies*, 66, p. 211-222.
- Uçkan, Ö., (1998). Dosya: Performans. *Sanat Dünyamız*, 67, s. 197-211.
- Yılmaz, M., (2012). Tuvalden Sahneye fırlayan Şiddet, Sanatın Günceli Güncelin Sanatı. Ütopya Yayınları.
- Yılmaz, M., (2013). Bedenin Gösterisinde Yanılsamadan Gerçek Şiddete -Sanatta Kanlı İçselleştirmeler. *İdil*, 2(10), s 12-26.
- Web 1: Uçkan, Ö. (23.02.2014). "Silinen sınırlar, karışan diller: İnter-media / Performans sanatının dünü, bugünü, deneyimler...",<http://www.ozguruckan.com/kategori/sanat/22212/silinen-sinirlar-karisan-diller-intermedia-performans-sanatinin-dunu-bugunu-deneyimler> (Erişim Tarihi: 22.07.2023).
- Web 2: Antmen, A. (25 Kasım 2009). "Kurban performansı bize vız gelir!..". Radikal Gazetesi. <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ahu-antmen/kurban-performansi-bize-viz-gelir-966017/> (Erişim Tarihi: 22.07.2023).
- Web 3: Marc Straus Gallery. <https://news.artnet.com/art-world/hermann-nitsch-marc-straus-gallery-331267> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).
- Web 4: Hermann Nitsch. <http://uk.blouinartinfo.com/news/story/1233259/intensity-is-the-best-politics-hermann-nitsch-new-york> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).
- Web 5: Günter Brus. <https://www.ruberl.at/en/guenter-brus> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).
- Web 6: Uzunkaya, S. (4 Ocak 2013). Tiyatro Makinesi Üretimde, Body Art ve Performans. <http://tiyatromakinesi.blogspot.com> (Erişim Tarihi: 14.07.2023)
- Web7: Arkman, I. İstanbul'da Bir Cyborg!:Stelarc <http://www.kargamecmua.org/dergi/sayi/27/3638>: (Erişim Tarihi: 20.07.2023).

Resim Web Adresleri

Nitsch, Performans

Resim Web 1: <https://www.artforum.com/picks/hermann-nitsch-12184>: Artforum, BERLIN (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Nitsch, Performans Art

Resim Web 2: <https://www.dadablob.com/hermann-nitsch-performance-art/>(Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Nitsch, Das-Orgien-Mysterien-Theater-122-Aktion

Resim Web 3: <https://www.discogs.com/release/11490949-Hermann-Nitsch-Das-Orgien-Mysterien-Theater-122-Aktion> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Nitsch, 80. Eylem

Resim Web 4: http://www.artnet.com/artists/hermann-nitsch/80-aktion-_HdNRYmFH2WIGL6h6X-_GQ2 (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Nitsch, An installation

Resim Web 5: <http://www.thephotophore.com/hermann-nitsch-20th-painting-action-in-venice/>:(Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Burden, Trans Fixed (Sabitlenen Geçiş)

Resim Web 6: <https://en.wikipedia.org/wiki/Trans-Fixed> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Brus , Performance

Resim Web 7: <https://www.ruberl.at/en/guenter-brus> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Rudolf Schwarzkogler , Body, Psyche and Taboo,

Resim Web 8: <https://www.frieze.com/tags/rudolf-schwarzkogler> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Otto Mühl, "Çarmıha Gerilme"

Resim Web 9: <https://imkinsky.com/ergebnisse/100/196/2/56463> (Burgenland 1925- 2013 Portekiz)

Müzayede: Çağdaş Sanat (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Otto Muehl, Untitled, a photo

Resim Web 10: <https://tr.pinterest.com/pin/otto-muehl-untitled-1984-a-photo-on-flickrriver--196188127486810718/> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Mendiata, Body Tracks

Resim Web 11: <https://www.museoreinasofia.es/en/collection/artwork/untitled-blood-sign-2body-tracks> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Gina Pane, “Azione Sentimentale”

Resim Web 12: <https://www.moma.org/collection/works/190542> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Stelarc, Uzatılmış Beden

Resim Web 13: <http://www.kargamecmua.org/dergi/sayi/27/3638>:Irmak Arkman, “İstanbul’da Bir Cyborg! Stelarc”: (Erişim Tarihi: 20.07.2023).

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Bu çalışma etik kurul izninden muaftır.

Katkı Oranı: Çalışma tek yazarlıdır.

CIRCULAR MIGRATION EXPERIENCES OF THE ELDERLY TURKISH MIGRANTS IN BELGIUM: A QUALITATIVE ANALYSIS**Zeynep TEKİN BABUÇ*****ABSTRACT**

The Turkish migrants in Belgium is one of the largest migrant population in Belgium and Europe. For the Turkish community in Belgium, maintaining social and emotional ties with the homeland is still of great importance, and their life in Belgium is not completely disconnected from Turkey. On the contrary, most of the Turkish population in Belgium, especially elderly Turkish migrants, have a circular migration dynamic in which they spend almost half of the year in Turkey and the rest of the time in the country of immigration. This circular migration dynamic has some social and economic benefits for the first and second generation Turkish migrants in Belgium, who are mostly in their aging process nowadays. Besides these benefits, experiencing to be an elderly circular migrant between Belgium and Turkey may also cause some challenges. This study aims to explore the experiences of elderly Turkish migrants regarding being circular migrants. Consistent with the purpose of the study, 14 elderly Turkish migrants, who have a circular migration dynamic between Belgium and Turkey, participated in the study. The qualitative interviews of the study were carried out in the Emirdağ district of the Afyon province of Turkey, where the Turkish population migrated to Belgium in the 1960s reside heavily. The findings of the study show that, despite some challenges encountered, circular migration occurs as an effective strategy for the elderly Turkish migrants in Emirdağ in terms of benefiting the resources of both countries in the aging process.

Keywords: Turkish Migrants, Circular Migration, Elderly Migrant, Emirdağ, Belgium.

BELÇİKA'DAKİ YAŞLI TÜRK GÖÇMENLERİN DÖNGÜSEL GÖÇ DENEYİMLERİ: NİTEL BİR ANALİZ**ÖZET**

Belçika'daki Türk göçmenler, Belçika ve Avrupa'nın en büyük göçmen nüfuslarından biridir. Belçika'daki Türk toplumu için anavatanla olan sosyal ve duygusal bağların korunması hâlâ büyük önem taşımaktadır ve Belçika'daki yaşamları Türkiye'den tamamen kopmuş değildir. Aksine, Belçika'daki Türk nüfusunun büyük bir kısmı, özellikle de yaşlı Türk göçmenler, yılın neredeyse yarısını Türkiye'de, geri kalan kısmını da göç edilen ülkede geçirdikleri döngüsel bir göç dinamiğine sahiptir. Bu döngüsel göç dinamiğinin, günümüzde çoğunlukla yaşlanma sürecinde olan Belçika'daki birinci ve ikinci kuşak Türk göçmenler için bazı sosyal ve ekonomik faydaları bulunmaktadır. Bu faydaların yanı sıra, Belçika ve Türkiye arasında döngüsel göçmen olmayı deneyimlemek bazı zorluklara da yol açabilmektedir. Bu çalışma, Türk kökenli yaşlı göçmenlerin döngüsel bir göçmen olmaya ilişkin deneyimlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırmaya, çalışmanın amacına uygun olarak Belçika ile Türkiye arasında döngüsel göç dinamiği yaşayan 14 yaşlı Türk göçmen katılmıştır. Araştırmanın nitel görüşmeleri, 1960'lı yıllarda Belçika'ya göç eden Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı Afyon ilinin Emirdağ ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulguları, karşılaşılan bazı zorluklara rağmen, döngüsel göçün Emirdağ'daki yaşlı Türk göçmenler için yaşlanma sürecinde her iki ülkenin kaynaklarından yararlanma açısından etkili bir strateji olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Göçmenler, Döngüsel Göç, Yaşlı Göçmen, Emirdağ, Belçika

1. INTRODUCTION

After World War II, many European countries entered the process of post-war reconstruction which created the need for labor force that could not be met locally due to war losses. As a result, in the early 1960s, the first generation of Turkish immigrants migrated to Europe by bilateral agreements signed with Turkey to sustain the labor demand of European countries starting with Germany (Wets, 2006). Following similar agreements with Austria, Belgium, Netherlands, France, Sweden and Switzerland, Turkey had become one of the leading labor suppliers of European countries by 1970 (İçduygu, 2008). In the early 1970s, due to the oil shocks and economic recession, the immigration of non-EU guest workers was stopped (Maes, Wood & Neels, 2019). Also, the

* Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, zeyneptekinbabuc@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-2363-3236

economic crisis in the coal industry caused Turkish workers unemployed who mostly came to Belgium to work in mines. With the new restrictive immigration policy, those unemployed Turkish workers with no Flemish or French had to face challenges to adapt to socio-economical life (Maes et al., 2019). Despite these challenges, most of the Turkish migrants chose to stay in Belgium and also continued to increase their community there by family formation and reunification (Wets, 2006; Maes et al., 2019).

After 60 years since the signing of the bilateral agreements, the Turkish population in Belgium now constitutes one of the largest minority populations of Belgium and Europe (Lodewijckx 2007; as cited in Van Eechoud et al., 2017:2). However, despite their long migration history, there is a lot of doubt about the extent to which Turks are integrated into Belgian society (Wets, 2006). For the younger generations, it can be said that the socio-cultural integration has taken place more because of being educated and socialized in Belgium, and accordingly have the opportunity to actively participate in social, economic and political life of the host country. But, especially the first and second generation migrants, who are currently in their old age, have experienced sociocultural integration challenges, which are closely related to unknowing the local languages (Hava, 2018). The figures show that only 16% of immigrants of Turkish origin speak the official languages of Belgium and language proficiency is much lower in older age Turkish migrants (Vancluysen et al. 2008; as cited in Van Eechoud et al.,2017:2).

Language barrier and sociocultural integration challenges can be factors that make it difficult for migrants to adapt to the values, norms and sociocultural practices of the country of immigration and reinforce the need to maintain psychosocial ties with the country of origin. Preserving the social and emotional ties with the homeland is still very important for the Turkish society in Belgium, and their life in Belgium is not completely disconnected from Turkey. The need to preserve the social and emotional ties with Turkey can be seen in the everyday life practices of Turkish migrants in Belgium. They usually live in Turkish- populated neighborhoods which allows them to protect their native language, family and social ties and as well as their lifestyle they live in Turkey (Yaylacı, 2014). Establishing similar neighborhoods in Belgium as they have in Turkey may also reflect the desire of maintaining their ties with the homeland and preserve their culture and identity (Yaylacı, 2014).

In addition to maintaining a life and daily practices similar to Turkey in Belgium, an important factor that ensures continued ties with the homeland is that most of the Turkish migrants in Belgium have a tendency to spend half of the year in Turkey and the rest of the time in the host country (Baykara-Krumme, 2013). They prefer this circular migration to benefit from the health system and economic advantages of the two countries and also to maintain the social ties they already have in the country of origin and the ones they built in the host country (İçduygu, 2008). Circular migration is a form of mobility in which migrants regularly move between two or more geographies and are exposed to different practices in socio-cultural, economical and health systems (Bilecen & Tezcan-Güntekin, 2014). Circular migrants mostly live between two nation-states and organize their lives according to these different systems (İçduygu, 2008). The causes and benefits of circular migration may vary depending on the stage of the migrant's life. While at a young age and as an active member of the workforce, returning to the homeland can be a way of coping with the unemployment period; in midlife, the motive may be to build a house in the country of origin where you want to spend your retirement; and in old age, it may be to enjoy the social ties that exist on both countries (İçduygu, 2008).

Although the circular mobility between the homeland and the host country is a common pattern in the elderly migrant population, the intersectionality of circular migration and old age is a research area that has been addressed more broadly only recently in social sciences (Baykara-Krumme, 2013). The mobility of elderly migrants differs from younger generations in the way that their decision to return, stay, or migrate between the

countries as a circular migrant is made by their past experiences, their current financial, psychosocial and environmental needs and the challenges they experience regarding the old age (Baykara-Krumme, 2013). In this context, exploring the circular migration experiences of elderly migrants is important in terms of revealing the different social, economic and psychological dynamics caused by the intersection of old age and immigration.

The proportion of aging migrant population is rising in Europe and this number is expected to increase day by day (Lodewijckx 2007; as cited in Van Eechoud et al., 2017:2). Turkish migrant population is one of the largest non-European older immigrant groups who came to Belgium as young labor immigrants on 1960s and have settled in Belgium since 1980s (Lodewijckx 2007; as cited in Van Eechoud et al., 2017:2). The subject of this study is to explore the experiences of elderly Turkish immigrants, who constitute the first and second generation of Turkish migrants in Belgium and whose experience is a topic worth exploring because of the circular migration pattern they carry on between the two countries on a seasonal basis. They are undergoing an aging process neither fully in Belgium nor completely in Turkey, and they may experience some social, economic and psychosocial benefits as well as challenges in their dual lives. Within this regard, in this study, it is aimed to understand and analyze the experiences and challenges of Turkish elderly migrants aging both in Belgium and Turkey as a circular migrant in the light of the relevant literature on the sociology of migration.

2. METHOD

This study uses a qualitative research method to explore the circular migration experiences of the elderly Turkish migrants in Belgium. Qualitative research methodology, which is inquisitive and has an effort to understand the research problem deeply, expresses a subjective-interpretive process for dealing with natural phenomena realistically (Seale, 1999). The research process has been carried out with a biographical perspective which is one of the qualitative research methods that enables to focus on the life stories of participants including their past and present experiences of events and their expectations for the future (Nilsen, 2008). Biographical research has advantages for both the participant and the researcher in the way that while the participants are allowed to tell their own stories in their own words, it also helps the researcher to understand the culture and history the participants have lived in and it gives in-depth information about the participant's story, perspective and reality (Kakuru & Paradza, 2007).

Consistent with the purpose of the biographical research, participants were asked questions about their past and present experiences, and their challenges regarding the social, psychological and economic dimensions of their lives in Belgium and Turkey as circular migrants. The data was collected by using a semi-structured interview form which includes questions on the participants' migration stories, their marital, educational and vocational histories, the everyday life practices and challenges experienced in Belgium and in Turkey. Ethics committee approval (No: 2023/8/2) was obtained from Osmaniye Korkut Ata University Social Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee for the study.

The participants of the study consist of elderly individuals (over 60 years old), who have immigrated from Turkey to Belgium and who have a circular migration dynamic between the two countries. The Turkish population in Belgium, especially the elderly Turkish population has a tendency to spend half of the year in Turkey which corresponds to the summer season. In this context, the field study of the research was carried out in August 2023 and in the Afyon Emirdağ district, where the first and second generation Turkish migrants who migrated to Belgium in the 1960s and 1970s reside heavily in the summer season. The Emirdağ district of the Afyon province is one of the regions that have quite a large number of circular migrant populations in Turkey, as the first migrant workers began to be recruited to Belgium were mostly from Emirdağ district. Today, the

population of Emirdağ citizens living outside of Emirdağ is 3.5 times higher than the population of Emirdağ residents, and a large part of this outsider population consists of Belgium immigrants (Dağdemir et al., 2018).

The coffee shops in the center of Emirdağ district, where the elderly population spends most of their time in Turkey, were visited to be able to reach the target sample group. Interviews were held with 11 elderly male immigrants through coffee shops. In order to reach the female circular migrants, the villages in Emirdağ district where the Belgian immigrant population resides heavily during the summer months were visited. With the help of the village headmen and local people, 3 Turkish female immigrants who met the inclusion criteria were included in the study. The number of female participants remained low as few female circular migrants agreed to be interviewed. A short description of the sociodemographic information of the 14 participants of the study is presented in Table 1.

Table 1. The Sociodemographic Information of Participants

Participant Code	Gender	Age	Education	Marital Status
P1	Male	65	High School	Married
P2	Male	67	Primary School	Married
P3	Male	81	Secondary School	Married
P4	Female	62	Primary School	Married
P5	Male	67	Secondary School	Divorced
P6	Male	65	Primary School	Married
P7	Female	63	Secondary School	Married
P8	Male	75	Primary School	Married
P9	Male	65	Secondary School	Married
P10	Male	64	Secondary School	Married
P11	Male	68	High School	Married
P12	Male	67	Secondary School	Married
P13	Male	64	Secondary School	Married
P14	Female	72	Primary School	Married

Semi-structured interviews of the study were audio-recorded with the consent of the participants, and the transcribed interview data was analyzed with a thematic analysis process using manual coding techniques. The codes that emerged as a result of the thematic analysis were organized and interpreted under the themes presented in Table 2. In the findings and discussion section, the quotations of the participants used to explain the findings of the study were presented with the associated codes as P1, P2 and P3 in order to keep the personal information of the participants confidential.

Table 2. Themes and Sub-themes

Themes	Sub-themes
Building A Life in Belgium	Socio-demographic Background Integration Challenges Citizenship and Identity
Aging As a Circular Migrant	Circular Migration Pattern Everyday Life Practices Challenges of Circular Migration

3. FINDINGS AND DISCUSSION

As a result of the analysis, two main thematic frameworks have emerged as “Building A Life In Belgium” and “Ageing As a Circular Migrant”. In this section, the findings that emerged as a result of the thematic analysis are discussed in light of the relevant literature.

3.1. Building A Life In Belgium

3.1.1. Socio-demographic Background

Migration from the Emirdağ district of the Afyon province have started in the 1960s and became one of the largest migration flow from Turkey with the interaction between migrants from the same region. While the first migration flow was supposed to be a temporary one, it turned into a permanent stay with family unification and imported marriages in the following decades (Kartal, 2013; as cited in Dağdemir et al., 2018:153). All the participants of the study consist of first generation or second generation immigrants who migrated to Belgium from Afyon Emirdağ district. While some of the participants went to Belgium as workers, some of them immigrated as children of workers through family reunification. The female participants, on the other hand, immigrated to Belgium through family reunification, either as children or as spouses.

Findings show that the ratio of co-ethnic marriages from the country of origin is high among the first and second generation Turkish migrants in Belgium (Timmerman, Lodewyckx & Wets, 2009; Hartung et al., 2011). There is a similar trend regarding marriage in the second generation Turkish population in Europe (Huschek et al., 2012). The tendency towards co-ethnic marriages and marriage with relatives, which is also common among Turkish migrants in Belgium, may stem from the beliefs that cultural differences of partners can create problems and marrying with a Turkish partner enables one to maintain the cultural identity abroad (Yaylacı, 2014). Similarly, the participants of this study have mostly preferred to marry Turks from their hometown.

In terms of their educational background, while some of the participants received education in Turkey, some of them took part in the education life in Belgium, albeit for a short time. In general, primary and secondary education is the most common education level among the participants and there are no participants who have gone to university:

P6: “I migrated to Belgium at the age of 15. My brothers went there at first and took me with them there. I went to vocational school there for 2-3 years.”

P10: “I have been in Belgium for 50 years. My father was from the first generation and then he took us there as family reunification.”

P13: “I have been in Belgium for 50 years. My father migrated as first generation. I went to primary school there for 1-2 years.”

Unemployment and poverty were the main factors that pushed the first generation of Turkish migrants to migrate (Dağdemir et al., 2018:153). The first generation of Turkish migrants mostly worked in low-paid unskilled jobs as blue-collar workers in sectors such as service, agriculture, horticulture, metal-lurgy and the waste processing industry (Wets, 2006). The work history of the participants in this study is also limited to working in blue-collar jobs in Belgium. Working in white-collar jobs has begun to take place mostly with third and fourth generation immigrants who were born, raised and educated in Belgium. While all of the male participants of our study (n=11) have experience of working in various blue-collar jobs in Belgium, the female

participants (n=3) have been involved in working life for a short time as blue-collor workers or not at all.

The Turkish female migrants with a work history were mostly employed in unskilled jobs such as cleaning. Today, almost all participants are either retired or awaiting retirement:

P2: "I migrated to Belgium in 1971 when I was 15 years old. I worked as a painter, in construction, in a cigarette factory, in a wood factory. I did every job."

P3: "I went to Belgium in 1966. At first, I worked in a spinning factory. Then I entered a coffee factory. I worked in construction as a mold maker."

P5: "I migrated to Belgium at the age of 17. I worked as a worker there. I worked at every job. I recently worked in construction. I am retired."

P7: "I left Turkey when I was 8 years old. My parents were there. I worked for 32 years. I am waiting for retirement. I am now receiving a sickness deposit."

P12: "I have worked in constructions in Belgium for over 45 years. I am retired."

P14: "I got married and went to Brussels at age 18. I worked in cleaning. My husband was a construction worker. Me and my husband are both retired."

Most of the Turkish migrants in Belgium who are not retired yet live on a so-called unemployment benefit. Those whose incomes are not sufficient also receive monthly financial aid, which is given to people with low income. The unemployment rate tends to be much more higher in the Turkish migrant community in comparison with other migrant communities living in Belgium and overall Belgium's unemployment rate (Wets, 2006). Indeed, the higher unemployment rate of the Turkish migrant population seems to have a relation with the social policy of Belgium that brings some benefits to the unemployed ones. The unemployment insurance paid to those who have been in the labor force for a certain period and then have been laid off creates an unemployment trap by discouraging the re-entering of the labor market (Wets, 2006). Many of the participants in our study continue their livelihood with unemployment benefits or sickness deposits while waiting for retirement:

P1: "Rents are too high there. I am currently receiving unemployment benefits."

P6: "Both my wife and I get a salary from the sickness deposit. I'm waiting for my day for retirement."

P7: "I worked in Belgium for 32 years. I am waiting for retirement. I am now receiving a sickness deposit."

While Turkish migrants generally have a lower employment rate with respect to native Belgians, the employment rate gap and underrepresentation in higher positions are higher in Turkish female migrants in comparison with male Turkish migrants (Jacobs et al., 2022). First generation and second generation Turkish female migrants who had little or no exposure to the Belgian educational system often stayed unemployed or worked in unskilled jobs with no requirement of literacy or professional qualifications. In a study examining the participation of first and second generation immigrant women in the labor market in Belgium, the low level of entering and sustaining in the labor market in both generations was found to be related to insufficient work experience, lower wages and part-time employment which may be a result of low human capital and language barrier (Maes et al., 2019). Although the limited number of the female participants in this study have partial working experience, it can be said that the female participants of the study have stayed in the job market for a shorter time than men, and as a result, they experience language barrier and sociocultural adaptation problems

more deeply in their daily lives. In connection with socio-cultural integration challenges, the factors affecting the integration of first and second generation Turkish immigrants are discussed in the following section.

3.1.2. Integration Challenges

Integration is not a concept that can be easily defined and is not a process that can easily be called complete. While integration has many dimensions such as social, cultural, economic, political and structural, the indicators to evaluate the level of integration will also vary with respect to the target migrant group and their varying generations (Wets, 2006). Also, the national integration policies and the point of view of the host society towards migrants may also vary according to the current political and sociocultural atmosphere (Wets, 2006).

Although worker migration flow to Belgium was planned initially as a temporary one, many of the first and second generation Turkish migrants have chosen to stay in Belgium for the advantages of living abroad. The participants of this study and their families are also among those who have permanently built a life in Belgium. One of the important factors in the preference of immigrants to switch from temporary to permanent status was the economic advantage of working abroad instead of their country of origin whose economic promise was not as good as Europe (İçduygu, 2008). Also, the host countries who planned a temporary migrant acceptance, found some benefits in the permanent stay of migrant workers in terms of the ongoing need for an outside labor force (Castles, 1984; as cited in İçduygu, 2008:2). As an example of this fact, some of the elderly Turkish migrants of the study declared that they were very welcomed by Belgium people despite the language and socio-cultural barriers because there was a huge need of labor force at that time:

P7: "We, the first generation, were very valuable to them. They loved us very much. There weren't many migrants at that time and they treated us with so much love and respect."

P8: "As first generation migrants, we worked at the hardest jobs in Belgium. If they can travel comfortably now, they should be thankful to us. We were the ones that built those railways and asphalt."

Due to the expectancy of their return to the homeland, not much has been done in terms of integration of first generation immigrants (De Tavernier & Draulans, 2018). While the Turkish community in Belgium continues growing and become more permanent, the Belgian government initiated new integration policies in the mids of the 1980s including regulations to facilitate the citizenship of the immigrant population and encourage their integration process (Wets, 2006). In addition, language courses for migrants have been started to be practiced by the Belgian government since the late 90s (Ahaddour et al., 2016). However, the first and second generation immigrants who came to Belgium as workers or through family reunification have shown a low interest in these courses, and they mostly tended to live in Turkish neighborhoods in Belgium without learning the local languages. The statements of the participants of our study also confirm the reluctance of Turkish immigrants to learn the official languages of Belgium:

P9: "Turks do not prefer to learn local languages. When I came, there were vocational courses and language courses. The government gave us money to encourage to attend these courses. When you finish these courses, you become a qualified personnel. But most Turks did not prefer to attend them. They showed no interest."

P10: "I learned the language at school in Belgium. My wife did not learn the language. In general, our Turkish society did not need a language because they mostly stood together. Those in need took either their son, grandson or acquaintance with them. My wife also worked for a while even though she doesn't know the language."

P13: "My wife doesn't speak their language but she didn't even need to learn. There are evening courses if you want to learn the language. If an expatriate wants, he/she can go there and learn a language, but no one has such an enthusiasm."

The first and second generations of Turkish migrants were mostly illiterate, worked in unskilled jobs and deeply experienced the language and socio-cultural barriers. They have developed some strategies as carrying onion peels or eggshells in their pockets to use while shopping, but these strategies for coping with the language barrier were not sufficient for their sociocultural integration:

P3: "The first arrivals from the employees did not learn the language. We carried egg shells and onion peels in our pockets. We used to shop by showing them."

P8: "Life was heavy for us when we were young there. We couldn't explain what we wanted. There was no language. We used to walk around with onion peels in our pockets."

The first and second generations overcame the language barrier in time with the help of the youngest generations who were born and raised there. The elderly Turkish immigrants in this study also express that they receive support from younger generations in overcoming language barriers. Although their lives have become easier thanks to the younger generations who can speak the local languages, their sociocultural life have still been largely confined to their co-ethnic community due to the language barrier:

P6: "Those who went first could not get along with local people because of the language problem. Everyone had withdrawn into their shell. In the past, the elderly used to hire translators for official works, now they bring their sons and grandchildren."

P9: "Turkish people are everywhere now in Belgium. In hospitals and government institutions. It is no longer necessary to take someone who speaks the language with you. The real difficulty was experienced by those in the first generation in terms of language."

P14: "I don't have enough language to tell my problem. I have to have someone with me when I go to the hospital. Usually, my children and grandchildren help me."

Due to the lack of language proficiency which is mostly acquired by education and the early socialization process, this would be hard for the first generation of Turkish migrants to adopt new socio-cultural values and practices in Belgium. In this context, the language barrier emerges as one of the most important obstacles to social integration. These difficulties related to social integration also affect the sense of belonging and identity of Turkish immigrants in Belgium. In the following section, the views of first and second generation immigrants in Belgium regarding belonging and identity will be discussed in the context of citizenship.

3.1.3. Citizenship and Identity

The first and second generation Turkish migrants in Belgium have generally settled in very old residential areas with old buildings. They mostly live in co-ethnic neighborhoods which helps them to receive solidarity from their fellow townspersons and fulfill their needs for unity and connection abroad (Yaylacı, 2014). Schaerbeek and Saint-Josse-ten-Noode Municipalities in Brussels, and the cities of Antwerp, Gent, Genk, Liège and Charleroi are from the regions where Turkish immigrants live most densely in Belgium (Yaylacı, 2014). While living in old neighborhoods was a factor that facilitated their economic livelihood, living in an almost entirely Turkish neighborhood also made their socio-cultural lives easier. For migrants, living close with people

from similar ethnic backgrounds helps to fulfill the need for belonging and security, and it facilitates coping with the uncertainties experienced in a country whose practices, rules and values are unfamiliar. While these co-ethnic concentrated neighborhoods enable the residents to use their native language, living in these areas may demotivate them to learn and use the language of the host country (Van Tubergen & Kalmijn, 2005).

Similarly, all of the participants of this study live in Belgium in the neighborhoods where Turks and more specifically Afyon Emirdağ immigrants have settled. In this context, their neighborhoods in Belgium consist of people they know and share the same language and culture. While this makes their lives easier, it also prevents them from social contact with the local people:

P1: "We live together in a neighborhood called Schaerbeek, right in the heart of Brussels. 4 out of 5 houses are from Emirdağ. There are no Belgians there. Everyone speaks Turkish where we stand. Our grocer is also Turkish, and our butcher is Turkish. Our doctor is also Turkish. I sent my wife to the language course. What will happen if you send a 60-year-old woman to a language course? She couldn't learn. It doesn't get in the head. She doesn't need either."

P12: "There is a distance with the Flemish people. We greet each other, we are respectful to each other, but the cultures are different, the language is different."

The phenomenon of living within a community of the same ethnic origin, which has made language acquisition and socio-cultural contact relatively unnecessary, especially for first and second generation immigrants, is also a factor that facilitates the tendency of the Turkish population in Belgium to preserve their Turkish identity. In a study examining the identity perception of Turkish immigrants in Belgium, it was found that there is a public-private dichotomy in the language use in the way that while Turkish immigrants use the official languages of Belgium in the public sphere, and they use Turkish in the private sphere, which includes their family and close social ties (Hava, 2018). Especially for elderly second-generation Belgian Turks, these fragmented linguistic and social spheres lead to a dual and in-between sense of identity, which affects their inability to fully integrate into Belgium (Hava, 2018). The participants of this study also stated that Turkish is generally spoken at home and Turkish channels are watched, so new generations can learn and speak Turkish:

P3 "Turkish is spoken at our houses, and Turkish channels are watched."

P8: "Our communication at home is always in Turkish with children and grandchildren. Our generations all know Turkish."

A field study on identity perceptions of Turkish migrants who migrated to Belgium from Afyon, Emirdağ show that Turkish migrants prefer to define themselves mostly as a "Turk" rather than a "Belgian Turk", and they have an effort to sustain their own culture there and a desire to preserve their social ties in the homeland (Yaylacı, 2015). The findings of this study also show that the rate of self-definition of a Turk, rather than "Belgian Turk" decreases in new generations. But in general, they perceive to be defined as Belgian-Turk as an attack against their ethnic identity, and preserving their native identity doesn't seem an obstacle for them while living in their co-ethnic concentrated neighborhoods in Belgium (Yaylacı, 2015). The participants of this study also care about defining themselves as Turkish, and they even stand in a biased position toward Belgian citizenship as an indicator of preserving their Turkish identity:

P2: "I did not accept Belgium citizenship. All but one of my children are citizens. In my first times here, they said to me, are you being "gavur" (a Turkish phrase meaning infidel), so I said okay then I don't want it."

P14: *“Neither me nor my husband are not citizens. We did not want to be citizens.”*

Despite this ethnic faithfulness, nationalisation is also common among Turkish migrants which are regarded as a functional and pragmatic acquisition than an identity issue (Yaylacı, 2015). Although many Turkish migrants applied for citizenship with the simplification of the naturalization process, some first and second generation Turkish migrants preferred not to be Belgium citizen. They claim that Belgian citizenship does not provide many benefits other than political rights. In their terms, the ones who have residency and work permit can benefit from social and economic rights as well as a citizen. The participants who have obtained Belgian citizenship also stated that they preserve their emotional attachment to Turkish identity and that Belgium citizenship is much more a practical issue for them:

P1: *“I am also a Belgian citizen, but we are still the same Turks there.”*

P3: *“There is no advantage in citizenship, but I am a citizen. The residence permit goes everywhere.”*

P5: *“The conditions are the same whether I am a citizen or not. That's why I didn't get citizenship.”*

Although the Belgium born and raised Turks have much more interaction and cultural knowledge of Belgium than their grandparents, they still have high levels of ethnic faithfulness and tend to define themselves with their ethnic heritage, socialize with friends from the same ethnic backgrounds and engage in activities and behaviors similar to their ethnic group (Yaylacı, 2015). The statements of the participants in the study also show that there is an effort of elderly migrants to adopt the Turkish identity and culture by the new generation:

P1: *“Since we come from Anatolia, my daughters were born here, in Turkey. We give them this culture at home as much as they can. Grandchildren are studying at university. But they are like us, thank goodness.”*

P3: *“Our new generation also knows Turkish. This is not the case with Arabs. They do not speak their mother tongue in new generations”.*

Another important factor in the continuation of the preservation of Turkish identity and culture between both old and new generations is the ongoing mobility of Belgian Turkish immigrants between Turkey and Belgium. With the help of their seasonal circular migration pattern, most of them still preserve their kinship and social ties in Turkey. In the next section, the experiences and challenges of the dual life of Turkish circular migrants between Turkey and Belgium will be examined .

3.2. Ageing As A Circular Migrant

3.2.1. Circular Migration Pattern

The popularity of circular migration is associated with its being an effective strategy that lets migrants optimize their income and investments, and it helps to improve their social, economic and personal well-being (Constant, Nottmeyer & Zimmermann, 2013). While it has seasonal and non-seasonal forms, the seasonal migration between low-income and high-income countries which allows to maximize the economic income and savings is the most prevalent form of circular migration (Constant, Nottmeyer & Zimmermann, 2013). For the participants of this study, there are both economic and social factors that affect their mobility between Belgium and Turkey. The main economic factors are the continuity of the unemployment or sickness benefits they receive in Belgium and some financial aid that are given to the ones with low incomes. In order for these aids and incomes not to be cut off, they have to return to Belgium within certain periods. Participants mentioned this compulsory mobility based on economic reasons in their statements:

P1: *“We're splitting the year in two. 3 months there, 3 months here. I took financial aid, approximately 380 Euros. But when you receive this aid from Belgium you can't stay in Turkey for more than three months. The aid will be cut off. They are giving you this aid so that you can live there. But if you are retired and get a pension, you can stay in Turkey as much as you want unless you don't receive any other aid.”*

P6: *“We are usually here for 6 months. We come in April or May and stay until the 9th month. We have to return before 6 months to be able to take our sickness deposit. If you're receiving aid, you have to return to Belgium before 3 months. If you receive aid from a state institution, you cannot stay in Turkey for a long time.”*

P7: *“Our life is well both here and there. But we prefer to be here. But I have to return before 3 months because I receive aid.”*

P13: *“Since I am not retired yet, I live here for 3 months and in Belgium for 3 months”.*

Circular migration also has some social benefits as well as economic benefits. For instance, the participants of the study can maintain the social connections they have both in Turkey and Belgium by circular migration. In addition to its social benefits, the fact that there are many sunny days in Turkey, unlike Belgium, was also stated by the participants as an important factor affecting their seasonal migration pattern:

P3: *“Old people don't have a problem in Belgium. Everyone is in their own business. All they care about is coming here. We are happy when we come to Turkey.”*

P6: *“I prefer to live here in Turkey. The weather is fine. Food is good, water is good. I do not have health problems.”*

P8: *“We cannot give up the air and water of our homeland, but we cannot leave our life there either.”*

The Turkish migrants in Belgium experience a dilemma of conflicting desires (Declercq et al., 2006; as cited in Ahaddour et al., 2016:1222). While on the one hand, they want to return to their homeland for climate and nostalgia, on the other hand, they want to reside in Belgium due to the presence of their children and grandchildren as well as the social and financial security they have abroad (Declercq et al., 2006; as cited in Ahaddour et al., 2016:1222). Although they dream about eventually returning to their homeland, they do not want to risk the economic, social and emotional ties they have established in their lives in Belgium. Especially the first and second generation Turkish migrants in Belgium, who are mostly in their aging process nowadays, have still significant social networks such as relatives, neighbors and friends in their villages or hometowns in Turkey. But at the same time, they have deeply rooted family ties, as well as economic and social gains that they cannot easily give up in the host country. Accordingly, circular migration may occur as an effective strategy for the elderly migrant population to benefit the resources of both countries and fulfill their psychosocial needs in their aging process.

The situation is also similar for the elderly Turkish migrant participants in this study. Although they prefer to live in their hometowns, it does not seem possible for them to return permanently. The fact that their children and grandchildren are there appears to be the most important reason for the first and second generation immigrants not being able to make a permanent return to their homeland. Another important factor is the financial gains and social rights they have acquired there:

P1: *“My family is there. If I come here, it will only be me and my wife here. I have 12 grandchildren there.”*

P2: *“If it were up to me, I would consider returning in 3-5 years, but we cannot think of returning because the children are there. The children are there, the grandchildren are there.”*

P5: *“I can’t return here permanently. I cannot leave my children. I’ll live in both countries as long as my health allows. I have children and grandchildren there. I miss here as well, but after a while, you have to go. You have a life there, too. We’re used to coming and going.”*

The Turkish migrants of Emirdağ have never completely lost their economic, social and cultural ties with their homeland (Dağdemir et al., 2018). With the help of their seasonal circular migration pattern, most of them still preserve their kinship and community relationships. Due to the social and economic ties that bind them to Belgium, they intend to continue the circular migration as long as their life and health allow. While aging in this circular migration experience is an effective strategy for them, they want their permanent residence, namely their graves, to be in Turkey:

P3: *“I would like to grow old and die in Turkey. All old people in Belgium want to be buried here.”*

P7: *“My mother passed away there and we brought her here. I would prefer to be buried in Turkey, too. There is a Muslim cemetery there, but everyone prefers to be buried in Turkey. This is our homeland. Our prayer is being read on our heads.”*

The elderly migrant population in the retirement period may be regarded as more independent than younger generations in choosing their place of residence as the children have grown up and the work-related obligations have disappeared, and as a matter of fact, return migration to the place of birth later in life is common in elderly migrant population (Lundholm, 2012). In the case of the Turkish migrants in this study, they seem not to plan a return migration to the homeland for now and in the future. Instead, they want to pursue their seasonal circular migration dynamic between Turkey and Belgium because this two-way residency helps to fulfill their psychological and social needs.

3.2.2. Everyday Life Practices

For immigrant groups, who are exposed to two different cultural perspectives, it may be difficult to adapt to everyday practices that they cannot internalize due to cultural differences. A study on the attitudes of Turkish migrants towards the health system and patient rights issues found that Turkish migrants in Belgium who are from Emirdağ tend to preserve the beliefs, rules and values of Turkish culture (Korkmaz & Demirsoy, 2022). Another study exploring the experiences of “place” among older migrants living in deprived urban neighborhoods in Europe states that by engaging in their communities and in places that reflect their religious and cultural practices, older migrants reconstruct and transform their neighbourhood into a transnational place to create a “sense of home” (Buffel & Phillipson, 2011). The continuity of a similar everyday life with the homeland enables them to live in a secure, supportive and meaningful place which may create a sense of “social insideness” (Rowles, 1983; as cited in Buffel & Phillipson, 2011:17).

Similarly, the findings of this study also show that first and second generation Turkish migrants prefer to maintain daily life practices in both countries which mostly represent the social norms and values regarding elderly individuals in Turkish culture. Male Turkish migrants mostly socialize in local coffee shops which are used just by men. Also, going to the mosque is a part of everyday life practices for many elderly Turkish male immigrants. As a view of traditional gender roles, elderly women migrants usually spend their time at home and with housework. Elderly female participants of this study also mostly socialize with neighborhood and relative visits in their everyday lives. Interestingly, both females and males of Turkish migrants have similar everyday

life practices in Belgium and in Turkey. Most of them state that their lives in Turkey are as if a continues part of their lives in Belgium, and there are no big changes except the sunny weather here that is hard to find there:

P1: "My day passes between the mosque and the house. I am empty because I do not have a job. I pass my time in the mosque, I see my friends there. Then I come home, time passes in front of the TV. Since my wife does not work, she takes care of the daughters and grandchildren. She does housework."

P3: "My life goes on between home and the mosque."

P4: "I spent time cooking and housework. Grocery shopping is not a problem. It's the same when I am in Turkey."

P5: "Women are mostly at home and the men are in the coffee shops. The life of Turkish people here is just like there".

P10: "We mostly went to coffee shops. Not so much in the pandemic. We've been to the parks at pandemic times."

According to the findings of a study, elderly Turkish migrant men often use outdoor spaces such as coffees or teahouses to socialize, which are defined by them as "male spaces"; whereas the older Turkish migrant women prefer to spend time especially in their home or in the homes of family or friends (Buffel, et al.,2013). This gendered division of public space is also revealed in the findings of this study. The daily life occupations of male participants are seen to be limited to spending time in coffee shops and mosques. For female participants, they are mostly preoccupied with home and close family members. But these everyday life preferences are not a matter of the limited social facilities in Belgium. As the participants stated, although there are many opportunities for various social and sportive activities, the interest in alternative social life activities seems low among Turkish elderly migrants. Therefore, life in Turkey and Belgium does not differ greatly for most of the first and second generation elderly Turkish migrants. Their expectations regarding the socio-cultural needs are similar in both countries:

P6: "Every municipality has green areas and sports fields. But Turkish people usually do not use these facilities. Our people only go to mosques and coffee shops."

P9: "The Belgian government thinks of everything about old people. The elderly Turkish people don't have much demand either about social life or cultural activities. They are happy with their lives as far as I can see."

P11: "Our name is expatriate, but we are not expatriate here or there. Everyone here is already there in the winter. There is no difference in our social life in Belgium and Turkey."

P12: "There are mosques, associations, sports fields, parks. There are many opportunities for those who want to linger."

The fact that elderly Turkish immigrants have a similar socio-cultural life in both Turkey and Belgium seems to be a factor that provides continuity in their dual lives as circular migrants. Circular migration can lead to a risk of being seen as transient or as an outsider who belongs neither to the host community nor to the country of origin (Constant, Nottmeyer & Zimmermann, 2013). While this betwixt and between position can create feelings of alienation in the country of origin, this splitted life can also lead to an unwillingness for sociocultural and economic integration in the host country (Constant, Nottmeyer & Zimmermann, 2013). The reluctance to adopt

new habits regarding the socio-cultural life and everyday practices of the country of immigration is also observed in the participants of this study.

For first and second generation immigrants, who have mostly experienced language barriers and socio-cultural integration challenges, maintaining their habits and being in contact with the Turkish community in Belgium have provided them with a space of comfort and security in a foreign and unfamiliar culture. However, this need for continuity of social and cultural ties may diminish for the new generations who were born and socialized in Belgium. In this context, while the expectations of the elderly immigrants regarding social life in Belgium and Turkey are based on maintaining the daily practices and social ties they are accustomed to, Turkey is started to be seen as a holiday place by the new generations. The desire to maintain their socio-cultural ties in their homeland may be lower among younger Turkish migrants with respect to older generations. In support of this view, the participants of the study stated that young generation Turkish migrants prefer to go to holiday resorts in Turkey instead of coming to their hometowns:

P5: "Teenagers stay shorter. They get bored of staying here too long."

P6: "They don't want to come here. Even if they come, they prefer to go to Antalya."

P9: "Young generations don't want to come to Emirdağ anymore. They get bored here. To live in Afyon is only attractive for the elderly."

3.2.3. Challenges of Circular Migration

The causes and benefits of circular migration can vary depending on the life stage of a migrant (İçduygu, 2008). Circular migration at young ages may include benefits such as transferring the knowledge, skills and technology gained abroad to the homeland and as a result contributing to the economic and social development of the country of origin (İçduygu, 2008). However, the circular migration that takes place in the older ages generally includes more psychological and social dynamics such as continuing the social ties they have in both places and benefiting the resources of both countries in retirement days (İçduygu, 2008). In this context, although the economic and technological return of older immigrants to their homeland is not like the contribution of younger generation migrants, their spending and investments in their homeland can be an important input for the local economy.

The contribution of circular migrants to the local economy is also very important for the Emirdağ district which receives a huge number of Turkish migrants, especially in the summer season. However, the Turkish migrants can be perceived by residents of Emirdağ as an economic opportunity and when immigrants arrive, some artisans can try to maximize their income by raising current prices. The participants of the study stated that being approached only as an economic source of income in their home country affected them negatively:

P13: "Everything is getting more expensive when we come here. When you complain about something, people here say "then go and live there". We are also people of Emirdağ, but they see us as foreigners here. They are only interested in our money."

Although circular migration is still a preferred dynamic by the first and second generation elderly Turkish migrants, with the increase in the economic cost of circular migration, it seems to be a less and less preferred trend for the younger generations whose socio-cultural ties with the country of origin are weaker than the upper generations. According to the participants of the study, being seen as an economic source of income and feeling

that they are economically exploited in their hometown are from the main reasons that weaken the connection of new generations with Turkey:

P2: "There is no sea here. There is no place for entertainment. Our children don't want to come anymore. Young people want to travel when they come. And here is so expensive. When expats come, they immediately increase the prices. Our family is an old and well-known family here. Because they know us, they can't screw us even if they want to."

P11: "In my opinion, the future generations won't come here anymore, unless they just look at us as a source of income. We are trying to instill patriotism in our children, but when they come here, young people see the truth. We experience difficulty everywhere. We are foreigners there, but we feel more foreigner in Turkey. We have a lower reputation here. Young people don't want to come anymore. They come for 10-15 days and go back. They prefer to go to other countries to take a vacation."

Another important challenge experienced by the participants of the study regarding circular migration is that they encounter too many legal and administrative procedures during their arrival and departure processes. They have a demand from Turkish authorities for simplified procedures and regulations that will provide flexibility in facilitating their arrival and departure:

P1: "If you buy the worst car from here, it costs at least 200.000 TL. Not everyone has this money. We would be very comfortable if we had the right to bring a car from there indefinitely."

P5: "I want to bring a car from there, but the Turkish government brings lots of difficulties. Ok, it is my hometown, I like being here, but I can't even bring a car."

P9: "Here you can use your phone for 2 months. Then it shuts down. You could bring your car for a maximum of 6 months, now it has increased to 2 years. Here we face more obstacles."

P11: "We can't use our cars comfortably here. If we want to buy a new car here, it is not that little money either. There should be no customs tax, just the insurance."

P14: "Here, you need to bring insurance paper from the social security institution for going to hospitals. We do it every time we enter here. It is difficult. This procedure can be simplified."

The participants of the study also experience another difficulty regarding the high round-trip costs, especially in the summer months. They state that the prices of plane tickets increase exorbitantly as demand is high in the summer months, and the increased prices force them to come to Turkey by car. Unfortunately, the preference for the roadway instead of the plane leads to increased accidents or safety risks on the roads:

P10: "While flights are cheaper in the winter, they become expensive in the summer. A 300 euro flight will cost 1000 euros in summer. These prices should not matter in summer or winter. Turkish Airlines' fleet is large and they fly all over the world. They can add additional flights in summer. If the plane tickets were reasonable in price, everyone would come by plane. These accidents do not happen on the roads."

P11: "Air tickets are very expensive. In summer, prices are doubled. Expatriates have to come by car, then. There are accidents on the road, there are deaths. Also, the roads are not safe. More flights should be organized for expatriates."

In this respect, although the motivation to spend their old age between the country of origin and Belgium with seasonal migration is still high among the first and second generation immigrants, it seems that this circular mobility may gradually decrease in the next generations. The elderly circular migrants in this study state that the cost of coming and staying in Turkey is increasing day by day, and they feel that they are economically exploited by the local people. Therefore, without reducing the economic costs of circular migration and increasing its economic and socio-cultural gains for all parties, circular migration may lose its attractiveness for the Turkish migrants in the near future.

4. CONCLUSION

As many European countries, Belgium exported a very large Turkish migrant worker group, who are called the first generation Turkish migrants, to sustain the need of a labor force after World War II. Most of the Turkish first generation migrants migrated from central Anatolian provinces with the leading of Afyon, Eskisehir and Kayseri; and among these, Afyon Emirdag district stands out to give intensive immigration to Belgium as representing nearly one-third of the Turkish community in Belgium (Wets, 2006). Migration from the Emirdağ district, which started in the 1960s as a part of worker recruitment agreements with European countries, grew rapidly with the interaction between migrants from the same region and with family unification in the following decades (Kartal, 2013; as cited in Dağdemir et al., 2018:153). Although this migration flow was aimed at meeting a short-term labor need in the first place, the number of incoming workers increased over time and their situation in Belgium returned to a permanent one (Wets, 2006). During the 60-year history of the Turkish immigrant population in Belgium, most of the first generation immigrants have built a new life in Belgium and they formed a rooted community together with the new generations born and raised there.

Most of the Turkish migrants in Belgium have a circular migration dynamic in which they exhibit a regular seasonal mobility between their homeland and Belgium. This circular migration has some social and economic benefits, especially for the first and second generation Turkish migrants in Belgium, who are mostly in their aging process nowadays. Besides these benefits, experiencing to be an elderly circular migrant between Belgium and Turkey may also cause some challenges. In this study, it is aimed to explore the experiences of elderly Turkish migrants regarding being circular migrant. Consistent with the purpose of the study, 14 elderly Turkish migrants, who have a circular migration dynamic between Belgium and Turkey, participated in the study. The qualitative interviews of the study were carried out in the Emirdağ district of the Afyon province of Turkey, where the Turkish population migrated to Belgium in the 1960s reside heavily.

As a result of the thematic analysis, two main thematic frameworks have emerged as “Building A Life In Belgium” and “Ageing As a Circular Migrant”. Under the first theme, the sociodemographic background of the participants, integration challenges and citizenship and identity issues were discussed; and under the second theme, the circular migration pattern of the participants, their everyday life practices and challenges of circular migration subthemes were discussed in light of the relevant literature.

The first and second generation Turkish immigrants, who are in elderly ages now, have highly experienced the language barrier and sociocultural challenges while building a life in Belgium. The participants of this study show a homogeneous socio-demographical background in the way that they were mostly illiterate, worked in unskilled jobs and deeply experienced the language and socio-cultural barriers in their life abroad. While entering a university was not common in the first and second generation, the third generation Turkish population has a tendency to attend university and this created a new generation of skilled Turkish population working in various sectors such as health, medicine, economics or politics (Wets, 2006).

Although vocational and language courses were opened for immigrants and various incentives were given to those who attended these courses, learning the local language was not essential in the daily life of Turkish workers and their spouses who were mostly housewives (De Tavernier & Draulans, 2018). The integration process cannot only be achieved by the host country's policies that embrace diversity and facilitate integration. The guest society should also be willing to use these opportunities and be motivated to integrate. The findings of this study show that although the language and educational barriers experienced by the first and second generation Turkish population have made sociocultural integration difficult for them, their efforts and motivation to overcome these barriers were low. According to the statement of the participants, the number of Turks who are trying to learn a language or acquire a qualified profession by taking advantage of these courses has been very few.

As being the group that experiences language and socio-cultural barriers the most, first and second generation Turkish immigrants seem to have not fully integrated into Belgium compared to younger generations. They have tried to reduce the impact of these difficulties with strategies such as living close to the Turkish community where they felt more comfortable and getting help from new generation immigrants in language. However, these strategies have also forced them to live in a closed community and in a limited socio-cultural environment in which they mostly continue their everyday life practices in Turkey. In this regard, the expectations of elderly Turkish migrants on socio-cultural life both in Belgium and Turkey seem to be based on continuing the everyday life they are accustomed to. These social practices mostly include going to coffee shops and mosques for men, and taking care of the home and close family members for women. The findings of this study also show that obtaining citizenship in Belgium has never been a phenomenon that largely affects the economical and social lives of Turkish migrants in Belgium. On the contrary, protecting the Turkish identity and culture continues to be a sensitive and important issue for Turkish elderly immigrants in Belgium.

Elderly migrants who have a tendency for circular mobility within the host country and country of origin generally benefit from the resources in both countries, and their circular mobility eases their lives socially and economically in both countries (Strumpen, 2012; as cited in Bilecen & Tezcan-Güntekin, 2014:5). The circular migration behavior of the elderly migrant population may also emphasize their need to maintain their psychosocial ties with the homeland. Despite the benefits of being in Turkey, most of the Turkish migrants prefer to continue their dual life within Belgium and their homeland due to the social ties and financial security they have abroad (Declercq et al., 2006; as cited in Ahaddour et al., 2016:1222). Similarly, the findings of this study show that circular migration occurs as an effective strategy for the elderly Turkish migrants in Emirdağ in terms of benefiting the economic and social resources of both countries in the aging process. They do not want to give up their lives in Turkey that represents their roots, nor their lives in Belgium which represent the ties with their children and grandchildren. In this way, while they can fulfill the needs of being close to loved ones, specifically children and grandchildren, they can also enjoy the sunny weather of their hometown which is also an important factor in spending a long period of time in Turkey. In addition, the fact that the first and second generation immigrants could not achieve full socio-cultural integration in Belgium may be an effective factor in their preference of a circular migration pattern. Especially for the elderly migrant population who mostly have experienced language and socio-cultural barriers in Belgium, spending almost half of the year in Turkey may provide a greater sense of comfort and security.

Although circular migration seems to be an effective strategy for elderly Turkish migrants, it may not be as popular as it used to be unless it continues to be economically and socially advantageous. To continue its popularity, it should have some benefits for the migrants such as being able to maximize the purchasing power of their incomes by spending their host-country earnings in a low-cost destination country and to preserve their

homeland socio-cultural assets and mother tongues for themselves and the younger generations (Hugo, 2013). As a matter of fact, circular migrants need to experience fewer obstacles in their mobility between their country of origin and the host country. The statements of the participants in this study show that despite their desire and motivation to spend almost half of the year in their homeland, some of the economic and social difficulties they experienced in Turkey upset them, and these challenges also distract new generations from their attachment to their homeland. Feeling to be economically exploited in their homeland and being seen as a source of income even by their local neighbors make them question their position and identity in Turkey. Also, the increasing economic cost of travel between the two countries and the inadequacy of regulations facilitating the use of their cars and telephones in Turkey are also important factors that make their lives as circular migrants more difficult. Although circular migration is still highly preferred by first and second generation migrants, young generations may not continue this migration dynamic due to the decreasing social and economic benefits of being in the homeland. Therefore, there is a need for practical regulations, simplified procedures and measures against economic exploitation to facilitate the circular migration experiences of Turkish migrants.

This study focuses on immigrants who migrated from Afyon Emirdağ to Belgium as blue-collar workers, and in this respect, it deals with a socio demographically homogeneous social group. However, as revealed in the study, it is predicted that the circular migration experiences of third and fourth generation immigrants born and raised in Belgium will be different from the experiences of the first and second generation immigrant groups. In addition, there are also elderly Turkish immigrants who have immigrated to Belgium as qualified immigrants and who have worked in white-collar jobs. In this study, there were no participants representing the profile of educated and professionally qualified elderly immigrants. In this regard, there is a need for further research that examines the circular migration dynamics of different Turkish migrant generations and different elderly migrant profiles.

Knowing the characteristics and motivational factors of circular migration is a powerful and effective tool for the authorities to implement a beneficial migration policy (Constant, Nottmeyer & Zimmermann, 2013). In addition, knowing the qualitative aspects of circular migration experiences of migrant populations and therefore understanding their perspectives and motivations regarding their migration process can provide an important resource to sustain its continuity for the next generations. In this respect, it is thought that this study has significance in terms of revealing the experiences of elderly Turkish migrants who are one of the dominant actors of circular migration in Turkey. It is also thought that it will shed light on social policies that increase and prioritize the interests of both parties which include the circular migrants, the host country and the country of origin.

REFERENCES

- Ahaddour, C., Van den Branden, S., & Broeckaert, B. (2016). Institutional elderly care services and Moroccan and Turkish migrants in Belgium: A literature review. *Journal of Immigrant and Minority Health, 18*, 1216-1227.
- Baykara-Krumme, H. (2013). Returning, Staying, or Both? Mobility Patterns Among Elderly Turkish Migrants After Retirement, *Transnational Social Review, 3*:1, 11-29, DOI: 10.1080/21931674.2013.10820745
- Bilecen, B., & Tezcan-Güntekin, H. (2014). Transnational Healthcare Practices of Retired Circular Migrants. (COMCAD Working Papers, 127). Bielefeld: Universität Bielefeld, Fak. für Soziologie, Centre on Migration, Citizenship and Development (COMCAD). <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-50880-8>
- Buffel, T. & Phillipson, C. (2011). Experiences of Place among Older Migrants Living in Inner-City Neighbourhoods in Belgium and England. *Diversitéurbaine, 11*(1), 13-37. <https://doi.org/10.7202/1007742ar>

- Buffel, T., Phillipson, C. & Scharf, T. (2013). Experiences of neighbourhood exclusion and inclusion among older people living in deprived innercity areas in Belgium and England. *Ageing and Society*, 33, pp 89-109, DOI:10.1017/S0144686X12000542
- Constant, A. F., Nottmeyer, O., & Zimmermann, K. F. (2013). The economics of circular migration. *International handbook on the economics of migration*, 55-74.
- Dağdemir, Ö., Kartal, Z., Tinas, R., & Gürbüz, H. (2018). The Impact of Migration on Poverty and Income Distribution in a Rural Region in Turkey. *Remittances Review*, 3(2), 151-176.
- De Tavernier, W., & Draulans, V. (2018). Negotiating informal elder care, migration and exclusion: the case of a Turkish immigrant community in Belgium. *International Journal of Ageing and Later Life*, 12(2), 89-117.
- Hartung, A., Vandezande, V., Phalet, K., & Swyngedouw, M. (2011). Partnership preferences of the Belgian second generation: Who lives with whom?. *Advances in Life Course Research*, 16(4), 152-163.
- Hava, Z. Y. (2018). Assessing the link between language and identity: The construction of identities among Belgian-Turkish migrants. *İnsan ve Toplum*, 8(1), 67-84.
- Hugo, G. (2013). What we know about circular migration and enhanced mobility. *Migration Policy Institute*, 7(8), 1-10.
- Huschek, D., De Valk, H. A., & Liefbroer, A. C. (2012). Partner choice patterns among the descendants of Turkish immigrants in Europe. *European Journal of Population= Revue Europeenne De Demographie*, 28(3), 241-268.
- İçduygu, A. (2008). Circular Migration and Turkey: An Overview of the Past and Present-Some Demo-Economic Implications. Consortium for Applied Research on International Migration (CARIM) Analytical & Synthetic Notes 10.
- Jacobs, C., Van De Mierop, D., & Van Laar, C. (2022). A reversed gender bias? Exploring intersectional identity work by Belgian women with a Turkish or Moroccan migration background. In *Globalisation, Geopolitics, and Gender in Professional Communication* (pp. 106-126). Routledge.
- Kakuru, D. M. & Paradza, G. G. (2007). Reflections on the use of the life history method in researching rural African women: field experiences from Uganda and Zimbabwe. *Gender & Development*, 15 (2), 287-297.
- Lundholm, E. (2012). Returning home? Migration to birthplace among migrants after age 55. *Population, Space and Place*, 18(1), 74-84.
- Maes, J., Wood, J., & Neels, K. (2019). Early labour market trajectories of intermediate and second generation Turkish and Maghreb women in Belgium. *Research in Social Stratification and Mobility*, 61, 65-78.
- Nilsen, A. (2008). From questions of methods to epistemological issues: The case of biographical research. *The SAGE handbook of social research methods*, 81-95.
- Seale, C. (1999). Quality in qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 5(4), 465-478.
- Timmerman, C., Lodewyckx, I., & Wets, J. (2009). Marriage at the intersection between tradition and globalization: Turkish marriage migration between Emirdag and Belgium from 1989 to present. *The history of the family*, 14(2), 232-244.
- Van Eechoud, I., Grypdonck, M., Leman, J., Van Den Noortgate, N., Deveugele, M., & Verhaeghe, S. (2017). Balancing truth-telling: relatives acting as translators for older adult cancer patients of Turkish or northwest African origin in Belgium. *European Journal of Cancer Care*, 26(5), e12498, 1-12.

Van Tubergen, F., & Kalmijn, M. (2005). Destination-language proficiency in cross-national perspective: A study of immigrant groups in nine western countries. *American Journal of Sociology*, 110(5), 1412-1457.

Wets, J. (2006). The Turkish community in Austria and Belgium: The challenge of integration. *Turkish Studies*, 7(1), 85-100.

Yaylacı, F. G. (2014). Simultaneous Lives: Daily Life Practices of Turks in Belgium as Migrant. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 6(2), 279-298.

Yaylacı, F. G. (2015). Migration and identity: A case of emirdag and posof-origin people in Belgium. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(52), 231-248.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Araştırmaya yönelik etik kurul onayı, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan alınmıştır. (Kurul Onay Tarihi: 02.08.2023 / Karar No: 2023/08/2).

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞININ SOSYAL DIŞLANMA İLE İLİŞKİSİ

Candan TERZİOĞLU*
Fatma AYHAN**

ÖZET

Araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarının sosyal dışlanmaları ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Tanımlayıcı ve kesitsel türdeki araştırmaya sosyal medya platformları üzerinden ulaşılan 466 üniversite öğrencisi dahil edilmiştir. Araştırma verileri; Tanıtıcı Bilgi Formu, Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği-Öğrenci Formu, Ergenler için Sosyal Dışlanma Ostracism Ölçeği'nin yer aldığı Google Form kullanılarak hazırlanan bir anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizleri SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği-Öğrenci Formu toplam puan ortalaması 70,75±18,47, Ergenler için Ostracizm (Sosyal dışlanma) Ölçeğinin toplam puan ortalaması ise 20,36±5,97 olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin %45,9'unun sosyal medya bağımlılığı ölçeği toplam puanı ölçek ortalamasının üzerindedir ve %60,3'ünün sosyal dışlanma ölçeği toplam puanı ölçek ortalamasının üzerindedir. Sosyal dışlanmanın sosyal medya bağımlılığının bir yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Üniversitelerde öğrencilerin, sosyal medya bağımlılıklarının önlenmesinde sosyal aktiviteler yapabilecekleri ortamların oluşturulması ve psikososyal sağlık hizmetleri sunulurken sosyal dışlanma durumunun da göz önüne alınması yararlı olabilir.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, sosyal medya, sosyal dışlanma, öğrenci.

THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL MEDIA ADDICTION AND SOCIAL EXCLUSION AMONG UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between social media addiction and social exclusion among university students. A descriptive and cross-sectional study included 466 university students, reached through social media platforms. Research data were collected through a questionnaire consisting of an introductory information form, the Social Media Addiction Scale-Student Form, and the Ostracism Scale for Adolescents, all prepared using Google Forms. The data obtained from the research were analyzed using the SPSS program. The mean total score on the Social Media Addiction Scale-Student Form for the participating students was 70.75±18.47, while the mean total score on the Ostracism (social exclusion) Scale for Adolescents was 20.36±5.97. It was determined that 45.9% of the students scored above the scale average on the social media addiction scale, and 60.3% scored above the scale average on the social exclusion scale. It was found that social exclusion is a predictor of social media addiction. In preventing social media addiction among university students, creating healthy environments where students can engage in social activities and considering the situation of social exclusion in the provision of psychosocial health services may be beneficial.

Keywords: Addiction, social media, social exclusion, student.

1. INTRODUCTION

Today's youth were born in the internet age and have become ubiquitous users of technology and online communication tools in daily life (Xiao, Peng, & Liao, 2022:13496). In the last few years, social networking platforms, which are also used as communication tools, have become a global phenomenon with the increasing number of users (Bakry et al., 2022:50). With the development of digital technology, the internet and social

* Asst. Prof. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing, candan.terzioglu@alanya.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0693-4096>

** Assoc. Prof., Batman University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing, f.kucuksumbul@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9717-1727>

networks have made life easier for people in many ways and individuals have started to use social media platforms (e.g., Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat) to access news, information, entertainment, send photos, express their ideas, and maintain friends and family ties (Whiting & Williams, 2013:362). The use of the internet and social media has increased in recent years due to the fact that social relationships that cannot be easily established face-to-face in daily life can be established over the internet, these relationships are much less risky, individuals can express their feelings and thoughts freely, and they can exaggerate themselves in the way they want to present themselves (Baş & Diktaş, 2020:193).

The Digital 2023: Global Overview Report points out this increase, which reports that 5.16 billion people in the world are internet users and 64.4 per cent of the world's population use online communication tools. Working-age internet users are reported to spend an average of 6 hours and 37 minutes per day online. It has also been shown that 4.76 billion people worldwide, which corresponds to approximately 60 per cent of the total global population, use social media and 137 million new users in 2023 (Simon, 2023).

In parallel with the developments in the World, our country uses the internet and social media at almost the same pace. According to the data of the Turkish Statistical Institute (TSI) for the year 2022, it was reported that internet usage among individuals in the 16-74 age group was 85% and 94.1% of households had access to the internet from home. It was determined that the most used social media and messaging applications by individuals were WhatsApp with 82.0%, YouTube with 67.2% and Instagram with 57.6% (TSI, 2022).

Innovations and developments in technology in the world and in our country have fundamentally changed the interaction and communication patterns of adolescents and young adults, made a great change in their life and daily routines, and provided important opportunities for them to make new friends and develop relationships with them. However, it has started to raise concerns due to the fact that every person can easily access the internet and there is no limitation on its use. Among these concerns are the psychological consequences of social media use, and positive and negative findings regarding these psychological consequences are also reported (Aktan, 2018a:35; Aktan, 2018b:405). It has been shown that online socializing under certain conditions can be beneficial and help to increase self-esteem and sense of belonging, which may indirectly have a positive effect on psychological well-being (Clark, Algoe, & Green, 2018:32; Best, Manktelow, & Taylor, 2014:27). Research findings have also provided evidence that certain types of media can produce positive or pro-social attitudes among young people and promote positive qualities such as cooperation and problem-solving skills (Adachi & Willoughby, 2013:155).

Some of the studies have focused on examining the negative effects of internet use and excessive use of social media on mental health (Odgers & Jensen, 2020:336; Keles, McCrae, & Grealish, 2020:79). Empirical evidence has revealed that social media use causes or significantly worsens a variety of illnesses and problems, including exposure to danger, social isolation (Best, Manktelow, & Taylor, 2014:27), depression (Yoon, Kleinman, Mertz, & Brannick, 2019:65; Raudsepp, 2019:197), cyberbullying (Best, Manktelow, & Taylor, 2014:27), sleep disturbance, increased obesity rates, social skills deficits, decreased sexual activity, and increased adolescent mental health problems (Orben, 2020:407). It has also shown that adolescents with pre-existing mental health problems use social media to relieve themselves of stressful symptoms through online connections (Boer, Stevens, Finkenauer, de Looze, & van den Eijnden, 2021:106645). There is also evidence that various online activities, including social media use, develop social alienation, loneliness (Bakry et al., 2022:50) and a high potential for addiction (Nations, 2020) in adolescents and young adults (Andreassen, Pallesen, & Griffiths, 2017:287). Casale and Fioravanti (2018) reported that individuals use social media more to meet the need to

belong, reduce the feeling of loneliness and minimize the feeling of exclusion or rejection, and that excessive use leads to addiction (Casale & Fioravanti, 2018:312).

Social ostracism refers to the concepts of social disability or social dislocation and the deterioration of the relationship between the individual and society. Akın et al. (2016) defines social exclusion as being ignored and ignored by others; or being excluded, ridiculed, rejected, ignored in social situations by a group (Akın, Uysal, & Akın, 2016:895). Studies have shown that social ostracism (exclusion) in individuals may cause many maladaptive behaviors and psychological problems (Bakry et al., 2022:50; Öztosun, 2018; Kaşıkçı, Denli, & Karaman Güney, 2021:147). These problems can be seen as loneliness, inadequacy, depression, aggression, addiction and weakness in emotion regulation (Akın, Uysal, & Akın, 2016:895). Individuals experiencing such problems are at risk of using social media more and becoming addicted because they do not share the same space with other people (Aktan, 2018a:35). In the light of all this information, this study aimed to examine the relationship between social media addiction and social exclusion levels of university students.

2. METHOD

Type of research: The research is descriptive and cross-sectional. Research data were collected between 05.01.2023 and 05.04.2023.

Population and sample of the study: The sample of the study consisted of students continuing their university education in Türkiye. The sample of the study consisted of 466 students who were reached by appropriate sampling method from the population. To determine the sample size, G*Power (version 3.1.9.2., Düsseldorf, Germany) software was used. A prior power analyze was performed based on a Bivariate normal model test (alpha significance $\alpha=0.01$ (two tailed), power=95%, and correlation=0.20). Based on a power analyze, the minimum number of participants to be included in the study sample was calculated as 436. To increase the representation power of the population, the sample consisted of 466 university students who met the inclusion criteria and agreed to participate in the present study. The inclusion criteria were being a student at a university in Turkey, being over the age of 18, having no problem in reading and understanding Turkish, agreeing to participate in the study voluntarily, and using any of the social media accounts. Those who did not meet the inclusion criteria were not included in the study.

Research Implementation: The research data were collected by distributing an online questionnaire form prepared using google form through social media platforms (e.g. LinkedIn, Facebook, Twitter, Instagram, WhatsApp). Participants were reached through social media platforms (e.g., WhatsApp, Instagram and Twitter) through posts made as 'message', 'story' and 'new post'. The subject, purpose and inclusion criteria of the research were explained in the posts. In the study, it was obligatory to fill in each question in the questionnaire, and the participants were allowed to go back and make changes in their answers. In the first part of the form, the informed consent form and the consent question were included. Students answered the questionnaire after confirming that they voluntarily agreed to participate in the study. It was ensured that a student could respond more than once by adjusting the response submission once. For the preliminary evaluation of the data collection form, the link of the form was sent to 5 students and it was confirmed that there were no technical problems such as both the comprehensibility of the form and the opening, marking and sending of the form. The data of the students who made the preliminary evaluation were not included in the sample of the study.

Data collection tool: In the study, an introductory information form consisting of a total of 14 questions, eight questions to determine the socio-demographic characteristics of the students and six questions to define their social media use, and the Social Media Addiction Scale-Student Form and The Ostracism Experience Scale for Adolescents were used.

Social Media Addiction Scale-Student Form (SMAS-SF): It is developed by Şahin (2018) to determine the social media addiction levels of secondary for high school and university students. Within the framework of the validity studies, exploratory and confirmatory analyses were carried out and it was determined that the SMAS-SF has a five-point Likert-type structure consisting of 4 sub-dimensions (virtual tolerance, virtual communication, virtual problem and virtual information) and 29 items (Şahin, 2018:169). The KMO coefficient of the scale was found to be .96 and Barlet's significance value $\chi^2=12680.88$ ($p=.00$). The internal consistency coefficient (Cronbach Alpha coefficient) for the whole scale was found to be .93, and the internal consistency coefficients for the sub-factors were found to be between .81 and .86. In addition, the test-retest coefficient of the scale was found to be .94. The highest score that can be obtained from the scale is 145 and the lowest score is 29. A high score indicates that the individual perceives himself/herself as a 'social media addict'. In this study, the Cronbach Alpha coefficient of the scale was found to be .93.

The Ostracism Experience Scale for Adolescents (OES-A): It is a self-report scale developed by Gilman et al. (2013) to measure adolescents' perceptions of social ostracism (Gilman, Carter-Sowell, DeWall, Adams, & Carboni, 2013:319). The scale was adapted into Turkish by Akın et al. (2016) and validity and reliability studies were conducted (Akın, Uysal, & Akın, 2016:895). The scale consists of 11 items and two sub-dimensions. Items 1-5 were used to predict the dimension of being ignored and items 6-11 were used to predict the dimension of being excluded. A high score obtained from the scale indicates that individuals have a high level of social exclusion perception. The Cronbach's Alpha internal consistency reliability coefficients of the scale were found to be .93 for the sub-dimension of being ignored, .90 for the sub-dimension of exclusion, and .89 for the whole scale. In this study, the Cronbach Alpha coefficient of the scale was found to be .873.

Statistical analysis

The data obtained as a result of the research were analysed using SPSS 23 (Statistic Package for Social Science) software. Number, percentage distribution, mean and standard deviation analyses were used among descriptive statistical analyses. Normality of distribution of the scale scores was assessed using skewness and kurtosis values, with values between -1.5 and + 1.5 being regarded as normal (Tabachnick & Fidell, 2013). Univariate analyses were applied (Student's t test and one-way analysis of variance [ANOVA] for parametric tests. Linear regression analysis were employed to identify associations between variables. Statistical significance level was accepted as $p<0.05$.

Ethical issues

Ethics committee approval was obtained from Batman University Ethics Committee for the study (Number: 2023/01-17; Date: 04.01.2023). The informed consent form and information about the purpose of the study were presented on the first page of the online questionnaire. After the participants read the information on the first page, they ticked the option that they declared that they voluntarily participated in the study.

3.RESULTS

Results related to sociodemographic characteristics

A total of 32 students stated that they had a psychiatric illness, including one anorexia (3.1%), three attention deficit and hyperactivity disorder (9.4%), 18 anxiety disorder (56.3%), one bipolar disorder (3.1%), four depression (12.5%), and five obsessive-compulsive disorder (15.6%). Of the students who stated that they felt addicted ($n=225$), 45 (19.6%) were addicted to cigarettes/tobacco, two were addicted to alcohol (0.9%), one was addicted to gambling (0.4%), 147 were addicted to technology (63.9%), and six stated their addiction as other (15.2%).

Table 1. Total and Sub-dimensional Mean Scores of the SMAS-SF and OES-A Scales

	n	Minimum	Maximum	Mean±SD
Virtual tolerance	466	5.00	25.00	13.40±4.45
Virtual communication	466	9.00	39.00	20.36±5.97
Virtual problem	466	9.00	40.00	19.28±6.61
Virtual information	466	6.00	30.00	17.69±4.78
SMAS-SF	466	29.00	126.00	70.75±18.47
Ignored	466	5.00	22.00	8.09±3.43
Excluded	466	6.00	30.00	17.01±4.71
OES-A	466	11.00	46.00	25.11±6.77

SMAS-SF: Social Media Addiction Scale-Student Form

OES-A: The Ostracism Experience Scale for Adolescents

The findings comparing some sociodemographic characteristics with the total and sub-dimensions of the SMAS-SF, OES-A are presented in Table 1. While women's virtual tolerance and virtual information scores were higher than men's, no difference was found between virtual communication, virtual problem and total scores of SMAS-SF. There was no difference between women and men in the total and sub-dimension scores of the OES-A (Table 2).

While the virtual information sub-dimension score of the SMAS-SF of students with low income was significantly lower than those with medium income, it was found that the total and other sub-dimension scores of the SMAS-SF and the total and sub-dimensions of the OES-A did not differ according to income status (Table 2).

No significant difference was found between the age of the students, the class in which the students were studying, the cohabitation status of the parents, and the presence of a diagnosis of a psychiatric illness and the total and sub-dimensions of the SMAS-SF and the total and sub-dimensions of the OES-A (Table 2).

Table 2. Comparison of Some Socio-Demographic Characteristics and Mean Scores of SMAS-SF, OES-A and its Subscales

	Number Percenta ge	Virtual tolerance	Virtual communicati on	Virtual problem	Virtual informatio n	SMAS-SF	Ignored	Excluded	OES-A
Gender									
Female	335 (71.9)	13.81±4.4 5 ^a	20.53±5.79 ^a	19.39±6.71 a	18.03±4.67 a	71.77±18.2 6 ^a	8.02±3.2 8 ^a	16.79±4.5 0 ^a	24.82±6.64 a
Male	131 (28.1)	12.36±4.2 8 ^b	19.92±6.40 ^a	19.01±6.35 a	16.83±4.95 b	68.14±18.8 3 ^a	8.26±3.8 0 ^a	17.59±5.1 6 ^a	25.86±7.08 a
Test value		t:3.188 p: .002**	t: .987 p: .324	t: .556 p: .579	t: 2.44 p: .015*	t: 1.91 p: .056	t: -.678 p: .498	t: -1.65 p: .098	t: -1.494 p: .136
Age									
18-22	355 (76.2)	13.38±4.4 1 ^a	20.29±5.86 ^a	19.15±6.50 a	17.59±4.78 a	70.42±18.1 5 ^a	8.06±3.3 5 ^a	17.09±4.6 2 ^a	25.15±6.68 a
23 and above	111 (23.8)	13.47±4.5 8 ^a	20.57±6.31 ^a	19.72±6.93 a	18.02±4.77 a	71.80±19.5 1 ^a	8.19±3.7 1 ^a	16.77±4.9 7 ^a	24.97±7.08 a
Test value		t: -.189 p: .850	t: -.436 p: .663	t: -.420 p: .675	t: -.791 p: .429	t: -.826 p: .409	t: -.683 p: .495	t: -.364 p: .716	t: .627 p: .531
Class of education									
Preparato ry and 1st year	155 (33.3)	13.04±4.2 4 ^a	19.76±5.86 ^a	19.04±6.2 7 ^a	17.59±4.8 2 ^a	69.45±17.7 4 ^a	8.16±3.3 0 ^a	17.13±4.4 8 ^a	25.30±6.69 a
2nd class	123 (26.4)	13.24±4.2 2 ^a	20.74±5.44 ^a	18.98±6.39 a	17.14±4.30 a	70.12±16.5 5 ^a	8.18±3.4 5 ^a	17.33±4.5 4 ^a	25.52±6.62 a

3rd class	68 (14.6)	14.35±4.8 7 ^a	21.19±6.72 ^a	20.55±7.34 a	18.45±5.37 a	74.55±21.2 4 ^a	7.66±3.2 5 ^a	16.94±5.4 0 ^a	24.60±6.85 a
4th and above	120 (25.8)	13.50±4.6 6 ^a	20.25±6.16 ^a	19.19±6.80 a	17.97±4.81 a	70.93±19.5 0 ^a	8.15±3.7 0 ^a	16.59±4.7 4 ^a	24.74±7.02 a
Test value		F:1.444 p: .229	F:1.133 p: .335	F:1.003 p: .391	F:1.276 p: .282	F:1.272 p: .283	F: .421 p: .738	F: .549 p: .649	F: .436 p: .727
Perceived income status									
Low	102 (21.9)	13.09±5.0 1 ^a	19.94±6.32 ^a	18.70±7.16 a	16.56±5.00 a	68.31±20.7 4 ^a	8.02±3.3 8 ^a	17.86±5.0 5 ^a	25.89±6.97 a
Average	351 (75.3)	13.49±4.2 7 ^a	20.41±5.76 ^a	19.35±6.16 a	17.97±4.65 b	71.23±17.3 4 ^a	8.11±3.4 3 ^a	16.79±4.5 5 ^a	24.90±6.65 a
High	13 (2.8)	13.61±4.6 4 ^a	22.23±8.34 ^a	22.07±11.8 5 ^a	19.07±5.20 a,b	77.00±27.0 9 ^a	8.15±4.2 9 ^a	16.38±5.5 3 ^a	24.53±8.31 a
Test value		F: .320 p: .726	F: .902 p: .406	F: 1.574 p: .208	F: 4.036 p: .018*	F: 1.756 p: .174	F: .024 p: .976	F: 2.156 p: .117	F: .880 p: .415
Marriage status of the parents									
Together	414 (88.8)	13.34±4.4 6 ^a	20.40±5.98 ^a	19.27±6.63 a	17.55±4.74 a	70.58±18.5 6 ^a	8.12±3.4 8 ^a	17.14±4.5 9 ^a	25.27±6.64 a
Separate	52 (11.2)	13.92±4.3 8 ^a	20.00±5.94 ^a	19.36±6.49 a	18.84±4.92 a	72.13±17.9 0 ^a	7.82±3.0 4 ^a	16.03±5.4 3 ^a	23.865±7.6 6 ^a
Test value		t: -.885 p: .376	t: .461 p: .645	t: -.090 p: .928	t: -1.839 p: .067	t: -.571 p: .568	t: .595 p: .552	t: 1.597 p: .111	t: 1.411 p: .159
Diagnosis of psychiatric illness									
Yes	32 (6.9)	14.09±4.7 9 ^a	20.78±6.41 ^a	19.50±7.26 a	18.68±4.44 a	73.06±19.7 8 ^a	8.84±3.4 1 ^a	15.71±4.5 5 ^a	24.56±6.73 a
No	434 (93.1)	13.35±4.4 2 ^a	20.32±5.94 ^a	19.27±6.56 a	17.62±4.80 a	70.58±18.3 8 ^a	8.03±3.4 ^a 0 ^a	17.11±4.7 0 ^a	25.15±6.78 a
Test value		t: .903 p: .367	t: .413 p: .680	t: .188 p: .851	t: 1.212 p: .226	t: .732 p: .465	t: 1.278 p: .202	t: -1.623 p: .105	t: -.476 p: .634
Paternal education level									
Illiterate	10 (2.1)	12.90±4.5 9 ^a	20.33±6.58 ^a	19.49±6.56 a	16.66±4.24 a	69.39±19.4 7 ^a	8.41±3.4 9 ^a	18.11±5.3 1 ^a	24.98±6.18 a
Elementary school graduate	245 (52.6)	13.19±4.4 1 ^a	20.26±6.06 ^a	18.96±6.75 a	17.71±4.96 a	70.13±19.0 6 ^a	7.98±3.2 9 ^a	17.00±4.4 1 ^a	24.58±8.19 a
High school graduate	104 (22.3)	14.13±4.3 3 ^a	20.62±5.15 ^a	19.17±6.13 a	17.41±4.23 a	71.35±15.5 7 ^a	7.80±3.4 9 ^a	16.77±5.6 8 ^a	25.04±7.02 a
University degree or higher	107 (23.0)	13.92±4.5 5 ^a	20.50±5.97 ^a	20.52±6.46 a	18.68±4.83 a	73.64±17.9 6 ^a	8.55±3.8 9 ^a	16.48±4.2 3 ^a	25.11±6.77 a
Test value		F: 1.350 p: .257	F: .081 p: .971	F: 1.071 p: .361	F: 1.917 p: .126	F: .791 p: .499	F: .824 p: .481	F: 1.318 p: .268	F: .941 p: .421
Maternal education level									
Illiterate	53 (11.4)	12.40±4.1 9 ^{ab}	20.40±7.30 ^a	19.70±4.76 a,b	16.20±5.53 a	68.70±19.8 8 ^{a,b}	8.80±4.1 3	22.30±6.4 8 ^a	31.10±8.62 a
Elementary school graduate	276 (59.2)	12.69±4.3 2 ^a	19.71±5.56 ^a	18.43±6.45 a	17.33±4.91 a	68.17±18.0 6 ^a	7.98±3.3 4	17.06±4.6 0 ^b	25.04±6.47 b
High school graduate	67 (14.4)	14.30±4.6 1 ^b	21.46±6.25 ^a	19.87±6.75 a,b	18.30±4.57 a	73.95±18.9 0 ^b	7.73±3.0 9	16.56±4.4 9 ^b	24.29±6.48 b
University degree or higher	70 (15.0)	14.26±4.3 5 ^b	20.77±6.34 ^a	20.63±6.74 b	18.08±4.55 a	73.75±18.1 7 ^b	8.63±3.8 5	16.85±4.7 1 ^b	25.49±7.31 a,b
Test value		F: 5.131 p: .002**	F: 2.339 p: .073	F: 3.180 p: .024*	F: 1.601 p: .188	F: 3.680 p: .012*	F: 1.500 p: .214	F: 4.675 p: .003**	F: 3.272 p: .021

*p<0.05 **p<0.01; a. b. c. d. e. f letters indicate the difference according to Duncan multiple comparison test.

Result on the use of social media

The mean total score of the students participating in the study was found to be 70.75±18.47 and the mean total score of the OES-A was found to be 20.36±5.97 (Table 1). It was found that 45.9% (n=214) of the university students who participated in the study were above the mean total score of the social media addiction scale and 60.3% (n=281) were above the mean total score of the social exclusion scale.

While the scores of the total and sub-dimensions of the SMAS-SF and the total and ignored sub-dimension of the OES-A of the students who felt dependent were significantly higher than those who did not feel dependent, no difference was found between the scores of the excluded sub-dimension of the OES-A (Table 3).

Table 3. Comparison of Social Media Use Characteristics and Mean Scores of SMAS-SF, OES-A and Sub-Dimension Scores

	Num ber Perce ntage	Virtual toleranc e	Virtual commun ication	Virtual proble m	Virtual informatio n	SMAS- SF	Ignored	Excluded	OES-A
Do you feel dependent									
Yes	225 (48.3)	15.22±4. 45 ^a	22.58±6. 19 ^a	22.07± 6.39 ^a	18.80±4.8 0 ^a	78.68±1 8.28 ^a	8.88±3.6 3 ^a	17.06±4.4 3 ^a	25.951 ±7.00 ^a
No	241 (51.7)	11.71±3. 73 ^b	18.28±4. 92 ^b	16.68± 5.68 ^b	16.67±4.5 3 ^b	63.35±1 5.351 ^b	7.356±3. 07 ^b	16.97±4.9 5 ^a	24.33± 6.47 ^b
Test value		t:9.184 p:0.000**	t:8.307 p:0.000**	t:9.629 p:0.000* *	t:4.918 p:0.000***	t:9.764 p:0.000**	t:4.881 p:0.000**	t:2.10 p:0.834	t:2.594 p:0.10* *
Most frequently used social media account									
Instagram	320 (68.7)	13.80±4. 31 ^a	20.79±5. 78 ^a	19.39± 6.66 ^a	18.23±4.5 9 ^{a,c}	72.22±1 8.13 ^a	7.72±3.1 1 ^a	16.90±4.4 7 ^a	24.63± 6.33 ^a
Twitter	47(1 0.1)	13.00±5. 08 ^{a,b}	19.14±5. 73 ^a	18.74± 6.72 ^a	17.40±4.8 2 ^c	68.29±1 9.29 ^{a,c}	7.48±3.1 8 ^a	15.97±4.9 0 ^a	23.46± 6.81 ^a
YouTube	70(1 5.0)	12.15±4. 31 ^b	19.32±6. 52 ^a	19.14± 6.25 ^a	15.02±4.8 6 ^b	65.65±1 8.63 ^{b,c}	9.71±4.2 7 ^b	18.12±5.1 4 ^a	27.84± 7.70 ^{b,c}
Other	29(6 .2)	12.65±4. 67 ^{a,b}	20.06±6. 71 ^a	19.34± 6.88 ^a	18.72±4.4 7 ^c	70.79±1 8.89 ^{a,c}	9.20±3.7 5 ^{a,b}	17.27±5.4 1 ^a	26.48± 7.37 ^{a,c}
Test value		F:3.160 p:0.024*	F:1.929 p:0.124	F:1.144 p:0.933	F:9.626 p:0.000**	F:2.763 p:0.042	F:8.252 p:0.000**	F:2.169 p:0.091	F:5.81 4 p:0.001 **
Total time spent on social media									
Less than 1 hour	23 (4.9)	8.39±2.9 9 ^a	14.13±5. 92 ^a	13.21± 6.70 ^a	13.17±5.0 9 ^a	48.91±1 8.43 ^a	6.82±3.1 2 ^a	16.56±6.3 8 ^a	25.07± 6.88 ^a
Between 1-3 hours	177 (38.0)	11.13±3. 55 ^b	18.29±5. 05 ^a	16.57± 5.55 ^a	16.31±4.7 5 ^b	62.31±1 5.01 ^b	7.88±3.4 1 ^a	17.18±4.9 2 ^a	25.00± 6.43 ^a
Between 3-5 hours	165 (35. 4)	14.24±3. 72 ^c	21.24±5. 24 ^b	20.35± 5.76 ^b	18.47±4.2 5 ^{c,f}	74.32±1 5.29 ^c	8.06±3.2 5 ^a	16.94±4.4 8 ^a	24.98± 6.56 ^a

Between 5-7 hours	75 (16.1)	16.41±3.88 ^d	23.25±6.14 ^b	22.40±6.13 ^b	19.92±4.24 ^{d,e,f}	81.98±16.71 ^d	8.62±3.61 ^a	16.36±3.76 ^a	27.96±7.37 ^a
More than 7 hours	26 (5.6)	19.30±2.92 ^e	25.96±5.62 ^c	27.42±5.90 ^c	19.80±3.98 ^e	92.50±14.31 ^e	9.30±4.13 ^a	18.65±5.14 ^a	25.07±6.88 ^a
Test value		F:61.036 p:.000**	F:27.789 p:.000**	F:35.540 p:.000**	F:17.386 p:.000**	F:49.112 p:.000**	F:2.228 p:.065	F:1.275 p:.279	F:1.546 p:.188

Where do you follow the news

Instagram	217 (46.6)	13.66±4.27 ^a	20.57±5.53 ^{a,c}	19.17±6.53 ^a	17.64±4.81 ^{a,c}	71.06±17.73 ^a	7.96±3.48 ^a	17.04±4.92 ^a	25.01±7.07 ^a
Twitter	186 (39.9)	13.93±4.56 ^a	21.01±6.26 ^a	20.12±6.68 ^a	18.67±4.38 ^a	73.74±18.55 ^a	7.88±3.10 ^a	16.45±4.25 ^a	24.33±6.04 ^a
YouTube	25 (5.4)	11.12±4.11 ^b	17.16±5.85 ^b	16.96±6.01 ^a	13.68±4.77 ^b	58.92±16.88 ^b	10.44±5.16 ^b	19.60±5.35 ^b	30.04±8.67 ^b
Other	38 (8.2)	10.86±3.91 ^b	18.05±6.01 ^{b,c}	17.36±6.47 ^a	15.84±4.67 ^{b,c}	62.13±18.19 ^b	8.28±2.87 ^a	17.94±4.52 ^a	26.23±5.73 ^a
Test value		F:7.744 p:.000**	F:5.254 p:.001**	F:3.173 p:.024*	F:11.077 p:.000**	F:8.188 p:.000**	F:4.332 p:.005**	F:3.979 p:.008	F:5.751 p:.001**

Social media use by the mother

Yes	302 (64.8)	13.73±4.35 ^a	20.45±5.71 ^a	19.35±6.61 ^a	18.02±4.58 ^a	71.56±17.66 ^a	7.95±3.38 ^a	16.70±4.51 ^a	24.65±6.64 ^a
No	164 (35.2)	12.80±4.58 ^b	20.18±6.42 ^a	19.17±6.62 ^a	17.10±5.09 ^b	69.26±19.86 ^a	8.34±3.53 ^a	17.60±4.99 ^b	25.95±6.94 ^b
Test value		t:2.162 p:.031*	t:.456 p:.648	t:.281 p:.779	t:1.989 p:.047*	t:1.281 p:.201	t:-1.171 p:.242	t:-1.982 p:.048*	t:-1.972 p:.049*

Does your father use social media?

Yes	345 (74.0)	13.56±4.50 ^a	20.40±5.94 ^a	19.21±6.57 ^a	17.74±4.90 ^a	70.92±18.34 ^a	8.11±3.37 ^a	16.98±4.42 ^a	25.10±6.46 ^a
No	121 (26.0)	12.96±4.28 ^a	20.24±6.08 ^a	19.49±6.72 ^a	17.57±4.43 ^a	70.28±18.91 ^a	8.03±3.63 ^a	17.10±5.44 ^a	25.14±7.61 ^a
Test value		t:1.266 p:.206	t:.241	t:-.403	t:.345 p:.730	t:.328	t:.228	t:-.217	t:-.050

*p<0.05 **p<0.01 a. b. c. d. e. f letters indicate the difference according to Duncan multiple comparison test.

It was determined that the virtual tolerance score was significantly related to the time spent on the computer and the higher the time spent on the computer, the higher the virtual tolerance score. The total score of SMAS-SF increases as the time spent on the computer increases. No significant difference was found between the time spent on social media accounts and the total score and sub-dimensions of the OES-A (Table 3).

While the virtual tolerance and virtual information score of the students who use Instagram most frequently from social media accounts are significantly higher than those who use YouTube most frequently, there is no difference in virtual communication and virtual problem scores. The virtual information score of those who use Instagram and Twitter most frequently from social media accounts is higher than those who use YouTube most frequently. Those who use Instagram most frequently have a higher score in the total score of SMAS-SF than those who use YouTube most frequently. The ignored scores and OES-A total scores of the students who most frequently used Instagram and Twitter were lower than those who most frequently used YouTube, but no difference was found between the most frequently used social media account and the excluded scores (Table 3).

The virtual tolerance score of those who follow the news on Instagram and Twitter is higher than those who follow the news on YouTube and other social media accounts. The virtual communication score of those who follow the news on Instagram is higher than those who follow the news on YouTube, and the virtual communication score of those who follow the news on Twitter is higher than those who follow the news on YouTube and other social media accounts. No difference was found between the virtual problem score and the social media account where the news is followed. While the virtual information score of those who follow the news on Instagram is higher than those who follow the news on YouTube, the virtual information score of those who follow the news on Twitter is higher than those who follow the news on YouTube and other sources. The total score of those who follow the news on Instagram and Twitter is higher than those who follow the news on YouTube and other accounts. The total scores of those who follow the news on Instagram and Twitter are significantly lower than those who follow the news on YouTube (Table 3).

The virtual tolerance and virtual information score of the SMAS-SF of the students whose mothers used social media were significantly higher than the students whose mothers did not use social media, while there was no difference between the virtual communication, virtual problem and total score of the SMAS-SF. While the total and excluded sub-dimension scores of the students whose mothers did not use social media were significantly higher than the students whose mothers used social media, no difference was found between the score of the ignored sub-dimension of the OES-A. No significant difference was found between the father's social media use and the total and sub-dimensions of the SMAS-SF, total and sub-dimensions of the OES-A (Table 3). In the simple linear regression analysis conducted to determine the effect of the total score of social excluded on social media addiction of the students participating in the study, it was found that social excluded was a predictor of social media addiction (F: 7.492; p: .006). The social excluded scale score explains 16% of the variance in the social media addiction scale score (β : .126) (Table 4).

Table 4. The Effect of Social Exclusion on Social Media Addiction

SMAS-SF	B	Sh.	β	T	P	R	R ²	F	P
OES-A	.344	.126	.126	2.737	.006	.126	.016	7.492	.006
Durbin-Watson:	2.081								
Constant:	.344								

4. DISCUSSION

In this study, the relationship between social media addiction and social excluded levels of university students was evaluated, social excluded was found to be a predictor of social media addiction and the social excluded

scale score explained 16% of the variance in the social media addiction scale score. In a study supporting our research finding, it was reported that there was a positive relationship between social excluded experiences and social media addiction in adolescents and social media addiction increased when social excluded increased (Öztosun, 2018; Kaşıkçı, Denli, & Karaman Güney, 2021:147).

In our study, no significant difference was found between the age of the students, the class of study and the total and sub-dimensions of the SMAS-SF. Supporting the results of this study, in the studies conducted by İliş (2018) with university students and Deniz & Gürültü (2018) with high school students, it was concluded that there was no significant relationship between the grade level of the students and social media addiction (İliş, 2018; Deniz & Gürültü, 2018:355). Given the scope of this research, studies aiming to reduce students' social media addiction may be carried out for all classes regardless of class and age.

In this study, while women's virtual tolerance and virtual information scores were higher than men's, there was no difference between virtual communication, virtual problem and total scores of SMAS-SF. In the study conducted by Aktan (2018b) with university students, it was concluded that there was no significant difference in social media addiction levels between male and female students, which supports our research findings (Aktan, 2018b:405). Contrary to this finding, there are also studies showing that girls are more addicted to social media and use mobile phones more than boys (Xiao, Peng, & Liao, 2022:13496). The fact that there are no problems related to access to the Internet and that boys and girls are provided with equal access to the Internet at home and at school may explain the finding that there is no difference between boys and girls.

In our study, no significant difference was found between income status and social media addiction and social excluded. When the literature on the subject was examined, it was observed that in some studies, social media addiction scores decreased as the income level decreased, and in some studies, there was no relationship between socioeconomic level and internet addiction (Lam, Peng, & Mai, 2009:403).

In the present study, as the time spent on the computer increased, the total score of the SMAS-SF increased. Similarly, there are many research results indicating that social media addiction levels increase with increasing time spent on social media (Aktan, 2018b:405; Deniz & Gürültü, 2018:355; İliş, 2018). These results are consistent with the information that the time spent on social media, which is an important indicator of social media addiction, is high.

In the present study, when the total time spent on social media among university students was evaluated, 177 students spent between 1-3 hours, 165 students were observed to spend between 3-5 hours and 75 students were observed to spend between 5-7 hours. Bakry and colleagues (2022) reported that 42.4% of the participants spent between 4 and 6 hours on social media (Bakry et al., 2022:50). In addition, in a study conducted among university students in Jordan, it was found that the majority of students spent 3 hours or more on social media (Maqableh, Rajab, Quteshat, Masa'deh, Khatib, & Karajeh, 2015:159). This study and other studies on the subject reveal that a significant amount of time is spent on social media accounts.

In the present study, the most frequently used social media accounts among university students are found to be Instagram, YouTube, Twitter and others, respectively; the most frequently followed social media accounts with news are Instagram, Twitter and YouTube, respectively. Similarly, according to the latest data of TSI, the most frequently used social media and messaging applications of individuals are WhatsApp, YouTube and Instagram, respectively.

In the literature, there are few studies examining the relationship between social media addiction and social excluded. For this reason, studies in which comparisons were made with variables considered to be close (such as loneliness, social isolation, lack of social support) were examined and discussed in the study.

In our study, it was determined that the scores of university students on the social excluded scale were between 11 and 46 and the average was approximately 25. It was found that there were 281 individuals who scored above the average and this data constituted 60.3% of the total participants. Bakry et al. (2022) reported in their study

that approximately 4% of the participants felt excluded and approximately half of them felt lonely and that they found a significant relationship between social media addiction and loneliness (Bakry et al., 2022:50).

In our study, a total of 32 students were diagnosed with a psychiatric disorder, including anorexia in one student (3.1%), attention deficit and hyperactivity disorder in three students (9.4%), anxiety disorder in 18 students (56.3%), bipolar disorder in one student (3.1%), depression in four students (12.5%), and obsessive-compulsive disorder in five students (15.6%). In addition, 45 (19.6%) of the students who stated that they felt addicted (n=225) were addicted to cigarettes/tobacco, two were addicted to alcohol (0.9%), one was addicted to gambling (0.4%), 147 were addicted to technology (63.9%); six of them stated their addictions as other (15.2%). There is evidence that internet use and excessive use of social media negatively affect students in terms of biopsychosocial aspects, meeting new individuals, academic studies and mental health (Yıldız & Koçak, 2020:1102). In addition, studies have also revealed that social media addiction causes or significantly worsens various diseases and problems, including depression (Yoon, Kleinman, Mertz, & Brannick, 2019:65; Raudsepp, 2019:197), loneliness, sleep problems, anxiety, worry, social isolation (Best, Manktelow, & Taylor, 2014:27), cyberbullying, and increased rates of obesity (Orben, 2020:407). On the other hand, it is thought that psychological disorders may be a reason for the increase in social media use. It has been shown that adolescents with mental health problems use social media to relieve themselves from stressful symptoms through online connections (Boer, Stevens, Finkenauer, de Looze, & van den Eijnden, 2021:106645).

5. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

According to the findings of our research, social excluded is an important factor of social media addiction. For this reason, it may be useful to create healthy environments in universities where students can socialize and to consider social excluded in the provision of psychosocial health services. The collection of research data through social media accounts made it necessary to reach students who already use social media. Future research on the subject may provide information about the prevalence of students who never use social media by conducting in person interviews. Considering that social media addiction is high among university students, it is recommended to provide services to prevent addiction in university students. In addition, it would be useful to provide awareness and psychosocial treatment studies for students with social media addiction, especially psychosocial health services of universities, to establish collaborations with other institutions and to facilitate students' access to services.

REFERENCES

- Adachi, P. J., & Willoughby, T. (2013). Do Video Games Promote Positive Youth Development?. *Journal of Adolescent Research*, 28(2), 155-165. <https://doi.org/10.1177/07435584124645>
- Akın, A., Uysal, R., & Akın, Ü. (2016). The Validity and Reliability of Turkish Version of The Ostracism Experience Scale for Adolescents. *Kastamonu Education Journal*, 24(2), 895-904.
- Aktan, E. (2018a). Social Media and Social Anxiety: A Research on Social Media Users. *Journal of Selcuk Communication*, 11(2), 35-53. <https://doi.org/10.18094/josc.397272>
- Aktan, E. (2018b). Assessment of Social Media Addiction Levels of University Students by Numerous Variables. *Journal of Erciyes Communication*, 5(4), 405-421. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.379886>
- Andreassen, C. S., Pallesen, S., & Griffiths, M. D. (2017). The Relationship Between Addictive Use of Social Media, Narcissism, and Self-Esteem: Findings From A Large National Survey. *Addictive Behaviors*, 64, 287-293. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2016.03.006>

- Bakry, H., Almater, A. A., Alslami, D. M., Ajaj, H. S., Alsowayan, R. A., Almutairi, A. F., & Almoayad, F. (2022). Social Media Usage and Loneliness Among Princess Nourah University Medical Students. *Middle East Current Psychiatry*, 29(1), 50. <https://doi.org/10.1186/s43045-022-00217-w>
- Baş, K., & Diktaş, A. (2020). Social Media Dependency of Pre-Service Social Studies Teachers. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 21(1), 193-207. <https://doi.org/10.17679/inuefd.563544>
- Best, P., Manktelow, R., & Taylor, B. (2014). Online Communication, Social Media and Adolescent Wellbeing: A Systematic Narrative Review. *Children and Youth Services Review*, 41, 27-36. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.03.001>
- Boer, M., Stevens, G. W., Finkenauer, C., de Looze, M. E., & van den Eijnden, R. J. (2021). Social Media Use Intensity, Social Media Use Problems, and Mental Health Among Adolescents: Investigating Directionality And Mediating Processes. *Computers in Human Behavior*, 116, 106645. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106645>
- Casale, S., & Fioravanti, G. (2018). Why Narcissists are at Risk For Developing Facebook Addiction: The Need to be Admired and the Need to Belong. *Addictive Behaviors*, 76, 312-318. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2017.08.038>
- Clark, J. L., Algoe, S. B., & Green, M. C. (2018). Social Network Sites and Well-Being: the Role of Social Connection. *Current Directions in Psychological Science*, 27(1), 32-37. <https://doi.org/10.1177/0963721417730833>
- Deniz, L., & Gürültü, E. (2018). High School Students' Social Media Addiction. *Kastamonu Education Journal*, 26(2), 355-367. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.389780>
- Gilman, R., Carter-Sowell, A., DeWall, C. N., Adams, R. E., & Carboni, I. (2013). Validation of the Ostracism Experience Scale for Adolescents. *Psychological Assessment*, 25(2), 319. <https://doi.org/10.1037/a0030913>
- İliş, A., & Gülbahçe, A. (2019). An Investigation of the Predictive Relationship Between Social Media Addiction and Communication Skills. *Ekev Akademi Dergisi*, 23 (78), 45-60.
- Kaşıkcı, F., Denli, Ö. S., & Karaman, N. G. (2021). Social Media Addiction and Social Exclusion in Youth: the Mediating Role of Self-Control. *Başkent University Journal of Education*, 8(1), 147-159.
- Keles, B., McCrae, N., & Grealish, A. (2020). A Systematic Review: The Influence of Social Media on Depression, Anxiety and Psychological Distress in Adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth*, 25(1), 79-93. <https://doi.org/10.1080/02673843.2019.1590851>
- Lam, L. T., Peng, Z., Mai, J., & Jing, J. (2009). The Association Between Internet Addiction and Self-Injurious Behaviour Among Adolescents. *Injury Prevention*, 15(6), 403-408. <http://dx.doi.org/10.1136/ip.2009.021949>
- Maqableh, M., Rajab, L., Quteshat, W., Masa'deh, R., Khatib, T., & Karajeh, H. (2015). The Impact of Social Media Networks Websites Usage on Students' Academic Performance. *Communications and Network*, 7(04), 159-171. <http://dx.doi.org/10.4236/cn.2015.74015>
- Nations, D. (2020). What is Social Networking? You've Heard the Term, but What Does It Really Mean?. (Accessed Date: 06.05.2023): <https://www.lifewire.com/what-is-social-networking-3486513>.
- Oggers, C. L., & Jensen, M. R. (2020). Annual Research Review: Adolescent Mental Health in The Digital Age: Facts, Fears, And Future Directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 61(3), 336-348. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13190>
- Orben, A. (2020). Teenagers, Screens and Social Media: A Narrative Review of Reviews and Key Studies. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 55(4), 407-414. <https://doi.org/10.1007/s00127-019-01825-4>
- Öztoşun, A. (2018). Perceived Social Support and Social Exclusion Experiences are Predictive of Internet Addiction in Adolescents (Unpublished Master Thesis). Sabahattin Zaim University, Institute of Social Sciences, İstanbul.

- Raudsepp, L. (2019). Brief Report: Problematic Social Media Use and Sleep Disturbances are Longitudinally Associated with Depressive Symptoms in Adolescents. *Journal of Adolescence*, 76, 197-201. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.09.005>
- Sahin, C. (2018). Social Media Addiction Scale-Student Form: The Reliability and Validity Study, *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 17(1), 169-182.
- Simon, K. (2023). Digital 2023: Global Overview Report. (Accessed Date: 05.05.2023): <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using Multivariate Statistics (sixth ed.) Boston: Pearson Publication.
- TSI (Turkish Statistical Institute) (2022). Hanehalkı Bilişim Teknoloji Kullanım Araştırması. (Accessed date: 09.05.2023): [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)Kullanim-Arastirmasi-2022-45587).
- Whiting, A., & Williams, D. (2013). Why People Use Social Media: A Uses and Gratifications Approach. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 16(4), 362-369. <https://doi.org/10.1108/QMR-06-2013-0041>
- Xiao, W., Peng, J., & Liao, S. (2022). Exploring the Associations Between Social Media Addiction and Depression: Attentional Bias as a Mediator and Socio-Emotional Competence as a Moderator. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(20), 13496. <https://doi.org/10.3390/ijerph192013496>
- Yıldız, E., & Koçak, O. (2020). Evaluation of the Relationship Between Social Media Addiction and Perceived Social Support in University Students. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1102-1126. <https://doi.org/10.33417/tsh.681389>
- Yoon, S., Kleinman, M.; Mertz, J., Brannick, M. (2019). Yoon, S., Kleinman, M., Mertz, J., & Brannick, M. (2019). Is Social Network Site Usage Related to Depression? A Meta-Analysis of Facebook–Depression Relations. *Journal of Affective Disorders*, 248, 65-72. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.01.026>

Conflict of Interest: All authors certify that they have no affiliations with or involvement in any organization or entity with any financial interest or non-financial interest in the subject matter or materials discussed in this manuscript.

Support and Acknowledgements: The study received no support from any institution or organisation.

Ethics: Ethics committee approval was obtained from Batman University Ethics Committee for the research (Number: 2023/01-17; Date: 04.01.2023).

Contribution Rate: The authors contributed equally to the article.

**INTELLIGENT MUSIC APPLICATIONS:
INNOVATIVE SOLUTIONS FOR MUSICIANS AND LISTENERS****Cihan TABAK*****ABSTRACT**

The incorporation of artificial intelligence and machine learning into intelligent music applications presents fresh avenues for musical expression. These applications allow the production of emotionally responsive pieces by analysing and interpreting the emotions conveyed within music. Furthermore, they aid collaborative music-making by connecting musicians in diverse locations and enabling real-time collaboration via cloud-based platforms. The objective of this research is to present information regarding the production, distribution, and consumption of music, which has a close association with technology. Through document analysis, the prospective advantages of incorporating artificial intelligence and machine learning into the music industry are assessed from diverse vantage points, analysing potential models and areas of application. It also proposes further research to enhance artificial intelligence and machine learning algorithms, guaranteeing their responsible and ethical use, and unlocking new avenues for musical innovation.

Keywords: Intelligent music, artificial intelligence, music production.**AKILLI MÜZİK UYGULAMALARI:
MÜZİSYENLER VE DİNLEYİCİLER İÇİN YENİLİKÇİ ÇÖZÜMLER****ÖZET**

Yapay zekâ ve makine öğreniminin akıllı müzik uygulamalarına entegrasyonu, müzikal ifade için yeni yollar da açmaktadır. Bu uygulamalar, müzikte aktarılan duyguları analiz edip yorumlayarak duygusal olarak duyarlı bestelerin oluşturulmasını sağlarken diğer yandan farklı konumlardaki müzisyenleri birbirine bağlayarak ve bulut tabanlı platformlar aracılığıyla gerçek zamanlı iş birliğine olanak sağlayarak iş birliğine dayalı müzik yapımını kolaylaştırmaktadır. Bu araştırmanın amacı, teknolojiyle yakın bir ilişkisi olan müziğin; üretim, dağıtım ve tüketim kalıpları hakkında bilgi vermektir. Doküman analizi yöntemi kullanılan çalışmada yapay zekâ ve makine öğrenimini müzik endüstrisine entegre etmenin potansiyel faydaları, farklı bakış açılarıyla ileriye dönük modeller ve kullanım alanları incelenmiştir. Ayrıca gelecekteki araştırmaların, yapay zekâ ve makine öğrenimi algoritmalarını iyileştirmeye, bunların sorumlu ve etik bir şekilde uygulanmasını sağlama ve müzikal yenilik için yeni olasılıklar hakkında görüşler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı müzik, yapay zekâ, müzik üretimi.**INTRODUCTION**

Intelligent music applications have revolutionised experiences and capabilities for both musicians and listeners. Recent studies indicate that musicians exhibit advanced perceptual and cognitive abilities, including general and verbal intelligence, working memory, and concentration. These findings suggest that music facilitates interdisciplinary skills and that there is a two-way relationship (Criscuolo et al., 2019: 6; Bidelman et al., 2013: 8). These findings indicate that intelligent music applications may utilize these cognitive advantages for enhanced features and functions.

* Asst. Prof. Dr., Harran University, Faculty of Education, Department of Music Education, Şanlıurfa, Türkiye, cihantabak@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1060-9499.

These applications can support various aspects of music creation and consumption. For musicians, clever music applications can assist with piano composition and chord generation through AI and machine learning algorithms. These applications can enable musicians to experiment with different chord progressions and enhance their creativity. For audiences, intelligent music applications can offer a tactical method for listening to music, allowing for a customised and captivating experience (Cho et al., 2018: 139). By utilising research on user experience and including social behaviours and emotional sensitivity resembling that of humans, these applications can provide excellent interaction and contentment (Tung & Campos, 2021: 915).

Overall, intelligent music applications are a fusion of technology and music that provide creative solutions meeting the requirements of both musicians and listeners. Utilising cognitive advantages of musicians and incorporating advanced characteristics, these applications possess the potential to reshape the music industry and elevate the music experience.

This study seeks to present facts concerning music production, delivery, and usage trends, which are intricately linked to technology. To investigate the potential advantages of incorporating artificial intelligence and machine learning in the music sector, this research employed the document analysis approach. Document analysis systematically evaluates a range of documents, including hard and soft copies. Like other methods of qualitative research, document analysis includes examining data to extract meaning, develop understanding, and cultivate empirical knowledge (Corbin & Strauss, 2008).

1. THE RISE OF TECHNOLOGY IN MUSIC

The advent of technology in music has transformed the processes of creating, consuming and experiencing music. The proliferation of high-speed internet and digital technology has enhanced the versatility and accessibility of music. This has resulted in a profound and far-reaching impact not only on the music industry, but also on mental health.

Promoting mental health within society necessitates a multidisciplinary approach that encompasses different factors, including education, work, housing, and climate change (Qureshi et al., 2023: 1). Issues associated with mental health, comprising anxiety, depression, and stress, are increasingly becoming a global concern. The impact of climate change on mental health is progressively acknowledged, and it remains one of the greatest challenges of our time. The potential impact of climate change on one's mental health has been documented (Ogunbode et al., 2021: 845; Reyes et al., 2021: 7452). It is important to objectively consider the evidence without introducing subjective evaluations.

Numerous studies have highlighted the link between climate change and mental health. Merely the presence of factors like abnormal climate change, drought, and sea level rise can raise anxiety, panic, and stress rates. Climate change's psychological implications affect humanity universally without any gender variance. The adverse psychological implications of climate change pointed out the demand for adaptation plans to safeguard individuals and communities (Cianconi et al., 2020: 10).

In addition to climate change, technology's rise in music has impacted mental health. Music streaming platforms and digital production tools now provide individuals with new avenues for self-expression and creativity. Creating and sharing music has been shown to positively affect mental wellbeing. Water exercises and physical activities have also been found to have acute mental benefits (Ábel et al., 2023: 78; Gu, 2023: 537). Technology has also enabled the practice of music therapy which has demonstrated affirmatory outcomes for mental health. Music therapy utilises music to address different emotional, cognitive, and social requirements of individuals (Koder et al., 2023: 3). It has been employed in multiple settings like hospitals, schools, and mental health clinics to boost mental wellness and enhance the quality of life.

However, it is crucial to acknowledge that technology has its drawbacks. Excessive music consumption, particularly via personal devices like smartphones, may lead to issues including reduced social interaction, amplified

isolation, and sleep disruption (Ogunbode et al., 2021: 850). It is essential to achieve a balance between utilising technology for its advantages and being mindful of its potential adverse impact on mental wellbeing.

In addition, virtual instruments and digital effects are now being employed beyond the realm of music concerts and education. In the healthcare industry, mobile applications and virtual reality are being used as supportive interventions to enhance pain management and mental well-being (Honzel et al., 2019: 1917). These digital therapeutics have demonstrated encouraging outcomes in improving patient-centred care and offering affordable treatment alternatives (Dang et al., 2020: 2212). In addition, virtual reality technology has been studied for neurosurgical training, offering a secure and efficient platform for surgeons to develop technical skills and enhance patient results (Alaraj et al., 2022).

The rise of technology in music has resulted in noteworthy alterations in the methods by which we generate, enjoy and perceive music. Although this has unlocked novel prospects for self-realisation and invention, it is pivotal to acknowledge the likely effect on mental wellbeing. Climate change and the excessive consumption of music through technology have the potential to contribute to heightened levels of stress, anxiety and other mental afflictions. It is imperative to tackle these factors and formulate tactics to encourage mental wellness in an era of technological progress.

1.1. Development and Importance of Music Technology

The development and importance of music technology have substantially altered the music education and production scene. Up-to-date online technologies have unlocked novel chances for pupils to gain musical knowledge. Nevertheless, the instructor's function remains fundamental in contemporary music education (Yao & Weiwei, 2023). One aim of this article is to investigate the potential for individuals to attain and utilise musical expertise through online and app-based technologies within the modern musical landscape.

The advancement of music technology has generated several non-acoustic modes for producing music, like electronic synthesis and techno (Revenko, 2021:105). This progression has significantly altered the way music is composed, performed, produced, and consumed. As General Secretary Xi Jinping rightfully stated, "Fine arts, art, science, and technology complement and promote each other" (Zhen-Wu, 2022: 2). Integrating technology into music education can enhance learning experiences and engage students in more interactive and enjoyable ways.

Digital educational technologies are becoming increasingly significant within musical-instrumental education. They provide unprecedented prospects for future music teachers to enhance teaching methods and establish a digital art environment in the classroom. By integrating scientific computing visualisation and computer music technology, music education can become more engaging and dynamic, leading to a deeper connection between students and music (Zhao, 2022: 11).

The impact of artificial intelligence (AI) technology on music education has been significant. AI has introduced novel aspects to music, altering the process of writing, performing, producing and consuming music. Nevertheless, it is critical to achieve a balance between technological advances and human interaction in music education. Music educators have been urged to re-equip, re-skill and reconsider their approach in the context of extensive technological changes. The incorporation of technology ought to improve the educational experience, maintaining the human element and promoting creativity within the realm of music education (Tuuri & Koskela, 2020).

STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics) has investigated the application of technology within music education. By combining arts education with other fields, music education can become more efficient and durable (Özer & Demirbatır, 2023: 8). The evolution of technology has required the adjustment of teaching methods and strategies to involve students in the digital era.

The use of technology in music education has expanded to music creation and management. Developing intelligent music management systems employing deep convolutional neural networks has yielded positive outcomes,

such as advancing students' interest and comprehension of music (Shang & Shao, 2022: 3). Furthermore, using blockchain network settings to create music emotion models is a promising strategy to enhance multimedia networks and human-computer interaction (Xu, 2020).

The development and importance of music technology has revolutionised music education and production. Modernised online technologies, deep learning, artificial intelligence and digital educational technologies have opened new possibilities for learning, creating and experiencing music. While technology plays an important role in enhancing the learning experience, it is essential to recognise the importance of teachers and human creativity in music education. The integration of technology should aim to enhance the learning process while preserving the essence and emotional connection of music. The continued development and exploration of music technology will undoubtedly shape the future of music education and production.

Over the last few decades, considerable progress has been made in artificial intelligence and machine learning, which have facilitated the emergence of intelligent music applications. These apps use methods such as deep neural networks to analyse and create music in innovative ways. Studies have demonstrated that music can produce advantageous effects on cardiac function and inflammatory responses. Intelligent applications of music therapy seek to personalise music selection and interventions based on an individual's physiological state and response. For instance, applications that monitor heart rate and inflammatory biomarkers could dynamically adjust music selection to maximise therapeutic benefits (Kulinski et al., 2022: 390).

Intelligent music recommendation systems are another area of focus. Collaborative filtering is a commonly used recommendation technique, which bases suggestions on the relationships between users and items. It considers a scoring function that incorporates the similarity of users and music in its computations. This method has been shown to be effective in offering suggestions based on the preferences of comparable users (Shakirova, 2017: 548). Intelligent music generation apps have also arisen that utilise AI to produce fresh music in the tradition of a particular artist or genre. These systems scrutinise extensive datasets of musical scores to comprehend the patterns and structures that characterise distinct styles. The systems can then create novel, original music that complies with these learnt styles. Researchers (Zhao, 2022; Shang & Shao, 2022; Xu, 2020) are conducting investigations on how AI and machine learning can offer novel insights into the biology and neuroscience of music and hearing, without subjective evaluations. There is an emphasis on ensuring that technical terms are explained upon first use and that there is a clear, objective flow of information with causal connections between statements. The focus is on modelling how the ear and brain process music to enhance comprehension of music perception and cognition. Conventional structure, formal register, precise word choice, and grammatical correctness are also being upheld to improve the quality of academic writing. Intelligent music applications that utilise AI have the capacity to revolutionise the way we encounter, generate, and are therapeutically influenced by music. The emergence of these apps signifies a thrilling new phase in the interplay between music and technology.

2. INTELLIGENT MUSIC TEACHING AND EDUCATIONAL APPLICATIONS

Intelligent music instruction and educational applications make a substantial contribution to the evolution of music education today. The speedy advancement of technology and its widespread implementation in education has the potential to improve students' and teachers' learning experiences. Intelligent music education has initiated a reassessment of traditional music education methods and procedures, which has resulted in groundbreaking changes in the arena.

Through these innovative methods, educators and pupils can become aware of musical practices and principles that have previously eluded them, whilst simultaneously exploring fresh and captivating creative processes. Educating musically in a smart manner provides pupils with alternative means to learn, identify and nurture their own musical aptitudes and passions, equipping them with educational experiences that match their capabilities and learning rates.

Intelligent music education offers significant benefits not only to students, but also to music teachers. Using intelligent music applications, teachers can more effectively monitor student progress, gain a deeper understanding of individual needs, and provide better support. Furthermore, these applications contribute to teachers' professional development by enabling ongoing evaluation and refinement of teaching methods and approaches.

On the other hand, intelligent music education significantly contributes to the social and cultural aspects of music education. Intelligent music systems enable students and educators to interact, collaborate and share ideas with other musicians and educators worldwide. Consequently, they foster intercultural understanding, musical diversity, and enhance the universality and inclusivity of music education. This process promotes an understanding and respect for cultural diversity and mutual learning, all while guaranteeing that music education is accessible to a wide range of students.

Intelligent pedagogy and educational music apps are a significant influence on the future of music education. The advancements in technology and widespread use of education-focused applications have surpassed the conventional constraints of music education, providing more efficient, personalised, and all-inclusive experiences. This process facilitates the development of musical skills and understanding, alongside augmenting intercultural understanding and cooperation, benefiting students and teachers alike. Intelligent music teaching and learning practices' continued development and expansion bode well for the future of music education, promising excitement and promise.

2.1. Learning and Practising Applications

Learning and practising music applications involve a breadth of approaches and techniques that enhance the acquisition of musical skills and knowledge. These applications are crucial for both music therapy and music education, as they offer avenues for individuals to engage with music in meaningful ways and cultivate their musical abilities.

Numerous music education applications exist to bolster learning and practice. One potential application is the usage of social media, which has the capability to enhance communication between teachers, students, and parents while encouraging all involved parties to strive towards their musical objectives. Social media platforms facilitate the sharing of knowledge and promotion of engagement through communities of practice, which can also ignite enthusiasm amongst students in their acquisition of musical knowledge (Lei et al., 2021). Additionally, the implementation of gamification in music education has been investigated as a means of engaging learners and improving their learning experience. Educational music games featuring narrative stories and game mechanics have been proven to have a beneficial effect on the progress and self-reflection of both young students and adults (Wang, 2023).

Another significant element of music education and practice is the amalgamation of technology. For instance, learning analytics can be utilised to gather and scrutinise information about pupils' learning development in music and offer observations for enhancing instruction (Reizábal & Gómez, 2022: 225). The application of musical instruments in online flipped classrooms has been demonstrated to involve pupils in imaginative music production and offer different methods of music education (Ng et al., 2021: 60). Furthermore, the integration of information and communication technology (ICT) and music technology has become increasingly important, particularly during the COVID-19 pandemic, as educators have adjusted their approach to online teaching by utilising various devices, software and music-related technologies (Merrick & Joseph, 2022: 204).

The role of educators is critical in both formal and informal music education settings. They exemplify musical practises and have the potential to counsel students in enhancing metacognitive skills, including learning methodology, self-assessment and reflection (Concina, 2019: 9). Dialogic instruction, involving open-ended queries and attaching musical concepts to the embodied knowledge of the student, can be a potent technique to impart passionate musical presentation (Meissner, 2021: 16). In addition, teaching methods which are not formal and highlight the practical

implementation of musical concepts, group exercises, and whole class performances, have the potential to improve skill acquisition and creativity (Powell, 2021).

Furthermore, the formation of networks and social connections assumes a significant role in music education and ongoing music practice. If we have a clear comprehension of the interaction between network actors and individual musicians, we can acquire insights into efficient music learning methodologies. The purposeful training of renowned musicians, backed by network actors, has the potential to boost their musical growth (Längler et al., 2021). Additionally, in the context of adult music learners, participation in informal musical activities and convergent community music schools has been shown to be beneficial for music education (Bayley & Waldron, 2020).

Music learning and practice encompass various approaches and techniques that aid in the acquisition of musical skills and knowledge. These applications comprise music therapy, ICT integration, music technology, gamification and social media, metacognitive learning, dialogic teaching, non-formal teaching methods, networks and social connections, and informal musical activities. These applications offer prospects for individuals to interact with music, enhance their musical skills, and attain favourable outcomes in music therapy and music education.

2.2. Music Theory and Aural Exercises

Music Theory and Aural Exercises Applications have gained popularity in music education, providing students with enhanced opportunities for learning and engagement. Such applications offer an array of features and functionalities that aid in developing knowledge of music theory and aural skills. In this section, we will examine the benefits and applications of such tools, using several sources to present a thorough overview.

One study by Ng et al. (2021) demonstrates the potential advantages of using musical instrument apps in an online flipped classroom environment. The researchers discovered that these apps enabled learners to participate in imaginative music production exercises, even without tangible instruments. This technique not only encouraged the nurturing of aural skills, but also allowed opportunities for students to form their own musical compositions. By decreasing the dependence on conventional didactic teacher-led activities, like music theory tuition, these apps encouraged a more interactive and student-focused learning experience.

Buonviri and Paney (2020) carried out a study investigating the application of digital technology to teach aural skills in Advanced Placement Music Theory (APMT) classes. The goal of the research was to examine the technologies used by teachers, how they integrated these technologies into their instruction, and the factors affecting their choices. The results indicated that teachers employed various technologies, such as music theory and aural training apps, to improve students' aural skills. These applications offered interactive exercises and practice materials, enabling students to improve their listening and musical analysis skills.

The COVID-19 pandemic has expedited the implementation of online music lessons and the utilisation of music theory applications. Biasutti et al. (2021) conducted a study examining teachers' opinions on delivering remote music lessons during the quarantine period. The study discovered a rise in online music theory instruction, utilizing a range of materials including videos, mobile apps and social media. In addition, online classes employed a variety of resources such as website links, written documents, slide presentations, video and audio samples to support music theory learning.

In addition to providing music theory instruction, music applications have also been utilised for aural training and music therapy purposes. Hides et al. (2019) carried out a randomised controlled trial to assess the efficacy and results of a music-based emotion regulation mobile application for troubled young individuals. The application enabled users to select mood-appropriate music to maintain or amplify their current mood. The study showed that the app proved effective in reducing stress, depression, and anxiety, suggesting the potential of music apps for enhancing emotional well-being.

The utility of such apps goes beyond music education contexts. Norman (2020) explores the usage of iPads as composition and pedagogical tools in music classes. The author presents an overview of the diverse music application uses on iPads, which encompass decelerating audio recordings, music arrangement and composition, music theory education, recording practices, performing and visualising music notation on digital instruments. These applications facilitate the development of higher-order music skills such as music manipulation and improvisation.

Furthermore, mobile mental health apps that integrate music therapy have been established to promote the overall well-being of the general population. Hwang et al. (2021) conducted a scoping review of research trends on mobile mental health apps. Their findings expose that certain apps were grounded on cognitive behavioural theory, stress theory, or ecological instant intervention theory whilst including features such as breathing cognition, meditation, and music therapy. These applications have been shown to be effective in decreasing stress, depression, and anxiety, illustrating the potential for music applications to enhance mental well-being. Within the context of musical education, mobile applications have been created to instruct family caregivers on utilizing music to aid individuals with dementia. Thompson et al. (2023) detail the production and authentication of training resources for a mobile app named 'Match' intended to teach family caregivers how to apply music therapy-centered approaches to dementia care. This illuminates the capability of mobile apps to offer reasonably priced and accessible music therapy guidance to caregivers.

Music Theory and Aural Exercises Applications offer a plethora of benefits and functionalities for music education and beyond. These applications present interactive and engaging platforms for students to build their music theory knowledge and aural skills. They can be utilised in multiple settings, including online classrooms, to bolster creative music-making, aural training, and emotional well-being. The application of music technology in music education and therapy showcases the opportunity for technology to upgrade learning encounters and foster comprehensive advancement.

2.3. Other Educational Music Applications and Technologies

In recent times, a range of educational music applications and technologies have appeared. These revolutionary tools employ advancements in wireless networking, digital learning, virtual reality, augmented reality, and artificial intelligence to increase the effectiveness of teaching and learning in music education.

An instance of 5G technologies' implementation in the education setting is utilizing virtual reality (VR) and augmented reality (AR) in music education laboratory activities (Armando et al., 2021: 2). The mentioned technologies offer students immersive and interactive experiences, enabling them to encounter music in novel and captivating manners. For instance, pupils can utilise augmented reality (AR) and virtual reality (VR) technology to obtain a better understanding of musical principles, experiment with various instruments and perform virtually in concert halls.

Cross-modal music search and browsing applications are gaining popularity in music education (Müller et al., 2019). These applications incorporate technology to analyse and synchronise music collections, which enables content-based analysis, indexing and navigation. Consequently, students can access and explore a broad range of music easily, improving their comprehension and appreciation of distinct genres and styles.

Incorporating AI technologies into music education has significant potential (Jiang, 2022: 4). AI-based applications can analyse and optimise teaching methods, personalise learning experiences and provide real-time feedback to students. For instance, AI algorithms can generate musical compositions, simulate various musical styles, and assess student performance in real time. Technology has the capacity to enhance teaching and learning in music education (Modeme, 2023: 137). By utilizing computer-based tools and online resources, music educators can develop captivating and interactive lessons, enable cooperative learning, and facilitate chances for self-expression and inventiveness.

The role of technology can improve the objectivity of music education's psychological shaping function (Xiang, 2022: 4). For instance, artificial intelligence algorithms can examine students' emotional reactions to music and personalise teaching materials and exercises accordingly. This individualised tactic could strengthen students' emotional connection with music and advance their overall educational experience. In addition to applications and technologies, there are various software and digital tools for music education. These tools can support music composition, notation, ear training, and music theory, providing students with hands-on experiences to explore and experiment with musical concepts and techniques (Frytsiuk et al., 2022: 37).

The integration of technology in music education has opened new teaching and learning possibilities. These applications and technologies offer students captivating and interactive experiences, enrich their creative and musical abilities and extend their comprehension and admiration of music. With technological advancements, it is anticipated that the realm of music education will carry on developing and reap rewards from these pioneering tools and methods.

3. MUSIC PRODUCTION AND COMPOSITION APPLICATIONS

Music production and composition applications have become increasingly vital in the music industry. These applications use a variety of technologies and methods to improve the creative and production processes. This section examines various features of music production and composition applications, such as augmented reality, sensor technologies, virtual reality and artificial intelligence techniques.

Augmented reality (AR) has demonstrated the ability to positively affect the customer experience in different sectors, including the music industry (Chen et al., 2022: 11). For instance, in an upmarket eatery, AR can heighten the entire dining experience by offering numerous sensory stimulations, such as textured tableware, pleasant fragrances, and soothing music. This can generate more customer interest and intention and amplify the perceived worth of the experience or product.

Artificial intelligence (AI) has transformed the music industry, specifically in the fields of composition, production, and performance (Verma, 2021: 275). AI is used in various ways in music, from composing music using input expressions, images, and humming, to recommending music by analysing big data to predict the potential success of musical compositions (Gorgoglione et al., 2023: 4). AI has been applied in music streaming services for information retrieval and music recommendation (Sturm et al., 2019: 2).

In the sphere of music production, virtual reality (VR) technology has advanced significantly. VR offers a special and engaging experience for musicians and composers, enabling them to interact with virtual instruments and produce music in a virtual environment (Wang & Yu, 2020: 7). This technology allows musicians to explore various sounds and effects, augmenting their creativity and broadening their musical opportunities.

Music production and composition applications are not restricted to solely professional musicians and composers but also find practical use in music education to enhance students' musical abilities and creativity (Yoo, 2022: 26). These applications incorporate music production software and applications, virtual instruments, note input programmes, and other composition tools. By blending technology with music education, students can develop and express their musical ideas in novel and innovative ways that are hitherto unexplored.

Music production and composition applications have significantly transformed the music industry. The utilization of augmented reality, sensor technologies, artificial intelligence, and virtual reality has opened new possibilities for musicians and composers. These applications augment the music creation and production process, thus enabling greater creativity and innovation. Furthermore, they have also been integrated into music education to cultivate students' musical abilities and stimulate their creativity. As technology continues to advance, further progress in music production and composition software is anticipated.

3.1. Digital Audio Workstations and Mobile Applications

Digital Audio Workstations (DAWs) and mobile apps have transformed the music production industry, granting musicians and producers potent tools and convenient platforms for producing and distributing music. These technological advancements have had a significant impact on various aspects of music creation, marketing, and consumption. Mobile apps and AI-powered algorithms utilised by music streaming services have altered the consumer experience of discovering new music genres or soundtracks. These algorithms prioritise past preferences over music libraries, which may limit consumers' ability to explore novel music genres (Mariani et al., 2022: 770). Deep learning technology has also contributed to the sustainability of the music industry. Weng & Chen (2020) highlight the significance of deep learning technology in enhancing music creation quality. However, they acknowledge that it cannot substitute human creativity.

The use of digital audio workstations and mobile applications in music production has become widespread, facilitating greater accessibility to the field for both established professionals and newcomers. According to Chambers' (2021) analysis, user-friendly software interfaces, online tutorials and music platforms have enabled more individuals to create and experiment with different musical genres, promoting exploration of musical affiliation and identity. Additionally, these technologies have been adopted in various educational contexts, such as adult education and audio-visual media communications. The utilization of WaveLab, Audacity, and Magisto software for educational audio and video editing and production is well established. In radio coursework specifically, sound editing and mixing software such as Adobe Audition, Audacity, and WaveLab are employed, while for video editing and production, mobile applications such as Magisto and Movie Maker have been implemented (Nicolaou et al., 2021: 165).

The use of digital audio workstations and mobile apps in music production transcends conventional genres. The impact of digital audio workstations and mobile apps extends beyond music production, having revolutionized music distribution. Herbst et al. (2018) examine the implementation of guitar profiling technology in metal music production, underscoring the necessity for inquiry into current practices and financial aspects within this genre. Mobile telecommunications and technology companies have an important role in reaching consumer markets without access to major music distribution platforms. While their activities are increasingly important in the music sector, there is limited empirical attention provided to them (Beukelaer & Eisenberg, 2018: 195).

The advancements in artificial intelligence technology have been accompanied by the development of digital audio workstations and mobile applications. AI has been utilized in multiple facets of music education to augment the learning experience and introduce novel components to music education (Yu et al., 2023: 1). Furthermore, AI has been employed in the creation of intelligent music management systems, employing profound convolutional neural network techniques to manage vast volumes of data and non-linear relationships (Shang & Shao, 2022: 4).

The influence of digital audio workstations and mobile apps on music production has been explored within the framework of neoliberalism and commercialisation. Benedict and O'Leary (2019) challenge the reliance on commercialised technology and urge music educators to assess the impact of technology on students' musical independence and autonomy. The discipline of music technology has undergone considerable transformations in higher education. Boehm et al. (2018) examine the progress of music technology offerings in British higher education, identifying alterations and difficulties encountered by the discipline.

Digital audio workstations and mobile applications have revolutionized the music production sector, empowering musicians and producers to generate, distribute and promote music more effectively. These technologies have impacted numerous aspects of music production, marketing, education and consumption. They have facilitated music production, enhanced music creation quality, and uncovered novel prospects for discovery and exploration. Nevertheless, the influence of these technologies also prompts queries about commercialisation, cultural production, and technology's role in framing musical subjectivity and autonomy.

3.2. Intelligent Composition and Arrangement Tools

In recent times, the intelligent editing and composition tools have been at the forefront, courtesy of advancements in Artificial Intelligence (AI) and Machine Learning (ML). These tools employ algorithms and models to generate and arrange music, creating novel opportunities for musicians and composers.

Utilizing fuzzy logic is a popular intelligent composition method that involves the use of expert reasoning as a powerful machine learning technique (Cádiz, 2020: 1). Fuzzy logic may be applied in musical creativity for music composition, sound synthesis, and sound synthesis parameter control. It provides a suitable framework for working with both sound and symbolic representations of music. Deep generative models, such as the MG-VAE model, have also been applied to generate music with specific regional styles (Luo et al., 2019: 93). This model employs classifiers to distinguish between style and content latent spaces, allowing for the creation of folk songs with adjustable regional styles. This methodology illustrates the possibilities afforded by deep generative models and adversarial training within the realm of music generation.

Various AI algorithms have been developed and utilized in the domain of computer music composition. A study by Siphocly et al. (2021: 373) examines the top ten AI algorithms used for computer music composition between 2010 and 2020. These algorithms involve tasks such as melody generation, accompaniment generation, and rhythm generation. They have contributed to the progression of computer-based composition and have created pioneering opportunities for musical creativity. Another method of intelligent composition involves utilizing improved generative adversarial networks (GANs) (Li et al., 2019: 2). These models have demonstrated the ability to automatically compose melodies based on given music input. The proposed technique extends the initial GAN model to enhance the precision of musical composition and introduce emotional attributes like sadness, happiness, loneliness, and relaxation into the produced music.

The development of AI technology in contemporary popular music production is nascent. However, it has the potential to revolutionise the music production process (Deruty et al., 2022: 35). AI music tools can aid in genres where studio technology is a constituent of the creative process. Such tools can help with tasks such as sound synthesis, arrangement, and mixing, revealing new possibilities for music producers and artists. In the field of algorithmic composition (AC), numerous methods and formalisms have been utilised to generate music automatically (Huang, 2020: 32121). AC was first proposed in the 1950s and has resulted in experimental compositions. AC techniques comprise of random number generation, rule-based systems and other computations. These techniques examine and categorise each pitch in functional relation to the tonal centre of the music, thus enabling automatic composition of music.

The incorporation of AI, particularly ML tools, into music composition challenges the concept of authorship and the role of human creators (Cobos et al., 2022: 1). Careful evaluation may be necessary to ascertain the exact input of human creators in the algorithmic process. It is crucial to acknowledge the function of ML as tools that assist human composers instead of replacing them. Intelligent arrangement models have been developed to automate the arrangement of vocal music (Gong & Han, 2022: 10). These models use principles from the conversion of paintings into music and convert images into music based on predefined rules. To optimise the arrangement process, genetic algorithms are applied resulting in automated and intelligent arrangements.

In addition to composition and arrangement, AI and ML techniques have been applied to various aspects of music processing and analysis. Blind source separation algorithms have been employed for music signal processing. This allows the separation of different sources in a mixed music signal (Zhao et al., 2022: 24). These algorithms utilize statistical features and neural networks, permitting more accurate analysis and processing of music signals. In addition, AI and ML techniques have been utilised for the spatial acquisition, processing, and reproduction of audio (Cobos et al., 2022: 15). It has been proven that ML algorithms outdo human listeners in performing tasks such as sound

localisation and scene classification. These techniques have the potential to enhance the spatial arrangement of musical acoustic scenes, thereby delivering an immersive and realistic listening experience.

Intelligent composition and arrangement tools have become potent instruments in music. Using AI and ML techniques, they can simplify the composition and arrangement process. This way, musicians and composers can explore novel possibilities for their craft. AI algorithms can analyse large amounts of musical data, extract patterns and styles and produce original compositions. For example, AI can analyse all compositions of a composer and produce fresh ones in their genre and fashion. This paves the way for new possibilities for musicians and composers, who can now explore unique musical thoughts and styles. From fuzzy logic to deep generative models, these instruments offer various ways to create and arrange music. However, it is imperative to contemplate the function of human creators, and the probable influence of AI and ML on the essence of authorship in musical composition.

3.3. Audio Recording and Editing Applications Powered by AI and ML

Audio recording and editing applications have greatly benefited from advances in Artificial Intelligence (AI) and Machine Learning (ML) technologies. These technologies have revolutionised audio processing, analysis and editing, thereby improving efficiency and accuracy in multiple tasks. AI and ML have greatly contributed to the analysis and recognition of audio content. For instance, machine learning algorithms have identified sounds or occurrences in audio recordings. In Raponi et al.'s (2020) research, ML was applied to determine the calibre and model of a firearm from audio recordings of gunshots. This could have significant implications for forensic inquiries since audio evidence may be fundamental in establishing the origin of gunshots. Similarly, Gallidabino et al. (2019) illustrated how ML could match gunshot residue from crime scenes with the chemical properties of unspent ammunition, helping to identify possible suspects.

AI and ML algorithms have been utilised to enhance the depiction and classification of audio content. In libraries and archives, AI/ML techniques have been implemented to produce semantic metadata from video content via computer vision. They have also been applied to enhance the portrayal of written content through genre identification or full-text summarisation using ML. Additionally, they have been utilised to improve the depiction of audio content via speech-to-text transcription (Missingham, 2023: 100). These applications have the potential to automate and streamline the process of cataloguing and organising audio recordings, making them more accessible and searchable for researchers and users. AI and ML have been integrated with additional technologies, such as Near-Infrared Spectroscopy (NIRS), to address issues in the food industry. In evaluating food samples, NIRS technology has been combined with ML and DL methods to predict gluten levels in flour samples (Jossa-Bastidas et al., 2023: 3). This amalgamation of AI/ML with NIRS technology showcases the potential for these technologies to tackle challenges in an array of industries, such as audio recording and editing.

In the field of behavioural health, AI and ML have been utilised to develop models that can predict and identifying elements in therapy sessions. Peretz et al. (2023) constructed an ML model utilising natural language processing to recognise homework assignments in behavioural health sessions. This technology offers a more objective and precise technique for detecting the presence of homework, enabling therapists to monitor and assess their patients' progress. The use of AI and ML in the music industry has garnered attention in recent years. AI-based methods are used for music classification and analysis, resulting in innovative and intelligent approaches to music production and composition (Yang & Nazir, 2022). These technologies have the potential to revolutionise music creation, curation and consumption.

AI and ML have also significantly impacted audio recording and editing applications. From forensic analysis to cataloguing and organising audio, these technologies have enhanced the effectiveness, precision and accessibility of a diverse range of tasks. The integration of AI/ML with other technologies, such as NIRS, has also expanded its potential applications. As the field continues to progress, it is crucial to stay up to date with the most recent advancements and research to fully utilise AI and ML in audio recording and editing.

4. LIVE PERFORMANCE AND STAGE TECHNOLOGIES

AI and ML have significantly impacted live music performance and stage technologies, transforming multiple aspects of the music industry, including composition, production, performance, and audience engagement. Despite ethical concerns and barriers to overcome, the potential impact of AI and ML in the music industry is vast and continuously evolving. Developing technology has already significantly influenced the future of mobile applications for music performance. One area where technology has been utilised is in piano education for children. Li (2021) conducted a study on piano lessons using deep learning technology and found that it had practical value. This suggests that technology could augment the learning experience for children in music education.

Furthermore, technology has been employed to investigate the impact of music on emotions. Thoma et al.'s (2013) research into the importance of emotional literacy discovered that music had a positive effect on children's emotional intelligence. These results indicate that technology may enhance the emotional component of music education.

The research subject also encompasses mobile technology-supported music education (MTSME). Liu et al. (2021) conducted a thorough analysis of academic publications on MTSME from 2008 to 2019, using a systematic review and social network approach. This included an evaluation of various MTSME aspects, including areas of application, research queries, sample groups, research techniques, devices used, and learning techniques. This research provides an objective analysis of the current state of MTSME and suggests areas for future research and development in mobile music education applications.

The usage of mobile music applications has remarkably increased, particularly among younger demographics. Hwang and Lee (2023: 213) emphasise the prevalence of music streaming applications among young users, due to their high level of accessibility, mobility and quality. Seniors may experience difficulties when using these apps, due to their complex user experience (UX) designs. Therefore, there is a need for more user-friendly mobile music apps that cater to different age groups.

The potential for enhancing music instruction's effectiveness lies in the integration of new media technologies such as the 5G network. In the big data era, Cao (2021) investigates the use of new technologies in music education. The study aims to equip music teachers with the necessary instruction and guidance for smoothly integrating new media technologies into their instructional routines. It is suggested that advanced technologies, such as 5G, could have a significant impact on the future of mobile applications for music education.

Technology's influence on music performance is apparent in networked music practices. Wilson (2020) explains the aesthetic and technical methods used for networked music performance. The global event in 2020 has accelerated the idea of collaborative performance via the internet, promoting the widespread use of networked music. This suggests that technology has created new opportunities for collaborative music performance beyond geographical boundaries.

In general, technological advancements have revolutionised the future of mobile music applications. They have expanded possibilities and improved accessibility in the field of music, ranging from augmenting music education to overhauling the music industry and boosting collaborative music performance. By integrating cutting-edge technologies like Augmented Reality (AR), 5G, and Big Data, mobile applications can enhance their capabilities for both music education and performance.

4.1. Using Virtual Instruments and Digital Effects in Concerts with Mobile Compatibility

The use of digital effects and virtual instruments in mobile-compatible concerts has become increasingly popular. This is particularly noteworthy considering discussions around the Metaverse and the impact of the COVID-19 pandemic on live musical performances. The virtual realm has emerged as a preferred platform for music festivals and concerts, allowing musicians to engage with their audiences in a virtual space. However, current Metaverse

concerts primarily focus on representing the concept of virtual reality and the digital twin, overlooking the live aspect of the Metaverse. Moreover, the production process for Metaverse concerts can be time-consuming, disrupting the real-time characteristic of the Metaverse.

The notion of the metaverse has garnered considerable interest in recent times, particularly in the context of music concerts and festivals. Although current endeavours in the metaverse emphasise visual experiences, the musical and auditory elements of such concerts hold equal significance. Jin et al. (2022) introduces the MetaMGC (Music Generation Framework for Concerts in the Metaverse) model, which provides an effective and intelligent approach to implementing music generation and immersive sound field twinning for concerts in the metaverse. This comprises of three primary components: music generation, digital audio twin, and audio rendering. The process of music generation utilizes reinforcement learning and value functions to enhance the Transformer-XL music generation network, which is trained on the POP909 dataset. The digital audio twin allows for virtual sound field reconstruction of metaverse concerts, and the audio rendering makes facilitates simulation of real-world acoustic environments. The efficacy of the MetaMGC framework has been assessed through objective and subjective experiments that compare the produced music with the initial dataset and other algorithms. This framework offers the potential to enhance the musicality of the generated music and facilitate the capturing of the emotional depth conveyed during live performances.

Virtual instruments and digital effects have played an important role in transforming live musical events during the COVID-19 pandemic. Social distancing measures necessitated the cancellation or relocation of live concerts to online platforms, leading to the emergence of virtual concerts. Attendees reported heightened emotional experiences and an enhanced sense of social connectedness. Any personal subjective evaluations regarding virtual concerts have been excluded. According to the study, live performances are believed to encourage more social interaction in comparison to recorded concerts. The results indicate that virtual concerts can elicit emotional engagement and foster a feeling of unity (Swarbrick et al., 2021: 18).

In the domain of music education, virtual instruments have been incorporated to enhance the learning experience. These instruments can be digitised, permitting the application of customised learning methods utilising electronic media. Through smart devices, learners can access electronic learning systems, enabling involved and personalised learning experiences. The incorporation of virtual instruments and mobile devices empowers students to learn autonomously, overcoming the limitations of traditional learning methods (Andono et al., 2022: 124).

The progress of technology has enabled the implementation of virtual instruments and digital effects in diverse fields. Mobile devices, specifically smartphones and tablets, are currently inexpensive and convenient devices for accessing and utilizing virtual instruments. These devices have also led to the development of mobile applications and virtual reality experiences, providing users with interactive and immersive musical experiences. Furthermore, virtual instruments' realism and expressiveness have been enhanced with the integration of haptic feedback and Three-Dimensional (3D) user interfaces (Leonard et al., 2020: 239).

4.2. The Future of Music and Tomorrow's Applications

The future of music offers substantial opportunities for innovation and transformation, driven by technological advancement and changing consumer preferences. Tomorrow's applications in the music industry cover a wide range of areas including information and communication technology (ICT), new business ventures, creativity and education, intellectual property rights, blockchain technology, music visualisation in new media, deep reinforcement learning for audio-based applications, the Internet of Things (IoT), music education in a postmodern society, the use of digital educational technologies, and artificial intelligence (AI) in music, among others.

An essential aspect of music's future development centres on technology integration, particularly the incorporation of ICT and neural networks into various areas of the music industry. These technologies have the potential to revolutionise the production, distribution, and consumption of music. Utilising AI and machine learning algorithms, for instance, can enrich music structure analysis, rhythm segmentation, and classification methods

(Pandeya et al., 2022: 10). These advancements could result in more exact and potent music recommendation systems, tailored playlists, and improved music composition tools.

The future of music also includes exploring novel entrepreneurial prospects and cash flow avenues. As revenues from recorded music decrease, musicians and industry experts are relying more on live performances and touring as a significant source of income. The increasing significance of touring in musicians' revenue is expected to persist because of technological advancements and the surge of streaming platforms (Paché, 2023: 234).

Creativity and education are also key areas of focus in the future of music. The development of music education in postmodern society emphasises the integration of music with other forms of cognition and expression, recognising the cognitive benefits of music education (Maidaniyk et al., 2023). The use of digital educational technologies, such as software, music applications and innovative equipment, is going to transform music education and providing new teaching methods. In addition, the exploration of music visualisation in new media is providing new ways for people to engage with music beyond traditional platforms such as radio, television and mobile phones (Chen & Diao, 2023: 71).

Intellectual property rights and blockchain technology are significant areas of interest for the future of music. The distributed nature of blockchain technology has the potential to revolutionise the way music is distributed. This technology ensures transparency, security, and just compensation for artists. By employing blockchain technology, artists can retain more control of their work and receive direct payment without intermediaries. This can aid in tackling copyright infringements and guaranteeing fair remuneration for artists (Li, 2022).

The emergence of recent fields such as the Internet of Sound and Music Objects has occurred in the past few decades, with the presence of the Internet of Things (IoT) network in the realms of music and audio. This innovation encompasses the networking of Sound Things, which are capable devices that can process, record, sense and exchange audio data. This combination of technologies offers new opportunities for interactive and engaging music experiences, intelligent music devices, and innovative music production and performance methods (Turchet et al., 2023: 11284).

The integration of technology, exploration of new business ventures, emphasis on creativity and education, protection of intellectual property rights, and convergence of disciplines such as sound and music computing with IoT technologies characterise the future of music. Such developments have the potential to revolutionise the music industry and will continue to provide new opportunities for artists, industry professionals, and music enthusiasts.

5. DISCUSSION

Intelligent music applications have transformed the music creation and listening experience. These groundbreaking solutions utilise cutting-edge technologies such as artificial intelligence (AI), machine learning (ML) and big data analytics to improve musical experiences. This discourse investigates various applications of intelligent music technology and their influence on musicians and listeners.

One of the noteworthy areas where clever music applications have had a considerable impact is music composition and production. Artificial Intelligence (AI) and Machine Learning (ML) algorithms can scrutinise colossal amounts of musical data, encompassing melodies, harmonies, and rhythms, to produce new compositions or help musicians in the creative process. For instance, AI-enabled software can scrutinise a musician's style and preferences and develop musical ideas that align with their individual sound. This not only saves musicians time but also opens new possibilities for experimentation and creativity.

Intelligent music applications have also changed the way music is consumed and personalised by listeners. With the advent of streaming platforms and recommendation systems, listeners now have access to an extensive catalogue of music tailored to their preferences. These platforms use AI algorithms to analyse user behaviour, such as listening history and preferences, to curate personalised playlists and recommendations. This personalised approach to music

consumption has led to a more engaging and immersive experience for listeners, as they are exposed to a wider range of music that matches their tastes.

Intelligent music applications have also become increasingly important for teaching and learning to play music. AI-powered tools can provide real-time feedback and analysis of a musician's performance, helping them to identify areas for improvement and refine their skills. For example, software applications ca Intelligent music applications are increasingly significant for music training and education. AI-based tools can offer immediate feedback and analysis of a musician's rendition, assisting them in identifying areas for improvement and honing their skills. For instance, software applications can evaluate a musician's technique, timing, and accuracy, and offer tailored feedback to better their performance. This has democratized music education, making it more accessible and affordable for aspiring musicians.

When analysing a musician's playing technique, it is imperative to consider their timing and accuracy. It is important to provide objective, personalised feedback to aid them in improving their performance. It is necessary to ensure a logical flow of information, maintaining a clear structure with causal connections between statements. Furthermore, utilising precise and technical vocabulary accurately conveys meaning. The language must remain formal, avoiding contractions, colloquial words, informal expressions, and unnecessary jargon, while keeping a balance and using hedging to express positions. This approach has enabled music education to become more accessible and affordable for aspiring musicians.

Intelligent music applications have not only found applications in composition, production, consumption and education, but also in music therapy and rehabilitation. Music has been acknowledged for some time for having therapeutic qualities, which have been enhanced by intelligent music technologies. For instance, artificial intelligence (AI) algorithms can evaluate a patient's emotional and physiological feedback to music and produce customised playlists instrumental in promoting relaxation, the lowering of stress, and improving emotional well-being. This has established new methods of applying music in a range of healthcare environments as a therapeutic tool.

6. CONCLUSION

Intelligent music applications have revolutionized the music industry, providing innovative solutions for both musicians and listeners. It is noteworthy that these tools are often unbiased and objective, providing a new level of objectivity in music making. By utilizing AI, ML, and big data analytics, these applications have transformed music composition, production, consumption, education, and therapy. Musicians now have access to powerful tools that aid them in the creative process, saving time and expanding their creative horizons. On the other hand, listeners can benefit from personalised music recommendations and curated playlists that cater to their individual tastes. Moreover, in music education, the efficient utilisation of technological innovations and applications can provide more engaging and effective learning experiences.

However, it is crucial to note that although intelligent music applications offer numerous advantages, they also raise ethical and legal concerns. Concerns such as copyright violation, privacy, and algorithmic partiality must be cautiously tackled to ensure a fair and equitable music ecosystem. In addition, the significance of human creativity and intuition in music should not be overshadowed by reliance on intelligent technologies. It is important to strike a balance between using intelligent music applications and maintaining human artistry and expression.

However, it is essential to acknowledge that although intelligent music applications provide numerous advantages, they also pose ethical and legal issues. Concerns such as copyright violation, privacy, and algorithmic partiality must be cautiously tackled to ensure a fair and equitable music ecosystem. In addition, the significance of human creativity and intuition in music should not be overshadowed by reliance on intelligent technologies. It is important to strike a balance between using intelligent music applications and maintaining human artistry and expression.

Artificial intelligence and machine learning are predicted to have a noteworthy impact on the live music performance and stage technology domains. These technologies hold the potential to transform various areas of the music industry, including composition, production, performance and audience engagement. Additionally, stage technologies could greatly benefit from artificial intelligence and machine learning. For instance, AI algorithms can analyse live video feeds to match the mood and energy of performances by automatically adjusting lighting and visual effects. Similarly, ML algorithms can examine live sound levels and effects, assuring ideal sound quality for audiences. By implementing AI-enabled robotics and automation technologies, performers can control several factors of the stage environment, enabling them to generate dynamic and interactive stage sets.

In addition to enhancing the live music experience, AI and ML technologies will also impact the music industry's business side. For instance, AI algorithms can assist music labels and artists in making informed marketing and promotional decisions. Such algorithms analyse buying, selling, and listening data and predict trends and identify possible hits. ML algorithms can analyse social media and online data to identify and target specific audience segments, facilitating more effective marketing and audience engagement. This process excludes subjective evaluations and uses clear, concise, necessary information. Technical abbreviations are explained in the first usage. Logical flow is maintained with causal connections between statements. The text uses conventional structure with regular author and institution formatting and factual, unambiguous titles. The formal register and clear, objective language are employed with value-neutral vocabulary and passive tone, avoiding first-person perspectives. Sentences and paragraphs have a logical flow of information without sprawling descriptions or complex terminology. The language variant adheres to British English spelling, grammar, and style with precision in word choice and grammatical correctness.

In conclusion, intelligent music applications are revolutionising numerous facets of the music industry, encompassing composition, production, performance, and audience engagement. The musicians and listeners both benefit from these applications, which augment the creative process, individualise music consumption, broaden music education accessibility and diversity, and extend the therapeutic potential of music. It is crucial to examine the ethical and legal ramifications of this transition and to prioritise human ingenuity. While AI and ML hold a great deal of promise for music and its related subjects, there are still ethical considerations and obstacles to overcome. Live music performances and stage technologies have already seen a significant impact from AI and ML. These technologies have transformed numerous facets of the music industry, encompassing composition, production, performance and audience engagement. The potential influence of AI and ML on the music industry is substantial and continuously progressing, despite ethical predicaments and obstacles to be considered.

REFERENCES

- Ábel, K., Somlai, F., & Szabo, A. (2023). Acute mental benefits of aquatic exercises in middle-aged women. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 24(1), 75-81. <https://doi.org/10.1556/0406.2023.00007>
- Alaraj, A., Lemole, M. G., Finkle, J. H., Yudkowsky, R., Wallace, A., Luciano, C., Banerjee, P. P., Rizzi, S. H., & Charbel, F. T. (2011). Virtual reality training in neurosurgery: Review of current status and future applications. *Surgical Neurology International*, 2, 52. <https://doi.org/10.4103/2152-7806.80117>
- Andono, P. N., Noersasongko, E., Shidik, G. F., Hastuti, K., Sudaryanto, S., & Syarif, A. M. (2022). Melody difficulty classification using frequent pattern and inter-notes distance analysis. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 13(2). <https://doi.org/10.14569/ijacsa.2022.0130215>
- Armando, N., Almeida, R., Fernandes, J., Silva, J., & Boavida, F. (2021). End-to-end experimentation of a 5G vertical within the scope of blended learning. *Discover Internet of Things*, 1(1). <https://doi.org/10.1007/s43926-021-00008-5>

- Bayley, J., & Waldron, J. (2020). "It's never too late": Adult Students and music learning in one online and offline convergent community music school. *International Journal of Music Education*, 38(1), 36-51. <https://doi.org/10.1177/0255761419861441>
- Benedict, C., & O'Leary, J. (2019). Reconceptualizing "music making:" music technology and freedom in the age of neoliberalism. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 18(1), 26-43. <https://doi.org/10.22176/act18.1.26>
- Beukelaer, C., & Eisenberg, A. J. (2018). Mobilising African music: How mobile telecommunications and technology firms are transforming African music sectors. *Journal of African Cultural Studies*, 32(2), 195-211. <https://doi.org/10.1080/13696815.2018.1546569>
- Biasutti, M., Philippe, R., & Schiavio, A. (2021). Assessing teachers' perspectives on giving music lessons remotely during the covid-19 lockdown period. *Musicae Scientiae*, 26(3), 585-603. <https://doi.org/10.1177/1029864921996033>
- Bidelman, G., Hutka, S., & Moreno, S. (2013). Tone language speakers and musicians share enhanced perceptual and cognitive abilities for musical pitch: evidence for bidirectionality between the domains of language and music. *PLoS ONE*, 8(4), e60676. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0060676>
- Boehm, C., Hepworth-Sawyer, R., Hughes, N., & Ziemba, D. (2018). The discipline that 'became': Developments in music technology in British higher education between 2007 and 2018. *Journal of Music Technology and Education*, 11(3), 251-267. https://doi.org/10.1386/jmte.11.3.251_1
- Buonviri, N., & Paney, A. (2020). Technology use in high school aural skills instruction. *International Journal of Music Education*, 38(3), 431-440. <https://doi.org/10.1177/0255761420909917>
- Cádiz, R. (2020). Creating music with fuzzy Logic. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 3. <https://doi.org/10.3389/frai.2020.00059>
- Cao, H. (2021). Innovation and practice of music education paths in universities under the popularity of 5G network. *Wireless Communications and Mobile Computing*, 2021, 1-11. <https://doi.org/10.1155/2021/3570412>
- Cianconi, P., Betrò, S., & Janiri, L. (2020). The impact of climate change on mental health: a systematic descriptive review. *Frontiers in Psychiatry*, (11). <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.00074>
- Chambers, P. (2021). Producing the self: Digitisation, music-making and subjectivity. *Journal of Sociology*, 58(4), 554-569. <https://doi.org/10.1177/14407833211009317>
- Chen, F., & Diao, C. (2023). Research on music visualization in new media. *BCP Education & Psychology*, 8, 71-77. <https://doi.org/10.54691/bcpep.v8i.4274>
- Cho, S., Baek, Y., & Choe, E. (2018). A strategic approach to music listening with a mobile app for high school students. *International Journal of Music Education*, 37(1), 132-141. <https://doi.org/10.1177/0255761418819016>
- Criscuolo, A., Bonetti, L., Särkämö, T., Kliuchko, M., & Brattico, E. (2019). On the association between musical training, intelligence and executive functions in adulthood. *Frontiers in Psychology*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01704>
- Cobos, M., Ahrens, J., Kowalczyk, K., & Politis, A. (2022). An overview of machine learning and other data-based methods for spatial audio capture, processing, and reproduction. *Journal on Audio, Speech, and Music Processing*, 10. <https://doi.org/10.1186/s13636-022-00242-x>
- Concina, E. (2019). The role of metacognitive skills in music learning and performing: Theoretical features and educational implications. *Frontiers in Psychology*, (10). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01583>

- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (3rded.). Sage Publications, Inc.
- Dang, A., Arora, D., & Rane, P. (2020). Role of digital therapeutics and the changing future of healthcare. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 9(5), 2207–2213. https://doi.org/10.4103/jfmmpc.jfmmpc_105_20
- Deruty, E., Grachten, M., Lattner, S., Nistal, J., & Aouameur, C. (2022). On the development and practice of ai technology for contemporary popular music production. *Transactions of the International Society for Music Information Retrieval*, 5(1), 35-49. <https://doi.org/10.5334/tismir.100>
- Frytsiuk, V. A., Brylin, B. A., Zanalnyuk, A. F., Frytsiuk, V. M., & Mykhaylyshen, A. V. (2022). Implementation of information technology into the education of music teachers. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 22(6), 35-43. <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i6.5226>
- Gallidabino, M. D., Barron, L. P., Weyermann, C., & Romolo, F. S. (2019). Quantitative profile–profile relationship (QPPR) modelling: a novel machine learning approach to predict and associate chemical characteristics of unspent ammunition from gunshot residue (GSR). *Analyst*, 144, 1128–1139. <https://doi.org/10.1039/C8AN01841C>
- Gong, T., & Han, C. (2022). Construction of an intelligent arrangement model for vocal music based on HPC cluster programming. *Scientific Programming*, 2022, 1-13. <https://doi.org/10.1155/2022/9728085>
- Gorgoglione, M., Garavelli, A., Panniello, U., & Natalicchio, A. (2023). Information retrieval technologies and big data analytics to analyze product innovation in the music industry. *Sustainability*, 15(1), 828. <https://doi.org/10.3390/su15010828>
- Gu, Z. (2023). Analysis of the relationship between physical exercise and mental health. *LNEP*, 6(1), 534-538. <https://doi.org/10.54254/2753-7048/6/20220472>
- Herbst, J., Reuter, C., & Czedik-Eysenberg, I. (2018). Guitar profiling technology in metal music production: Public reception, capability, consequences and perspectives. *Metal Music Studies*, 4(3), 481-506. https://doi.org/10.1386/mms.4.3.481_1
- Hides, L., Dingle, G., Quinn, C., Stoyanov, S., Zelenko, O., Tjondronegoro, D., ... & Kavanagh, D. (2019). Efficacy and outcomes of a music-based emotion regulation mobile app in distressed young people: Randomized controlled trial. *JMIR mHealth uHealth*, 7(1), e11482. <https://doi.org/10.2196/11482>
- Honzel, E., Murthi, S., Brawn-Cinani, B., Colloca, G., Kier, C., Varshney, A., & Colloca, L. (2019). Virtual reality, music, and pain: developing the premise for an interdisciplinary approach to pain management. *Pain*, 160(9), 1909–1919. <https://doi.org/10.1097/j.pain.0000000000001539>
- Huang, C. (2020). An innovative method of algorithmic composition using musical tension. *Multimedia Tools and Applications*, 79, 32119-32136. <https://doi.org/10.1007/s11042-020-09506-0>
- Hwang, A., & Lee, J. (2023). Studying of UX design of music streaming application with big data analysis for seniors. *Asia-Pacific Journal of Convergent Research Interchange*, 9(1), 205-214. <https://doi.org/10.47116/apjcri.2023.01.17>
- Hwang, W. J., Ha, J. S., & Kim, M. J. (2021). Research trends on mobile mental health application for general population: A scoping review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5), 2459. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052459>
- Jiang, Q. (2022). Application of artificial intelligence technology in music education supported by wireless network. *Mathematical Problems in Engineering*, 1-11. <https://doi.org/10.1155/2022/2138059>

- Jin, C., Wu, F., Wang, J., Liu, Y., Guan, Z., & Han, Z. (2022). MetaMGC: A music generation framework for concerts in Metaverse. *EURASIP Journal on Audio, Speech, and Music Processing*, 2022. <https://doi.org/10.1186/s13636-022-00261-8>
- Jossa-Bastidas, O., Sanchez, A., Bravo-Lamas, L., & Garcia-Zapirain, B. (2023). IoT system for gluten prediction in flour samples using nirs technology, *Deep and Machine Learning Techniques. Electronics*, 12(8), 1916. <https://doi.org/10.3390/electronics12081916>
- Koder, J., Dun, J., & Rhodes, P. (2023). Climate distress: a review of current psychological research and practice. *Sustainability*, 15(10), 8115. <https://doi.org/10.3390/su15108115>
- Kulinski, J., Ofori, E. K., Visotcky, A., Smith, A., Sparapani, R., & Fleg, J. L. (2022). Effects of music on the cardiovascular system. *Trends in Cardiovascular Medicine*, 32(6), 390–398. <https://doi.org/10.1016/j.tcm.2021.06.004>
- Längler, M., Brouwer, J., Timmermans, A., & Gruber, H. (2021). Exploring change in networks supporting the deliberate practice of popular musicians. *Psychology of Music*, 50(2), 439-459. <https://doi.org/10.1177/03057356211003961>
- Leonard, J., Villeneuve, J., & Kontogeorgakopoulos, A. (2020). Multisensory instrumental dynamics as an emergent paradigm for digital musical creation. *Journal on Multimodal User Interfaces*, 14, 235-253. <https://doi.org/10.1007/s12193-020-00334-y>
- Li, H. (2021). Piano education of children using musical instrument recognition and deep learning technologies under the educational psychology. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.705116>
- Li N. (2022). Combination of blockchain and ai for music intellectual property protection. *Computational Intelligence and Neuroscience*, 2022, 4482217. <https://doi.org/10.1155/2022/4482217>
- Li, S., Jang, S., & Sung, Y. (2019). Automatic melody composition using enhanced GAN. *Mathematics*, 7(10). <https://doi.org/10.3390/math7100883>
- Liu, C., Hwang, G.-J., Tu, Y.-f., Yin, Y., & Wang, Y. (2021). Research advancement and foci of mobile technology-supported music education: A systematic review and social network analysis on 2008-2019 academic publications. *Interactive Learning Environments. Advance Online Publication*. <https://doi.org/10.1080/10494820.2021.1974890>
- Lei, S., Chiu, D., Lung, M., & Chan, C. (2021). Exploring the aids of social media for musical instrument education. *International Journal of Music Education*, 39(2), 187-201. <https://doi.org/10.1177/0255761420986217>
- Luo, J., Yang, X., Ji, S., & Li, J. (2019). MG-VAE: Deep Chinese folk songs generation with specific regional styles. In: Li, H., Li, S., Ma, L., Fang, C. & Zhu, Y. (Eds.), *Proceedings of the 7th Conference on Sound and Music Technology (CSMT)*. 93-106. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-15-2756-2_8
- Maidaniyk, I., Strikhar, O., Rudyy, R., Shelepnytska-Govorun, N., Bilova, N., & Yeroshenko, O. (2023). development of music education in postmodern society. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 15(2), 284-297. <https://doi.org/10.18662/rrem/15.2/734>
- Mariani, M. M., Perez-Vega, R., & Wirtz, J. (2022). AI in marketing, consumer research and psychology: A systematic literature review and research agenda. *Psychology & Marketing*, 39(4), 755– 776. <https://doi.org/10.1002/mar.21619>
- Meissner, H. (2021). Theoretical framework for facilitating young musicians' learning of expressive performance. *Frontiers in Psychology*, (11). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.584171>

- Merrick, B., & Joseph, D. (2022). ICT and music technology during Covid-19: Australian music educator perspectives. *Research Studies in Music Education*, 45(1), 189-210. <https://doi.org/10.1177/1321103x221092927>
- Missingham, R. (2023). Archives, access and artificial intelligence: Working with born-digital and digitized archival collections. *Journal of the Australian Library and Information Association*, 72(1), 100-115. <https://doi.org/10.1080/24750158.2023.2168151>
- Modeme, E. (2023). Using technology to enhance instruction and learning in musical arts education in Nigeria. *International Journal of Current Research in the Humanities*, 26(1), 124-144. <https://doi.org/10.4314/ijcrh.v26i1.9>
- Müller, M., Arzt, A., Balke, S., Dorfer, M., & Widmer, G. (2019). Cross-modal music retrieval and applications: An overview of key methodologies. *IEEE Signal Processing Magazine*, 36(1), 52-62. <https://doi.org/10.1109/msp.2018.2868887>
- Ng, D., Ng, E., & Chu, S. (2021). Engaging students in creative music making with musical instrument application in an online flipped classroom. *Education and Information Technologies*, 27, 45-64. <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10568-2>
- Nicolaou, C., Matsiola, M., Karypidou, C., Podara, A., Kotsakis, R., & Kalliris, G. (2021). Media studies, audiovisual media communications, and generations: The case of budding journalists in radio courses in Greece. *Journalism and Media*, 2(2), 155-192. <https://doi.org/10.3390/journalmedia2020010>
- Norman, T. (2020). Using the iPad as a compositional and pedagogical tool. *Journal of General Music Today*, 34(3), 4-12. <https://doi.org/10.1177/1048371320972166>
- Ogunbode, C., Pallesen, S., Böhm, G., Doran, R., Bhullar, N., Aquino, S., ... & Lomas, M. (2021). Negative emotions about climate change are related to insomnia symptoms and mental health: Cross-sectional evidence from 25 countries. *Current Psychology*, 42, 845-854. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01385-4>
- Özer, Z., & Demirbatır, R. (2023). Examination of STEAM-based digital learning applications in music education. *European Journal of STEM Education*, 8(1), 02. <https://doi.org/10.20897/ejsteme/12959>
- Paché, G. (2023). Managing rock/pop tours: An exploration of logistical dimensions. *Journal of Applied Business and Economics*, 25(1). <https://doi.org/10.33423/jabe.v25i1.5919>
- Pandeya, Y. R., Bhattarai, B., & Lee, J. (2022). Tracking the rhythm: Pansori rhythm segmentation and classification methods and datasets. *Applied Sciences*, 12(19), 9571. <https://doi.org/10.3390/app12199571>
- Peretz, G., Taylor, B., Ruzek, J., Jefroykin, S., & Sadeh-Sharvit, S. (2023). Machine learning model to predict assignment of therapy homework in behavioral treatments: Algorithm development and validation. *JMIR Formative Research*, 7, e45156. <https://doi.org/10.2196/45156>
- Powell, B. (2021). Modern band: A review of literature. *Update: Applications of Research in Music Education*, 39(3), 39-46. <https://doi.org/10.1177/8755123320988528>
- Qureshi, N., Bhandari, S., Lorenzo, G., & Sampath, H. (2023). Editorial: Mental health promotion and protection. *Frontiers in Psychiatry*, (14). <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1161358>
- Raponi, S., Oligeri, G. & Ali, I.M. (2022). Sound of guns: Digital forensics of gun audio samples meets artificial intelligence. *Multimedia Tools and Applications*, 81, 30387–30412. <https://doi.org/10.1007/s11042-022-12612-w>
- Reizábal, M., & Gómez, M. (2022). Learning analytics and higher music education: Perspectives and challenges. *Artseduca*, 34, 219-228. <https://doi.org/10.6035/artseduca.6831>

- Revenko, V. (2021). Education and music culture in the context of web 2.0. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 16(10), 96. <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i10.19693>
- Reyes, M., Carmen, B., Luminarias, M., Mangulabnan, S., & Ogunbode, C. (2021). An investigation into the relationship between climate change anxiety and mental health among gen z filipinos. *Current Psychology*, 42(9), 7448-7456. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02099-3>
- Shakirova, E. (2017) Collaborative filtering for music recommender system. *IEEE Conference of Russian Young Researchers in Electrical and Electronic Engineering (EIConRus)*, 548-550. <https://doi.org/10.1109/EIConRus.2017.7910613>
- Shang, J., & Shao, F. (2022). Design of the music intelligent management system based on a deep CNN. *Security and Communication Networks*, 1-9. <https://doi.org/10.1155/2022/1559726>
- Siphocly, N. N. J., El-Horbaty, E.-S. M., & Salem, A.-B. M. (2021). Top 10 artificial intelligence algorithms in computer music composition. *International Journal of Computing and Digital Systems*, 10, 373–394. <https://doi.org/10.12785/IJCDS/100138>
- Sturm, B., Iglesias, M., Ben-Tal, O., Miron, M., & Gómez, E. (2019). artificial intelligence and music: Open questions of copyright law and engineering praxis. *Arts*, 8(3), 115. <https://doi.org/10.3390/arts8030115>
- Swarbrick, D., Seibt, B., Grinspun, N., & Vuoskoski, J. (2021). Corona concerts: The effect of virtual concert characteristics on social connection and Kama Muta. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.648448>
- Thoma, M. V., La Marca, R., Brönnimann, R., Finkel, L., Ehlert, U., & Nater, U. M. (2013). The effect of music on the human stress response. *PloS ONE*, 8(8), e70156. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0070156>
- Thompson, Z., Tamplin, J., Sousa, T., Carrasco, R., Flynn, L., Lamb, K., ... & Baker, F. (2023). Content development and validation for a mobile application designed to train family caregivers in the use of music to support care of people living with dementia. *Frontiers in Medicine*, 10. <https://doi.org/10.3389/fmed.2023.1185818>
- Tung, W., & Campos, J. J. S. (2021). User experience research on social robot application. *LHT*, 40(4), 914-928. <https://doi.org/10.1108/lht-08-2021-0248>
- Turchet, L., Lagrange, M., Rottondi, C., Fazekas, G., Peters, N., Østergaard, J., ... & Fischione, C. (2023). The internet of sounds: convergent trends, insights, and future directions. *IEEE Internet of Things Journal*, 10(13), 11264-11292. <https://doi.org/10.1109/jiot.2023.3253602>
- Tuuri, K., & Koskela, O. (2020). Understanding human–technology relations within technologization and application of musicality. *Frontiers in Psychology*, (11). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00416>
- Verma, S. (2021). Artificial intelligence and music: History and the future perspective. *International Journal of Applied Research*, 7(2), 272-275. <https://doi.org/10.22271/allresearch.2021.v7.i2e.8286>
- Wang, Y. (2023). Can gamification assist learning? A study to design and explore the uses of educational music games for adults and young learners. *Journal of Educational Computing Research*, 60(8), 2015-2035. <https://doi.org/10.1177/07356331221098148>
- Wang, S., & Yu, W. (2020). Space elements of computer music production based on VR technology. *IEEE Access*, 1-1. <https://doi.org/10.1109/access.2020.3019457>
- Weng, S., & Chen, H. (2020). Exploring the role of deep learning technology in the sustainable development of the music production industry. *Sustainability*, 12(2), 625. <https://doi.org/10.3390/su12020625>

- Wilson, R. (2020). Aesthetic and technical strategies for networked music performance. *AI & SOCIETY*. <https://doi.org/10.1007/s00146-020-01099-4>
- Xiang, Y. (2022). Analysis of psychological shaping function of music education under the background of artificial intelligence. *Journal of Environmental and Public Health*, 1-14. <https://doi.org/10.1155/2022/7162069>
- Xu, K. (2020). Establishment of music emotion model based on blockchain network environment. *Wireless Communications and Mobile Computing*, 1-7. <https://doi.org/10.1155/2020/8870886>
- Yang, T. & Nazir, S. (2022). A comprehensive overview of ai-enabled music classification and its influence in games. *Soft Computing*, 26, 7679-7693. <https://doi.org/10.1007/s00500-022-06734-4>
- Yao, B., & Weiwei, L. (2023). The role of a teacher in modern music education: Can a student learn music with the help of modernized online educational technologies without teachers?. *Education and Information Technologies*. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11786-6>
- Yu, X., Ma, N., Zheng, L., Wang, L., & Wang, K. (2023). Developments and applications of artificial intelligence in music education. *Technologies*, 11(2), 42. <https://doi.org/10.3390/technologies11020042>
- Yoo, H. (2022). Building 21st century skills through technology in general music classes. *Journal of General Music Education*, 36(1), 21-31. <https://doi.org/10.1177/27527646221110867>
- Zhao, Y. (2022). Analysis of music teaching in basic education integrating scientific computing visualization and computer music technology. *Mathematical Problems in Engineering*, 1-12. <https://doi.org/10.1155/2022/3928889>
- Zhao, X., Tuo, Q., Guo, R., & Kong, T. (2022). Research on music signal processing based on a blind source separation algorithm. *Annals of Emerging Technologies in Computing*, 6(4), 24-30. <https://doi.org/10.33166/aetic.2022.04.003>
- Zhen-Wu, N. (2022). Application research of bel canto performance based on artificial intelligence technology. *Applied Mathematics and Nonlinear Sciences*, <https://doi.org/10.2478/amns.2021.2.00255>

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki bulunmamakta, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması olmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu makale etik kurul izninden muafır.

Katkı Oranı: Makale tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür.

TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE KALİTE YAKLAŞIMI VE BİR LOJİSTİK ŞİRKETİNDE ALTI SİGMA YÖNTEMİNİN UYGULAMASI*

Gülnihal AKAN ÖZKÖK**

ÖZET

Bu çalışma, tedarik zinciri yönetiminin temel önemini vurgulayarak kalite yaklaşımlarının ve iş süreçlerinin iyileştirilmesinde Altı Sigma yönteminin bir lojistik şirketindeki uygulamasını incelemektedir. Günümüz rekabetçi iş ortamında, lojistik şirketleri, müşteri memnuniyetini ve verimliliği artırmak için kalite odaklı stratejilere yönelmekte ve tedarik zincirinin etkin bir şekilde yönetilmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Altı Sigma yöntemi, lojistik süreçlerindeki hataların azaltılması ve süreç verimliliğinin artırılmasına yönelik bir iyileştirme aracıdır. Bu çalışmada, bir lojistik şirketinin Altı Sigma metodolojisini uygulayarak süreçlerini optimize etme deneyimi incelenmiştir. Ayrıca, Altı Sigma projesinin şirketin genel performansı ve müşteri memnuniyeti üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tedarik Zinciri, Kalite Yönetimi, Altı Sigma**QUALITY APPROACH IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT AND APPLICATION OF SIX SIGMA METHODOLOGY IN A LOGISTICS COMPANY****ABSTRACT**

This study examines the application of the Six Sigma methodology in a logistics company for improving quality approaches and business processes by emphasizing the fundamental importance of supply chain management. In today's competitive business environment, logistics companies are turning to quality-focused strategies to enhance customer satisfaction and efficiency, making effective supply chain management inevitable. The Six Sigma method serves as an improvement tool for reducing errors in logistics processes and increasing process efficiency. In this study, the experience of optimizing processes in a logistics company through the application of the Six Sigma methodology is explored. Additionally, the impact of the Six Sigma project on the company's overall performance and customer satisfaction is assessed.

Keywords: Supply Chain, Quality Management, Six Sigma**1.GİRİŞ**

Günümüzün küreselleşen iş dünyasında, rekabetçi avantaj elde etmek ve müşteri memnuniyetini sağlamak için etkin bir tedarik zinciri yönetimi büyük önem taşır. Tedarik zinciri, bir işletmenin hammadde temininden nihai ürüne kadar olan tüm süreçleri içeren karmaşık bir ağıdır. Tedarik Zinciri Yönetimi; ürünün hammadde kaynağından son tüketiciye gelmesine kadar ona değer katan ve müşteri memnuniyetini göz önünde bulunduran tüm işletme süreçlerinin birleşimidir (Lambert, Stock ve Ellram 1998, s. 504). Tedarik Zinciri Yönetimi tanımlarına farklı bir bakış getiren bir diğer tanım ise; müşteri memnuniyeti için tedarik zinciri süreçlerini tasarla, iyileştir ve yönetir (Ayers 2001, s.8). Tedarik Zinciri Yönetimi; ürün bilgi ve hizmet akışının, başlangıç noktasından tüketildiği son noktaya ulaşıncaya kadar tedarik zinciri içerisindeki hareketliliğin etkin ve verimli bir şekilde planlanması, depolanması, taşınması hizmetidir. Tedarik zinciri, tedarikçinin tedarikçisinden başlayıp müşterinin müşterilerine kadar giden dolaşım zincirinde ürün, bilgi ve hizmet akışının doğru miktar ve zamanlarda gerçekleşmesidir (Yıldızöz 2006, s.37).

* Bu makale künyesi verilmiş olan yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Tedarik Zincirinde Kalite Yönetimi ve Altı Sigma Uygulaması, Bahçeşehir Üniversitesi, FBE, Tedarik Zinciri ve Lojistik Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tez Danışmanı, Dr. Öğretim Üyesi Halil Halefşan SÜMEN, 2012.

** Dr. Gülnihal AKAN ÖZKÖK, Maltepe Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik (İngilizce) Bölümü Araştırma Görevlisi, gulnihalakan@maltepe.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1495-6479.

Kalite, müşterilerin ihtiyaçlarını karşılama ve ihtiyaçları karşılamaya yönelik verilen cevapla belirlenmektedir. Kalite, müşterilerin aldığı ürün ve hizmetten beklentilerinin üzerinde cevap aldıklarında gerçekleşir. Başka bir deyişle, kalite; ürün veya hizmetin taşınması gereken asgari şartları içeren kalite boyutudur. Müşteri memnuniyetinin sağlanması ve faaliyetlerin sürekli iyileştirilmesi için işletmelerin kalite politikalarının olması ve kalitenin yönetilmesi gerekmektedir. Kalite yönetimi organizasyon içerisinde kalite standartlarının kurulmasını, süreç ve çalışanların bu standartları sağlayacak şekilde yapılandırılmasını sağlamaktadır (Yılmaz, 2003 s.85).

Tedarik zinciri yönetimi ile kalite yönetimi arasındaki ilişki, bir işletmenin başarılı bir şekilde işleyebilmesi ve müşteri memnuniyetini artırabilmesi için oldukça önem arz eder. İşletmeler, kaliteli ürün ve hizmetler sunmak için tedarik zincirlerini etkin bir şekilde yönetmelidirler. Tedarik zinciri yönetimi ve kalite yönetim alanı arasındaki ilişki ve önemli noktalar aşağıdaki gibidir (Amoozad Mahdiraji, H., Arabzadeh, M., & Ghaffari, R. 2012);

- **Malzeme ve Hizmet Kalitesi:** Tedarik zinciri yönetimi, işletmenin ihtiyaç duyduğu malzemeleri ve hizmetleri tedarik etmeyi içerir. Kaliteli malzemeler kullanarak ürünlerin ve hizmetlerin kalitesini artırmak mümkündür. Dolayısıyla, kaliteli tedarikçilerle işbirliği yapmak, kalite yönetimi için temel bir adımdır.
- **Tedarikçi Seçimi:** Kaliteli ürünler sunmak için, uygun tedarikçilerle çalışmak önemlidir. Tedarik zinciri yönetimi, tedarikçileri değerlendirirken kalite kriterlerini dikkate almayı sağlar. Güvenilir ve kaliteli tedarikçilerle çalışmak, işletmenin ürün ve hizmetlerinin kalitesini olumlu yönde etkiler.
- **Kalite Kontrolü:** Tedarik zinciri boyunca malzeme ve ürünlerin kalitesinin sürekli kontrolü, kalite yönetiminin önemli bir parçasıdır. Tedarik zinciri yönetimi, kaliteyi sağlamak için kalite kontrol süreçlerini etkin bir şekilde uygulamayı içerir.
- **Süreç Yönetimi ve Verimlilik:** Kaliteli bir tedarik zinciri yönetimi, iş süreçlerini optimize ederek verimliliği artırmayı hedefler. Verimli süreçler, kaliteyi artırarak ürün ve hizmetlerin daha tutarlı bir şekilde sunulmasına yardımcı olur.
- **Müşteri Memnuniyeti:** Kaliteli tedarik zinciri yönetimi ve kalite yönetimi, müşteri memnuniyetini artırmada önemli bir rol oynar. Kaliteli ürünler ve hizmetler, müşterilerin beklentilerini karşılamaya ve üstünde bir deneyim yaşamalarına yardımcı olur.
- **İyileştirme ve İnovasyon:** İşletmeler, tedarik zinciri ve kalite yönetimi alanlarında sürekli iyileştirme ve inovasyon yapmalıdır. Bu sayede, rekabetçi bir avantaj elde ederek müşteri taleplerine daha iyi yanıt verebilirler (Thi Duc Nguyen, N., Phuc Le, V., Thanh Nguyen, H., Thi Phuong Huynh, L. 2018).

Tedarik zinciri yönetimi ve kalite yönetimi arasındaki yakın ilişki, işletmelerin rekabetçi olmaları, müşteri memnuniyetini sağlamaları ve uzun vadeli başarı elde etmeleri için kritik öneme sahiptir. İyi bir tedarik zinciri yönetimi ve kalite yönetimi, işletmelerin sürdürülebilirliklerini ve performanslarını artırmalarına yardımcı olur. Tedarik zinciri yönetiminde kalite iyileştirme teknikleri; Toplam Kalite Yönetimi, Deming Yaklaşımı, Kaizen, Yalın Yaklaşım, Süreç Yönetimi, Kıyaslama (Benchmarking), Balık Kılçığı, EFQM Mükemmellik Modeli, Malcolm Baldrige Modeli, Kısıtlar Teorisi ve Altı Sigma'dır.

Altı sigma yaklaşımı, bu çalışmanın temel metodolojisini oluşturmaktadır. Altı sigma; üretimde, tasarımda ve hizmette kaliteyi iyileştirmeye yarayan ve belirli varsayımlarla milyonda 3,4 hatayı hedefleyen bir yönetim felsefesidir. Altı sigma kavramını tanımlarken bu yaklaşımı bir istatistiksel ölçüm, bir hedef, bir yönetim stratejisi, bir kültürel değişim süreci olarak ele almak gerekmektedir. Altı sigma istatistiksel verileri hızlı bir şekilde analiz ederek kalite problemlerinin kaynağını bulmayı ve kontrollerini gerçekleştirmeyi sağlayan bir metodoloji ve aynı zamanda bir felsefedir (Markarian 2004).

Altı Sigma yaklaşımının uygulanmasında, öncelikle şirketin stratejik ve kritik başarı faktörlerine yönelik olarak doğru projeler ile kendisini bu projeye adayacak kişilerden oluşan bir ekip seçilir. Söz konusu ekipte bulunanlar, yeşil kuşak veya kara kuşak eğitiminden geçirilir. Daha sonra, Altı Sigma yol haritası veya stratejisi olarak adlandırılan DMAIC ya da Altı Sigma için Tasarım uygulamaları gerçekleştirilir. DMAIC müşteri isteklerini karşılamakta zorluk çeken mevcut ürünlerin, süreçlerin ve hizmetlerin iyileştirilmesi amacıyla kullanılmakta olup ufak iyileştirmeler sağlarken, diğeri Altı Sigma için Tasarım ise Altı Sigma seviyesinde yeni ürün, süreç ve hizmet ortaya çıkarmak amacıyla veya mevcut ürünlerin tekrardan tasarlanması yani daha büyük iyileştirmelerin elde edilmesi amacıyla sahtir. DMAIC, Altı Sigma projeleri için geliştirilmiş bir standart metodolojidir. Define (tanımlama), measure (ölçme), analyze (analiz), improve (iyileştirme), control (kontrol) kelimelerinin baş harflerinden oluşan kısaltmasıdır. Genel olarak Altı Sigma, önlemlerin sonuçlarını almak, anlamını yorumlamak ve bu geri beslemeye dayalı olarak ürün veya sürece yapılacak iyileştirmeleri belirlemek için kullanılmaktadır (Cavanagh, Neuman ve Pande 2004, s.12).

Altı sigma adımları ve yapılacak faaliyetler aşağıdaki gibidir;

- Tanımlama: Problem tanımlanır. Projenin kritik özellikleri belirlenir. Proje bildirgesi geliştirilir. Süreç haritası çizilir.
- Ölçme: Değişkenlikler ölçülür. Kritik kalite özellikleri seçilir. Performans standartları tanımlanır. Veri toplama planı oluşturulur.
- Analiz: Hipotezler oluşturulup test ve analiz edilir. Süreç yeterliliği oluşturulur. Performans amaçları tanımlanır. Değişkenliğin kaynakları belirlenir.
- İyileştirme: Süreç iyileştirilir. Potansiyel nedenler gözden geçirilir. Değişkenler arasındaki ilişkiler belirlenir. Pilot çözüm oluşturulur.
- Kontrol: Süreç kontrol edilir. Ölçme sisteminin geçerliliği ölçülür. Süreç yeterliliği belirlenir. Süreç kontrol sistemi uygulanıp proje tamamlanır.

2.YÖNTEM ve BULGULAR

Altı Sigma yaklaşımı, bu çalışmanın temel metodolojisini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, işletmelerin kaliteyi maliyet kontrol aracı olarak değil, yüksek düzeyde bir kaliteye ulaşarak stratejik bir araç olarak kullanabilmesini öğretmektedir. Altı Sigma, kalitenin müşteri, süreç ve çalışan odaklı iyileştirmesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda tedarik zinciri tasarımı üzerindeki etkisini de gösterir. Bu çalışmada, tedarik zinciri yönetimi ile kalite yönetimi arasındaki ilişki incelenerek lojistik sektöründe faaliyet gösteren bir şirkette Altı Sigma uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Altı Sigma yönteminin ve bu yöntemi destekleyen tekniklerin örnek bir uygulama çalışması kapsamında lojistik sektöründe faaliyet gösteren bir şirkette "Malzeme Ambarı Sürecinin İyileştirilmesi Projesi" gerçekleştirilmiştir. Amaç ambar stok takibini günlük tutabilmek ve daha verimli çalışmaktır. Stoklar ERP destekli bir yazılım sistemi olan SAP'da kaydedilmektedir. Yapılan çalışmada süreçlerin analiz edilerek iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Proje altı sigma yönteminin adımlarını izleyerek ilerlemiş ve ilk adım olan tanımlama ile başlamıştır.

2.1. Tanımlama

Stokların günlük olarak tutulmaması nedeniyle "Malzeme Ambarı Sürecinin İyileştirilmesi"ne ihtiyaç duyulmuştur. Mevcut durumda stoklar SAP sisteminde kaydedilmekte ancak rezervasyon işlemleri ile entegrasyonu bulunmamaktadır. SAP, bir Excel tablosu gibi kullanılarak siparişlere yapılan maliyet akışını otomatik olarak aktarmamaktadır. Bu durum malzeme çıkış sürecinin verimsiz çalışmasına neden olmakta ve malzemenin çıkışının yapılması ve siparişe atanması 1 ay kadar uzun sürebilmektedir. Ayrıca, evrak yoğunluğu

ve imza onay süreci de zaman kaybına yol açmaktadır. Günlük takip yapılmadığı için kritik stok seviyeleri de hesaplanamamaktadır. Bu süreçlerin sisteme entegre edilmesiyle iş süreçlerinin verimliliğinin artırılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda basılı evrak kullanımı ortadan kalkacak ve operasyonların maliyetleri daha iyi takip edilebilecektir. Sistem bilgileri otomatik olarak arşivleneceği için geriye yönelik bilgi alma süreci de kolaylaşacak ve raporların kullanımı daha etkili hale gelecektir.

Bu çalışmanın başlıca amacı ambar stok takibini günlük olarak yapabilmektir ancak beraberinde buna bağlı iyileştirme hedefleri de içermektedir. Bu kapsamda;

- Malzeme çıkış fişleri süreci ölçülecek ve bu sayede matbu evrak maliyetlerinden tasarruf sağlanacaktır.
- Operasyon sırasında kullanılan malzemelerin ton başına kullanım miktarı ölçülecek ve böylece malzeme kayıplarının önüne geçilecektir.
- Malzeme çıkış sürecindeki iyileştirme işlemlerinin süresi 1 aydan 1 güne düşürülecektir.

Bu hedefler, ambar stok takibi ve malzeme çıkış süreçlerinin verimliliğini arttırmayı ve işletmenin maliyetlerini düşürmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, bu hedeflere ulaşmak için uygun yöntemlerin belirlenmesi ve etkili bir uygulama sürecinin tasarlanması üzerine odaklanmaktadır. Ambar stoklarının günlük takip edilmesi ve süreçlerin iyileştirilmesi, işletmenin rekabet gücünü artırmak ve verimlilikte önemli kazanımlar elde etmek için kritik öneme sahiptir.

Çalışmanın ilk hedefi, süreçlerin tamamının SAP sistemiyle entegre edilerek basılı evrak kullanımının ortadan kaldırılmasıdır. Bu şekilde, onay süreçleri sistematik bir şekilde yürütülecek ve zaman kaybı önlenecektir. İkinci hedef ise, giriş ve çıkış işlemlerinin günlük olarak sistemden yapılmasıyla kritik stok seviyelerinin hesaplanması ve operasyonlara yeterli malzeme temininin sağlanmasıdır. Bu sayede fazla taleplerin önüne geçilebilecektir. Üçüncü hedef ise, malzemelerin ilgili siparişlere otomatik olarak sistemden atanmasıyla operasyonlara eşit maliyet dağıtımının sağlanmasıdır.

Çalışma kapsamında, her bir sürece etki eden durumlar ve yapılması gereken tanımlamalar belirlenmiştir. Malzeme ambarı sürecini başlıca etkileyen süreç haritası, malzeme kara nakliye çıkışı olarak belirlenmiştir.

Süreçlerin yalınlaştırılması, müşteri memnuniyeti açısından önem taşır. Bu nedenle, müşteriye ve sürece değer katan aktivitelerin tespit edilmesi ve değer katmayan aktivitelerin yalınlaştırılması önemlidir. Malzeme ambarı süreci iyileştirme çalışması kapsamında katma değer analizi yapılmış ve değer katan ile katmayan aktiviteler belirlenmiştir. Aşağıdaki tabloda süreçlerin katma değer analizi gösterilmektedir.

Tablo 1 : Süreçlerin Katma Değer Analizi

AMBAR MALZEME ÇIKIŞ (LİMAN)				
Aktivite	Müşteriye Değer Katan	Sürece Değer Katan	Değer Katmayan	Quick Win Fırsatı
Gemi operasyonu için ambardan malzemenin alınması	X			
Malzemenin temini ve hazırlanması		X		
Malzemenin teslimi	X			
Kullanılmayan malzemelerin iadesi			X	Fazla malzeme talebinin engellenmesi
Malzemelerin geçici kritik defterine yazılması			X	Geçici kritik defterinin kaldırılması
Ambar çıkış fişinin hazırlanması			X	Ambar fişinin kaldırılması
Çıkış fişinin imzalatılması			X	Ambar fişinin kaldırılması
Sistemde gemi faturasının kesilmesi		X		
Sistemde rezervasyon		X		
Sistemde malzemenin çıkışı		X		

Aktivite	Müşteriye Değer Katan	Sürece Değer Katan	Değer Katmayan	Quick Win Fırsatı
Fişlerin dosyalanması			X	Ambar fişinin kaldırılması
AMBAR MALZEME ÇIKIŞ (TERMİNAL)				
Konteyner iç yükleme listesinin gelmesi	X			
Terminal operasyonu için malzemenin ambardan alınması	X			
Malzemenin temini ve hazırlanması		X		
Malzemenin teslimi	X			
Kullanılmayan malzemelerin iadesi			X	Fazla malzeme talebinin engellenmesi
Malzemelerin geçici kritik defterine yazılması			X	Geçici kritik defterinin kaldırılması
Borçelik konteyner faturasının satış tarafından kesilmesi		X		
Ambar çıkış fişinin hazırlanması			X	Ambar fişinin kaldırılması
Çıkış fişinin imzalatılması			X	Ambar fişinin kaldırılması
Operasyon faturalarının müşteri temsilcisi tarafından kesilmesi		X		
Sistemde rezervasyon		X		
Sistemde malzemenin çıkışı		X		
Fişlerin dosyalanması			X	Ambar fişinin kaldırılması
AMBAR MALZEME ÇIKIŞ (KARA NAKLİYE)				
Aktivite	Müşteriye Değer Katan	Sürece Değer Katan	Değer Katmayan	Quick Win Fırsatı
Kara nakliye araç talebi	X			
Malzeme tutanağının hazırlanması	X			
Malzemenin temini ve hazırlanması		X		
Malzemenin şoföre teslim edilmesi	X			
Bir nüsha tutanağın şoför ile K. Nakliyeye teslim edilmesi	X			
Ambar çıkış fişinin hazırlanması			X	Ambar fişinin kaldırılması
Blade girişlerinin yapılması		X		
Çıkış fişinin imzalatılması			X	Ambar fişinin kaldırılması
Bladen sisteme transfer yapılması		X		
Sistemde faturanın kesilmesi		X		
Özmal araçlarına masraf yerine çıkış yapılması		X		
Sistemde malzemenin çıkışı		X		
Fişlerin dosyalanması			X	Ambar fişinin kaldırılması

Çalışmanın temel odak noktası, müşterilerin istekleri ve memnuniyeti göz önünde bulundurularak sürecin iyileştirilmesidir. Bu kapsamda, müşteri odaklı girdi, süreç ve çıktı performans göstergeleri projeye dahil edilmiştir. Çıktı performans göstergeleri ile süreç ve girdi göstergeleri arasındaki ilişki incelendiğinde, fatura sürecinin bekleme süresi, onay bekleme süresi, iade edilen malzeme miktarı ve SAP çıkış süreci bekleme süresi gibi dört adımın iyileştirilmesi gerektiği belirlenmiştir. Aşağıdaki tabloda ilişkiler puanlanmış ve puanlama sistemiyle istenilen değerlerden daha yüksek skora sahip olan göstergeler belirtilmiştir.

Tablo 2: İlişki Matrisi

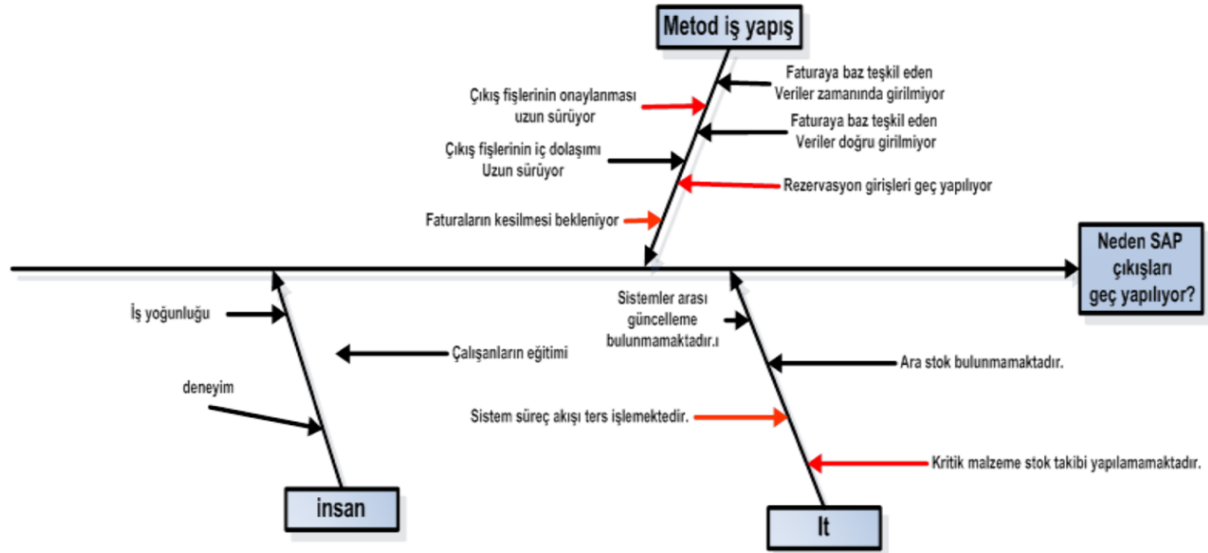
Çıktı Performans Göstergeleri	Kullanılan Lashing Malzemeleri		Sisteme Girilen Malzeme Miktarı		Onaylanmış Çıkış Fişi Miktarı		Gelen Talebi Karşılama Süresi		Toplam
	4	3	10	3	8	1	2	9	
Proses, Girdi Göstergeleri									
Gelen talep sayısı	0	3	0	3	Δ	1	0	9	68
Lashing malzeme çeşidi	0	9	Δ	1	Δ	1	0	3	60
İç yükleme sayısı	0	9	Δ	1	Δ	1	0	9	72
Açılan sd sayısı	Δ	1	0	3	0	3	0	3	64
Fatura sürecini bekleme süresi	0	9	0	9	0	9	0	3	204
Onat bekleme süresi	0	3	0	9	0	9	0	3	180
İade edilen malzeme miktarı	Δ	9	0	9	0	9	0	3	204
Sap çıkış süreci bekleme süresi	0	9	0	9	0	9	0	3	204

İlişki Tipi		
Güçlü	9	0
Orta	3	0
Zayıf	1	Δ

2.2. Ölçme ve Analiz

Projedeki problem cümlesi; “SAP çıkışları neden geç yapılıyor?” Bu problem cümlesinden yola çıkarak öncelikli olarak balık kılıçığı yöntemi kullanılarak kök neden analizi yapılmıştır.

Şekil:1 Kök Neden Analizi

Aşağıdaki tabloda, problem tanımı olan SAP çıkışlarının gecikmesine etkisi ispatlanmış potansiyel kök nedenler ve probleme etkisi gösterilmiştir.

Tablo 3: Kök Nedenlerin Problem Tanımına Etkisi

İspatlanmış Potansiyel Kök Nedenler	Problem Tanımına Etkisi
Faturaların kesilmesi bekleniyor.	%28
Rezervasyon girişleri geç yapılıyor.	%23
Çıkış fişlerinin onaylanması uzun sürüyor.	%11
Sistem süreç akışı ters işliyor.	%13
Kritik malzeme stok takibi yapılamıyor.	%11
Ara stok bulunmamaktadır.	%7
Faturalara baz teşkil eden bilgiler doğru girilmiyor.	%8

Potansiyel kök nedenlerin incelemesi yapıldıktan sonra alt problemlerin kök nedenleri incelenmiştir. Buna göre;

1. Faturaların geç kesilmesi ve rezervasyon girişlerinin beklemesi: Faturaların zamanında kesilmemesi nedeniyle, sistemde rezervasyon girişleri için oluşturulan Sd numarası eksik kalmakta ve bu durum mal çıkışlarının aynı gün yapılamamasına yol açmaktadır.
2. Fişlerin onaylanmasının uzun sürmesi: Mal çıkışı yapabilmek için fişlerin onaylanması ve rezervasyon işlemlerinin tamamlanması gerekmektedir. Ancak, onay süreci malzeme teslim tarihinden itibaren ortalama 5,9 gün gecikmektedir.
3. Sistem süreç akışının ters işlemesi: Malzemeler teslim edildikten sonra, sistemde önce fatura kesilmekte ve Sd numarası oluşturulmaktadır. Fişler onaylandıktan ve rezervasyon girişleri yapıldıktan sonra stok güncellemesi için mal çıkışı sistemden yapılmaktadır. Bu durum, malzeme teslim tarihi ile SAP'dan çıkış süreci arasında ortalama 9,96 gün gibi bir süre farkı olduğunu göstermektedir.
4. Kritik stok seviyesinin hesaplanamaması: Sistem süreç akışının ters işlemesi nedeniyle fatura işlemleri ve onay sürecinin beklenmesi gerekmektedir. Bu durum, mal çıkışlarının günlük olarak yapılamamasına ve dolayısıyla kritik stok seviyesinin günlük takip edilememesine yol açmaktadır.

Bu potansiyel kök nedenler, SAP çıkışlarının gecikmesine etki eden ana faktörler olarak belirlenmiştir ve iyileştirme çalışmalarında öncelikli olarak ele alınmıştır.

2.3 İyileştirme ve Kontrol

Ölçüm ve analiz aşamalarında tespit edilen problemlerin kök nedenlerini iyileştirmek ve ortadan kaldırılması için faaliyet planı hazırlanmış olup aşağıdaki tabloda her bir potansiyel kök neden için hangi faaliyetin gerçekleştirileceği görülmektedir.

Tablo 4: Faaliyet Planı

Kök Neden Tanımı	Aksiyon
Faturaların geç kesilmesi	Beyin Fırtınası
Rezervasyon girişlerinin geç yapılması	Beyin Fırtınası
Çıkış fişlerinin onaylanmasının gecikmesi	Fişler kaldırılıp onay sistemden yapılacak
Sistem süreç akışının ters işlemesi	Beyin Fırtınası
Kritik malzeme stok takibinin yapılmaması	Çıkışlar ara depo nakli ile sistem üzerinden güncel yapılacak
Ara stok bulunmamakta	SAP sistemine ara stok takibi eklenecek

Faturalara baz teşkil eden bilgilerin doğru girilmemesi

Eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları

Çalışmada, malzeme ambarı sürecinin iyileştirilmesi hedeflenmektedir ve süreç akışı malzemenin operasyona teslim edilmesiyle başlayıp SAP'da mal çıkış işlemleriyle son bulmaktadır. Mevcut sistemde, malzeme operasyona teslim edildikten sonra çıkış fişi onaylanmaktadır. Ancak, faturanın kesilmesi ve rezervasyon girişlerinin yapılması süreci ortalama 10 gün almaktadır, bu da günlük stok çıkışlarının yapılamamasına ve güncel stok takibinin gerçekleştirilememesine neden olmaktadır. Özellikle iç yükleme operasyonunda faturaların kesilmesi süreci 1 ayı bulmakta ve ay sonlarında maliyetlendirme ve raporlama açısından yoğunluğu artırmaktadır. Bu problemlerin çözüm önerileri, yapılması gerekenler ve projenin etkileri aşağıdaki tabloda açıklanmıştır.

Tablo 5: Kök Nedenlerin Çözümleri İçin Yapılması Gerekenler Etkileri

Çözüm	Yapılması Gerekenler	Projeye Olacak Etkisi
Faturaların kesilmesini beklemeden SAP'dan çıkış yapabilmek.	SAP'da bir ara stok oluşturulacak.	Malzeme çıkışlarının zamanında yapılması ile kritik stok takip edilecektir.
Talepleri mail ya da sabah toplantılarından bildirmek.	Operasyonda kullanılacak malzemeler vardiya amirleri tarafından mail aracılığı ile veya sabah yapılan operasyon toplantılarında bildirilecek.	İlgili operasyona ait malzeme talebi ile fazla talepler engellenecek ve süreç akışı hızlandırılacak.
Malzemeleri sistemden talep etmek.	SAP'da varolan satınalma talep menüsündeki onay süreci ve üretim yer bilgileri revize edilecek.	Talepler sistemden girileceğinden çıkış fişlerine gerek olmayacak ve onay süreci hızlandırılacak.
Talepler ambar tarafından onaylansın.	SAP satınalma talep onay süreci revize edilecek.	Fişler kaldırılarak arada geçen zaman kaybı engellenecektir.
Sistemden siparişleri takip edebilmek.	Siparişe çevrilen taleplerin takip edileceği bir rapor ekranı oluşturulacak.	Siparişleri günü gününe takip edebilme imkanı sağlanacak ekranlar pratik hale getirilecektir.
Ara stoğa çıkış yapmak.	SAP'da ana stoktan ara stoğa çıkış yapabilmek için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.	Tüm çıkışlar zamanında yapılarak kritik malzeme stok takibi ve doğru maliyetlendirme yapılacaktır.
Operasyon ve kantar personelini süreçler hakkında bilgilendirmek.	Puantörler ve kantar personeline, RF girişleri hakkında kullanıcılara ise yeni süreç hakkında eğitim verilecek.	Kullanıcı hatalarından kaynaklanan hataların önlenmesi ve zaman kaybının engellenmesi sağlanacaktır.
SAP sisteminde ana stoktan ara stoğa çıkış yapabilecek şekilde sistemi revize etmek.	SAP'da ana stoktan ara stoğa çıkış yapabilmek için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.	Tüm çıkışlar zamanında yapılarak kritik malzeme stok takibi ve doğru maliyetlendirme yapılacaktır.
İade malzemelerin girişini yapabilecek bir süreç oluşturmak.	Sipariş girişlerine ters kayıt atılarak yeni girişlerin yapılabilmesi için sistem düzenlenecek.	İade malzemeler stoğa girilerek güncel stok takibinin yapılması ve doğru maliyetlendirme yapılacaktır.
Yapılan taleplere hangi operasyonlara ait olduğuna dair bilgileri girmek.	Sistemden yapılan tüm taleplerin açıklama kısmına araç adı vb. bilgileri girilecek.	Malzemelerin ilgili operasyon maliyetlerine atanması sağlanacaktır.
Sistemden önce talep girmek.	Varolan süreç akışı tersine çevrilerek talepler önce sisteme girilecek sonra siparişe çevrilerek çıkışı yapılacaktır.	Beklemeleri ve evrak akış yoğunluğunu önleyecektir.
Faturalar günlük kesilsin.	İlgili birimlerle görüşülecek.	Süreci hızlandırarak malzeme çıkışlarının zamanında yapılması sağlanacaktır.

SAP sisteminde Sd numaralarını ve sipariş takip edilecek bir ekran oluşturulsun.	SAP'da yeni bir rapor ekranı hazırlanacak.	Siparişleri günü gününe takip edebilme imkanı sağlayacak ekranlar pratik hale getirilecektir.
--	--	---

Kök neden analizi sonucunda karar verilen aksiyon planları ile SAP giriş çıkışlarında iyileştirme sağlanmış ve mevcut sürecin daha hızlı çalışması mümkün kılınmıştır. Mevcut süreçteki SAP işlemleri süreci yeniden tasarlanmış ve bu iyileştirmeye 10 gün süren faturanın kesilmesi ve rezervasyon girişleri maksimum 2 gün içinde gerçekleşmeye başlamıştır.

SAP işlemleri sürecinin ilk adımı operasyondan talebin gelmesiyle başlamaktadır. Sonraki adım olan talebin sisteme girilmesi 10 kalem malzeme için 5 dakika sürmekte ve sonraki adıma geçilmektedir. Aynı gün içinde 10 kalem malzeme için 15 dakika zaman harcanan talebin sistemden onaylanması ve siparişe çevrilmesinden sonra malzeme operasyona aynı gün içinde teslim edilir. Ara stok nakil kaydı aynı gün içinde 10 kalem malzeme için 15 dakikada girilir ve faturalar operasyon siparişinin kapatılmasından sonra maksimum 2 gün içinde kesilir. Rezervasyon girişleri yapıldıktan sonra ara stoktan ana stoğa mal çıkış işlemleri aynı gün içinde 10 kalem malzeme için 15 dakikada tamamlanır. Böylece teslim edilen malzemenin ara stok çıkışı maksimum 35 dakikada, tüm işlemlerin tamamlanıp ana stok çıkışı ise maksimum 2 günde gerçekleştirilmektedir.

İyileştirme kapsamında SAP'da yapılan değişiklikler;

1. Stok Nakli Talebinin Açılması: Malzemeler sistemden talep edilecek şekilde satın alma talep ekranı revize edilmiştir.
2. Onay Mekanizması: Talep onayları ambara düşecek şekilde ekran revize edilmiştir.
3. Malzeme Ambarından Ara Depoya Nakil Kaydı: Ara depo nakil ekranı oluşturulmuştur.
4. İşlemden Önce Stok Miktarı ve İşlemden Sonra Stok Miktarı: Sistem güncel stok takibi yapılabilecek duruma getirilmiştir.
5. Mal Çıkışı: Ara depodan ana depoya mal çıkışı yapılacak şekilde ekran revize edilmiştir.
6. Raporlama: Güncel kritik stok seviyesi ve tüm depo hareketlerinin takip edildiği raporlama ekranı oluşturulmuştur.

3.SONUÇ VE TARTIŞMA

Altı Sigma yöntemi, müşteri isteklerini yüksek kaliteli ve hatasız süreçlerle karşılamayı hedefleyen bir yönetim tarzıdır. Altı Sigma yaklaşımının bir işletmeye yerleşmesi kısa vadede sadece bir operasyonel faaliyet değildir. Öncelikle kültürel bir değişim gerektirdiği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır; çünkü Altı Sigma'ya dair metotlar ve araçlar işletme geneline yayılmadığı sürece, sadece geçici problem çözümleri olarak kalabilirler. Altı Sigma, işletme bütününe yayılması hedeflenen ve uzun vadede sürdürülebilir, rekabet gücü sağlayacak stratejik bir karar olarak görülmelidir. Ancak, bu bakış açısıyla işletmeler Altı Sigma uygulamalarından fayda sağlayabilirler.

Bu çalışmada, lojistik sektöründe faaliyet gösteren bir işletmedeki mevcut bir problem, Altı Sigma kalite iyileştirme yöntemi kullanılarak çözülmüştür. İşletme, Altı Sigma yaklaşımını bir kurum kültürü haline getirmiş ve mevcut sorunları Altı Sigma projeleriyle çözmektedir. Bu uygulamada, malzeme ambarı sürecine etki eden SAP işlemlerinin iyileştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Mevcut sistem, DMAIC metodu ile incelenmiş ve Altı Sigma yaklaşımı sayesinde başarılı bir çözüme ulaşılmıştır.

Çalışma, DMAIC metodolojisinin ilk adımı olan Tanımlama aşamasıyla başlamış ve bu aşamada öncelikle proje ekibi oluşturulup proje planı yapılmıştır. Ekip, "SAP çıkışları neden geç yapılıyor" sorusuna cevap aramak üzere problemi tanımlamıştır. Mevcut süreç haritaları oluşturulmuş, iş akışları, girdiler, çıktılar, tedarikçiler ve müşteriler belirlenmiştir. Sürece katkı sağlayan katma değer tabloları çizilmiş ve performans ilişkileri gözlemlenmiştir. DMAIC metodolojisinin ikinci adımı olan Ölçüm ve üçüncü adımı Analiz aşamaları bu

çalışmada birlikte yürütülmüştür. İlk olarak, problem cümlesinden yola çıkarak kök neden analizi yapılmış ve bu sonuçlara göre her bir kök neden için faaliyet planı hazırlanmıştır. Probleme etki eden kök nedenlerin sürece nasıl yansıdığı verilerle ölçülmüş ve iyileştirme için gerekli analizler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın son adımı olan İyileştirme ve Kontrol aşamasında malzeme ambarı süreci yapılan çalışmalarla tekrar incelenmiş ve SAP işlemlerinin beklenen düzeyde yapılması için yapılacak değişikliklere karar verilmiştir. Bu sonuçla birlikte SAP süreci haritalanmış, süreç akışı değiştirilmiş ve belirlenen aksiyonlarla iyileştirme sağlanarak ortalama 10 gün süren malzeme çıkış ve faturalama işlemleri maksimum 2 güne indirgenmiştir. Proje uygulanmadan önceki rezervasyon girişlerinin sigma düzeyi 0,09 iken çalışma sonunda 3 olduğu görülmüştür. Ayrıca onay süresinin sigma düzeyi 0,16 ve SAP mal çıkışının sigma düzeyi 0,52 iken projenin sonunda sigma düzeylerinin 3 olduğu hesaplanmıştır.

Sonuç olarak, Altı Sigma sadece milyonda 3,4 hata hedefi değil, bir işletmenin bütünsel olarak iyileştirilmesi ve yenilenmesidir. İşletmenin müşteri memnuniyetini yükseltme, karlılık ve yararlılığı güvenceye almayı amaçlayan bir kültürdür. Altı Sigma, müşteri gereksinimlerini önemseme ve tam olarak karşılama amacını güderken; metodolojisi ise olguların, verilerin ve istatistiksel analizin disiplinli bir şekilde kullanılmasını gerektirir. İşletmelerde, çoğunlukla Altı Sigma yaklaşımının mevcut hatayı çözmeye üzerine çalışıldığı görülmektedir. Ancak, hata oluşturmayacak tasarımların uygulanabileceği Altı Sigma için tasarım kavramının da önem taşıdığı farkında olunmalıdır. İşletmeler bu kavramı uygulamayı başarır ise elde edilecek fayda çok daha fazla olacaktır.

KAYNAKÇA

- Amoozad Mahdiraji, H., Arabzadeh, M., & Ghaffari, R. (2012). Supply chain quality management. Management Science Letters.
- Ayers, J.B., (2001). Handbook of supply chain management. CRC Press LLC, USA.
- Cavanagh, R. R., Neuman R. P., Pande, P. S., (2004). Six sigma yolu: GE, motorola ve zirvedeki diğer firmaların performanslarını yükseltme yöntemleri. İstanbul: Dharma Yayınları.
- Lambert, D.M., Stock J.R, Ellram L.M., (1998). Fundamentals of logistics management, Irwin/McGraw-Hill International Edition.
- Markarian, J., (2004). Six sigma: Quality processing through statistical analysis. Plastics Additives and Compounding, August.
- Thi Duc Nguyen, N., PhucLe, V., Thanh Nguyen, H., & Thi Phuong Huynh, L. (2018). Perspectives on supply chain quality management research. Science & Technology Development Journal - Economics - Law and Management.
- Yıldızöz, H., (2006). Tedarik zinciri yönetimi ve bir uygulama. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: YTÜ SBE.
- Yılmaz, M., (2003). Kalite yönetim sistemlerinin evrimi ve toplam kalite yönetiminin banknot matbaası genel müdürlüğünde uygulanabilirliği. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.

Katkı Oranı: Makale tek yazarlıdır.

SCHULTZ DUYGU İŞLEME TESTİ- İLK VERSİYON'UN (STEP-P) 3-5 YAŞ ÇOCUKLARI İÇİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI**Canan KELEŞ ERTÜRK*****Kezban TEPELİ******ÖZET**

Bu araştırma 3-5 yaş çocukları için Schultz Duygu İşleme Testi- İlk Versiyon'un (STEP-P) geçerlik ve güvenilirlik çalışması amacıyla yapılmıştır. Araştırma nicel araştırmalardan genel tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim öğretim yılında Konya İl Merkezinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı anaokullarına devam eden 3-5 yaş grubunda 310 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanması amacıyla Schultz Duygu İşleme Testi- İlk Versiyon (STEP-P) ve Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Testin geçerlik çalışmaları için kapsam geçerliği (uzman görüşü) ve yapı geçerliği (doğrulayıcı faktör analizi) incelenmiştir. Ölçümlerin iç tutarlılık anlamındaki güvenilirliği için KR-20 güvenilirlik katsayısı, bağımsız gözlemciler arası uyum ve test tekrar test güvenilirliği için normallik varsayımı karşılandığında Pearson korelasyon, karşılanmadığında Spearman korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan analizlerde Schultz Duygu İşleme Testi- İlk Versiyon'un (STEP-P) 3-5 yaş çocukları için geçerli ve güvenilir bir test olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Duygu İşleme, Okul Öncesi, Sosyal Bilgi İşleme, Schultz Duygu İşleme Testi**VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF SCHULTZ TEST OF EMOTION PROCESSING – PRELIMINARY VERSION (STEP-P) FOR 3-5-YEAR-OLD CHILDREN****ABSTRACT**

This study was conducted for the validity and reliability study of the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P) for 3-5-year-old children. The study was designed in the general survey model, one of quantitative research. The study group consists of 310 children in the 3-5 age group attending kindergartens affiliated with the Ministry of National Education in Konya City Centre in the 2019-2020 academic year. Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P) and General Information Form were used to collect the research data. Content validity (expert opinion) and construct validity (confirmative factor analysis) were examined for validity studies of the test. KR-20 reliability coefficient was calculated for the reliability of the measurements in terms of internal consistency. The Pearson correlation coefficient was calculated when the normality assumption was met, and the Spearman correlation coefficient was calculated when the normality assumption was not met for independent inter-observer agreement and test-retest reliability. The analyses showed that the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P) is a valid and reliable test for 3-5 year old children.

Keywords: Emotion Processing, Preschool, Social Information Processing, Schultz Test of Emotion Processing

This study was prepared by making use of the doctoral thesis titled " The Effect Of Social Information Processing, Self-Regulation And Metacognition Variables On Theory Of Mind: Structural Equality Modeling" conducted by the first author under the supervision of the second author.

* Corresponding author, KTO Karatay University Vocational School Of Health Services, Child Development Program, Konya, Türkiye, e-mail: canan.erturk@karatay.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6247-0073>.

** Selcuk University, Faculty of Health Sciences, Child Development, Konya, Turkey, e-mail: ktepli@selcuk.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3403-3890>.

Research Article

Pp:784-800

Received Date: 04.07.2023

Accepted Date: 27.09.2023

Puplication Date: 30.09.2023

INTRODUCTION

The social information processing model has been put forward as an explanation of how mental processes affect behavioral responses in social situations (Dodge & Rabiner, 2004). The social information processing model provides a comprehensive model for understanding the processes involved when a child makes sense of and acts in social situations. This model also recognizes that children enter social situations through a predetermined set of biological and environmental-based effects (Cooke, 2017, p.50).

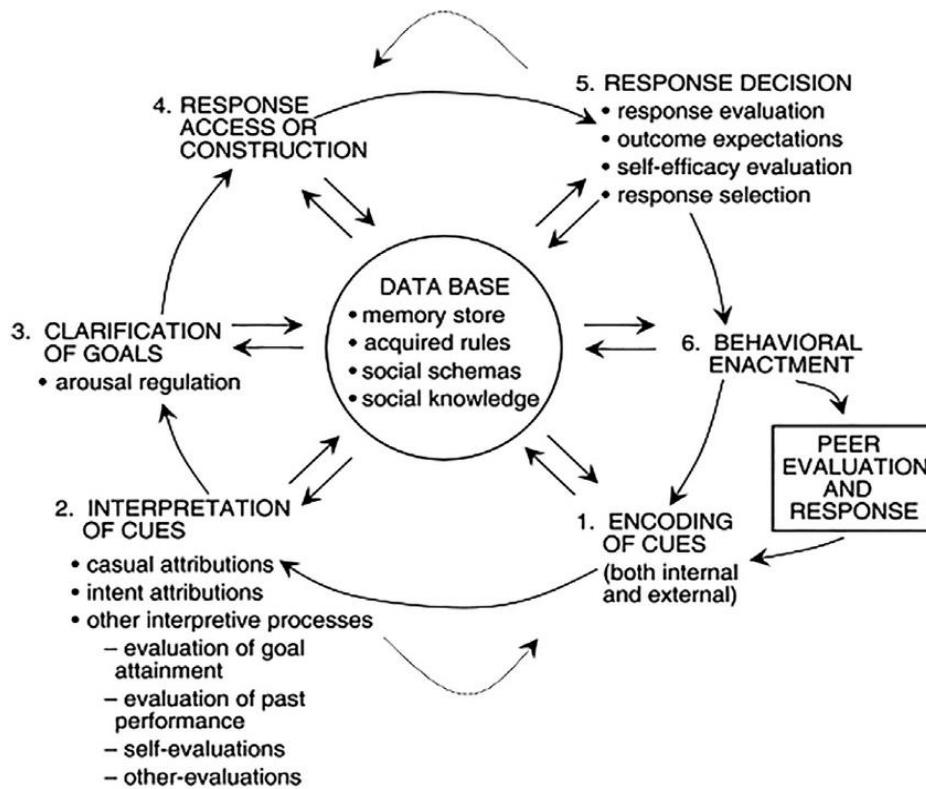
Supporting children's social information processing models in the early period may affect their school readiness and academic success by contributing to their social behavior in school life. However, inadequacies in social information processing can result in children being disadvantaged in the classroom, since they may misinterpret the intentions of others, negative emotional processes may occur, and less competent social behavior may be observed. This may lead to the formation of negative attitudes and intentions towards children who are incompatible with others, making academic preparation difficult due to the negative social environment around them, and thus resulting in a self-fulfilling prophecy (Ziv, 2013, p.309).

It has been found that initial problems and prejudices in social information processing can lead to behaviors that cause children to be rejected by their peers early in primary school. Social rejection changes the way children process information during future peer interactions. Social rejection also changes the way children participate in social cues and solve social problems by increasing their hyper-vigilance towards hostile cues, their tendency to produce aggressive reactions to peer dilemmas, and their ability to stimulate these reactions. First, prejudices and deficiencies in information processing cause the child to be rejected by peer groups. A child who exhibits prejudices related to hostile attribution, who is unable to generate competent solutions to interpersonal dilemmas, and who is incapable of enacting competent behavioral responses is also at risk of social rejection. Secondly, social rejection by peers has a long-term effect in triggering the child's processing-related prejudices and deficiencies. As a result of rejection, the child is more likely to attribute hostile intentions to peers, produce aggressive responses inappropriately to social rejection dilemmas, and be incapable of enacting competent behavioral responses. Finally, prejudices and deficiencies related to this processing process, partly as a result of rejection by the peer group, later lead to chronic aggressive behavior problems (Dodge et al., 2003, p.7).

According to the results obtained from the studies on social information processing, social information processing is accepted as evidence of the efficient functioning of the organism. However, it is also accepted that deterioration in behavior may be related to excessive information processing. For example, a child may withdraw from social interaction because the information processing is constantly active and responds inadequately. As a result, inappropriate behaviors may be observed due to loss of attention. Another result is that social information processing steps are determined to occur in a temporal sequence, which means that one step affects the next step but cannot fully determine it. As a result of the study, it was also revealed that the problems occurring in information processing may be caused by the failure in the processing process, misinterpreting or guessing the clues incorrectly, and prejudice (Dodge, 1986).

Crick and Dodge (1994) redesigned the social information processing model. In its redesigned form, as in the previous model, children become social with a set of biologically limited abilities and memories obtained from experiences. This redesigned model includes encoding of external and internal cues, mental representation of these cues and interpretation, clarification or selection of a target, reaching or generating a response, response decision, and finally behavioral regulation. It is assumed that during the coding and interpretation of social cues in steps 1 and 2, children selectively attend to certain situational and internal cues and then interpret them. These interpretations include a filtered personalized mental representation of situational cues stored in the long-term memory, a causal analysis of the event that has occurred, inferences about the perspectives of others, an assessment of whether a previous social change has achieved the goal, an evaluation of the accuracy of recent

expectations and self-efficacy predictions made during a previous exchange with peers, and inferences about the meaning of previous and current change for self and others. All of these interpretation processes can be influenced or directed by the information stored in memory or cause changes in the information later on. In step 3, after the situation is interpreted, children are suggested to choose a goal or desired outcome for the situation (making friends, obtaining the desired toy, avoiding uneasiness, etc.) or continue with a pre-existing goal. Goals are states of focused arousal that serve as dispositions to produce or want to produce certain outcomes. In step 4, it is assumed that children access possible responses to the situation through memory or, if it is a new situation, they can create new behaviors in response to instantaneous social cues. In Step 5, it is assumed that children evaluate previously accessed or structured responses and choose the most positively rated response for the role-play. It is recommended that several factors be included in the process of evaluating responses, such as the results that children expect to achieve after using each response (outcome expectation), the degree of confidence in their ability to enact each response (self-efficacy), and the evaluation of the relevance of each response (response evaluation). The response chosen in step 6 is behaviorally enacted. The Redesigned Social Information Processing Model is summarized in Figure 1.

Figure 1. Redesigned Social Information Processing Model

Source: Crick and Dodge, 1994.

Although the social information processing model has been described in several studies, it gains a more concrete framework with a simple example. For instance, a child hit by a ball while walking on the playground should find out what happened in step 1, attention and coding, and why it happened (accidentally, intentionally) in step 2. In step 3, which is the explanation of the goals, the child's own goals (being friends, etc.) are decided. In steps 4 and 5, the child generates possible reactions to the situation and evaluates them in terms of expected outcomes and self-efficacy in enacting the behavior, etc., and finally, the selected response is behaviourally enacted in step 6 (Arsenio, 2010, p.628).

According to the social information processing model, the child is unable to identify characteristic patterns in responding due to too much information available in the social environment. These patterns may be based on

unconscious influences (mood, self-esteem, goals, etc.). They may also emerge as socially competent, incomplete processing, and prejudices (Dodge, 1985, p.87).

The redesigned social information processing model is an important element in the theoretical field of the development of aggressive behavior. The social information processing model suggests that certain elements only indirectly contribute to aggressive behavior through relationships with other elements in the model. For example, the explanatory value of response generation lies not only in a direct relationship with aggressive behavior but also in the relationship with response selection, i.e. with aggressive behavior. Therefore, there are also indirect structural relationships suggested by the integration of emotion processes in the social information processing model (Orobio de Castro et al., 2005, p.105).

Studies examining the relationship between self-schema and social information processing show that the self affects the perception of the person, self-image is related to the processing of social events, and small situational changes in self-perceptions can cause changes in the way social information about others is processed (Lewicki, 1984).

1.1.Emotion Processing

Emotion recognition skills include awareness of emotion being expressed, labeling prototypical expressions and non-prototypical expressions, and using contextually relevant clues in identifying and labeling emotions (Castro et al., 2015). Expression recognition includes the ability to identify the emotional expressions of others. Situational understanding is a more complex skill that involves the ability to interpret emotions in social contexts and to recognize that the same situations can lead to different emotional responses among individuals. For example, a child with a high level of situational understanding may feel anxious when it is his/her turn to show and explain, but s/he will understand that other children may feel happy and excited when it is their turn (Howarth, 2014, p.8). Emotion knowledge skills consist of 5 skills: internal and external causes of emotions, characteristics of emotions including the structure, timing, and sequence of emotions, consequences, and functions of emotions, cultural rules and norms, and the most appropriate strategies available for a particular situation in the management of emotions (Castro et al. ., 2015).

Aggressive individuals have a strong tendency to attribute hostile intent to the behavior of others, which can lead to provocation and exacerbation of socially inappropriate responses. Individuals prone to aggression may pay attention to certain non-verbal cues or inequalities between verbal and nonverbal information (such as a sarcastic tone of voice or a worried facial expression) during social interactions (Schönenberg & Jusyte, 2014).

Emotions are multidimensional structures that include physiological experiential components (e.g., heart rate), cognitive components (e.g., interpretation of situations, recognition of facial cues), behavioral/expressive components (e.g., facial expressions), attitudinal components (e.g., values placed on emotional experiences), and regulatory components (e.g., coping or defense mechanisms to minimize, exaggerate or distort emotions). Each of these components (or the interaction between different components) may have unique developmental aetiologies and/or epigenetic timelines. The complexity of this emotional functioning makes it difficult to make generalizations about the nature of emotional development as a single structure (Brody, 1985, p.104).

Emotional information can be obtained through several different fields, including semantic information, prosody, non-verbal visual cues, body postures, and facial expressions. Studies generally focus on the identification of facial expressions due to the difficulties in examining the development of emotional information (Herba & Phillips, 2004, p.1186).

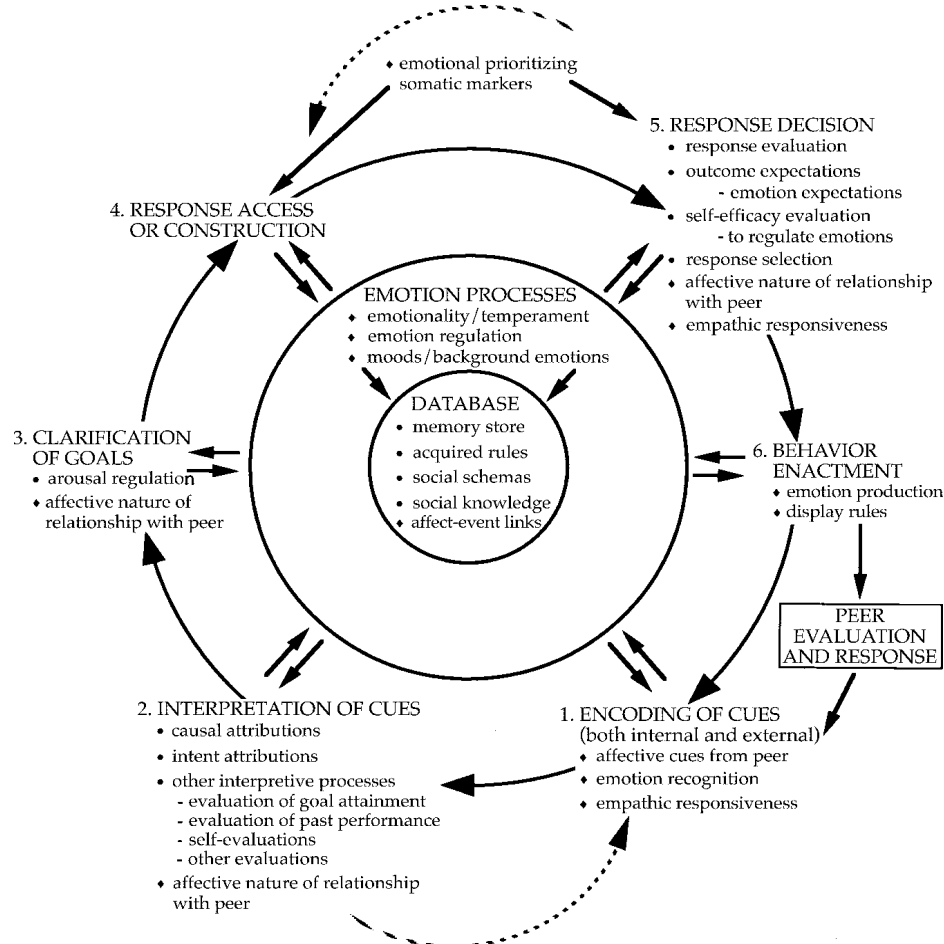
The literature on the contribution of social cognitive and emotional processes to children's social competence is reviewed and interpreted in the context of an integrated model of emotion processes and cognition in social information processing (Lemerise & Arsenio, 2000,p.112-115). Dodge (1991) states that the whole process of information processing is emotional, this emotion has the energy that directs, organizes, strengthens, and weakens cognitive activity, and there is no non-emotional action. He also accepts emotion as a complement

to experience and information processing. Although emotion is seen as an integral part of information processing, it is more often referred to as the emotional aspect of information processing, such as emotions experienced in response to the perception of events or the effects of emotions on attention. For this reason, emotions are often conceptualized separately from cognition. Four different aspects of emotion are related to information processing in different ways. Although the physiological system is different from the information processing system, it has a reciprocal effect on it. The goal-directed and energizing aspect of emotion drives attentional processes. The experiential aspect of emotion changes the interpretation processes. Expressive behavioral aspects of emotion are seen as the actualized behavioral outcomes of information processing steps. Therefore, the concept of emotion is integrated with information processing theories (Dodge, 1991).

The social information processing approach for aggressive behavior contributes significantly to understanding the development of aggressive behavior. As children mature in their cognitive abilities and engage in more complex social interactions, they acquire reflective social information processing skills that allow them to inhibit emotional social information processing and follow the reflective path, taking into account both the intentions and feelings of others and the possible outcomes of multiple events. In this process, they begin to appreciate the social norm that the extent to which aggressive responses are appropriate depends on the intentions and emotions of others. What develops in this process is not a tendency to attribute hostile intentions, but the ability to detect benevolent intentions and modify one's response accordingly. Similarly, alternative responses to aggression are tried and reinforced. These reflective social information processing skills do not replace the emotional pathway, but adjust it under conditions that society deems inappropriate (De Castro, 2004).

Emotion processing was integrated into Crick and Dodge's model, and the integration of emotion and social information processing increased the explanatory power of the model. In the social information processing model of Crick and Dodge (1994), the source of information about children's knowledge includes acquired rules, social knowledge, and social schemas. In the new model, effect-event connections were added to the knowledge base, since children's social knowledge can be supported by events and emotional clues, and events can also point to emotions. "Emotional cues of others, emotion recognition and empathic response" were added to the Coding Clues stage, which is the first stage of the social information processing model, since the emotional cues of the peers can also affect the children's goals. The "emotional nature of the relationship with peers" was added to the 2nd stage, Interpretation of Clues, since the nature of emotional bonds with an interaction partner can also affect coding and interpretation. The "emotional nature of the relationship with peers" was added to the 3rd stage, Clarification of Goals, since the nature of emotional bonds between children and others can influence goal selection. In steps 4 (Reaching or Creating a Response) and 5 (Response Decision) of the model, children access possible responses to the situation and evaluate them in terms of possible outcomes, goals, and self-efficacy to realize the response. The response that is evaluated most positively in terms of the child's goals is selected. In addition, it is emphasized that children's access to responses can be affected by an emotion they experience and that reaching certain responses can also change an emotion. Both possibilities support the idea that representations of past experiences have an emotional component, and emotions such as feeling angry, scared, or happy may indicate different types of responses. For this reason, "physical markers giving emotional priority" were added between the 4th and 5th stages. The intensity with which emotions are experienced and the capacity to regulate emotion were taken into account as other emotion processes that may affect access to and evaluation of responses, and "emotional expectations, regulation of emotions, the emotional nature of relationships with peers, and empathic response" were added to stage 5. In Stage 6, Behavioral enactment, the child enacts the chosen response. In this enactment process, emotion-related processes, the intensity with which emotions are experienced, and the child's regulatory capacities can affect behavioral enactment. The ability to flexibly display emotions appropriate to the situation requires the person to have control over the power of expression and to be sensitive to the situation from multiple perspectives. For this reason, "rules for producing and showing emotion" were added to stage 6.

Emotional cues can also inform the child about the ultimate success or failure of his/her behavioral enactment. For example, in a situation where a child wants to play with a peer's toy, an emotionally positive offer to exchange toys may be successful in that the child not only gets the toy s/he wants but that both children feel positive and can even play together. However, an angry request from the peer to hand over the toy can also lead to anger and resistance, resulting in the child having neither the toy nor the playmate. The emotional cues that are part of the child's enactment influence the reaction of the peers and ultimately the outcome of the confrontation, including related emotions. Therefore, "Peer Evaluation and Reaction" was also added to the last stage. This new model is schematized in Figure 2 (Lemerise and Arsenio, 2000, p.112-115).

Figure 2. Emotion Processing Process Integrated into Social Information Processing Model

Source: Lemerise and Arsenio, 2000.

Preschool children are in a period when the complexity of the social world is just beginning to be understood. There is a strong correlation between the quality of the parent-child relationship in this period and the child's social information processing behavior. In particular, a social information processing approach is needed to understand the behavior of the mother with her child and how the child behaves in the social environment (Ziv, Kupermintz, & Aviezer, 2016,p.31-32). Individual differences in the social information processing model are also associated with children's cognitive structures and family income. In unpleasant social mishaps in the preschool years, the individual's attribution of more or less hostile intentions to others is associated with problem behaviors. As children reach more complex understandings of the link between beliefs, intentions, and actions during the early school years, they may become more sensitive to the particular content of attitudes expressed by the primary caregiver. The process of social information processing can be negatively affected especially in authoritarian attitudes. The power of maternal education to influence authoritarian attitudes proves

the effect of maternal education and attitude variables in social information processing (Runions & Keating, 2007, p.839-847).

Aggression in children is associated with a tendency to attribute hostile intentions to others. Hostile attributions of the mother are also associated with negative parenting behavior, which in turn affects the child's adjustment. Hostile attributions of the mother are associated with psychosocial difficulties (Healy et al., 2015). It is assumed that children's anger attribution bias partially mediates the relationships between children's family environment and social adjustment and that caregiver depression and family instability may also affect children's anger attribution bias. In addition, compared to children from middle-class families, economically disadvantaged children are thought to be more likely to perceive others as "angry" in the school environment (Schultz, Izard, & Ackerman, 2000).

In the social information processing model, temperament is effective in socialization experiences (parenting quality, attachment, and peer relationships), interactions, emotional qualities, and the emergence of social information processing steps and the connections between these steps (Davies et al., 2020). Social information processing patterns can continue to contribute to children's social behavior at school, and thus affect their readiness for school and their academic success. However, social information processing disorders can cause children to be in a significant disadvantageous position in the classroom, because, in the presence of social information processing disorders, the person may misinterpret the intentions of others, allocate important resources to negative emotional processes, and turn these emotions into less competent social behaviors (Ziv, 2013).

The strength of the social information processing model stems from its ability to explain how early life experiences have a lasting impact on children's later aggressive behavior, and two main claims are put forward. First, it is hypothesized that negative early life experiences lead children to process social information in biased ways, such as being hypervigilant to hostile cues and evaluating aggressive behavior as an acceptable and successful way of self-defense. Second, it is assumed that the impact of these negative life experiences on children's aggressive behavior is directly explained by the extent to which these experiences lead children to develop biased processing patterns (Dodge, 2003). There is also a view that aggressive behaviors of the explicit and relational types are passed from mother to daughter through the modeling of hostile attribution biases. It is also important to educate parents to break this intergenerational transmission chain (MacBrayer, Milich, & Hundley, 2003).

The quality of peer interactions in young children naturally increases over time. However, this is also influenced by the quality of parent-child relationships in the toddler years and the way children think about social interactions in preschool (Raikes et al., 2013, p.79). Similarly, it is another accepted view that fathers' goals and strategies are significantly related to children's use of similar goals and strategies. For example, fathers' relational-prosocial goals are related to children's relational-prosocial goals. Social representations of parents, especially fathers, have an important role in children's social information processing processes (McDowell, Parke, & Spitzer, 2002, p.482).

Due to the important role of social information processing and emotion processing in children's developmental process, this study aimed to conduct a validity and reliability study of the Schultz Emotion Processing Test - Preliminary Version (STEP-P) for children aged 3-5 years.

4. METHOD

2.1.Study group

The study group consists of a total of 310 children aged 3-5, attending the preschools and kindergartens affiliated to the Ministry of National Education in the city center of Konya, and their mothers. The sample size is estimated based on relative criteria such as the number of items or factors. For factor analysis, the sample size is reported to be 100=poor, 200=adequate, 300=good, 500=very good, and 1000 and above= excellent. The sample

size recommendation of Bryman and Cramer is to apply as much as the number obtained by multiplying the number of items by 5 or 10 (Cokluk et al. 2018). Therefore, in this study, the sample was determined as 310 people, based on 5 times the number of items.

2.2.Data Collection Tools

In the study, the Validity and Reliability Study of the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P) for 3-5-year-old Turkish children was conducted.

2.2.1.Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P)

It is a video-based test developed by Schultz et al. (2010) to examine the social information processing processes of 3-5-year-old children. STEP-P consists of 3 subtests: Emotions, Goal Acquisition, and Provocation. The test consists of a total of 62 items and 62 short videos (5 to 15 seconds), including 24 items in the Emotions subtest, 20 items in the Goal Acquisition subtest, and 18 items in the Provocation subtest. Before each video, a voiceover provides the context of the video to ensure that children understand and encode the critical features of each video. After each video, the video is summarized with a voiceover. Depending on the type of video, the practitioner asks questions to the child. In the Emotions subtest, the child is asked to say which of the emotions "sad, angry, scared, happy" the child might have felt in the video that includes specific and ambiguous emotions. In the Goal Acquisition subtest, the child is asked to make behavioral predictions about the skits in the video. In the Provocation subtest, the child is asked to make predictions about the reason for the behaviors in the skits in the video and how the behaviors might make the person feel. Emotion Recognition and Anger Attribution Dimension scores are obtained in the Emotions subtest. The emotion Recognition score is created by giving 1 for each emotion answered correctly and 0 for incorrect answers. The Anger Attribution Dimension score is created by giving 1 point for each angry answer. In the Goal Acquisition subtest, 10 of the videos are about co-operative and 10 are about aggressive efforts to reach the goal. In this section, Positive Evaluation of Cooperation, Positive Evaluation of Aggression, and Moral Acceptability of Aggression scores are created. In the Provocation subtest, there are 5 different questions in each item group and separate scores are created for them (Schultz et al., 2010).

2.3.Data Collection

In the study, data were collected by interviewing the children and their mothers face-to-face and individually using data collection tools.

2.4.Analysis of Data

A translation and back-translation procedure was applied to translate the test from English to Turkish and language equivalence was ensured. Rstudio (2022.07.1) interface of R programming language was used for validity and reliability evidence of the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P). In the analyses performed with the "lavaan" package (Rosseel, 2012), WLSMV (weighted least square means and variances) was preferred as the estimation method since the data were sequential. Content validity (expert opinion) and construct validity (confirmative factor analysis) were examined for validity studies of the test. For content validity, the test was sent to 5 academicians, 1 with a doctorate in guidance and psychological counseling and 4 with a doctorate in child development and education, and expert opinions were obtained in terms of the suitability of the items to the relevant age group and development area and the appropriateness of the way the items were presented.

5. RESULTS

For the expert evaluations of the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P), whose validity-reliability analyses were conducted for 3-5 year old children, expert opinions were obtained from 5 academicians. All experts reported that the items in the scale are necessary and appropriate. Therefore, all items in the original form were used in the data collection process.

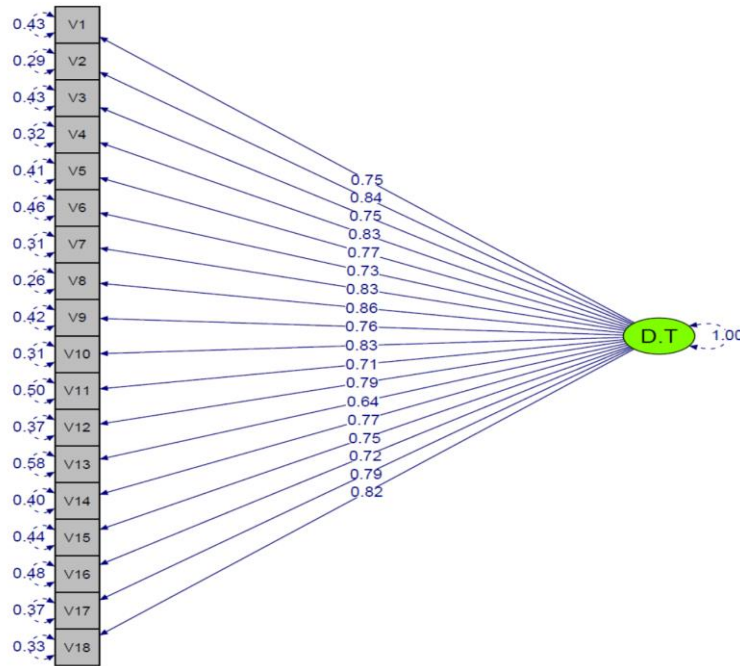
Confirmatory Factor Analysis was conducted with the data obtained from each scale for the construct validity of the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P). In the CFA analysis, the

limit values (Schumacker & Lomax, 2004; Hu & Bentler, 1999; Thompson, 2004; Kline 2015) were evaluated according to Table 1.

Table 1. Limit Values in CFA Analysis

Indices	Limit Values
χ^2 / sd	Excellent $\leq 3 \leq$ Good ≤ 5
RMSEA	Excellent $\leq 0.05 \leq$ Good $\leq 0,08$
SRMR	Excellent $\leq 0.05 \leq$ Good $\leq 0,08$
CFI	Excellent $\geq 0.95 \geq$ Good $\geq 0,90$
NNFI	Excellent $\geq 0.95 \geq$ Good $\geq 0,90$
GFI	Excellent $\geq 0.95 \geq$ Good $\geq 0,90$
AGFI	Excellent $\geq 0.95 \geq$ Good $\geq 0,90$

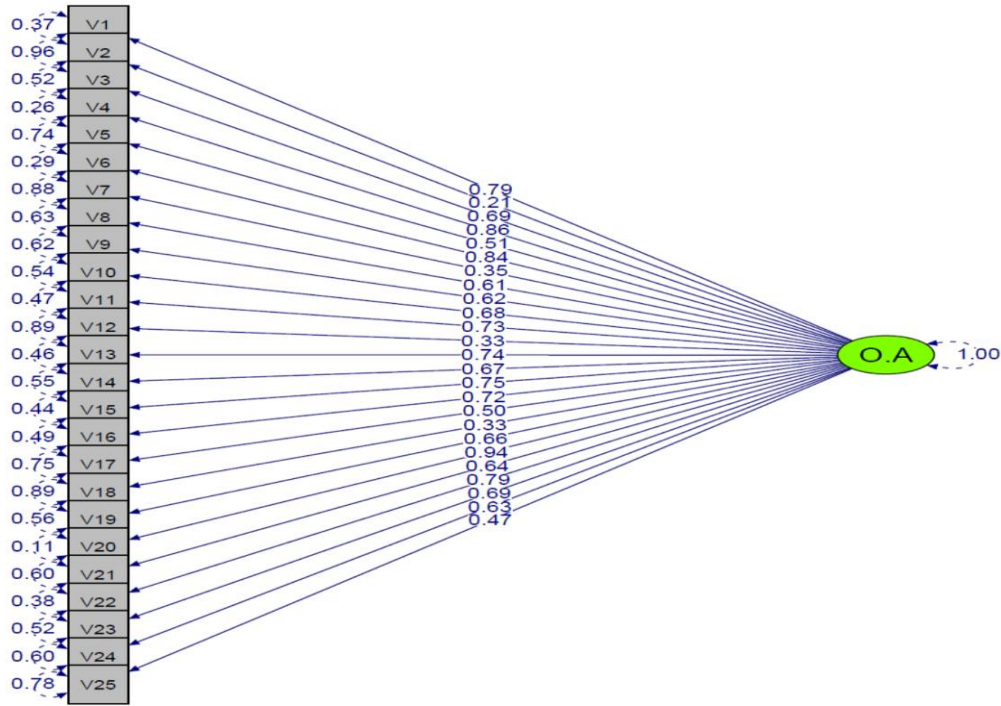
The KR-20 reliability coefficient was calculated for the reliability of the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P) in terms of internal consistency. For the independent inter-observer agreement and test-retest reliability, the Pearson correlation coefficient was calculated when the normality assumption was met and the Spearman correlation coefficient was calculated when the normality assumption was not met.

Figure 3. CFA Results for STEP-P Emotion Recognition Dimension of the Emotions Subtest (Standard Coefficients)

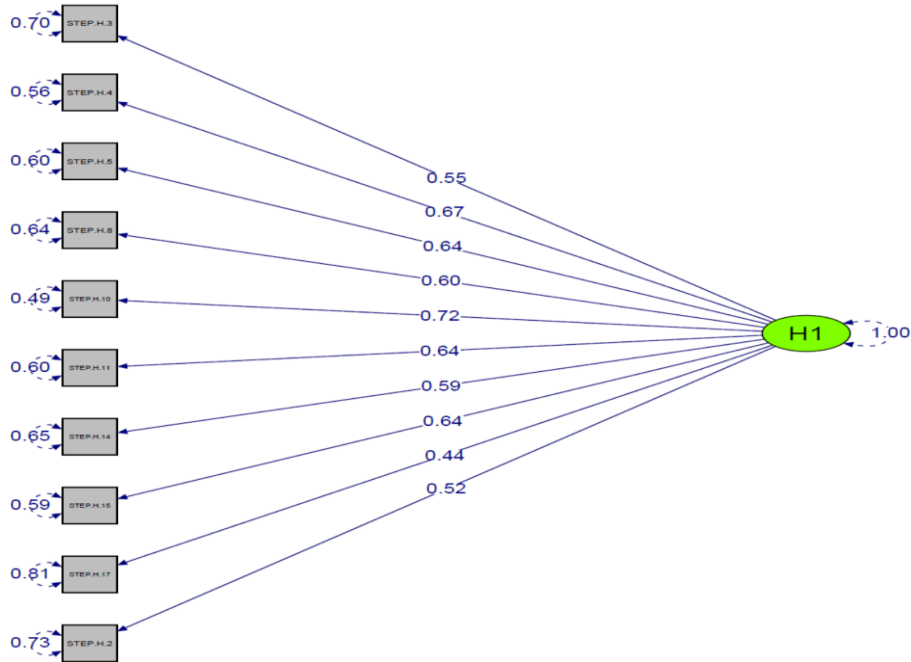
Figure 3 shows the CFA results for the Emotion Recognition Dimension of the Emotions Subtest. In the CFA results for the evidence of construct validity with 18 items in the scale, $\chi^2/sd=1.26$; RMSEA = 0.03; SRMR = 0.10; CFI = 0.99; TLI = 0.99. When Figure 3 is examined, it is seen that the factor loads are between 0.64 and 0.86. The KR-20 reliability coefficient calculated for the reliability of the measurements obtained with 18 items and 310 people using the scale is 0.89. The test-retest reliability is 0.80. Therefore, it can be said that the measurements are quite reliable in terms of internal consistency.

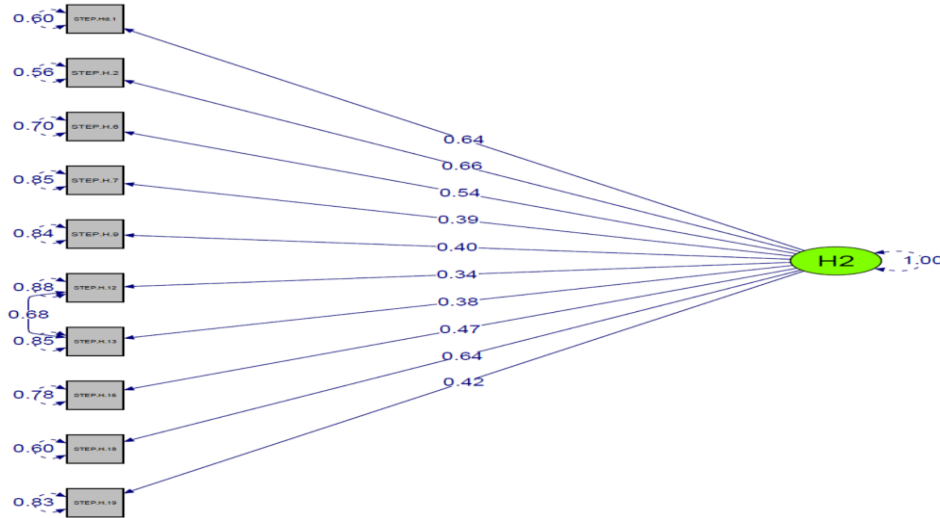
Figure 4. CFA Results for the STEP-P Anger Attribution Dimension of the Emotions Subtest (Standard Coefficients)

Figure 4 shows the CFA results for the Anger Attribution Dimension of the Emotions Subtest. In the CFA results for the evidence of construct validity with 25 items in the scale, $\chi^2/sd=1.51$; RMSEA = 0.04; SRMR = 0.17; CFI = 0.97; TLI = 0.96. When Figure 4 is examined, it is seen that the factor loads are between 0.21 and 0.94. The KR-20 reliability coefficient calculated for the reliability of the measurements obtained with 25 items and 310 people using the scale is 0.83. The test-retest reliability is 0.57. Therefore, it can be said that the reliability of the measurements in terms of internal consistency is high.

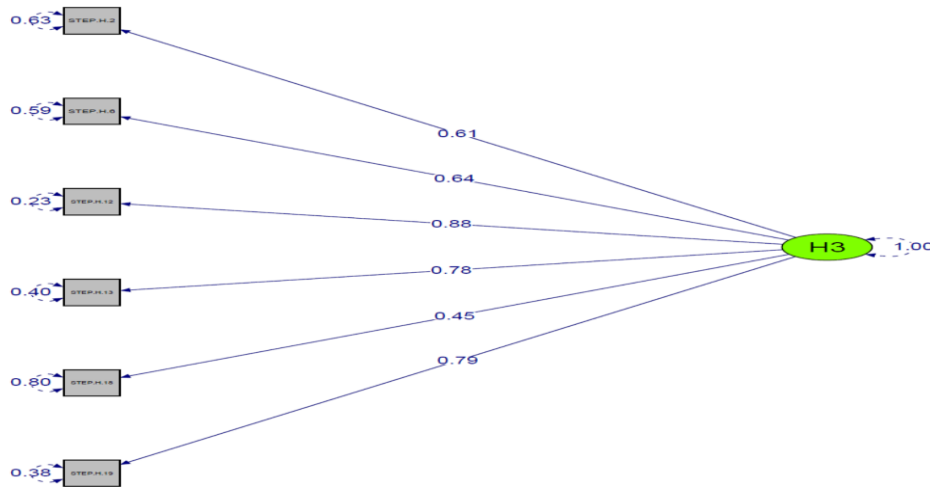
Figure 5. CFA Results for the STEP-P Dimension of Positive Evaluation of Collaboration in the Goal Acquisition Subtest (Standard Coefficients)

Figure 5 presents the CFA results for the STEP-P Dimension of Positive Evaluation of Collaboration in the Goal Acquisition Subtest. In the CFA results for the evidence of construct validity with 10 items in the scale, $\chi^2/df=1.54$; RMSEA = 0.04; SRMR = 0.08; CFI = 0.98; TLI = 0.97. When Figure 5 is examined, it is seen that the factor loads are between 0.44 and 0.72. The KR-20 reliability coefficient calculated for the reliability of the measurements obtained with 10 items and 310 people using the scale is 0.74. The test-retest reliability is 0.85. The independent inter-observer agreement is 0.99. Therefore, it can be said that the measurements are quite reliable in terms of internal consistency.

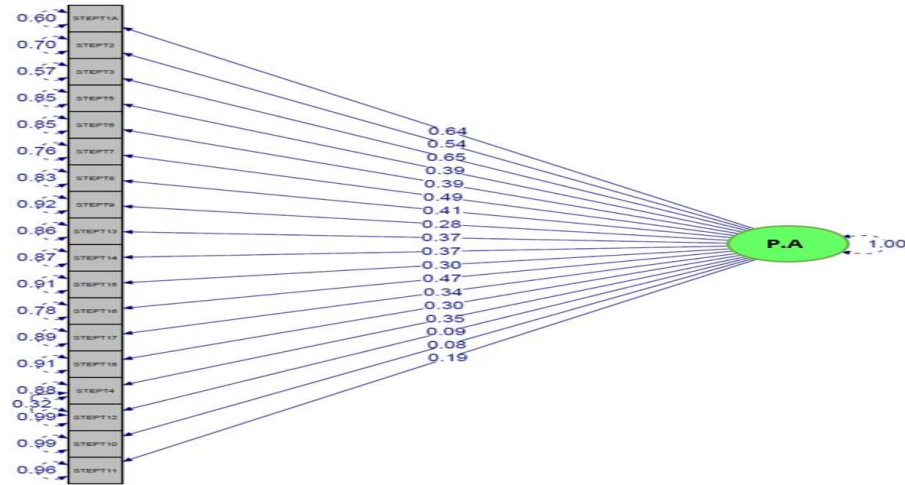
Figure 6. CFA Results for the STEP-P Dimension of Positive Evaluation of Aggression in the Goal Acquisition Subtest (Standard Coefficients)

Figure 6 shows the CFA results for the STEP-P Dimension of Positive Evaluation of Aggression in the Goal Acquisition Subtest. Model fit indices were improved by modifying items M12 and M13 according to the CFA results for evidence of construct validity with 10 items in the scale. After modification, $\chi^2/df=2.08$; RMSEA = 0.06; SRMR = 0.09; CFI = 0.94; TLI = 0.92. Therefore, it can be said that the model-data fit is at a good level. When Figure 6 is examined, it is seen that the factor loads are between 0.34 and 0.66. The KR-20 reliability coefficient calculated for the reliability of the measurements obtained with 10 items and 310 people using the scale is 0.64. The test-retest reliability is 0.83. The independent inter-observer agreement is 0.99. Therefore, it can be said that the measurements are quite reliable in terms of internal consistency.

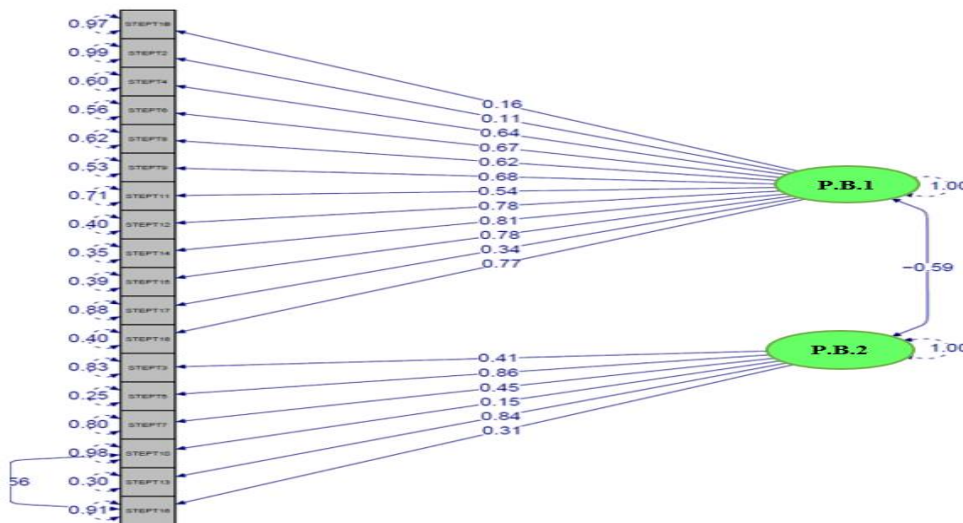
Figure 7. CFA Results for the STEP-P Dimension of Moral Acceptability of Aggression in the Goal Acquisition Subtest (Standard Coefficients)

Figure 7 shows the CFA results for the STEP-P The Dimension of Moral Acceptability of Aggression in the Goal Acquisition Subtest. In the CFA results for the evidence of construct validity with 6 items in the scale, $\chi^2/sd = 1.55$; RMSEA = 0.04; SRMR = 0.08; CFI = 0.99; TLI = 0.98. When Figure 7 is analyzed, it is seen that the factor loads are between 0.45 and 0.88. The KR-20 reliability coefficient calculated for the reliability of the measurements obtained with 6 items and 310 participants using the scale is 0.69. The test-retest reliability is 0.71 and independent inter-observer agreement is 1.00. Therefore, it can be said that the measurements are quite reliable in terms of internal consistency.

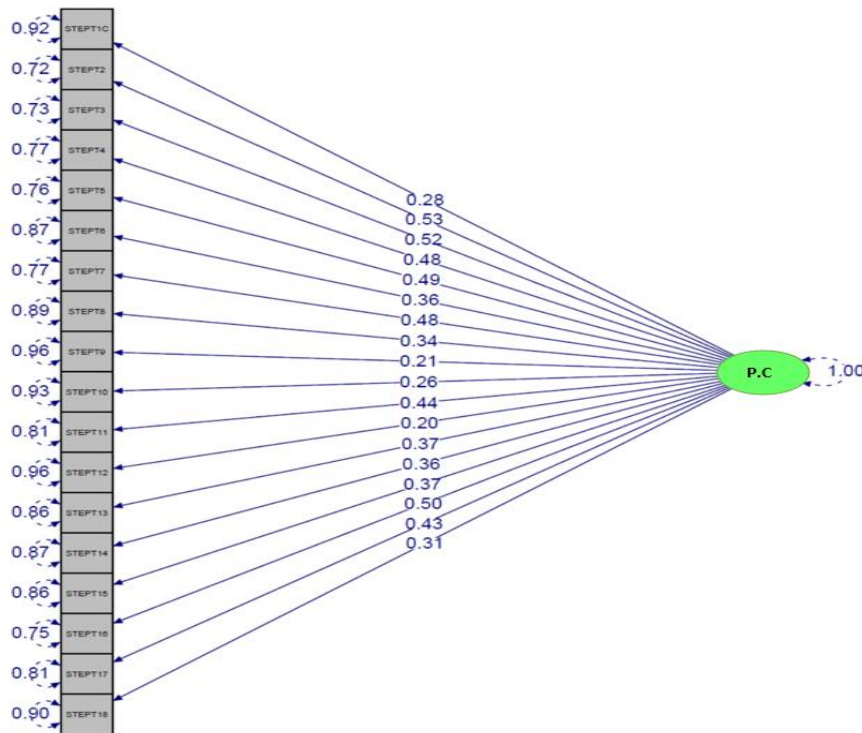
Figure 8. CFA Results for the STEP-P "P.A" Dimension of the Provocation Subtest (Standard Coefficients)

Figure 8 shows the CFA results for the STEP-P "P.A" Dimension of Provocation Subtest. Model fit indices were improved by modifying items M4 and M12 according to the CFA results for the evidence of construct validity with 18 items in the scale. After modification, $\chi^2/sd=1.58$; RMSEA = 0.04; SRMR = 0.12; CFI = 0.82; TLI = 0.80. Therefore, it can be said that the model-data fit is at a good level. The KR-20 reliability coefficient calculated for the reliability of the measurements obtained with 18 items and 310 people using the scale is 0.60. The test-retest reliability is 0.58 and the independent inter-observer agreement is 0.99. Therefore, it can be said that the measurements are quite reliable in terms of internal consistency.

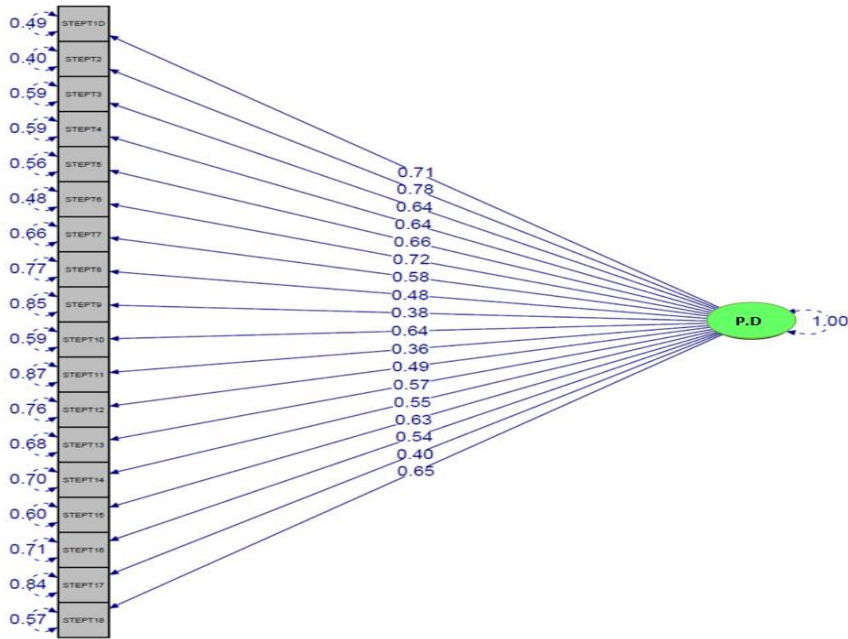
Figure 9. CFA Results for the STEP-P "P.B" Dimension of Provocation Subtest (Standard Coefficients)

Figure 9 shows the CFA results for the STEP-P "P.B" dimension of the Provocation Subtest. Model fit indices were improved by modifying items M10 and M16 according to the CFA results for the evidence of construct validity with 18 items in the scale. After modification, $\chi^2/sd=1.93$; RMSEA = 0.06; SRMR = 0.11; CFI = 0.95; TLI = 0.94. Therefore, it can be said that the model-data fit is at a good level. The measurements obtained with 12 items and 310 people using the scale were named "P.B.1" and the KR-20 reliability coefficient calculated for its reliability was obtained as 0.76. "The measurements obtained with 6 items and 310 people using the scale were named "P.B.2" and the KR-20 reliability coefficient calculated for its reliability was obtained as 0.62. In addition, the test-retest reliability for the Provocation B questions was 0.72 and the independent inter-observer agreement was 1.00. Therefore, it can be said that the measurements are quite reliable in terms of internal consistency. As "P.B.1" item score increases, "P.B.1" also increases. As "P.B.2" item score increases, "P.B.2" also increases. However, there is a moderate negative correlation between "P.B.1" and "P.B.2" ($r = -0.59$). The "P.B.1-P.B.2" formula was used when calculating the score for the "B" dimension of the Provocation Subtest.

Figure 10. CFA Results for the STEP-P "P.C" Dimension of the Provocation Subtest (Standard Coefficients)

Figure 10 shows the CFA results for the STEP-P "P.C" dimension of the Provocation Subtest. In the CFA results for the evidence of construct validity with 18 items in the scale, $\chi^2/sd=1.16$; RMSEA = 0.02; SRMR = 0.09; CFI = 0.95; TLI = 0.95. When Figure 10 is examined, it is seen that the factor loads are between 0.20 and 0.53. The KR-20 reliability coefficient calculated for the reliability of the measurements obtained with 18 items and 310 people using the scale is 0.64. The test-retest reliability is 0.67 and independent inter-observer agreement is 1.00. Therefore, it can be said that the measurements are quite reliable in terms of internal consistency.

Figure 11. CFA Results for the STEP-P "P.D" Dimension of the Provocation Subtest (Standard Coefficients)

Figure 11 shows the CFA results for the STEP-P "P.D" dimension of the Provocation Subtest. In the CFA results for the evidence of construct validity with 18 items in the scale, $\chi^2/sd=2.86$; RMSEA = 0.08; SRMR = 0.11; CFI = 0.94; NNFI = 0.93. When Figure 11 is examined, it is seen that factor loads are between 0.36 and 0.78. The KR-20 reliability coefficient calculated for the reliability of the measurements obtained with 18 items and 310 people using the scale is 0.77. The test-retest reliability is 0.83 and independent inter-observer agreement is 0.87. Therefore, it can be said that the measurements are quite reliable in terms of internal consistency.

The CFA results for the evidence of construct validity of the 18 items in the STEP-P "E" dimension of the Provocation Subtest are RMSEA = 0.00; TLI = 1.051; CFI = 1.00. This may be due to the correlations between the items or the very small sample size. Therefore, the single-factor model could not be evaluated (Mulaik, 2009). Descriptive statistics of the scores obtained in the STEP-P test are given in Table 2.

Table 2. Descriptive Statistics of STEP-P Scores

	Number of Items	Min	Max	Mean	Standard Deviation	Skewness Shç: 0.138	Kurtosis Shb: 0.276
STEP-P.D2	25	0.00	16.00	2.41	3,19	1.79	3.13
STEP-P.D1	18	3.00	18.00	15.83	3.49	-1.88	2.88
STEP-P.H1	10	0.00	10.00	5.54	2.70	-0.06	-1.02
STEP-P.H2	10	0.00	10.00	4.32	2.38	0.19	-0.33
STEP-P.H3	6	0.00	6.00	2.10	1.64	0.75	-0.11
STEP-P.P.A	18	0.00	13.00	4.41	2.67	0.51	-0.10
STEP-P.P.B.1	12	0.00	11.00	4.37	2.96	0.07	-1.24
STEP-P.P.B.2	6	0.00	6.00	3.50	1.65	-0.17	-0.73

STEP-P.P.C	18	0.00	17.00	7.47	3.24	0.44	0.08
STEP-P.P.D	18	0.00	12.00	2.21	2.64	1.24	0.89
STEP-P.P.B	18	-6.00	7.00	0.87	3.75	-0.34	-1.03

When Table 2 is examined, it is seen that the mean of the Anger Attribution Dimension of the Emotions Subtest of the STEP-P Scale is 2.41 and the standard deviation is 3.19. The mean of the Emotion Recognition dimension of the Emotions Subtest is 15.83 and the standard deviation is 3.49. The mean of the dimension of Positive Evaluation of Collaboration in the Goal Acquisition Subtest is 5.54 and the standard deviation is 2.70. The mean of the Positive Evaluation of the Aggression dimension in the Goal Acquisition Subtest is 4.32 and the standard deviation is 2.38. The mean of the Moral Acceptability of Aggression dimension in the Goal Acquisition Subtest is 2.10 and the standard deviation is 1.64. The mean of the Provocation Subtest P. The dimension is 4.41 and the standard deviation is 2.67. The mean of the Provocation Subtest P.B.1 dimension is 4.37 and the standard deviation is 2.96. The mean of the Provocation Subtest P.B.2 dimension is 3.50 and the standard deviation is 1.65. The mean of the Provocation Subtest P.C dimension is 7.47 and the standard deviation is 3.24, and the mean of the Provocation Subtest P.D dimension is 2.21 and the standard deviation is 2.64.

6. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The study aims to adapt the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P) into Turkish and to conduct validity and reliability analyses for 3-5 year old children. In this context, content validity (expert opinion) and construct validity (confirmatory factor analysis) were examined for the validity studies of the test. For content validity, the test was sent to 5 academicians, 1 with a doctorate in guidance and psychological counseling and 4 with a doctorate in child development and education, and expert opinions were obtained in terms of the suitability of the items to the relevant age group and the development area in terms of the appropriateness of the way the items were presented. All experts reported that the items in the scale are necessary and appropriate. Therefore, all items in the original form were used in the data collection process. Confirmatory factor analysis was conducted to examine the construct validity of the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P). The KR-20 reliability coefficient was calculated for the reliability of the measurements in terms of internal consistency. The Pearson correlation coefficient was calculated when the normality assumption was met and the Spearman correlation coefficient was calculated when the normality assumption was not met for independent inter-observer agreement and test-retest reliability. It was determined that the KR-20 reliability coefficient, which was calculated for the reliability of the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (excluding dimension E) in terms of internal consistency, was found to be between 0.60 and 0.89 in the subscales and sub-dimensions. The fact that the KR-20 coefficient obtained from the 10-15-item tests is 0.50 and above indicates that the test is reliable (Alpar, 2022, p. 596). For independent inter-observer agreement and test-retest reliability, it was determined that the Pearson correlation coefficient calculated when the normality assumption was met and the Spearman correlation coefficient calculated when it was not met were between 0.57 and 1.00 in the subscales and sub-dimensions. Pearson and Spearman correlation coefficients between 0.40 and 0.69 indicate a medium-level relationship; between 0.70 and 0.89 indicate a high-level relationship; between 0.90 and 1.00 indicate a very high-level relationship (Alpar, 2022, p. 444). As a result of the analyses, it was determined that the Emotions Subtest, Goal Acquisition Subtest, and Provocation Subtest (except for the E dimension) of the Schultz Test of Emotion Processing – Preliminary Version (STEP-P) are valid and reliable measurement tools for 3-5 year old children.

The STEP-P consists of 62 short videos (5 to 15 seconds) and 62 items in total, including 24 items in the Emotions subtest, 20 items in the Goal Attainment subtest, and 18 items in the Provocation subtest. In line with

the results obtained in this study, it is thought that the administration of the scale in a larger sample may positively affect the validity and reliability levels of the scale.

REFERENCES

- Alpar, R. (2022). Spor Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik Güvenirlik SPSS de Çözümleme Adımları ile Birlikte. Ankara: Detay.
- Arsenio, W. F. (2010). Social Information Processing, Emotions, and Aggression: Conceptual and Methodological Contributions of The Special Section Articles. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(5), 627-632.
- Brody, L.R. (1985). Gender Differences in Emotional Development: A Review of Theories and Research. *Journal Of Personality*, 53, 102–149.
- Castro, V. L., Cheng, Y., Halberstadt, A. G. & Grünh, D. (2015). EUREKA! A Conceptual Model of Emotion Understanding. *Emotion Review*, 1-11, doi: 10.1177/1754073915580601.
- Cooke, T. (2017). Social Information Processing: A Useful Framework For Educational Psychology. *Educational Psychology Research and Practice*, 3(1), 50-69.
- Crick, N. R. & Dodge, K. A. (1994). A Review And Reformulation of Social Information-Processing Mechanisms in Children's Social Adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74-101.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2018). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve Lisrel Uygulamaları 5. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Davies, P. T., Coe, J. L., Hentges, R. F., Sturge-Apple, M. L. & Ripple, M. T. (2020). Temperamental Emotionality Attributes As Antecedents of Children's Social Information Processing. *Child Development*, 91(2), 508-526. doi: 10.1111/cdev.13191.
- De Castro, B. O. (2004). The Development of Social Information Processing and Aggressive Behaviour: Current Issues. *European Journal of Developmental Psychology*, 1(1), 87-102. doi: 10.1080/17405620444000058.
- Dodge, K. (1991). Emotion and Social Information Processing (Ed. J. Garber, K. A. Dodge). *The Development of Emotion Regulation and Dysregulation*, Cambridge University Press, 159-181.
- Dodge, K. A. (2003). Do Social Information-Processing Patterns Mediate Aggressive Behavior. *Causes of Conduct Disorder and Juvenile Delinquency*, 254-274.
- Dodge, K. A. & Rabiner, D. L. (2004). Returning To Roots: On Social Information Processing and Moral Development. *Child Development*, 75(4), 1003-1008.
- Dodge, K. (1985). Facets of Social Interaction and The Assessment of Social Competence in Children (Ed. B.H. Schneider, K.H. Rubin, J. E. Ledingham). *Children's Peer Relations: Issues in Assessment and Intervention*, Springer-Verlag, 3-22.
- Dodge, K. A. (1986). A Social Information Processing Model Of Social Competence in Children (Ed: Marion Perlmutter). *Cognitive Perspectives On Children's Social and Behavioral Development: The Minnesota Symposia on Child Psychology*, Volume 18. Psychology Press, 77-125.
- Dodge, K. A. (2003). Do Social Information-Processing Patterns Mediate Aggressive Behavior. *Causes Of Conduct Disorder and Juvenile Delinquency*, 254-274.
- Healy, S. J., Murray, L., Cooper, P. J., Hughes, C. & Halligan, S. L. (2015). A Longitudinal Investigation of Maternal Influences on The Development of Child Hostile Attributions and Aggression. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 44(1), 80-92. doi: 10.1080/15374416.2013.850698.
- Herba, C. & Phillips, M. (2004). Annotation: Development of Facial Expression Recognition From Childhood to Adolescence: Behavioural and Neurological Perspectives. *Journal of Child Psychology And Psychiatry*, 45:7, 1185–1198.
- Howarth, G. Z. (2014). Temperament and Emotionally Regulated Reactions To Problem Situations in Preschool Classrooms: An Exploration of The Moderating Effects of Emotion Knowledge, Doctoral Dissertation, George Mason University.
- Hu, L. & Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria For Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1-55.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. (Fourth Edition). NY: Guilford Publications, Inc.

- Lemerise, E. A. & Arsenio, W. F. (2000). An Integrated Model of Emotion Processes and Cognition in Social Information Processing. *Child Development*, 71(1), 107-118.
- Lewicki, P. (1984). Self-Schema and Social Information Processing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47(6), 1177-1190.
- Macbrayer, E. K., Milich, R. & Hundley, M. (2003). Attributional Biases in Aggressive Children and Their Mothers. *Journal of Abnormal Psychology*, 112(4), 698-708. doi: 10.1037/0021-843X.112.4.698.
- McDowell, D. J., Parke, R. D. & Spitzer, S. (2002). Parent And Child Cognitive Representations of Social Situations and Children's Social Competence. *Social Development*, 11(4), 469-486.
- Mulaik, S.A. (2009). *Linear Casual Modeling with Structural Equations*. Boca Raton: Chapman & Hall / CRC.
- Orobio De Castro, B., Merk, W., Koops, W., Veerman, J. W. & Bosch, J. D. (2005). Emotions in Social Information Processing and Their Relations with Reactive and Proactive Aggression in Referred Aggressive Boys. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34(1), 105-116.
- Raikes, H. A., Virmani, E. A., Thompson, R. A. & Hatton, H. (2013). Declines in Peer Conflict From Preschool Through First Grade: Influences From Early Attachment and Social Information Processing. *Attachment & Human Development*, 15(1), 65-82. doi: 10.1080/14616734.2012.728381.
- Rosseel Y (2012). Lavaan: An R Package For Structural Equation Modeling. *Journal of Statistical Software*, 48(2), 1-36. doi: 10.18637/Jss.V048.I02.
- Runions, K. C. & Keating, D. P. (2007). Young Children's Social Information Processing: Family Antecedents and Behavioral Correlates. *Developmental Psychology*, 43(4), 838-849. doi: 10.1037/0012-1649.43.4.838.
- Schönenberg, M. & Jusyte, A. (2014). Investigation of The Hostile Attribution Bias Toward Ambiguous Facial Cues in Antisocial Violent Offenders. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 264, 61-69, doi: 10.1007/S00406-013-0440-1.
- Schultz, D., Logie, S. K., Ambike, A., Bohner, K., Stapleton, L., Vanderwalde, H., Min, C. & Betkowski, J. A. (2010). The Development and Validation of A Video-based Assessment of Young Children's Social Information Processing. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38, 601-613.
- Schultz, D., Izard, C. E. & Ackerman, B. P. (2000). Children's Anger Attribution Bias: Relations To Family Environment and Social Adjustment. *Social Development*, 9(3), 284-300.
- Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. (2004). *A Beginner's Guide To Structural Equation Modeling*. (Second Edition). NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and Confirmatory Factor Analysis: Understanding Concepts and Applications*. (First Edition). NY: Psychology Press.
- Ziv, Y. (2013). Social Information Processing Patterns, Social Skills, and School Readiness in Preschool Children. *Journal Of Experimental Child Psychology*, 114, 306-320. doi: 10.1016/J.Jecp.2012.08.009.
- Ziv, Y., Kupermintz, H. & Aviezer, O. (2016). The Associations Among Maternal Negative Control, Children's Social Information Processing Patterns, and Teachers' Perceptions Of Children's Behavior in Preschool. *Journal of Experimental Child Psychology*, 142, 18-35. doi: 10.1016/J.Jecp.2015.09.004.

Funding: The authors declare that no funds, grants, or other support were received during the preparation of this manuscript

Ethical Approval: The ethics committee approval of KTO Karatay University Non-Pharmaceutical and Non-Medical Device Research Ethics Committee dated 18/06/2019 and numbered 41901325-050.99 was obtained for the study. Research and publication ethics were complied with.

Contribution Rate: Authors contributed equally to the article.

DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ İNGİLİZ DİLİ EĞİTİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BİR HARMANLANMIŞ MOOC MODELİ OLARAK SINIF YÖNTEMİNE İLİŞKİN BAKIŞ AÇILARININ İNCELENMESİ**Bengi SONYEL*****Mohammad Hossein Mehrzad SADAGHIANI******ÖZET**

MOOC, Kitlesele Açık Çevrimiçi Kurs anlamına gelir ve eğitim içeriğinin internet üzerinden çok sayıda öğrenciye yaygın olarak dağıtılmasına olanak tanıyan bir çevrimiçi eğitim modelini ifade eder. MOOC modeli erişilebilirliği, esnekliği ve küresel bir izleyici kitlesine ulaşma yeteneği nedeniyle popülerlik kazanmıştır. Kurum ve kuruluşlar tarafından kurumsal eğitim ve mesleki gelişim amacıyla da kullanılmaktadır. Bununla birlikte, MOOC'un pek çok avantaj sunmasına rağmen, aynı zamanda tamamlama oranları ve kendi kendine ilerleyen kurslarda öz disiplin ihtiyacı ile ilgili sorunlar gibi zorlukları da beraberinde getirdiğini belirtmekte fayda var. Bu araştırmada araştırmacılar, harmanlanmış MOOC modelinin en önemli parçası olarak ters çevrilmiş sınıfı araştırdılar. Bu araştırmanın amacı ters yüz sınıf öğretiminin öğrencilerin öğrenmesi üzerindeki potansiyel etkilerini incelemektir. Araştırma, DAÜ Yabancı Diller Eğitimi Bölümü tüm (35 kişi) 3. sınıf öğrencilerinin tamamını kapsamaktadır. Metodoloji olarak hem nicel hem de nitel (karma) yaklaşımlar kullanılmıştır. Bulgulara göre öğrenciler, ters çevrilmiş sınıf deneyimini yaşadıkten sonra evde hazırlık yaptıkları için kendilerini derslere daha hazır hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrenciler genel olarak konu hakkında kendilerini daha güvende hissettiklerini ve sınıflarında sokratik tipte sorular sormaya entelektüel açıdan daha hazırlıklı olduklarını bildirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Çevrilmiş sınıf, MOOC model, e-öğrenme, öğrenci algısı.**AN INVESTIGATION OF STUDENTS' PERSPECTIVES ON FLIPPED CLASSROOM METHOD AS A TYPE OF BLENDED MOOC MODEL AT THE DEPARTMENT OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING AT EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY****ABSTRACT**

MOOC stands for Massive Open Online Course, and it refers to a model of online education that allows for the widespread distribution of educational content to a large number of learners over the internet. The MOOC model has gained popularity for its accessibility, flexibility, and ability to reach a global audience. It has also been used by institutions and organizations for corporate training and professional development. However, it is worth noting that while MOOCs offer many advantages, they also come with challenges, such as issues related to completion rates and the need for self-discipline in self-paced courses.

In this research, the researchers explored the flipped classroom as the most important part of blended MOOC model. The aim of this research is to examine the potential effects of flipped classroom instruction on students' learning. The research included all (35) third-year students of the EMU Department of Foreign Language Education. Both quantitative and qualitative (mixed) approaches were used as a methodology. According to the findings, after experiencing the flipped classroom experience, the students explained that they felt more ready for their lessons because they already had some preparation at home. Additionally, students reported that they felt more confident about the subject in general and that they were more intellectually prepared to ask socratic-type questions in their classes.

Keywords: Flipped classroom, MOOC model, e-learning, students' perceptions.

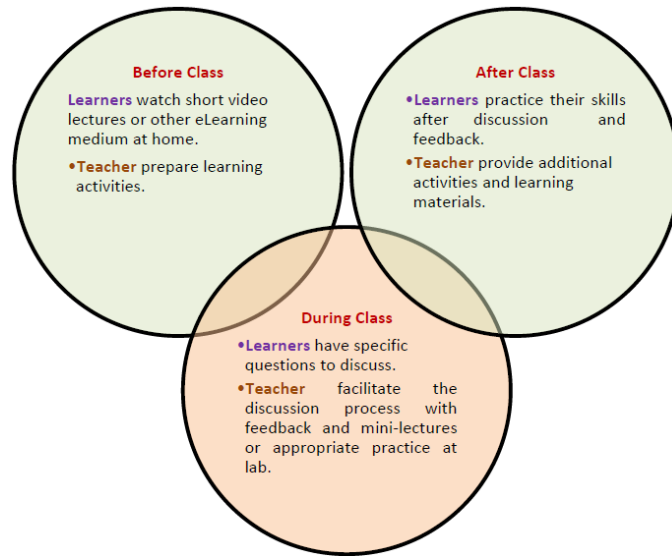
* Asst.Prof.Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Anabilim Dalı, Eğitim Bilimleri Öğretmen Eğitimliği Doktora, bengi.sonyel@emu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0765-5408

** Yüksek Lisans, Mohammad Hossein Mehrzad Sadaghiani Doğu Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Anabilim Dalı, Eğitim Bilimleri, mohammad.mehrzad68@gmail, ORCID: 0009-0008-0954-1109

1. INTRODUCTION

Nowadays, learning methods are changing rapidly with growing technology. Over the recent years, MOOC plays an important role in e-learning and higher-education because it can create opportunities for thousands of students to participate in free higher-education online. One of the most important elements of the MOOC is ensuring an education to those who are not able to go to any educational settings in person due to the several barriers. Especially for those who do not have flexible time, who have disability and some other difficulties. There is also another feature that makes MOOC more usable and workable approach for the students such as some learning environments do not have the necessary tools for those who need special programs, customized software and more. Furthermore, another advantage of MOOC as mentioned above is that it is a flexible method in which participants can access their learning material wherever and whenever and at their own learning pace. Students who are slow learners, they can take their time to understand the topic of the class; and grasp the objective much more effective than the classroom environment (Schroeder, U. D.-I. U., 2014). Providing such a flexibility, students will not only improve their success at school, but they will also improve their social interaction with others using the discussion boards. On the other hand, MOOC has some limitations. For example, although students can get together towards using the discussion boards, however, it will not let them socialize in person. It means that it is a kind dehumanized method which cause some dissocialized environment. This can be justified when MOOC is combined with Blended learning. One of the other problems of the MOOC is evaluating the students' success based on the submitted product via online. Here is the question: How do we know that it is the product that the student brought to the life (Schroeder, U. D.-I. U., 2014). Evaluating someone with the product that was submitted via an online tool will cause an unfair assessment for the others who work hard to take care of their work on their own. It also creates another issue for the instructors who are responsible of the course since there will be too many students who are enrolled and submitting their work (Schroeder, U. D.-I. U., 2014). This may be also another drawback for a fair evaluation since it may require teacher to hurry for the immediate assessment (Schroeder, U. D.-I. U., 2014). Lastly, feedback is also another issue with MOOC because teachers will not be able to give timely feedback when it is needed by the student. As a matter of fact, most students are suffering when they are trying to control their learning, and they are eagerly waiting for the response from an expert to resolve the issue they face. To overcome MOOC problems and disadvantages, researchers designed a new model to combine MOOC strategies with face-to-face strategies. Blended learning is a model to combine face-to-face strategies and online-learning activities (Friesen, N., 2012). As an example of Blended learning, Blended MOOC (BMOOC) refers to mix the classroom (e.g., face-to-face) interaction and online learning elements together as a mixed environment, considering the important factor openness courses MOOC. One of the ways to solve MOOC problem in higher education context, is the new design paradigm of BMOOC. It can resolve some of the hurdles facing standalone MOOC (Bruff, D. O., Fisher, D. H., McEwen, K. E., & Smith, B. E., 2013). In fact, the BMOOC model has the potential to bring human interactions into the MOOC environment, foster student-centered learning, provide effective assessment and feedback, support the interactive design of the video lectures, as well as consider the different patterns of participants in MOOC (Yousef, A. M. F., Chatti, M. A., & Schroeder, U., 2014). MOOC providers have already piloted the BMOOC concept within a higher education context. The overall feedback showed positive results. These include offering students with a wide range of learning materials from highly respected universities (Loviscach, J., 2013). Enhancing university reputations and achieving a sustainable competitive advantage in terms of attracting more students (Sandeem, C., 2013). According to (Kloos, C. D., Muñoz-Merino, P. J., Alario-Hoyos, C., Ayres, I. E., & Fernández-Panadero, C., 2015), there are six ways that combine traditional classroom with MOOC technologies; these are: "local digital prelude, Flipping the classroom, live teaching with remote tutoring, Canned digital teaching with face-to-face tutoring, Face-to-face and canned teaching, Face-to-face teaching with remote tutoring" (Kloos, C. D., Muñoz-Merino, P. J., Alario-Hoyos, C., Ayres, I. E., & Fernández-Panadero, C., 2015).

Ekmekci (2017) in his article stated: “Flipped learning is one of the most popular and conspicuous instructional models of recent time and can be considered as a pedagogical approach in which the typical lecture and homework elements of a course are reversed. Flipped learning transforms classrooms into interactive and dynamic places where the teacher guides the students and facilitates their learning”. Furthermore, the flipped or inverted classroom is a reconstruction of student-centered instructional models which have been already in existence for many years (Felder, R. M., 2012). A flipped classroom or inverted classroom is a learning environment that is currently practiced by the educators all around the world. Definition of the flipped classroom differs from author to author. But following definition gives a general meaning of it better than comparing to others: “Inverting the classroom means that events that have traditionally taken place inside the classroom now take place outside the classroom and vice versa” (Bishop, J. L., & Verleger, M. A., 2013:537). The flipped classroom model is one of the instructional models that have included problem-based learning (PBL) (Crouch & Mazur, 2001). The flipped classroom is an instructional model (see figure 1) which consists of two parts, first part is out-of-class activities involve low-order knowledge acquisition often in the form of a video materials and second part in class time is spent doing collaborative (Bergmann, J., Overmyer, J., & Wilie, B., 2012; Herreid, C. F., & Schiller, N. A., 2013). (Snowden, K. E., 2012) shows there is no any difference between students achievements in traditional classroom compared with flipped classrooms.

Fig. 1: The Flipped Classroom activities (adapted from Yousef et al., 2014d)

However, results from another researchers show that , students who have been educated through web-based learning environments have more ethical judgment in comparison with students who have been educated through the traditional classrooms with textbooks (McManus, L., Subramaniam, N., & James, W., 2012). Findings of Long shows that pre-class learning is useful for students, and they can learn better and dipper by watching video materials out of the classroom. Also, other findings of this study show that flipped classrooms increases motivation of students to learn by themselves (Long, T., Logan, J., & Waugh, M., 2014). Therefore, flipped classrooms give chance to reduce the time of lecturing and opening up classroom time for discussion about lecture and any other interactive activities such as problem solving (Jamaludin, R., & Osman, S. Z. M., 2012). According to (Bishop, J. L., & Verleger, M. A., 2013) flipped classroom is the implementation of classroom environment and exercises at home. Also (Yousef, A. M. F., Chatti, M. A., & Schroeder, U., 2014) suggest the methods for

implementing flipped classrooms as below. This figure illustrates the activities in the flipped classroom with details (Yousef, A. M. F., Chatti, M. A., & Schroeder, U., 2014).

1.1 The Purpose and Significance of the Research

From the above literature review, it can be said that by implementing flipped classroom we can reduce time to lecture and leave more time to interactive activities and discuss with other students to learn deeper. Also, video-based materials are better than text-based materials and they can increase motivation in students. In addition, if this method is implemented correctly with creative assessments, students can spend their time on study at home. In the recent years, the flipped classroom plays an important role in blended learning. In details, flipped classroom is a type of blended MOOC models which passive learning activities and noninteractive lectures appear in outside the classroom and in the classroom, students spent their time on discussion and interactive activities. Research studies show that flipped classrooms can increase student motivation and achievement (Shooli,E., Esfahani,F.R. & Sepehri,M., 2022).

In the case of Eastern Mediterranean University, Department of Foreign Language Education after an in-depth observation with the instructors, there is no flipped classroom instructional model applied by them. Instructors try to use some part of the flipped classroom such as asking students to write reflections about themselves after the oral presentations however the instructional model, is not being used. Considering this issue, the specific purpose of this research is to examine the potential impacts of flipped classroom teaching on student learning. Moreover, it aims to investigate the effects of flipped classroom as a type of blended learning on the achievement and motivation of a population of third-year students from the Department of Foreign Language Education at Eastern Mediterranean University (EMU).

Several studies have been conducted on the flipped classroom in education (Curriculum Review, 2012). Till date, there are not any research carried out regarding the flipped classroom instructional model at Eastern Mediterranean University (EMU). Therefore, it will shed a light on the way instructors teach in class more effectively. While learners may benefit from the flipped classroom instructional model, it can increase learners, motivation, and achievement with the flipped classroom model. The data collected from this research also revealed to further investigate flipped classroom differences and advantages compared with the traditional classrooms. Combining the MOOC with the face-to-face settings will enable teachers to manage their classroom as if they are still in a regular educational setting. But in this method, students are still having opportunity to participate their class materials online to study at their own pace. However, they need to collaborate with their instructors and classmates at certain times. Blended learning can be applied in different versions such as “local digital prelude”. In this method, course is divided into two parts which may be called as the first semester and second semester of the year. In the first semester, the course is taken online while the second semester is covered in the classroom environment. Another version of applying blended learning is flipped classroom. In this method students can use course materials both at home and in the class with their classmates. The main material of flipped classroom is video recordings. There are various versions of blended learning. A workshop held at the University of Barcelona at annual conference about blended MOOC models. The flipping classroom model is more preferred than other models by participants of this workshop. There is no universal definition of the term ‘Flipped Classroom’. However, the flipped classroom instructional model is a type of blended learning (Garrison, D. R., & Vaughan, N. D., 2008). We may define the flipped classroom as group learning inside the classroom, and individual learning outside the classroom with use of video files (Bishop, J. L., & Verleger, M. A., 2013). In recent years the terms of flipped classrooms have become important (Strayer, J. F., 2007). In traditional classrooms learners spend their time to listen to the course and take notes while instructor teaches them (rote memorization) on the contrary, in flipped classroom instructional model, passive learning activities and noninteractive lectures are appeared outside of the classroom and in the classroom, students spent their time on reflective type discussions and interactive activities. The essential segments of flipped classroom method are that,

it is a mix of traditional instruction with constructivist learning. In this method learners are responsible for constructing their own learning; the instructor functions as a facilitator of learning process (Thaichay, T., & Sitthitikul, P., 2016).

2. METHOD

2.1 Research Methodology

This research is a case study and both quantitative and qualitative methods were used to collect data from participants. Pre and post questionnaire were applied to the participants. Moreover, Moodle as a web-based instrument used to access videos prior to each lesson for students. Students were expected to participate the class being prepared in advance from the link Moodle given by their instructor. By this way they would actively participate in class and their motivation would be encouraged. This case study aims to explore the effect of flipped classroom as a type of blended MOOC instructional models on the third-grade students of Department of Foreign Language Learning at Eastern Mediterranean University (EMU) University.

2.2 Population

The population of this research study is all the third-year students which is 35 in total. The aim is to investigate the perceptions of the students' regarding flipped classroom by using pre and post questionnaires and Moodle as a web-based environment.

2.3 Data Collection Instrument

As an initial step in the research prequestionnaire were given to students to understand their overall perceptions of the use of Moodle and after the application of Moodle as a web-based environment post questionnaire were given to them. The questionnaire was adapted from (Karimi, M., 2017) 'The Effect of Flipped Model of Instruction on EFL Learners'. Permission had been taken from the author via email in order to use the scale for the purpose of this research. The students' perceptions before and after the application were analyzed and discussed. Students were already accustomed with the use of Moodle as a web-based learning in their other courses.

Prior to each lesson a video would be posted on the Moodle and students each time were asked to watch the video and come to the class prepared. Then, having gone through the video-recorded lesson students would be able post their reflections on the Moodle account supplied to them in advance. According to (An, Y.-J., & Williams, K, 2010) benefits of using Web based (2.0) technologies in teaching include (1) interaction, communication and collaboration, (2) knowledge creation, (3) ease of use and flexibility, and (4) writing and technology skills. There are different methods of data collection, and every researcher has his/her own way of data collection. Based on their topic or case, the researchers choose different methods of data collection such as questionnaire, interviews, focus groups, observations, tests etc. In this research pre and post questionnaires and Moodle as a web-based environment were chosen to gather "The students' perceptions on their experiences in flipped classroom as a type of blended MOOC instructional model". The researchers prior to each lesson posted a video on the Moodle and students were asked to watch the video and come to the class prepared. Then, having gone through the lesson students were able to reflect their perceptions on the Moodle account which was supplied to them in advance. Additionally, students' performance (success in the uploaded Moodle activities) and satisfaction before and after using flipped classroom instructional model were analysed. The purpose was to find out whether the students' performance and satisfaction have changed for betterment after their learning experience with the flipped classroom instruction. Besides questionnaire semi-structured questions (5) were used in the research. Researchers formulated the semi-structured questions based on the purpose of this research. However, the semi-structured questions were piloted by the expertise in this field before actually applied to students.

2.4 Data Analysis

The quantitative findings were analysed by using IBM SPSS 24 software with the support of an expertise and the qualitative findings (students' comments) were analysed by the researchers using content analysis. Qualitative content analysis involves a process designed to condense raw data into categories or themes based on valid interpretation. This process can be done by using inductive reasoning, by which themes and categories emerge from the data through the researcher's careful examination.

2.5 Data Collection Period

The data collection period lasted approximately 5 months (from February till June).

3. FINDINGS

The questionnaire, contains 25 Five-point Likert scale questions ranging from 1 to 5 in a way that 1 representing "Strongly Disagree", 2 representing "Disagree", 3 representing "Neutral", 4 representing "Agree", and 5 representing "Strongly Agree" measuring "students' attitudes towards the Flipped Classroom Instruction". List of questions were asked to students at the pre-questionnaire stage. Students filled the questionnaires while experiencing traditional teaching methods i.e., main issues were taught in the classroom by the instructor and homework was done by the students themselves at home. Then for the post-questionnaire the same questionnaires were distributed to the students after experiencing "Flipped Classroom" (FC) method where main issues were gained and learnt by students themselves at home individually, and then the classroom was used as a place to discuss about assignments.

a. Quantitative Results

Researchers had taken all 35 students in the Department of Foreign Language Learning. But 5 of the students were not volunteered to participate into the research. Therefore, 30 pre-questionnaires were given to the students. Out of 30 only 24 pre-questionnaires were valid to be analysed. The other 6 were not filled out properly by some of the students. Therefore, the researchers had to eliminate the 6 questionnaires. In the post-questionnaires, 16 out of 30 were returned completely by the students. In order to grasp the general gist, researchers used parametric test in order to compare the results between pre and post questionnaires by applying the standard deviations of questions (see table 1). Parametric tests are used in cases where parameters are assumed and the population distribution is always known like the case of English Language Students' at Eastern Mediterranean University. Students were tested regarding their performance in the course, motivation, delivery of the lessons, feedback, communicate, learning effectively in flipped classroom, improve academic skills and preparing/submitting H.W. In the pre-FC (flipped classroom) and post FC, there are no considerable differences in the means of points given by students before and after of FC. More than 0.5 difference is only seen in Q18 and Q19 both with decrease after FC (highlighted). However, the standard deviation of Q19 has increased after FC, showing more dispersion in answers. In general, standard deviations have increased after FC.

Table 1: Means' and Standard Deviations' of Variables (Questions)

Question	Pre	Post	Pre	Post
	Mean		Std. Dev.	
Q1: The flipped instruction allows me to prepare for my class in advance.	3.46	3.81	1.141	1.047
Q2: Through the screencasts/videos, I have enough time to acquire the sentence structures.	3.71	3.75	1.042	1.000
Q3: I feel more confident to ask for clarifications after watching the screencasts.	3.21	3.38	1.179	1.258
Q4: I feel more confident about my learning due to the flipped instruction.	3.46	3.56	1.021	1.209

Q5: My academic skills are better as I have more time to apply the learning in class.	3.58	3.56	1.018	1.263
Q6: I feel I am more in charge of my learning through the flipped instruction.	3.79	3.56	.884	1.031
Q7: I feel that the flipped instruction has not helped me at all.	2.58	2.81	1.018	1.276
Q8: I understand more when the teacher explains in class.	3.75	3.81	1.359	1.328
Q9: I like to write in class to get instant feedback from my teacher.	3.67	3.44	1.090	1.315
Q10: The quality of my communication skills in English has improved.	3.83	3.50	1.090	1.549
Q11: I felt more engaged in this class than in other classes I have taken.	3.04	3.19	1.233	1.167
Q12: Classroom time was used effectively.	3.75	3.50	1.032	1.366
Q13: If given the choice, I would continue learning English with the flipped classroom model.	3.25	3.38	1.113	.957
Q14: The flipped classroom model helped me feel more comfortable speaking English during class.	3.25	3.38	1.032	1.147
Q15: I feel confident participating in basic conversations in English.	3.83	3.44	.963	1.315
Q16: Online resources are helpful in learning English.	4.00	3.81	1.128	1.377
Q17: Online English activities that allow me to receive immediate feedback are helpful in learning English.	3.46	3.69	1.250	1.138
Q18: Knowledge of English grammar is important to my overall learning of English.	3.96	3.31	1.122	1.250
Q19: Knowledge of vocabulary is important to my overall learning of English.	4.29	3.75	1.042	1.571
Q20: The best way to learn grammar is to have my teacher lecture on it in class.	3.71	3.56	1.042	1.031
Q21: I prefer watching video lessons at home: rather than live teacher	3.04	3.00	1.268	1.211
Q22: I feel that the use of technology is helping me learn in this class.	3.75	3.56	1.113	1.459
Q23: I think the online videos/materials used in my English class so far are effective in helping me learn.	3.71	3.63	1.197	1.408
Q24: My English classroom provides me more opportunity than my other classes to communicate with other students.	3.63	3.50	.970	.894
Q25: I like submitting assignments and receiving teacher feedback online through Moodle.	3.29	3.56	1.301	.964

Qualitative Results

According to the qualitative data results (Educ 116 Educational Psychology Course, Department of Education) from students' perceptions regarding the three flipped classroom videos fifteen positive, three neutrals and four negative feedbacks were received from totally eleven participants. Researchers randomly chose 11 participants out of 30. So it was a 'simple random sampling' to make generalizations about students' perceptions

regarding the flipped classroom who were enrolled in Educ 116 course. The semi-structured interviews with the participants were in English. For instance, S1 said that:

“The video helped me so much about Vygotsky’s ZPD. There were three kinds of teachers in the video....”

Similarly, S2 and S3 said that:

“This video helped me so much about this topic. There are three different types of teachers which shows the differences between teaching strategies.... It has advantages for me to understand the topic briefly by including visual aids”.

Moreover, S8 said:

“The video demonstrates topic clearly and step by step. It is really beneficial for us to dividing into groups so you can understand easily”.

S11 emphasized that:

“In this video the beneficial thing is pictures, I think. As we have seen pictures step by step in a sequence, it helps much. It is also a very clear summary of Piaget’s theory...”

On the contrary, four of the students stressed the disadvantage use of the flipped classroom as follows; S5 said:

“This video gives the key words about the topic, so this clarifies things about topic in our minds. However, we can’t understand clearly what she says in the video because she speaks fast”.

S7 and S10 said:

“I had watched the video before I came class but actually it didn’t help a lot because topic wasn’t difficult to understand but maybe it can be useful with other subjects.... Video is very long I think most of the students didn’t spend their times on long videos before they come class. We don’t have to learn everything in here...”

Some students like S4 and S6 were neutral regarding the effectiveness of flipped classroom. For example:

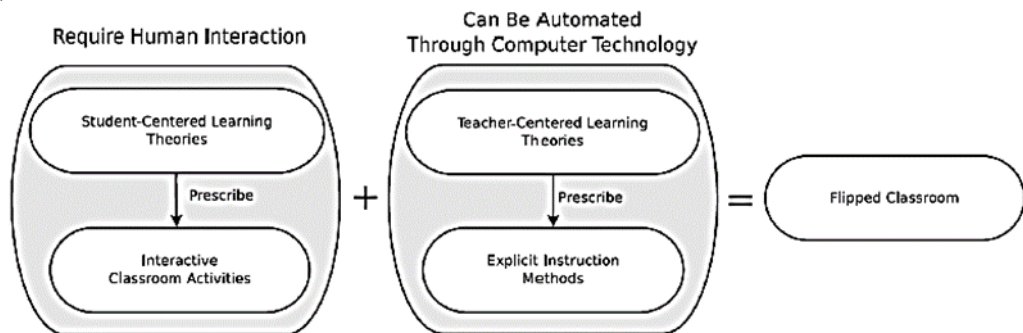
S4 said that:

“The video is very good. It explains easy but she was talking very fast”.

Likewise, S6 said:

“The video gives the key words to the topic and images are very nice but the speaker is talking very quickly so it is hard to understand very well”.

As discussed in the literature review the flipped classrooms supports students to learn better and reflect upon the activities outside of the classroom (Schroeder, U. D.-I. U., 2012). What is more, they provide learners to be autonomous in their learning (Shooli,E., Esfahani,F.R. & Sepehri,M., 2022). Learning by doing. Students have the chance to construct their own knowledge. *“Constructivism implies that knowledge is always knowledge that a person constructs, it has prompted the development of didactic situations which stress the need to encourage greater participation by students in their appropriation of scholarly knowledge”*. In short, flipped classroom environment gives students the chance to construct their own knowledge and at the same time become independent learners” (Larochelle, M., & Bednarz, N., 1998).

Fig. 2: The Flipped Classroom (Bishop, J. L., & Verleger, M. A., , 2013)

4. DISCUSSION CONCLUSION AND SUGGESTIONS

The quantitative and qualitative findings (which were collected from the perceptions of third year English Language Teaching students), revealed that; having gone through the experience of flipped classroom, students felt more confident in their courses as they already had some preparation in advance at home. Additionally, they felt more confident in about the subject matter and are intellectually more prepared to ask Socratic type (critical thinking/higher order thinking type) of questions in their lessons. On the other hand, the findings also revealed that there are students who still believe in the effectiveness of traditional method of instruction and need the physical proximity to comprehend better. They believe that it is the teachers' job to explain everything and to make things easier for them. It seems that if the educators want to use the new methods of teaching, which have proved to be more useful compared to traditional, than they need to inform their students of the new trends in instructional approaches (McManus, L., Subramaniam, N., & James, W., 2012). They need to inform the students explicitly the benefits of self/professional development of using the latest technology in teaching/learning in order not to become fossilized.

Furthermore, most of the students indicated that flipped classroom motivated them in a way that; after watching the videos at home they felt more curious and involved to follow up on the subject matter they were studying. Students reflected that they understood the effectiveness of the flipped classroom and believed that if they had a choice, they would select the flipped classroom because of the amount of exposure to instructional materials and degree of engagement it provides.

After conducting this research, as reflective researchers it can be said that just introducing new trends in instructional approaches to students might not be useful. Learners need to be taught the reasons, theories and advantages behind using that new approaches. Otherwise, they might have negative attitude towards the use of new approaches and prefer to use the old traditional methods. In under developed countries (countries with centralised education system), flipped approach is still a new concept in the field of education and it needs a lot of work both on how to use it and how to familiarize students with it. According to the findings, more research needs to be conducted on how we can approach more reluctant students who might be technophobes and also further research needs to be conducted on the psychological readiness of learners as well.

REFERENCES

- Al-Zahrani, A. M. (2015). From passive to active: The impact of the flipped classroom through social learning platforms on higher education students' creative thinking. *British Journal of Educational Technology*, 46(6), 1133-1148.
- Albo, L., & Leo, H., D. (2016). Blended learning with MOOCs: towards supporting the learning design process. Paper presented at the Ubachs G, Konings L, editors. *Enhancing European higher education: " Opportunities and impact of new modes of teaching"*. The Online, Open and Flexible Higher Education Conference; 2016 oct 19-21; Roma.[Maastricht]: European Association of Distance Teaching Universities; 2016. p. 578-588.
- Aliaga, M., & Gunderson, B. (2002). *Interactive statistics*. Virginia. America: Pearson Education.
- An, Y. J., & Williams, K. (2010). Teaching with Web 2.0 technologies: Benefits, barriers and lessons learned. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 7(3), 41-48.
- Baker, J., & Mentch, M. (2000). IMOWA curriculum materials. <http://www.imowa.org/curricula/flip/>
- Baranovic, K. (2013). *Flipping the first-year composition classroom: Slouching toward the pedagogically hip*. Southeast Missouri State University.
- Başal, A. (2012). *The Use of Flipped Classroom in Foreign Language Teaching*. Honorary Chairperson, 8.
- Bergmann, J., Overmyer, J., & Wilie, B. (2013). *The flipped class: What it is and what it is not*. *The Daily Riff*.
- Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Before you flip, consider this*. *Phi Delta Kappan*, 94(2), 25-25.
- Bishop, J. L., & Verleger, M. A. (2013). *The flipped classroom: A survey of the research*. Paper presented at the ASEE

- National Conference Proceedings, Atlanta, GA.
- Bruff, D. O., Fisher, D. H., McEwen, K. E., & Smith, B. E. (2013). Wrapping a MOOC: Student perceptions of an experiment in blended learning. *Journal of Online Learning and Teaching*, 9(2), 187.
- Butt, A. (2014). Student views on the use of a flipped classroom approach: Evidence from Australia. *Business Education & Accreditation*, 6(1), 33-43.
- Cohen, S., & Brugar, K. (2013). I want that... flipping the classroom. *Middle Ground*, 16(4), 12.
- Crouch, C. H., & Mazur, E. (2001). Peer instruction: Ten years of experience and results. *American journal of physics*, 69(9), 970-977.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. (2000). *Qualitative research*. Thousand Oaks ua, 413-427.
- Dewey, J. (1916). 1966. *Democracy and Education: an introduction to the philosophy of education*.
- Diab, B. M., & Abdel, K. M. (2016). The effect of using flipped classroom instruction on students' achievement in the new 2016 scholastic assessment test mathematics skills in the United Arab Emirates.
- Driscoll III, T. F., & Petty, K. A. (2017). Student-driven education with flipped learning and 20-time. *Flipped Instruction: Breakthroughs in Research and Practice: Breakthroughs in Research and Practice*, 372.
- Ekmekci, E. (2017). The Flipped Writing Classroom In Turkish Efl Context: A Comparative Study On A New Model . *Turkish Online Journal of Distance Education* , 18 (2) , 151-167 . DOI: 10.17718/tojde.306566.
- Felder, R. M. (2012). Engineering education: A tale of two paradigms. *Shaking the foundations of geo-engineering education*, 9-14.
- Friesen, N. (2012). Report: Defining blended learning. URL: http://learningspaces.org/papers/Defining_Blended_Learnin_g_NF.pdf (last accessed on September 29, 2015).
- Fulton, K. (2012). Upside down and inside out: Flip your classroom to improve student learning. *Learning & Leading with Technology*, 39(8), 12-17.
- Garrison, D. R., & Vaughan, N. D. (2008). *Blended learning in higher education: Framework, principles, and guidelines*: John Wiley & Sons.
- Gaughan, J. E. (2014). The flipped classroom in world history. *The History Teacher*, 47(2), 221-244.
- Herreid, C. F., & Schiller, N. A. (2013). Case studies and the flipped classroom. *Journal of College Science Teaching*, 42(5), 62-66.
- Jamaludin, R., & Osman, S. Z. M. (2014). The use of a flipped classroom to enhance engagement and promote active learning.
- Jarvis, W., Halvorson, W., Sadeque, S., & Johnston, S. (2014). A large class engagement (LCE) model based on service-dominant logic (SDL) and flipped classrooms. *Education Research and Perspectives (Online)*, 41, 1.
- Joppe, M. (2000). The research process. https://www.academia.edu/930161/The_research_process
- Karimi, M. (2017). The Effect of Flipped Model of Instruction on EFL Learners' Reading Comprehension: Learners' Attitudes in Focus. *Advances in Language and Literary Studies*, 8(1), 1-9.
- Kloos, C. D., Muñoz-Merino, P. J., Alario-Hoyos, C., Ayres, I. E., & Fernández-Panadero, C. (2015). Mixing and blending MOOC Technologies with face-to-face pedagogies. Paper presented at the 2015 IEEE Global Engineering Education Conference (EDUCON).
- Larochelle, M., & Bednarz, N. (1998). Constructivism and education: Beyond epistemological correctness. *Constructivism and education*, 373.
- Long, T., Logan, J., & Waugh, M. (2014). Students' perceptions of pre-class instructional video in the flipped classroom model: a survey study. Paper presented at the Society for Information Technology & Teacher Education International Conference.
- Loviscach, J. (2013). MOOCs und Blended Learning–Breiterer Zugang oder Industrialisierung der Bildung. MOOCs–Massive Open Online Courses. *Offene Bildung oder Geschäftsmodell*, 239-256.
- Marlowe, C. A. (2012). The effect of the flipped classroom on student achievement and stress.
- McManus, L., Subramaniam, N., & James, W. (2012). A comparative study of the effect of web-based versus in-class textbook ethics instruction on accounting students' propensity to whistle-blow. *Journal of Education for Business*, 87(6), 333-342.
- Millard, E. Reasons flipped classrooms work turning lectures into homework to boost student engagement and increase

- technology-fueled creativity. University Business. com, 26-29. Missildine, K., Fountain, R., Summers, L., & Gosselin, K. (2013). Flipping the classroom to improve student performance and satisfaction. Journal of Nursing Education.
- Muijs, D. (2010). Doing quantitative research in education with SPSS: Sage.
- Newman, I., & Benz, C. R. (1998). Qualitative-quantitative research methodology: Exploring the interactive continuum: SIU Press.
- Nicolosi, A. (2012). Grammar Lessons with the Flipped Classroom Method. Honorary chairperson, 13.
- Nielsen, L. (2012). Five reasons I'm not flipping over the flipped classroom. Technology & Learning, 32(10), 46-46.
- Overmyer, J. (2012). Flipped classrooms 101. Principal, September/October, 46-47.
- Punch, K. (1998). Collecting qualitative data. Introduction to social research: quantitative and qualitative approaches, 174-197.
- Robson, C., & McCartan, K. (2016). Real world research: John Wiley & Sons.
- Sandeen, C. (2013). Assessment's place in the new MOOC world. Research & practice in assessment, 8.
- Santagata, W. (2009). Libro bianco sulla creatività. Per un modello italiano di sviluppo, Milano: Università Bocconi Editore.
- Schmidt, S. M., & Ralph, D. L. (2016). The flipped classroom: a twist on teaching. Contemporary Issues in Education Research (Online), 9(1), 1.
- Schroeder, U. D.-I. U. (2014). Effective Design of Blended MOOC Environments in Higher Education.
- Shooli, E., Esfahani, F. R., & Sepehri, M., (2022). Flipped Classroom Influence on the Learner's Outcomes: A Study Based on English Writing Courses in Iran. Hindawi Education Research International, 22, 1-9.
- Simon, E., & Fell, C. (2013). The flipped classroom. The FLTMAG.
- Snowden, K. E. (2012). Teacher perceptions of the flipped classroom: Using video lectures online to replace traditional in-class lectures. University of North Texas.
- Strayer, J. F. (2007). The effects of the classroom flip on the learning environment: A comparison of learning activity in a traditional classroom and a flip classroom that used an intelligent tutoring system. The Ohio State University.
- Strayer, J. F. (2012). How learning in an inverted classroom influences cooperation, innovation and task orientation. Learning Environments Research, 15(2), 171-193.
- Thaichay, T., & Sitthitikul, P. (2016). Effects of the Flipped Classroom Instruction on Language Accuracy and Learning Environment: A Case Study of Thai EFL Upper-Secondary School Students.
- Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc. Afacan, Y., & Erbug, C.(2009). An interdisciplinary heuristic evaluation method for universal building design. Journal of Applied Ergonomics, 40, 731-744.
- Wallace, A. (2013). Social learning platforms and the flipped classroom. Paper presented at the e-Learning and e-Technologies in Education (ICEEE), 2013 Second International Conference on.
- Webb, M., Doman, E., & Pusey, K. (2014). Flipping a Chinese university EFL course: What students and teachers think of the model. The Journal of AsiaTEFL, 11(4), 53-87.
- Wilson, S. G. (2013). The flipped class: A method to address the challenges of an undergraduate statistics course. Teaching of Psychology, 40(3), 193-199.
- Yin, R. K. (2003). Case study research: design and methods, Applied social research methods series.
- Yousef, A. M. F., Chatti, M. A., & Schroeder, U. (2014). Video-Based Learning: A Critical Analysis of The Research Published in 2003-2013 and Future Visions: eLmL.
- Zainal, Z. (2007). Case study as a research method. Jurnal Kemanusiaan, 9.

Conflict Declaration: There is no person or financial relationship that could be a party to this study, therefore there is no conflict of interest.

Support and Acknowledgments: The study did not receive support from any institution or organization.

Ethics Committee Decision: Ethics committee approval of the research was obtained by the Eastern Mediterranean University Ethics Committee.

With the decision dated 07.03.2018 and reference numbered EGF05-2017-0046, the ethics approval had been taken during the master's degree thesis stage.

Contribution Rate: The authors contributed equally to the work.

**DESTİNASYON PAZARLAMA ARACI OLARAK GASTRONOMİ TURİZMİ:
BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ****İrfan YAŞAR*****Mert Can TEKELER******ÖZET**

Turizm destinasyonlarının turizmi çeşitlendirme çabaları ve sürdürülebilirlik konusunda turizm paydaşlarında artan farkındalık gibi gelişmelerle birlikte alternatif turizm kaynakları arasında yer alan gastronomi turizmi, son zamanlarda birçok turist tarafından yoğun ilgi görmeye başlamıştır. Gastronomiye olan bu ilgi, gastronomi turizmine olan talebin artmasına neden olmuş ve artık gastronomi, temel seyahat motivasyonlarından biri haline gelmeye başlamıştır. Birçok turist gastronomik değerleri keşfetmek amacıyla turizm hareketlerine katılmaktadır. Gastronomi odaklı seyahatlerde yaşanan gelişmeler neticesinde turizm destinasyonları tarafından gastronomi turizmi, destinasyon pazarlaması kapsamında bir çekicilik unsuru olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda, gastronomi turizminin destinasyon pazarlama aracı olarak önemini belirlenmesini amaçlayan bu çalışma, ilgili alana yönelik yapılan bir literatür incelemesidir. Çalışmada öncelikle çalışma için önem taşıyan kavramların literatürdeki tanımlarına yer verilmiştir. Daha sonra destinasyon pazarlaması ve gastronomi turizmi ilişkisini tespit etmek amacıyla ilgili literatür taranmış ve bu literatür taraması sonucunda konu ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. İncelenen bu çalışmaların sonuçlarından yola çıkılarak konunun ilgililerine çeşitli öneriler sunulmaya çalışılmıştır. Çalışma sonuçları, destinasyon pazarlamasında gastronomi turizminin önemli bir pazarlama aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon, Destinasyon Pazarlaması, Gastronomi, Gastronomi Turizmi**GASTRONOMY TOURISM AS A DESTINATION MARKETING TOOL:
A LITERATURE REVIEW****ABSTRACT**

Gastronomy tourism, among alternative tourism resources, has gained significant attention from tourists in recent times due to developments such as tourism diversification efforts by tourism destinations and increased awareness among tourism stakeholders about sustainability. This growing interest in gastronomy has led to an increased demand for gastronomy tourism, making it one of the fundamental travel motivations. Many tourists now participate in tourism activities with the aim of discovering gastronomic values. Consequently, as a result of developments in gastronomy-focused travel, gastronomy tourism has begun to be used as an attractive element in destination marketing by tourism destinations. In this context, this study aims to determine the importance of gastronomy tourism as a destination marketing tool through a literature review in the relevant field. The study initially provides definitions of the key concepts relevant to the research. Then, to identify the relationship between destination marketing and gastronomy tourism, relevant literature is reviewed, and previous studies on the subject are examined. Based on the findings of these reviewed studies, various recommendations are presented to stakeholders in the field. The results of the study highlight the significant role of gastronomy tourism as a marketing tool in destination marketing.

Keywords: Destination, Destination Marketing, Gastronomy, Gastronomy Tourism

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, irfan.yasar@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9610-1206

** Öğr. Gör. Mert Can Tekeler, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Devrek Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, m.tekeler@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5830-3384

Derleme Makale
Makale Geliş Tarihi: 15.07.2023

Sayfa Sayısı: 812-826
Makale Kabul Tarihi: 29.09. 2023

Makale Yayın Tarihi: 30.09.2023

GİRİŞ

Turizm ülkelerin ödemeler dengesi açısından önemli bir gelir kaynağıdır. Dolayısıyla turizm özellikle teknoloji ve üretimde arzu ettiği başarıları yakalayamayan ülkelerin ithalat-ihracat dengesini sağlamasında oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. Turizm pastasından alınan payı artırmak ve daha fazla turistini çekerek, onları bir ülkeyi ya da bölgeyi ziyaret etmelerini sağlamak kolay değildir. Çünkü günümüzde hemen her ülke benzer avantaj ve dezavantajlara sahiptir. Bu noktada destinasyon pazarlaması, rekabetin en yoğun yaşandığı ve ürün farklılaştırmanın oldukça zor olduğu turizm sektöründe oldukça önemli bir kavramdır (Crouch ve Ritchie, 1999; Saçık vd., 2019).

Birçok ülke turizm anlamında doğal birtakım avantajlara sahip olabilmektedir. Bu avantajlara sahip olan ülkeler sahip oldukları doğal güzelliklerden turizm geliri elde etme konusunda bu güzelliklere sahip olmayan ülkelere kıyasla rekabet avantajına sahip olmaktadır. Bu doğrultuda destinasyon pazarlama unsuru olarak bir ülke veya bölgenin sahip olduğu gastronomik değerlerin kullanılması, belki de turizm için kullanılacak doğal güzelliklere sahip olmayan ülke veya bölgeleri bile rekabette güçlü kılabilir. Gastronomi turizmi, tıpkı doğal kaynaklar gibi bir ülke veya bölgenin çekicilik unsuru olarak pazarlanabilir ve bu sayede önemli bir turist grubuna hitap edilerek, bu grupların ülke veya bölgeyi ziyaret etmesi sağlanabilir (Aydoğdu vd., 2016; Serçek ve Serçek, 2015). Bu bilgiler ışığında turizm destinasyonları için gastronomi turizminin, destinasyona daha fazla turist çekilmesi açısından önemli bir çekicilik unsuru olduğunu ifade etmek mümkündür.

1. DESTİNASYON VE DESTİNASYON PAZARLAMASI KAVRAMI

Literatür incelediğinde konu ile ilgili çalışma yapan araştırmacıların konuyu ele alış yöntemlerine göre tanımlarının da farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu farklılığa rağmen bazı araştırmacıların tanımlarında ortak yönler olduğunu da söylemek mümkündür. Bu doğrultuda literatürdeki bazı destinasyon tanımları ele alınmıştır;

Destinasyon kavramı, turizm sektöründe önemli bir yere sahiptir. Yapılan literatür taraması sonucunda, destinasyon kavramına talep ve arz perspektifi olmak üzere iki farklı bakış açısıyla yaklaşıldığı görülmektedir. Destinasyon kavramı talep perspektifinden inceleyen yazarlar destinasyonu, turistleri belirli bir yere çekebilecek potansiyele sahip ürün ve hizmetler, doğal ve yapay cazibe merkezleri olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, destinasyonun turistlerin ilgisini çekebilecek özelliklere sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Destinasyon kavramını arz perspektifinden inceleyen yazarlar ise destinasyonu, bir alan ile ilgili tedarik sistemi olarak tanımlamışlardır. Bu tanım, destinasyonun turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan tedarik zinciri ve hizmetlerin bulunduğu bir alan olduğunu ifade etmektedir. Her iki perspektif de destinasyon kavramının farklı yönlerine odaklanmaktadır (Hu ve Ritchie, 1993: 25). Coltman'a (1989) göre destinasyonlar, içerisinde turistlerin ilgisini çekebilecek nitelikte farklı özellikler ve doğal çekicilikleri bulunduran yerlerdir. Leiper (1995) destinasyonları, insanların belirli özellikleri veya karakteristikleri deneyimlemek için bir süre kalmayı seçtikleri ve bir çeşit algılanan çekicilik olarak gördükleri yerler olarak tanımlamıştır. Cooper ve diğerleri (1998) destinasyonları, turistlerin gereksinimlerini gidermek amacıyla tasarlanan işletme ve hizmetlerin odak noktası olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda 2008 yılında yaptıkları çalışmada destinasyonları "belirli bir yere ait somut ve soyut bileşenlerine sahip, turizm hizmetleri sunan fiziksel tesisleri içeren, belirli bir manzarası olan, dünya üzerindeki belirli bir nokta" olarak tanımlamışlardır.

Buhalis'e (2000) göre destinasyonlar turistik tüketicilere bütünlük bir deneyim sunarlar. Yani destinasyonlar turistik ürünlerin karışımından oluşmaktadır. Destinasyonlar bir kasaba, bir ülke ya da bir ada gibi iyi tanımlanmış coğrafi alanlardır. Bir destinasyon, tüketiciler tarafından kültürel geçmişine, ziyaretin amacına, seyahat güzergahına, seyahate katılanların eğitim düzeyi ve geçmiş deneyimlerine bağlı olarak değişebilen öznel bir kavramdır. Mesela bazı gezginler için bir yolcu gemisi destinasyon iken, bazı gezginler için ise ziyaret edilen limanlar bir destinasyon yani varış yeridir.

Diğer endüstrilerden farklı olarak, turizmin gelişmesi, turistlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek fiziksel ve beşerî özelliklere sahip, kaliteli, iyi korunmuş ve çekici coğrafi alanlar gerektirmektedir. Bu açıdan bakıldığında bir turizm ürünü olarak destinasyonun çekirdeğinde coğrafi alanlar yer almaktadır. Örneğin, Sicilya'daki küçük bir Zafferana Etnea belediyesi, yalnızca Etna Dağı'nın zirvesine yapılan seferler için başlıca turist durak noktası olduğu için geniş bir popülerlik kazanmıştır ve ilgili coğrafi olgunun belirli bir bölgede turizm gelişimini sağladığı açıktır (Jovicic, 2016: 608).

Genel olarak bakıldığında algısal ve siyasi sınırların destinasyon kavramının tanımı şekillendirmektedir. Tanımlanmış coğrafi bölge ifadesi siyasi sınırlarını, ziyaretçilerin çekicilik olarak gördükleri yerler ifadesi de algısal sınırına verilebilecek örneklerdir. Yine tanımlar incelendiğinde ortak noktanın destinasyon ve turistik faaliyet kavramlarının iç içe olması olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada turizm destinasyonu tanımlarına bakmak yararlı olacaktır;

Falagestad ise (2002) yılında yaptığı çalışmada, turizm destinasyonunun sahip olduğu özellikler ile bir bireyin tatili boyunca ihtiyaçlarını karşılama konusunda sahip olduğu duygu ve düşünceleri yansıttığını ifade etmiştir. Yani neresi olursa olsun bir lokasyon, turistin gözünde onun tatili sırasında ihtiyaçlarını karşılayabileceği ürünlere ya da hizmetlere sahipse orası bir turizm destinasyonudur. Burada turizm destinasyonun belirlenmesinde algısal unsurlara vurgu yapılıyor. Bahar ve Kozak (2005) ise bir turizm destinasyonundan bahsedebilmek için o destinasyona ait aynı iklime ve kültüre sahip, çeşitli doğal ve kültürel değerleri olan, turistlere sunulabilecek bölgeye özgü etkinlikler geliştirmiş, gelişmiş alt ve üstyapıya sahip, kamusal hizmetleri merkezinde bulunduran ve belirli bir markaya ve marka imajına sahip coğrafi alan olmalıdır. Bu çalışmada ise yazarlar marka, imaj ve çekim merkezi kavramları ile turizm destinasyonun belirlenmesinde algısal unsurlara vurgu yapıyor. Coğrafi alan ifadesi ile de dünya üzerinde sınırları belirlenmiş bir alan olduğuna ve bu hizmet alanının ise turistlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek çeşitli hizmetleri merkezinde bulundurması gerektiğine vurgu yapıyor. Hosany, Ekinci ve Uysal (2006) yaptıkları çalışmada turizm destinasyonlarını, bir ülkeden daha küçük ancak bir ülkede yer alan birçok şehirden daha büyük, insan zihninde bir imaja sahip markalaşmış bir alan ve kendine özgü çekiciliklere, festival ve karnavallar gibi etkinliklere, kaliteli bir ulaşım sistemine, gelişme potansiyeline, gerek bölge içerisinde gerekse bölgeler arası ulaşım olanaklarına ve turistik işletmelerin gelişerek sayılarının artması için gerekli olan coğrafi alana sahip olan yerler olarak tanımlamışlardır.

Hosany ve diğerleri de ülke bütününden küçük ama ülke içindeki birçok kentten büyük ifadesi ile turizm destinasyonun sınırlarını çiziyor (Ege bölgesi ya da Akdeniz bölgesi gibi). Yine yazarlar bir turizm destinasyonunu oluşturan etkinlikler, çekicilikler, ulaşılabilirlik, imaj ve turizm tesisleri gibi unsurlardan söz ediyor. Böylece bir turizm ürünü olarak turizm destinasyonunu oluşturan boyutları ifade ediyorlar.

Turizm bir hizmet sektörüdür. Bu anlamda bu sektörde temel ürün hizmettir. Hizmet pazarlaması dokunulmazlık, heterojenlik, eş zamanlılık ve stoklanamama gibi özellikleriyle ürün pazarlamasından farklıdır. Bu nedenle turizm sektörü kendine özgü pazarlama farklılığı gerektirmektedir. Bu farklılığın sebebi, bu sektörde sunulan tüm hizmetlerin birleşiminden oluşan turizm ürününün temelinde seyahat deneyiminin bulunmasıdır. Çünkü turizm ürünü satın alan kişilerin seyahatlerinden sonra geriye, bu seyahat esnasında edindikleri deneyim ve tatmin duygusu kalmaktadır. Bu durum, turizm pazarlamasının hizmet pazarlamasından ayrılmasına ve karmaşık bir hal almasına sebep olmaktadır (Vatan, 2015).

Destinasyon pazarlaması, en yüksek kazanç sağlama hedefiyle bir turistik destinasyonun üretmiş olduğu turistik ürünlerin hedeflenen pazarlarda sunulmasını sağlamak amacı ile, turizm talebini de göz önünde bulundurarak ürüne ilişkin araştırma, seçim ve tahmin yapma amacıyla bu konuları kapsayan karar ve uygulamalardan oluşan bir yönetim felsefesidir (Özer, 2012). Dünya Turizm Örgütü'ne (WTO:2004) göre, tüketicilerin taleplerine odaklı olarak, alıcı ve satıcıları buluşturmayı hedefleyen destinasyon pazarlaması, yüksek

potansiyeye sahip pazarlara ürünlerin en efektif biçimde dağıtımını, koordineli ve süreklilik arz eden çalışmaları, ürün, fiyat, marka, promosyon, dağıtım ve pazar bölümlendirme hakkında karar verme süreçlerini içerir. (Ülker, 2010). Rızaoğlu (2007) ise destinasyon pazarlamasını, mal ve hizmetlere ilişkin pazarlama bilgileri, yöntemleri, kavramları ve tekniklerinin turizm destinasyonunda uygulanması olarak tanımlamıştır. Swarbroke (1995) ise destinasyon pazarlamasını, hükümet ve yerel yönetimlerin destekleriyle turizm işletmelerinin pazarlanmasına ilişkin çabalar olarak tanımlamıştır. Coğrafi açıdan destinasyon pazarlaması coğrafi bir alan veya kenti kapsamakta ve bir bütün olarak yürütülen ulusal pazarlama faaliyetleridir.

Bir destinasyonun pazarlanması ürün ve hizmetlerin pazarlanmasından çok daha karmaşık bir süreci gerektirir. Bu doğrultuda Smith (2005), bir kentin dinamik yapısının onu standart bir üründen ayıran en önemli unsurun olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla destinasyon pazarlamasını klasik pazarlamadan ayıran önemli farklar bulunmaktadır (Cesur, 2020: 102);

- Destinasyondaki değişiklikler çok dinamik ve öngörülemezdir.
- Destinasyonlar homojen bir yapıya sahip değildir.
- Farklı etkinliklerin bir arada yapılabilmesi nedeniyle kontrolü zordur.

Line ve Wang (2017: 86) tarafından yapılan çalışmaya göre, destinasyonların pazarlanması, geleneksel mal ve hizmetlerin pazarlanmasından birkaç önemli açıdan farklılık gösterir.

- Destinasyonların yönetimi ve pazarlanması konusu hem özel sektörü hem de kamu sektörünü ilgilendiren çeşitli yerel paydaşların ilişkilerinin karmaşık olması nedeniyle zordur. Dolayısıyla hem kamu hem de özel sektör işletmeleri çeşitli pazarların çıkarlarını koruyabilmek adına birlikte çalışmalıdır.
- Turizm sunumlarının geliştirilmesi, üretilmesi ve nihai tüketicilere ulaştırılmasında çok sayıda ve çeşitlilikte paydaş yer alır. Bu nedenle herhangi bir kuruluş tek başına tüm ürün sunumlarının mülkiyetine sahip değildir.
- Bir destinasyonda yer alan paydaşlar farklı çıkarları temsil eder. Bu rekabet halindeki çıkarları tüm destinasyonu destekleyen ortak noktada buluşturmak için paydaş yönetimi konusu detaylı bir şekilde ele alınmalıdır. Ayrıca, bir destinasyondaki hizmet sağlayıcıların çoğu küçük ve orta ölçekli işletmeler olma eğiliminde olsa da, Orlando, New York ve Las Vegas gibi bazı destinasyonlar, turizm tedarikçilerinin çok farklı bir güç yapısını temsil eden bir dizi büyük holding tarafından domine edilmektedir. Bu nedenle destinasyonun bir bütün olarak pazarlanması için, destinasyondaki her bir tedarikçinin uyum içerisinde faaliyetlerini yürütmesi konusunda büyük ya da küçük tüm paydaşlar ikna edilmelidir.

1.1. Destinasyon Özellikleri

Günümüzde bölgeler ve ülkeler turizm destinasyonları olarak rollerini ciddiye almakta, ziyaretçiler arasındaki imajlarını ve çekiciliklerini artırmak için önemli çabalar ve paralar harcamaktadır. Ancak turizm açısından her yer eşit yaratılmamıştır. Bu anlamdan bazı destinasyonlar bol miktarda bahşedilmiş kaynağa ve doğuştan bazı avantajlara sahiptir, diğerleri ise sınırlı doğal kaynaklar, turizm gelişimi için minimum destek ve zayıf bir altyapı ile genetik olarak dezavantajlıdır (Hsua vd., 2004: 121). Ancak sınırlı doğal kaynaklara sahip olan bir destinasyon, yapay çekicilikler ve düzenlenen festival gibi etkinliklerle avantajlı bir duruma gelebilmektedir. Aynı şekilde doğuştan avantajlara sahip olan destinasyonlar ise sahip olduğu bu potansiyeli değerlendirmekte zorluk çekebilmektedir.

Bu doğrultuda destinasyonlara turistik ürün olarak bakıldığında her bir destinasyon farklı özelliklere sahip olabilmektedir. Destinasyonlara ait bu özellikler de literatürde farklı yazarlar tarafından ele alınmıştır. Her yazar

farklı bir bakış açısıyla destinasyonların özelliklerini ortaya koymuştur. Bu yazarlardan biri olan Warnaby (1998: 56), destinasyonların özelliklerini şu şekilde sıralamıştır;

- Destinasyon ürününün tanımlanmasında doğası gereği bazı sorunlar vardır. Çünkü destinasyon ürünü bütünüdür. Destinasyon ürünü belirli hizmetler, olanaklar ve niteliklerden oluşur.
- Destinasyon ürünü tüketici tarafından bir destinasyonda elde edilecek çeşitli hizmet ve deneyimlerden oluşur. Destinasyon pazarlamacısının edinilen destinasyon deneyimi konusunda çok az etkisi ve kontrolü vardır. Bu durum da her bir tüketicinin elde ettiği ürünü ve deneyimi benzersiz bir hale getirmektedir.
- Bir destinasyon mecburen tek bir bileşenden oluşmaktadır. Onu biçimlendiren, pazarlayan ve yönetenler ile ürün olarak tüketenler arasında büyük farklılıklar vardır.
- Destinasyonlar çoklu satılabilirler. Aynı fiziksel mekân ve o mekâna ait tesisler ve özellikler farklı müşteri grubuna satılabilir. Örneğin tarihi dokulara sahip bir kent aynı zamanda bir spor ya da alışveriş kenti olarak farklı tüketici gruplarına satılabilir.

Buhalis (2000), destinasyonlara ait özellikleri 6A olarak tanımlıyor ve her birini şu şekilde açıklıyor;

- **Çekicilikler (Attractions):** Doğal, yapay (insan yapımı), amaca yönelik, özel etkinlikler
- **Ulaşılabilirlik (Accessibility):** Güzergahlar, ulaşım araçları ve terminallerden oluşan tüm ulaşım sistemi
- **Olanaklar (Amenities):** Yiyecek-içecek ve konaklama işletmeleri, perakende satış ve diğer turistik hizmetler
- **Mevcut paketler (Available packages):** Tur operatörleri ve aracı işletmeler tarafından önceden hazırlanmış paketler
- **Etkinlikler (Activities):** Turistlerin ziyaretleri sırasında yapabilecekleri veya destinasyonda mevcut olan katılabilecekleri tüm faaliyetler
- **Destekleyici hizmetler (Ancillary services):** Bankalar, telekomünikasyon, hastaneler vb. gibi turistler tarafından kullanılacak hizmetler

Laitinen (2004) ise, destinasyonların özelliklerini şu şekilde sıralamıştır (Kırca, 2014);

- Destinasyon, turizmin gelişimine destek sağlayacak altyapıya sahip olmalıdır. Ulaşım, kamu hizmetleri ve sosyal hizmetleri ziyaretçilerin kullanımına sunmak altyapıyı oluşturmaktadır.
- Destinasyon, ziyaretçilerin seçimine etki edebilecek çekiciliklere sahip olmalıdır ve sahip olunan bu çekicilikler geliştirilebilmelidir.
- Destinasyon, turizm pazarlaması ve planlanmasında etkin olmalıdır.
- Destinasyon ulaşılabilir olmalıdır.

1.2. Destinasyon Türleri

Ziyaretçilerin destinasyonları farklı amaçlarla kullanması sebebiyle, bir destinasyon tipolojisi oluşturmak oldukça zordur. Bununla birlikte çoğu destinasyonu, temel çekiciliğini temsil eden birkaç kategoride sınıflandırmak mümkündür. Destinasyonun türünü anlamak, pazarlamacıların uygun bir destinasyon pazarlama karması geliştirebilmesi ve uygun pazarlama ulaştırabilmesi açısından önemlidir (Buhalis, 2000). Buhalis (2000) destinasyon türlerini şöyle sıralıyor;

- **Kentsel destinasyon:** Kentsel destinasyonlar, medeniyetin ilk yıllarından beri turizmin içinde yer almaktadır. İnsanlar iş amaçlı seyahat ederler. Ayrıca Antik Yunanistan' daki Olimpiyat oyunları gibi çeşitli spor organizasyonları da seyahat nedenleri arasında yer almıştır. Yine insanlar cami, katedral ve tapınakların bulunduğu yerlere dini nedenlerle seyahat etmişlerdir. Ayrıca kentsel destinasyonlar sergi, toplantı ve konferanslara katılmak amacıyla seyahat edenleri de cezbetmektedir. Öte yandan, eğlence amacıyla seyahat edenler, kısa tatillerin veya uzun hafta sonlarının tadını çıkarmak için kentsel destinasyonların bazı benzersiz olanakları ve hizmetlerinden yararlanabilirler. Örneğin Londra, çok çeşitli miras cazibe merkezlerinin yanı sıra tiyatro, konser, disko ve barlar, temalı restoranlar vb. gibi çok çeşitli eğlence fırsatları sunmaktadır. Barselona, kültürel açıdan ilgi çekici ve rahat bir atmosferle birlikte mükemmel konferans imkanları sunmaktadır. New York ise alışveriş ve tiyatro gezileri için oldukça saygın bir yerdir.
- **Sahil destinasyonu:** Sahil destinasyonları tatillerde turistlere hizmet vermektedir. Kuzey bölgeleri ve soğuk iklimlerden gelen turistler, yıllık izinlerinin bir bölümünü deniz sporlarının yanı sıra güneşin de tadını çıkarabilecekleri Güney' de geçirme eğilimindedir. 1970' li yıllardan itibaren kitle turizminin ortaya çıkmasıyla birlikte, yerleşim yerine yakın sahil tatil köylerinin yerini uluslararası destinasyonlar almıştır. Avrupalı eğlence gezginleri yıllık tatillerini Akdeniz sahil beldelerinde yaparken, Kuzey Amerikalılar daha çok Florida, Kaliforniya ve Karayipler gibi Güney bölgelerini tercih ederler.
- **Dağ destinasyonu:** Dağ destinasyonları, kış sporları için tatil amaçlı seyahat edenleri olduğu kadar, her mevsimde doğal güzellikleri takdir eden tatilcileri de cezbeder. Ayrıca doğa bilimciler, dağ bisikletçileri, yürüyüşçüler vb. gibi aktivite tatilcilerini de cezbederler. Dağ sporlarının çoğu eğlence amaçlı olsa da, Everest veya Alpler gibi dağlar için çok çeşitli keşif gezileri ve yarışmalar düzenlenir.
- **Kırsal destinasyon:** Kırsal turizm de hızla geliyor. Çiftçiler ve kırsal nüfus, turistlerin şehir yaşamından uzaklaşarak doğaya geri dönme ve tarımsal süreçleri deneyimleme isteğinden yararlanıyor. Bu nedenle tarımsal tesisler, genellikle boş zaman etkinliklerine dönüştürülür. Turizm, tarımın giderek gerilediği veya insanların yaşam ve çalışma biçimlerini çeşitlendirmek istediği birçok bölge için bir kalkınma aracı olarak görülmektedir. Turistler kırsal alanda kalarak tarımsal faaliyetlere katkıda bulunabilmekte veya daha pasif bir rol üstlenebilmektedir.
- **Otantik destinasyon:** Üçüncü dünya ülkelerindeki varış noktaları genellikle alışılmışın dışındadır. Turistler, sınırlı turizm gelişimi yaşamış yerlerde otantik deneyimler yaşarlar. Asya, Güney Amerika ve Afrika' da bulunan gelişmekte olan destinasyonlar, yerel topluluklar ve bölgenin bozulmamış doğasıyla etkileşim kurmak için konforlarından vazgeçmeye hazır olan az sayıda turisti cezbetmektedir. Bu bölgeler daha sonraki bir aşamada kitle turizmi destinasyonlarına dönüşebilse de, kaynaklarının sürdürülebilir olması için doğru planlanmaları gerekmektedir. Bu destinasyonlar çoğunlukla turizm hizmeti vermek için gerekli olan altyapıya sahip değildirler.
- **Egzotik-şiz destinasyon:** Benzersiz ve değerli bir deneyim sundukları kabul edildiğinden belirli destinasyonlar, benzersiz-egzotik-özel olarak markalanmıştır. Sonuç olarak bu destinasyonlar "hayatta bir kez" deneyimlenebilecek bir destinasyon olarak tanıtılır ve premium fiyatlarla satılır. Bu destinasyonun örnekleri arasında Butan, Mauritius ve Seyşeller yer almaktadır.

Bir turizm destinasyonuna ait pazarlama stratejileri belirlenmeden önce o destinasyonun hangi tür turizm destinasyonu/destinasyonları sınıfına dahil olacağı belirlenmeli ve buna uygun pazarlama karması belirlenerek, destinasyon pazarlama faaliyetleri yürütülmelidir.

2. GASTRONOMİ VE GASTRONOMİ TURİZMİ KAVRAMI

Gastronomiyi tanımlamak, tanımlama girişiminde bulunmayı reddeden yazarların sayısından da anlaşılacağı üzere kolay değildir. Dolayısıyla gastronominin genellikle kötü veya eksik tanımlandığını söyleyebiliriz. Gastronominin en basit açıklaması, yiyecek ve içeceklerden keyif almak ile ilgili olduğudur. Bu durumda, gastronomi neredeyse herkesin ilgilendiren bir konudur. Hepimiz nelerden hoşlandığımızı biliriz ve belirli bir yiyecek veya içecekten neden hoşlandığımızı anladığımızı düşünmek isteriz. Bu bireysel gastronomik değerler genellikle coğrafi, sosyal, kültürel ve beslenme sosyalleşmesi gibi birçok temele dayanır (Gillespie ve Cousins, 2001). Birçok yazar gastronomiyi kültür turizmi ile ilişkilendirmiş ve gastronominin turistik destinasyonun kültürünün bir tezahürü olarak görülebileceğini öne sürmüştür. Gastronomi sadece tüketicileri kendi başına bir destinasyona çekebilen önemli bir kültürel ürün değil, aynı zamanda anıtlar, müzeler, mimari ve etkinlikler gibi unsurları içeren geleneksel kültürel ürün portföyünün değerli bir tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Gastronomi deneyiminin destinasyon seçimindeki kritik önemi diğer turizm türlerinde de ortaya çıkmıştır. Örneğin, gastronomi kırsal kesim için bir destinasyonun en önemli nitelikleri arasında yer almaktadır. Benzer bir şekilde, gastronominin yaz tatili kararını etkileyen bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle şaşırtıcı olmayan bir şekilde gastronomi, turizm politikalarının oluşturulması ve turistik destinasyonların pazarlanmasında odak noktası haline gelmiştir (Correia vd., 2008: 165). Gastronomi bazı turistler için destinasyon tercihinde çekim unsurları arasında ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca gastronomi turistlere seyahatleri esnasında bölgeye özgü yerel tatları ve gelenekleri tanıtmak konusunda önemli bir işleve sahiptir (Gyimothy vd., 2000: 371).

Gastronomi insanlar için temel bir ihtiyaçtır. Bununla birlikte gastronomi, birçok çalışmada da ifade edildiği üzere bir destinasyona çekicilik katan bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Restoran yemekleri, fabrika geziler ve yemek festivalleri gibi turistlerin seyahatleri esnasında deneyimleyebilecekleri birçok gastronomik faaliyet bulunmaktadır. Bu doğrultuda gastronomik deneyim arayışı bir destinasyonu ziyaret etmenin tamamlayıcı motivasyon unsuru olmasının yanı sıra, temel çekicilik unsuru olabilir. Bu sayede yerel lezzetlerin deneyimlenmesi ile bölgenin kültürü ve yiyecekleri hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir (Zararsız ve Kargılioğlu, 2022).

Günümüzde yeme-içme faaliyeti fizyolojik bir ihtiyaç olmanın ötesinde, yiyecek- içecek endüstrisi ile bu fizyolojik ihtiyacın dışarıda karşılanması boş zaman değerlendirme ve sosyalleşme aktivitesi olarak görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla insanlar açlıklarını dindirmekten ziyade, yiyecek, atmosfer ve manzara gibi unsurlardan zevk alarak tatmin olma arzusuyla dışarıda yemek yemeyi tercih etmektedirler. Yemek yeme eylemi, her şeyden önce bir turizm davranışıdır. Tüketim, turizm davranışının önemli parçalarından biridir. Turistler gittikleri destinasyonlarda o yöreye ait lezzetleri tatmayı tercih etmektedirler. Bu doğrultuda turistler, sadece manzara ve diğer unsurları tüketmek ile kalmayıp aynı zamanda bölgeye özgü lezzetleri de tüketirler. Turistlerin büyük çoğunluğu da bu yerel lezzetleri keşfedebilmek adına dışarıda yemek yemeyi deneyimlemeyi tercih ederler. Bu nedenle, bir turizm destinasyonuna ait yemekler, o destinasyonun kültürünü deneyimlemek adına önemli araçlardan biridir (Birdir ve Akgöl, 2015).

Etimolojik olarak gastronomi kelimesi; Yunanca mide anlamına gelen "gastro" ve bilgi veya yasa anlamına gelen "nomos" kelimelerinden türetilmiştir (Kivela ve Crotts, 2006). Çoğu sözlük gastronomiyi iyi ve lezzetli yemek yeme sanatı ve bilimi olarak tanımlamaktadır. Sanat ve bilime bu şekilde odaklanması, pratik anlamda beceri ve bilgi anlamına gelir ki bu da terimin kökeniyle düzgün bir şekilde bağlantılıdır. Kayıtlarda yer alan şekliyle "gastronomi" kelimesinin en eski kullanımı antik Yunan' da olmuştur (Santich, 2004). Gastronominin babası olarak bilinen Yunan şair ve filozof olan Arcestratus' un, M.Ö 4. yüzyıl' da tamamlamış olduğu "life of luxury" adlı eser, dünyanın ilk yemek kitabı olarak kabul edilmektedir (Moira vd., 2015).

Türk Dil Kurumu tarafından yapılan tanıma göre gastronomi; "Sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş, hoş ve lezzetli mutfak, yemek düzeni ve sistemi" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Richards (2002) ise gastronomiyi; "yemeğin hazırlanması, pişirilmesi, sunumunun yapılması ve tüketilmesinin yansıması" olarak tanımlamaktadır. Santich' e (2004) göre gastronomi; yiyecek ve içereceğin ne zaman, nerede, nasıl ve neden yenilip içildiğini ele alan bir bilimdir. Scarpato' ya (2003) göre gastronomi, yiyecek ve içeceklerin en iyi şekilde tadının çıkarılması ile ilgiliyken, diğer yandan yiyip içtiğimiz her şeyi kapsayan bir disiplindir.

Gastronomi; gıda bilimi ve yemek sanatını birleştirerek beslenme zevkini sağlamaktadır. Gastronomik miras, kültürel değerler arasında son zamanlarda hızla gelişmekte ve dünyada yiyecek-içecek kültürüne atfedilen önem ve gösterilen ilgiyle birlikte kültürel çekiciliğin en önemli unsurlardan biri olmaktadır. Bu ilgi ise mutfak turizmi, gastronomi turizmi veya bazı kaynaklarda tadım turizmi olarak adlandırılmaktadır (Gökdeniz vd., 2015: 16). Mutfak turizmi, kültür turizminin bir yönüdür ve mutfak, toplumların ve destinasyonların kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Mutfağın kökleri tarihin derinliklerine uzanır. Gıda malzemelerinin seçimi ve üretimi, dağıtımı, tüketime hazırlama yöntemleri, yemek pişirme tarzları, bunların tüketimi ve tüketimin gerçekleştiği sosyal bağlamlar akademisyenler tarafından bir toplumun mirasının parçası olarak kabul edilmektedir (Ignatov ve Smith, 2006: 236).

"Mutfak turizmi" kavramını ilk kez 1998 yılında Long (2004), diğer kültürleri yemek ve bu arada şarap aracılığıyla deneyimleme fikrini ifade etmek için kullanmıştır. Literatürde "mutfak turizmi", "gastronomi turizmi", "gastro-turizm", "şarap turizmi", "yemek turizmi" ve "gurme turizmi" gibi çeşitli terimler kullanılsa da, yaygın olarak kullanılan "gastronomi turizmi" terimi tipik olarak benzersiz bir yeme ve içme deneyimi arayışı olarak tanımlanmaktadır. Sharples ve Hall (2004) gastronomi turizmini, birincil veya ikincil gıda üreticilerine ziyaretler, gastronomik etkinlikler, kırsal pazarlar, mutfak etkinlikleri ve kaliteli tadımlar ve genel olarak gıda ile ilgili her türlü faaliyeti içeren rekreasyonel amaçlarla, farklı gastronomiye sahip bir alanda seyahat deneyimi olarak tanımlamaktadır. Bu durumda gastronomi, bir turistik destinasyonun seçilmesinde ana motif ya da en azından en önemlilerinden biridir. Smith ve Xiao (2008) gastronomi turizmini, gezginin iyi bilinen yerel gastronomi ürünlerini öğrendiği, takdir ettiği ve keyif aldığı herhangi bir seyahat deneyimi olarak tanımlamaktadır. Genellikle bir yemeğin özgünlüğüne atıfta bulunan ve bir yere, bölgeye veya ülkeye özgü olan gastronomi turizmi, yerel yemekler ve şaraplar gibi temel temaları kapsamaktadır (Pavlidis ve Markantonatou, 2020). Wolf (2002) ise culinaria ve gastronomi turizmini "hazırlanmış yiyecek ve içecekleri aramak ve bunlardan keyif almak için yapılan seyahatler ve eşsiz ve unutulmaz gastronomik deneyimler" olarak tanımlamaktadır. Bu ifade, gastronomi hakkında konuştuğumuzda sadece yiyeceklere değil içeceklerle de odaklandığımızı açıkça göstermektedir (Kivela ve Crotts, 2006). Hall ve Mitchell (2001) gıda turizmini, "birincil ve ikincil gıda üreticilerine, gıda festivallerine, restoranlara ve gıda tadımı yapılan belirli yerlere yapılan ziyaretler" olarak tanımlamaktadır (Lin vd., 2011). Gastronomi turizmi ile ilgili olarak Santich (2004), bunun yeme ve içmeye duyulan ilgiyle motive edilen turizm olduğunu belirtmektedir. 'Gastronomi', 'iyi yemek yeme sanatı ya da bilimi' anlamına gelen bir isimdir (Gillespie, 2001). Daha genel anlamda gastronomi, iyi yiyecek ve içeceklerden alınan keyifle ilgilidir. Şarap ve diğer içeceklerin takdir edilmesini ve yiyeceklerle nasıl eşleştiklerini ifade eder; yemeğin toplam tüketimi ile ilgilidir ve genellikle varlıklı veya estetik olarak üstün bir yaşam tarzını ifade eder (Ignatov ve Smith, 2006). Hall ve Sharples' a (2003) göre, Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından özetlendiği üzere gastronomi turizmi, bir bölgeye rekreasyonel amaçlarla yapılan yemekle ilgili bir seyahattir (Indra vd., 2022).

Gastronomi ve gastronomi turizmi ile ilgili tanımlara ulaşmak için başvurulabilecek dünya çapındaki turizm kuruluşlarından biri de World Food Travel Association' dan (WFTA) başkası değildir. WFTA en az 12 gastronomi turizmi deneyimi kategorisi belirlemiştir (Pavlidis ve Markantonatou, 2020);

- Aşçılık okulları ve seminerleri
- Gastronomik yerler
- Gastronomik destinasyonlar
- Gastronomik etkinlikler
- Gastronomi araçları
- Gastronomi ile ilgili konaklama
- Gastronomik pazarlar
- Gastronomi turları, rehberler, tur paketleri ve acenteler
- Yemek alanları
- Evler, çiftlikler ve ilgili tarımsal gıda pazarları
- Gastronomi kulüpleri ve dernekleri
- Gastronomi işleme

Büyük ve ikincil gıda üreticilerine ziyaretler, gıda festivali etkinlikleri, çiftçi pazarları, yemek pişirme etkinlikleri ve gösterileri, kaliteli gıda ürünlerinin tadımı ve gıda ile ilgili turizm faaliyetleri gibi çeşitli gastronomi turizmi faaliyetleri vardır. Başka bir deyişle gıda turizmi, farklı kültürlerin öğrenme sürecinden kaynaklanan bir deneyim sağlar. Mutfak artık tüketilen bir şey değil, turizm ürünleriyle ilgili bir özellik veya nitelik haline gelmiştir. Gastronomi turizmi sadece pişirme sürecinden sunum sürecine odaklanmaktan daha fazlasıdır. Gastronomi, var olan her yiyeceğin tarihsel değerini ve bilgeliğini vurgular. Ayrıca gastronomi, yemeğin besin değeri hakkında bilgi vermeye de daha fazla odaklanır. Mutfak turizmi ile gastronomi turizmi arasındaki en çarpıcı fark, yemek olarak pirinç örneğinde olduğu gibi, gastronomi turizminin sadece yemek yemekle ilgili olmamasıdır. Mutfak turizmi genellikle sadece pirincin tadını tartışır. Gastronomi turları ise pirinç tarlalarına iner, pirinç yetiştirmeyi, pirinci yönetmeyi ve pirinci yerel yöntemlerle pişirmeyi öğrenir. Böylece yemek yeme şekilleri hala yerel kültürün kurallarına uygun olur (Indra vd., 2022: 29).

Gastronomi turizmi kapsamında gastronomi rotaları çok popüler turizm ürünleridir. Bu, özgün bir sistemdir ve karmaşık bir tematik turistik tekliften oluşmaktadır. Rota boyunca turistler diğer cazibe merkezleri hakkında bilgi bulabilirler. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından yapılan bir ankete göre, üyelerin %88' inden fazlası gastronominin destinasyon markası ve imajının tanımlanmasında stratejik bir unsur olduğuna inanmaktadır ve %67' sinden fazlası ülkelerinin kendine ait bir gurme markasına sahip olduğunu söylemektedir (George vd., 2014: 14)

Bu bilgiler doğrultusunda gastronomi turizminin bir bölgenin yerel lezzetlerini, kültürünü ve pişirme tekniklerini içeren çok kapsamlı bir faaliyet olduğunu söyleyebiliriz. Böylesine turistik değerler taşıyan bir turizm kaynağı olarak gastronomi turizmi, destinasyonunun ön plana çıkarılması ve pazarlanması konusunda önemli bir çekicilik unsuru olarak kullanılabilir.

2.1. Gastro Turist

Her yerde bulunmayan yiyeceklerin deneyimlenmesi adına yapılan seyahatler "gastro turist" kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu turist tipini, temel motivasyonu gastronomik deneyim olan ve bu amaçla bulunduğu destinasyonda yiyecek ve içecek ile ilgili çeşitli etkinliklere katılan özel ilgi turisti olarak nitelendirmek mümkündür. Gastro turistler, turist kelimesinin anlamına paralel olarak sadece yemek yemek amaçlı başka bir ülkeye seyahat edebilecek boş zamana, motivasyona ve turizme ayrılacak gelire sahip olan turistlerdir. Ayrıca gastro turistler, popüler ve yeni açılan bir yiyecek-içecek işletmesini deneyimlemek için uzun

yolları kat etmeyi göze alabilen, tatil programını gastronomi odaklı yapan (Mevsimlik sebze ve meyveler ile yemek festivalleri tarihlerini dikkate alarak) turist tipleri olarak da tanımlanmaktadır (Küçükkömürler vd., 2018: 80).

Gastronomi turisti, her şeyden önce kültürü oluşturan öğelerden bir olarak kabul edilir, ulusal ve geleneksel yemekleri, hazırlama sürecini, servis yöntemlerini, yeme şekillerini ve duruşlarını öğrenirken, seyahat ettiği ülkenin tarihini, ekonomisini, devlet politikasını ve yerel halkın inançlarını görür ve bilir. Gastronomi turizmi, yeni ve aynı zamanda gelişmekte olan bir pazar olarak giderek daha fazla ilgi çekmektedir. Yerel mutfak denemek isteyen birçok turistin (veya gurmenin) ilgisini çekmektedir ve bu, yeni ve egzotik yerlere seyahat etmenin ana nedenlerinden biridir. Hem küresel hem de yerel seyahatlerin arkasındaki itici güçlerden biri, bir ülkenin yerel ve kırsal mutfak hakkında derinlemesine bilgi edinmektir. Birçok yerel yemek, yüzyıllardır aktarılan geleneksel tariflere göre hazırlanır ve bölgenin kültürü ve mirası hakkında bilgi edinmenin önemli bir aracı haline gelmiştir. Bu tarihi kimliğin gelişmiş modern yeniliklerle birleştirilmesi sonucunda pek çok başarı elde edilebileceğini bazı yabancı ülkelerin deneyimlerinden görebiliyoruz (Tulkinovna ve Ugli, 2023: 117).

3. DESTİNASYON PAZARLAMASINDA GASTRONOMİ TURİZMİNİN ROLÜ

Destinasyon pazarlaması kapsamında kullanılan çekicilik unsurları arasında gastronomi de yer almaktadır. Özellikle kitle turizminin yaratmış olduğu sosyal, ekonomik ve çevresel tahribatın minimize edilmesi adına da gastronomi turizm önemli alternatif turizm kaynaklarından biridir.

Gastronomik değere sahip ürünler hem destinasyon pazarlamasında hem de destinasyon imajının geliştirilmesi konusunda önemli bir role sahiptir. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından gastronomi turizmine yönelik yapılan anket çalışması sonucunda yayımlanan küresel raporda, katılımcıların %88,2' sinin gastronomiyi turizm destinasyonlarının marka imajı oluşturmalarında önemli bir unsur olarak gördüklerini belirtmiştir. Yine 2017 yılında yayımlanan ikinci küresel gastronomi raporu da, katılımcıların gastronomiyi destinasyonun geliştirilmesi ve ayırt edilmesinde önemli bir unsur olarak gördüklerini ortaya koymuştur (Gövcü vd., 2018).

Gastronominin destinasyon pazarlaması üzerindeki rolünü belirlemeye yönelik hem ülkemizde hem de dünyada yapılan bazı çalışmalar bulunmaktadır. Destinasyon pazarlamasında gastronominin rolünü belirleyebilmek adına bu çalışmaların sonuçlarını incelemek faydalı olacaktır. Bu doğrultuda çalışmada ele alınan konu ile ilgili ulusal ve uluslararası literatür, “gastronomi-destinasyon” ve “gastronomi-destinasyon pazarlaması” anahtar kelimeleri kullanılarak Google Akademik veri tabanı aracılığıyla taranmıştır. Bu doğrultuda çalışma amacı ve kapsamına uygun olan çalışmalar seçilerek raporlanmıştır. Bu çalışmalar ve sonuçları şu şekildedir:

Kivela ve Crotts' un (2006) yaptıkları çalışmanın sonucu, gastronomi nedeniyle seyahat etme motivasyonunun geçerli bir motivasyon unsuru olduğunu, gastronominin turistlerin destinasyonu deneyimleme biçiminde önemli bir rol oynadığını ve bazı gezginlerin eşsiz gastronominin tadını çıkarmak için aynı destinasyona geri döneceğini göstermektedir. Hashimoto ve Tilver (2006) yılında yaptıkları çalışmada doğal güzellikleri ile bilinen bir turizm destinasyonu olarak Kanada' nın yerel mutfak kültürünü açığa çıkarmak için çalışmış ve Kanada' nın yoğun tarımsal üretime karşın kendine özgü mutfak kültürü olmamasını tartışarak, Kanada Turizm Komisyonuna çeşitli önerilerde bulunmuştur. Du Rand ve Heath (2006) gastronomi turizmi ve destinasyon pazarlaması arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapmış oldukları çalışmada, bölgedeki pazarlama örgütlerine gastronomi turizmini geliştirme ve uygulama konusunda bir mekanizma tasarlamıştır. Okumuş vd. (2007) yılında Hong Kong ve Türkiye destinasyonlarının destinasyon pazarlamasında mutfak kültürlerini nasıl kullandıklarını araştırmış ve Türkiye' nin destinasyon pazarlamasında mutfak kültürünü daha fazla kullanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Horng ve Tsai (2010) adlı yazarlar yapmış oldukları çalışmalarında hükümetlere

ait web sitelerini inceleyerek, turizm destinasyonlarının gastronomik değerleri nasıl pazarladıklarını incelemişlerdir. Harrington ve Ottenbacher (2010) Lyon ve Rhône Alpes bölgesindeki mutfak turizmini değerlendirmek için yaptıkları çalışmada, mutfak turizmi stratejisi geliştirme ve uygulamanın turistik ürün yaşam döngüsü açısından önemli bir yere sahip olduğunu tespit etmiştir. Araştırma sonucu gastronomik değerlerin pazarlanmasının turizm destinasyonları tarafından benzer yöntemler kullanılarak gerçekleştirildiğini göstermiştir. Guzman ve Canizares (2011), ise yaptıkları çalışmada İspanya' nın Cordoba şehrinde yerel yemeklerin memnuniyeti sağladığını ve gastronominin seyahat etme motivasyonu yarattığını tespit etmiştir. Silkes vd. (2013) tarafından yapılan çalışma, gastronomi festivallerindeki yeme-içme faaliyetlerinin ve festivalin tanıtımında kullanılan her türlü tanıtıcı materyalin destinasyon pazarlamasında etkili olduğunu göstermiştir. Şahin ve Ünver (2015) yılında gastronominin destinasyon pazarlaması üzerindeki etkisini incelemiş ve İstanbul' un gastronomi anlamında destinasyon pazarlamasında kullanılabilecek güçlü imaj ve marka değerine sahip olduğunu tespit etmiştir. Yine aynı yıl Serçek ve Serçek (2015) tarafından yapılan çalışmada Diyarbakır' a ait gastronomik kimliğin destinasyonun pazarlamasına katkıda bulunduğunu ortaya koymuştur. Aydoğdu vd. (2016)' nin yaptıkları araştırma sonucu, gastronomi turizminin Bozcaada' da bir çekicilik unsuru olarak kullanılabileceğini göstermiştir. Aydoğdu ve Duman (2017) tarafından Kastamonu' da yapılan çalışma bölgeye ait yerel yemeklerin bir çekim unsuru oluşturduğunu ortaya koymuştur. Mankan (2017) tarafından ülkemizdeki gastronomi müzelerinin destinasyon pazarlamasında kullanılmasına yönelik yapılan çalışmanın sonuçları, gastronomi müzelerinin destinasyon pazarlamasında bir çekicilik olarak kullanılabileceğini ve bu kapsamda ülkemizde bulunan gastronomi müzelerinin yurt içi ve yurt dışında tanıtımlarının yapılması gerektiğini göstermektedir. Özmen (2019) tarafından yapılan çalışmada, gastronominin destinasyon imajını artıran bir etken olduğu ve gastronomik imaj ile destinasyona gelen ziyaretçiler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Polat (2020), Kahramanmaraş' ta yaptığı çalışmada yöresel yemek imajının destinasyon tercihinde etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda, yöresel yemek imajının ziyaretçilerin destinasyon tercihlerini etkilediği tespit edilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm tüm sektörler arasında önemli bir ihracat kalemidir. Birçok ülke için turizm, ödemeler dengesi bilançosunda önemli bir paya sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ihracat miktarlarının sınırlı düzeyde kalması, dış ticaret açıklarının oluşmasına neden olmaktadır. Turizm ise ülkelere döviz kazandıran ve dış ticaret açıklarının kapatılmasında rol oynayan önemli bir gelir kaynağıdır. Bununla beraber turizm, ülkenin veya bölgenin sahip olduğu doğal kaynakları kullanarak, normal şartlarda maddi bir değeri olmayan doğal kaynakların kullanılarak bu kaynaklardan gelir elde edilmesini sağlamaktadır (Çelik Uğuz, 2014)

Kimi ülkeler sahip olduğu doğal kaynakları çekicilik unsuru olarak kullanırken, kimi ülkeler de bu avantajlara sahip olmadıkları için yapay çekicilik unsurları oluşturup, bu çekicilikleri destinasyon pazarlamada kullanarak turizm hareketliliğini sağlamaya çalışırlar. Ayrıca doğal güzelliklere sahip olan ve bu kaynakları çekicilik unsuru olarak kullanabilen ülkeler bile turizmin çeşitlendirilmesine ve alternatif turizm kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Çünkü doğal, kültürel ve sosyal kaynaklar bir süre sonra kitle turizminin etkisiyle zarar görebilir ve bu değerler gelecek kuşaklara aktarılamayabilir. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik kavramı karşımıza çıkmaktadır ve bu kavram kitle turizminin olumsuz etkilerini minimize etmek adına alternatif turizm kaynaklarının kullanılmasını zorunlu kılmaktadır (Çelik Uğuz, 2011).

Gastronomi turizmi ise seyahatlerin temel motivasyon kaynağı olan önemli önemli bir turizm anlayışıdır. Yapılan birçok araştırma gastronominin seyahat edilecek destinasyonun belirlenmesinde önemli faktörlerden biri olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda turizm destinasyonları gastronomi turizminin geliştirilmesi konusunda çalışmalar yürütmektedir. Böylece gastronomi, destinasyon pazarlamasında çekicilik unsuru olarak

kullanılabilmekte ve destinasyon markalaşmasında önemli faydalar sağlamaktadır. Bu çalışmada ele alınan konu ile ilgili gerek ulusal gerekse uluslararası yapılmış çalışmaların sonuçları da, gastronomi turizminin destinasyon pazarlamasında kullanılmasının destinasyonun tanıtımına katkı sağladığını ve destinasyonun turizm hareketliliğini artırdığını göstermiştir (Kivela ve Crofts, 2006; Guzman ve Canirazes, 2011)

Çalışmada kapsamında ele alınan konular olan destinasyon pazarlaması ve turizm kavramları ile ilgili literatür derinlemesine incelenmiştir. Konu ile ilgili yapılan bu literatür taramasında öncelikle çalışmayı ilgilendiren kavramlar derinlemesine açıklanmış, sonrasında destinasyon pazarlaması ve gastronomi turizmi ile ilgili dünyada ve ülkemizde yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen veriler doğrultusunda, gastronominin temel seyahat motivasyonlarından biri olduğu ve destinasyonun tekrar ziyaret edilmesini sağladığı, destinasyon pazarlanmasında gastronomik değerlerin daha çok kullanılması gerektiği, destinasyonlara ait web sitelerinde gastronominin destinasyon pazarlaması kapsamında kullanıldığı, yerel lezzetlerin turistlerin memnuniyetini artırdığı ve bu durumun gastronominin seyahat motivasyonu haline gelmesinde etkili olduğu, gastronomik kimliğin destinasyon pazarlamasına katkıda bulunduğu ve gastronomi turizminin destinasyon pazarlamasında bir çekicilik unsuru olarak kullanılabileceği, gastronomi müzelerinin destinasyon pazarlamasında bir çekicilik olarak kullanılabileceği ve bu kapsamda ülkemizde bulunan gastronomi müzelerinin yurt içi ve yurt dışında tanıtımlarının yapılması gerektiği ve yöresel yemek ve gastronomi imajının ziyaretçilerin destinasyon seçiminde etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Kivela ve Crofts, 2006; Okumuş vd., 2007; Horng ve Tsai, 2010; Guzman ve Canirazes, 2011; Serçek ve Serçek, 2015; Aydoğdu vd., 2016; Aydoğdu ve Duman, 2017; Mankan, 2017; Özmen,2019; Polat, 2020).

Özetle gastronomi turizmi, turizmin çeşitlendirilmesinde bir alternatif turizm kaynağı ve destinasyon pazarlamasında ise bir çekicilik unsuru olarak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda turizm destinasyonlarının gastronomik değerlerini ortaya çıkartmak konusunda çaba göstermesi ve bu değerleri destinasyonun tanıtımı ve pazarlamasında kullanması rekabet avantajı yakalaması açısından faydalı olacaktır. Özellikle destinasyon yönetim örgütleri ve turizmin geliştirilmesinde görev alan tüm paydaşlar, bir ülke ya da bir bölgenin yerel lezzetlerinin ortaya çıkarılması konusunda ve bu lezzetlerin destinasyonun pazarlamasında bir çekicilik unsuru olarak kullanmasında önemli görev ve sorumluluklar üstlenmektedir (Rand ve Heath, 2006; Harrington ve Ottenbacher, 2010). Ayrıca yerel lezzetlerin ortaya çıkarılması veya bu değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması adına yerel üretim teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Turizm destinasyonunda bulunan yiyecek-içecek işletmeleri de destinasyonun gastronomik değerlerinin tanıtımında önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle turizm destinasyonunda faaliyet gösteren yiyecek-içecek işletmelerinin menülerinde destinasyona ait gastronomik değerlere yer vermesi, bu değerlerin tanıtımı ve pazarlaması açısından oldukça önemlidir. Konu ile ilgili olarak gerek yerel halk gerekse yiyecek-içecek işletmeleri yöneticileri gibi turizmin gelişiminde sorumluluk sahibi olan tüm paydaşlar bilgilendirilmeli ve paydaşlarda konu ile ilgili farkındalık yaratılmalıdır. Bir destinasyonun pazarlamasında tüm paydaşların ortak sorumluluğunun olduğu unutulmamalıdır.

Destinasyon pazarlamasında gastronomi turizminin önemini araştıran bu çalışmanın sonuçlarının, gastronomi turizminin destinasyon pazarlamasında üstlendiği rolün önemini ortaya koyması ve özellikle turizm destinasyonlarındaki turizm paydaşları ile destinasyon yönetim örgütlerinde konu ile ilgili farkındalık yaratması beklenmektedir. Ayrıca bu çalışmanın gelecekte konu ile ilgili yapılacak olan potansiyel çalışmalar için de rehberlik edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bahar, O., & Kozak, M. (2005). Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Turizm ve Rekabet Edebilirlik. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Birdir, K., & Akgöl, Y. (2015). Gastronomi turizmi ve Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turistlerin gastronomi deneyimlerinin değerlendirilmesi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 57-68.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the Competitive Destination of the Future. *Tourism Management*, 21, 97-116.
- Cesur, Z. (2020). Destinasyon pazarlaması kapsamında destinasyon aidiyeti kavramının incelenmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 101-107.
- Coltman, M. M. (1989). *Tourism Marketing*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., Shepherd, R., Wanhill, S. (1998). *Tourism: Principles and Practices*, 2nd ed, Addison Wesley Longman, England.
- Correia, A., Moital, M., Da Costa, C. F., & Peres, R. (2008). The determinants of gastronomic tourists' satisfaction: a second-order factor analysis. *Journal of foodservice*, 19(3), 164-176.
- Crouch, G.I., & Ritchie, J.R.B. (1999), *Tourism, Competitiveness and Societal Prosperity*, *Journal Of Business Research*, 44(3), 137-152.
- Du Rand, G. E., Heath, E., & Alberts, N. (2003). "The Role of Local and Regional Food in Destination Marketing: A South African Situation Analysis", *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 14(3/4), 97-112.
- Gheorghe G., Tudorache P., Nistoreanu P. (2014). Gastronomic Tourism, A New Trend for Contemporary Tourism. *Cactus Tourism Journal*, 9(1):12-21.
- Gillespie, C., & Cousins, J. A. (2001). *European gastronomy into the 21st century*. Routledge.
- Gökdeniz, A., Erdem, B., Dinç, Y., Uğuz, S.Ç. (2015). Gastronomi Turizmi: Ayvalık'ta Yerli Turistler Üzerinde Görgül Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(1): 14-29.
- Gövce, Ö. G. M., Özdoğan, O. N., & Şimşek, Ö. G. O. U. (2018). Destinasyon Pazarlamasında Gastronominin Rolü: Bibliyometrik Bir Analiz.
- Guzman, L.T. & Canizares, S.S. (2011). "Gastronomy Tourism and Destination Differentiation: A Case Study in Spain", *Review of Economics & Finance*, September.
- Gyimothy, S., Rassing, C. & Wanhill, S. (2000). *Marketing Works: A Study of Restaurants on Bornholm, Denmark*. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, (12): 371 – 379.
- Harrington, R. J., & Ottenbacher, M. C. (2010). Culinary tourism. A case study of the gastronomic capital. *Journal of Culinary Science & Technology*, 8(1), 14-32.
- Hashimoto, A., & Telfer, D. J. (2006). "Selling Canadian Culinary Tourism: Branding the Global and the Regional Product", *Tourism Geographies*, 8(1), 31-55.
- Hornig, J. S., & Tsai, C. T. S. (2010). "Government Websites For Promoting East Asian Culinary Tourism: A Cross-National Analysis", *Tourism Management*, 31(1), 74-85.
- Hosany, S., Ekinci, Y., & Uysal, M. (2006). Destination Image and Destination Personality: An Application of Branding Theories to Tourism Places. *Journal of Business Research*, 59, 638-642.
- Hsua, H. S., Wolfe, K. ve Kang, S. K. (2004). "Image Assessment for a Destination with Limited Comparative Advantages", *Tourism Management*, C. 28, S. 1, ss. 121-126.
- Hu, Y. and B. J. R. Ritchie (1993)., *Measuring Destination Attractiveness: A Contextual Approach*, *Journal of Travel Research* 32 (2): 25-34.
- Ignatov, E., & Smith, S. (2006). Segmenting Canadian culinary tourists. *Current issues in tourism*, 9(3), 235.
- Indra, F., Juliana, J., Hubner, I., & Sitorus, N. B. (2022). Development Of Gastronomic Tourism Potential In Pontianak West Kalimantan. *Journal of Information Systems and Management (JISMA)*, 1(5), 28-42.

- Jovicic, D. (2016). Cultural tourism in the context of relations between mass and alternative tourism. *Current Issues in Tourism*, 19(6), 605-612.
- Kırca, M. (2014). Destinasyon ve Destinasyon ile İlgili Kavramlar. <http://www.mustafakirca.com/destinasyon-ve-destinasyon-ile-ilgili-kavramlar.html> (Erişim Tarihi: 25 Mart 2023)
- Küçükkömürler, S., Şırvan, N. B., & Sezgin, A. C. (2018). Dünyada ve Türkiye’de gastronomi turizmi. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), 78-85.
- Leiper, N., (1995), *Tourism Management*, RMIT Press, Melbourne
- Lin, Y. C., Pearson, T. E., & Cai, L. A. (2011). Food as a form of destination identity: A tourism destination brand perspective. *Tourism and Hospitality Research*, 11(1), 30-48.
- Line, N. ve Wang, Y. (2017). A Multi-Stakeholder Market Oriented Approach to Destination Marketing, *Journal of Destination Marketing & Management*, 6(1), 84-93.
- Mankan, E. (2017). Destinasyon pazarlamasında çekici bir faktör olarak Türkiye’deki gastronomi müzeleri örneği. *Turkish Studies*, 14(2), 641-654.
- Moira, P., Mylonopoulos, D. ve Kontoudaki, A. (2015). Gastronomy as a form of cultural tourism a Greek typology, *Tims.Acta: Naučni Časopis Za Sport, Turizam İvelnes*, 9, 135-148.
- Okumus, B., Okumus, F., & McKercher, B. (2007). “Incorporating Local and International Cuisines in The Marketing of Tourism Destinations: The Cases of Hong Kong and Turkey.”, *Tourism Management*, 28(1), 253–261.
- Özer, Ö. (2012). Destinasyon tercihinde pazarlama karması bileşenlerinin rolü: Dalyan örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 163-182.
- Özmen, R. (2019). Destinasyon çekiciliği olarak gastronomi turizmi: Çanakkale örneği (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Pavlidis, G., & Markantonatou, S. (2020). Gastronomic tourism in Greece and beyond: A thorough review. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 21, 100229.
- Polat, M., (2020), Yöresel Yemek İmajının Destinasyon Tercihine Etkisi: Kahramanmaraş Örneği. *Doğu Coğrafya Dergisi* 25 (43), 183-194
- Rızaoğlu, B. (2007). *Turizm Pazarlaması*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Richards, G. (2002). *Tourism Gastronomy. İçinde A-M. Hjalager ve G. Richards (Editörler), Gastronomy: and Essential Ingredient in Tourism Production and Consumption? (3- 20) Londra: Routledge.*
- Saçık, S. Y., Gökhan, A. K. A. R., & Gülmez, Z. (2019). Turizm gelirlerinin cari işlemler dengesi üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 303-316.
- Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *International journal of hospitality management*, 23(1), 15-24.
- Scarpato, R. (2003). Gastronomy as a tourist product: The perspective of gastronomy studies. In *Tourism and gastronomy* (pp. 65-84). Routledge.
- Serçek, G. Ö., ve Serçek, S. (2015). “Destinasyon Markalaşmasında Gastronomi Turizmin Yeri ve Önemi”, *Journal Of Tourism Theory And Research*, vol: 1(1), 2015
- Silkes, C. A., Cai, L. A., & Lehto, X. Y. (2013). “Marketing to The Culinary Tourist”, *Journal Of Travel & Tourism Marketing*, 30(4), 335-349.
- Şahin, G. G. ve Ünver, G. (2015). “Destinasyon Pazarlama Aracı Olarak “Gastronomi Turizmi”: İstanbul’un Gastronomi Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3/2 (2015), s. 63-73.
- TDK (2023). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 26.04.2023.
- Tulkinovna, M. R., & Ugli, Z. S. T. (2023). Innovative and Traditional Ways of Developing Gastronomic Tourism in Uzbekistan. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 4(2), 116-120.
- Uğuz, S. Ç. (2011). Sürdürülebilir turizm kapsamında Burhaniye’ nin alternatif turizm potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (24), 332-353.

- Uğuz, S. Ç. (2014). Türkiye'de cari işlemler dengesi ve turizmin önemi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2014(1), 18-22.
- Ülker, E. (2010). Destinasyon pazarlamasında destinasyon seçimi karar verme süreci üzerine bir çalışma: Bozcaada örneği (Master's thesis, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Warnaby, G. (1998). Marketing UK cities as shopping destinations: problems and prospects. Journal of Retailing and Consumer Services, 5(1), 55-58.
- Vatan, A. (2015). Destinasyon Pazarlaması Kapsamında Bilecik İli Turizminin Değerlendirilmesine Yönelik Paydaş Analizi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Zararsız, H. F., & Kargıoğlu, Ş. (2022). Ankara Beypazarı' nın Gastronomi Turizmi Potansiyeli. Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (8), 1-16.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum ya da kuruluş arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Makale etik kurul raporu gerektiren çalışmalar dışındadır.

Katkı Oranı: Yazarların katkı oranı eşittir.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EŞ SEÇİM TUTUMLARINDA SINIRLANDIRICI İNANÇLARININ, ÖZ ANLAYIŞ VE FARKINDALIK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: BİR YAPISAL EŞİTLİK MODELİ ÇALIŞMASI

Seval ERDEN ÇINAR*

Fatma AKCA EROL**

Kübra KAPLANER***

ÖZET

Eş seçimi, bireyin yaşamına kiminle ve nasıl devam edeceğine dair karar verdiği, hayatını etkileyen olgulardan biridir. Bu seçim süreci kişinin kendine ve diğerlerine ilişkin inançları, kendine ilişkin farkındalığı, öz anlayışı gibi değişkenlerle şekillenmektedir. Üniversite yılları ergenlikten çıkıp, genç yetişkinliğe hazırlanan bir döneme denk gelmektedir. İlgili alan yazına dayanarak, bu çalışmada üniversite öğrencilerinin eş seçim tutumlarındaki sınırlandırıcı inançlarının, öz anlayış ve bilişsel-duygusal farkındalık bağlamında bir model önerisi geliştirilerek test edilmesi amaçlanmıştır. İlişkisel tarama modeline göre düzenlenen bu çalışma, üniversite 3. ve 4. Sınıfta okuyan 350 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Öz- anlayış Ölçeği, Bilişsel ve Duygusal Farkındalık Ölçeği, Romantizm ve Eş Seçim Tutumu Ölçekleri ile toplanan veriler, Yapısal Eşitlik Modeline uygun şekilde MPlus programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre romantizm ve eş seçim tutumlarındaki sınırlandırıcı inançların, öz anlayış ve bilişsel-duygusal farkındalıkla ilgili negatif yönde anlamlı şekilde ilişkili çıkarken; öz anlayış ile bilişsel-duygusal farkındalık arasında da pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Model incelendiğinde, öz anlayış ile bilişsel-duygusal farkındalığın, romantizm ve eş seçim tutumunu sınırlandırıcı anlamda negatif yönde yordadığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Eş seçim tutumu, sınırlandırıcı inançlar, öz-anlayış, bilişsel farkındalık, duygusal farkındalık

EXAMINATION OF CONSTRAINING BELIEFS IN UNIVERSITY STUDENTS' MATE SELECTION ATTITUDES IN THE CONTEXT OF SELF-CONCEPT AND AWARENESS: A STRUCTURAL EQUATION MODELING STUDY**ABSTRACT**

Mate selection is one of individuals' decisions about who and how they will continue their lives, affecting their lives significantly. This selection process is shaped by variables such as individuals' beliefs about themselves and others, self-awareness, and self-concept. University years coincide with the transition from adolescence to young adulthood. Based on the relevant literature, this study aims to develop and test a model proposal for the constraining beliefs in university students' mate selection attitudes within the context of self-concept and cognitive-emotional awareness. Conducted per the relational scanning model, this study was conducted with 350 participants studying in their 3rd and 4th years of university. Data collected with the Self-Concept Scale, Cognitive and Emotional Awareness Scale, Romanticism Scale, and Mate Selection Attitude Scale were analyzed using the MPlus program in accordance with Structural Equation Modeling. According to the findings, it was observed that constraining beliefs in romanticism and mate selection attitudes were significantly negatively related to self-concept and cognitive-emotional awareness. Additionally, a significant positive relationship was found between self-concept and cognitive-emotional awareness. When the model was examined, it was observed that self-concept and cognitive-emotional awareness negatively predicted romanticism and mate selection attitudes in a constraining manner.

Keywords: Mate choice attitude, limiting beliefs, self-compassion, cognitive awareness, emotional awareness.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, PDR Anabilim Dalı, seval.erden@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4512-1274

** Dr., Marmara Üniversitesi, akca07@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0302-8119

*** Marmara Üniversitesi, kkaplaner89@gmail.com, ORCID:0000-0003-2773-0743

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun hayatını etkileyen en önemli kararlardan birinin eş seçimi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu seçim bireyi toplum içerisindeki konumundan, günlük yaşantısına, sosyal, duygusal, zihinsel ve fiziksel durumuna kadar etkilemektedir. Eşler arasındaki uyum ve doyum eş seçiminin doğru yapıldığına işaret olabileceği gibi, bireyin yaşamına kiminle ve nasıl devam edeceği, kimden çocuk sahibi olacağına kadar tüm kararları etkilemektedir (Özteke, 2015; Yıldırım, 2007:17). Sosyal bir varlık olan ve kültürlere göre farklılık gösteren aile kurumu, kuşaklararası aktarım ile kültür ürettiği gibi, bireylerin aile içerisinde sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasını da sağlamaktadır (Coontz, 2004:976; Fişek, 2018, Kağıtçıbaşı, 2019). Bunu sağlamanın yolunun da eşlerin ilişkilerinde doyum yaşaması ve uyum içerisinde olmasından yani eş seçimini doğru yapmalarından geçmektedir (Efe, 2013).

Üniversite çağı, Arnett'a (2000:471) göre ergenlik ve genç yetişkinlik dönemi arasında kalan beliren yetişkinlik dönemi olarak isimlendirilen bir gelişim dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde birey, hem ergenlik dönemindeki gibi kararlarında istikrarsızlık gösterirken hem de bir taraftan iş seçimi ve eş seçimi gibi genç yetişkinlik döneminin gelişim görevlerini yerine getirmeye hazırlanmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde, bireyin deneyimlediği ilişkiler eş seçimlerine yönelik tutumlarının belirlenmesine de olanak sağlayabilmektedir (Santrock, 2012:418). Bireyler deneyimleri sonucunda aradıkları eşin özelliklerini belirlerken, bir eşte istemedikleri özellikleri de netleştirmektedirler (Tuzer, 2006). Evlilik fikrinin de geliştiği bu dönem, Erikson'un psikososyal gelişim evrelerinden yakınlığa karşı yalıtılmışlık dönemi olarak tanımlanmıştır. Erikson'a göre yakınlık, kişinin bir başkasında kendisini kaybetmesi ve bu şekilde kendisini bulması olarak ifade etmektedir (Santrock, 2012). Ondaş'ın (2007) üniversite öğrencilerinin evlilik hakkında görüşlerini incelediği çalışmasında öğrenciler, eğitimi tamamlama, ekonomik özgürlüğe kavuşma, fiziksel ve sosyal olgunluğa erişmeyi önemli gördüklerini belirtmişlerdir. Bunun yanında evlenecekleri kişinin mesleğinin ve gelirinin olmasını önemli bulmaktadırlar. Üniversite öğrencisi olan genç; sosyal, duygusal ve bilişsel açıdan gelişmekte olduğu için ne istediğinin farkında olduğu gibi, hayatını kiminle sürdürmek istediği konusunda da seçici davranmaktadır. Eş seçimine yönelik bireylerin belirlediği kriterler tüm toplumlarda farklılık gösterebilmektedir (Coontz, 2004:978; Fişek, 2018, Kağıtçıbaşı, 2019). Adayın yaşı, sağlık durumu, fiziksel durumu, güzelliği, eğitimi, mesleği, dini, giyim tarzı, ailesi gibi değişkenler eş seçiminde önem arz etmektedir (Khaliq, 2014:1511). Eş seçiminde kişilerin birbirlerini sevmesi, beklentilerinin uygun olup olmaması gibi etkenler önemlidir ve ancak karşılıklı ihtiyaçların ve beklentilerin karşılanması durumunda sağlıklı bir evlilik gerçekleştirilebilir. Bu nedenle bu dönemde kişilerin belirledikleri evlilik kriterlerine uygun olup olmadığını incelemek önemlidir (Özgüven, 2000). Bu da evleneceği kişiyle uyumlu olma niteliği taşıdığı için ilişkinin sağlıklı yürüyebilmesine olanak tanımaktadır. Özellikle kadınların eş seçiminde babalarına benzeyen ve ekonomik olarak güçlü olan erkeği tercih ettikleri, erkeklerin ise fiziksel olarak çekici olan ve neslinin devamını sağlayacak bir kadını eş olarak seçtiği görülmektedir (Kabaklı Çimen, 2018:465; Kasatura, 2013).

Kişisel deneyim ve tecrübelerin bireyin tutumunu etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Tutum, bireyin davranışlarını yönlendiren, tecrübe ile oluşturulan bir değişkendir. Kişinin eş seçimine olan tutumu da önceki ilişkilerinde yaşadığı olumlu ve olumsuz deneyimlerden oluşan değişkenler bütünüdür (Çelik, Asqarova ve Tutgun-Ünal, 2021). Her ne kadar bireyin eş seçim sürecinde tutumlarını deneyimleri belirlese de bu tutum her zaman rasyonel olmayabilir. Rasyonel olmayan inançlar da eş seçiminde katı istek ve arzuların geliştirilmesine olanak sağlayabilmektedir (Tuzer, 2006). Özellikle ilişkilerinde

problem yaşayan kişiler ilişkilerinde rasyonel olmayan inançları baskın olarak kullanmakta, bu da ilişki doyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Rasyonel olmayan bu inançlar bireyin ilişkisinde iletişim kurmada güçlük çekmesine, ilişkilerinde sıklıkla çatışma yaşamasına, problem çözme becerilerinde yetersizlik duymasına sebep olabilmektedir (Sarı ve Korkut Owen, 2015:272).

Olumsuz inançlar, bireyin kendini sert ve kırıncı eleştirmesine olanak sağladığı gibi, bunun sonucunda da kendisini izole etmesine sebep olmaktadır. Kişinin yaşadığı bu olumsuz deneyimleri kabul etmesi ve herkesin başına gelebileceğine inanarak bu durumla başa çıkmaya çalışması öz-anlayış (öz-şefkat) kavramı ile açıklanmaktadır. Öz-anlayış, bireyin yaşamdan daha fazla doyum alması, olumsuz duygu ve düşüncelerden arınması, daha az kaygı duymasını sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, kişinin kendini yargılamadan, şefkatle kendini iyileştirmesidir (Neff, 2003a; Neff, 2003b).

Öz-anlayış kavramlarından olan ‘insanlığın ortak deneyimleri’ (common humanity), hiçbir insanın mükemmel olmadığı ve hatta kusurlu olduğu, herkesin hata yapma eğiliminde olduğu ve işlevsel olmayan inançlarla zaman zaman başarısızlığı deneyimlediğini öne sürer. Öz-anlayış ile kişinin içinde bulunduğu olumsuz duygulardan kaçınmak yerine hem kendine hem de diğerlerine şefkat, anlayış, hoşgörü gibi değerlerle duygu ve düşüncesini düzenlemesi beklenmektedir (Bayar, 2016; Neff, 2003a; Neff & Pommier, 2012). Öz-anlayışı gelişen bireyin olumsuz düşüncelerin etkisinden çıkarak, akılcı olmayan inançlarını kontrol altına alabilme olasılığının arttığı vurgulanmaktadır (Choi, Lee ve Lee, 2014:950). Bu durum kişinin eş seçimi hususunda olumlu düşünceler geliştirebilmesini sağlayabilen bir değişken olacaktır.

Bireyin olumsuz duygu, düşünce ve davranışlarını kabul etmesi, kendine anlayış göstermesi ve bu süreçte hem duygusal hem de bilişsel farkındalığını artırması, kişinin kendisiyle ve çevresiyle sağlıklı bir ilişki kurmasına yardımcı olur (Brown ve Ryan, 2003). Brown ve Ryan (2003:824) içinde bulunulan anda olanlara ilişkin fark etme kapasitesinin bir beceri olduğunu ve geliştirilebilir olduğunu savunmaktadır. Öte yandan Kabat-Zinn (2000) ise insanın doğuştan bu beceriyi geliştirebilecek kapasiteyle dünyaya geldiğini belirtmektedir. Gelişebilir olan kapasite olan farkındalık; bireyin kendine ilişkin duyguları ve düşüncelerini şekillendirirken aynı zamanda romantik ilişkilerde partnerlerine de olumlu veya olumsuz yansımaktadır. Bireyin kendine dönük farkındalığı sosyal etkileşimler ve yakın ilişkilerde ortaya çıkmaktadır (Erus ve Deniz, 2018). Bilişsel ve duygusal açıdan farkındalığı yüksek bireylerin; romantik ilişkilerinde empati ve iletişim becerilerini daha etkili kullandıkları bunun sonucunda da ilişki doyumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Atkinson, 2013:93).

Literatür incelenerek elde edilen tüm bilgiler ışığında; kendine anlayış ve şefkat göstermenin yolunun, kendi duygu ve düşüncelerine ilişkin farkındalık ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu durumun eş seçmek gibi önemli bir karar vermemizi sağlayan tutumlarımızda sınırlandırıcı bir bariyer görevi gören inançları azaltacağı öngörülerek bir model önerisi sunulmuştur. Bu kapsamda bu çalışmada; üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ile bilişsel-duygusal farkındalık düzeylerinin, eş seçim tutumlarındaki sınırlandırıcı inançlarına etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yapısal eşitlik modeli ile gerçekleştirilen çalışmada temel hipotezler şu şekilde sıralanmıştır:

- Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış puanları ile romantizm ve eş seçim tutumlarındaki sınırlandırıcı inançlar puanları arasında ilişki vardır.
- Üniversite öğrencilerinin bilişsel-duygusal farkındalık puanları ile romantizm ve eş seçim tutumlarındaki sınırlandırıcı inançlar puanları arasında ilişki vardır.

- Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış puanları ile bilişsel-duygusal farkındalık puanları arasında ilişki vardır.
- Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış puanları ile bilişsel-duygusal farkındalık puanları, romantizm ve eş seçim tutumlarındaki sınırlandırıcı inançlarını yordamaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Üniversite öğrencilerinin eş seçim tutumlarındaki sınırlandırıcı inançlarının, öz anlayış ile bilişsel-duygusal farkındalık bağlamında incelendiği bu çalışma, ilişkisel tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasındaki değişimin varlığını ve derecesini belirlemek amacıyla yapılan araştırma modelidir (Karasar, 2012).

2.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örnekleme, uygun örnekleme yöntemi ulaşılan ve gönüllülük esasına dayanarak çalışmada yer alan üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Uygun örneklemede, araştırmacının ihtiyaç duyduğu büyüklükteki bir gruba ulaşana dek kolay ulaşılabildiği ve zaman, para ile işgücünden de maksimum tasarruf sağlayabileceği örneklemdir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016:92). Örneklemin oluşturulmasında, katılımcıların üniversitede öğrenim görüyor olmaları ve bekar olmaları kriter olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın örnekleme, Marmara Üniversitesi'nin farklı bölümlerinin 3. ve 4. sınıflarında öğrenim görmekte olan, 200 kız 150 erkek olmak üzere toplam 350 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş aralığı, 19-26 arasında değişmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Öz- anlayış Ölçeği: Neff (2003a) tarafından geliştirilen bu ölçek, bireylerin öz anlayış düzeylerini belirlemek amacıyla oluşturulmuş, Deniz, Kesici ve Sümer (2008) tarafından Türkçeye uyarlamasının geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin orijinali 26 madde ve 6 alt ölçekten oluşmaktayken, Türkçeye uyarlamasında ölçek 24 madde ve tek alt boyuttan oluşmaktadır. 5'li Likert türünde olan ölçeğin güvenirlik çalışmasında iç tutarlık için Cronbach Alpha katsayısı .89 olarak hesaplanmış, test- tekrar test güvenirliği .83 olarak bildirilmiştir. Ölçekten alınan puanlar 24 ile 120 arasında değişmekteyken, puanın yükselmesi, öz anlayış düzeyinin yüksekliğine işaret etmektedir (Deniz, Kesici ve Sümer, 2008).

Bilişsel ve Duygusal Farkındalık Ölçeği (CAMS-R): Feldman, Hayes, Kumar, Greenson ve Laurenceau (2007) tarafından geliştirilen ölçek, Çatak (2012) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. 5'li Likert tipinde 10 maddeden oluşan ölçeğin Türkçe versiyonunun güvenirlik analizlerinde Cronbach Alpha .73 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek düzeyde farkındalık olduğuna işaret etmektedir.

Romantizm ve Eş Seçim Tutumu Ölçeği: Cobb, Larson ve Watson (2003) tarafından geliştirilen bu ölçek, eş seçimi konusunda sınırlandırıcı inançları ölçmek için geliştirilmiş, Türkçeye uyarlaması Güngör, Yılmaz ve Çelik (2011) tarafından yapılmıştır. 7'li Likert tipinde 32 maddeden oluşan ölçek, yedi alt boyuttan oluşmaktadır.

Bunlar: ‘Yalnız ve tek doğru’, ‘Aşk yeterli’, ‘beraber yaşama’, ‘Tam güven’, ‘İdealleştirme’, ‘Çaba göstermeme’, ‘Zıt kutuplar’ olarak belirtilmiş, tüm alt boyutların toplam varyansın %49,84’ünü açıkladığı görülmüştür. Ölçeğin toplam puanının Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı $\alpha=.85$ bulunmuş, alt ölçeklerin iç tutarlık katsayıları ise .53 ile .81 arasında saptanmıştır. Ölçeğin test tekrar test değeri de .61 olarak hesaplanmıştır. Ölçek puanlanırken toplamından alınabilecek en düşük puan 28, en yüksek puan ise 140 olarak belirlenmiştir. Ölçekten düşük puan alınması eş seçimindeki sınırlandırıcı inançların düşüklüğüne işaret etmektedir (Sarı ve Korkut Owen, 2015).

2.4.Verilerin Analizi

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin eş seçim tutumlarındaki sınırlandırıcı inançlarının, öz- anlayış ve bilişsel-duygusal farkındalıklarının yordayıcılığı bağlamında yapısal eşitlik modeliyle test edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 21 ve MPLUS paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizine geçilmeden önce yapısal Eşitlik Analizinin varsayımları sınanmıştır. Bunun için öncelikle Mahalonobis uzaklık değeriyle uç değerler belirlenmiştir. Başlangıçta 418 kişiden alınan veri setinden, bu analizlerle 68 veri çıkarılmış analizler 350 kişinin verisi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Öte yandan normallik sınamaları kapsamında, çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) katsayıları ile değişkenlere ait puanlarının dağılımın normalliği analiz edilmiştir. Bu analizde eş seçimindeki sınırlandırıcı inançlar ölçeğinden alınan puanların Çarpıklık Katsayısı=.87, Basıklık Katsayısı=.28; öz- anlayış puanlarının Çarpıklık Katsayısı=.49, Basıklık Katsayısı=.67; bilişsel ve duygusal farkındalık ölçeği puanlarının Çarpıklık Katsayısı=.85, Basıklık Katsayısı=.26 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen çarpıklık ve basıklık katsayılarının -2 ile +2 arasında bulunmasına dayanarak, dağılımın normal ve doğrusal olduğu belirlenmiştir (Büyüköztürk, 2019).

Etik Onay

Araştırmada kullanılan ölçekler için geliştiren veya uyarlayanlardan gerekli izinler alınmıştır. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 12.11.2021 tarih ve 163523 sayılı yazısı ile uygulama yapabilmek amacıyla üniversiteden izin alınmıştır. Verilerin toplanması sırasında etik ilkelere uyulmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde çalışmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkilere ait bulgular ile önerilen hipotetik model ve bu modele ait uyum değerlerine yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Araştırmanın Değişkenleri Arasındaki İlişkilere İlişkin Bulgular

Tablo 1. Değişkenler Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Değerleri

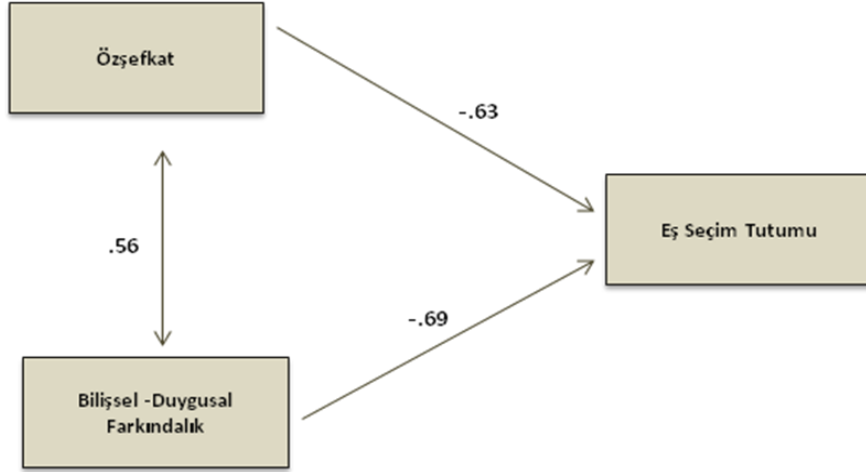
Değişkenler	Öz Anlayış	Bilişsel-duygusal farkındalık
Eş seçimi -sınırlandırıcı inançlar	-.77*	-.81*
Öz Anlayış		.79**

* $p<.01$; ** $p<.05$

Araştırmanın hipotezlerinde değişkenler arasında ilişki olduğu varsayılmıştır. Bu bağlamda yapılan

analizlerde değişkenler arasındaki ilişkileri olduğu varsayımının sağlandığı görölmektedir. Tablo 1 incelendiğinde, eş seçim tutumu ile hem öz-anlayış arasında ($r=-.77$, $p<.01$) hem de bilişsel-duygusal farkındalıkla arasında da negatif yönde yüksek düzeyde ($r=.81$, $p<.05$) anlamlı bir ilişki olduğu görölmektedir. Öz-anlayış ile bilişsel-duygusal farkındalık arasındaki ilişki incelendiğinde ise bu iki değişken arasında, pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=.79$, $p<.05$) anlamlı bir ilişki olduğu görölmektedir. Değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin elde edilmesinin ardında, önerilen modelin sınanması gerçekleştirilmiştir.

Önerilen Hipotetik Modelin Test Edilmesine İlişkin Bulgular

Şekil 1. Genç Yetişkinlerin Romantizm ve Eş Seçim Tutumları, Öz- anlayış, Bilişsel ve Duygusal Farkındalıkları Arasındaki İlişkiye Dair Path Diagramı

Şekil 1’de görüldüğü üzere; öz- anlayış ($\beta=-.63$, $p<.01$) ile bilişsel ve duygusal farkındalık ($\beta=-.69$, $p<.01$) değişkenlerinin, katılımcıların eş seçim tutumunda sınırlandırıcı inanç düzeyini doğrudan negatif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı görölmektedir. Öz-anlayış ve bilişsel- duygusal farkındalık arasındaki ilişki incelendiğinde ise bulgular, iki değişkenin karşılıklı olarak birbirini doğrudan pozitif yönde ($\beta=.56$, $p<.01$) anlamlı bir şekilde yordadığını göstermektedir. Tüm bunların ardından modelin uyum değerleri analiz edilmiştir. Bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Yapısal Modele Ait Uyum Değerleri

İncelenen Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum İndeksleri	Kabul Edilebilir İndeksler	Elde Edilen Uyum İndeksleri	Sonuç
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$\chi^2/sd \leq 4-5$	2.57	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	$CFI \geq .95$	$CFI \geq .90$	.90	Kabul Edilebilir Uyum
TLI	$TLI \geq .95$	$TLI \geq .90$	.94	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.00 \leq RMSEA \leq .08$	.06	Kabul Edilebilir Uyum
SRMR	$.00 \leq SRMR \leq .08$	$.00 \leq SRMR \leq .10$	.042	Mükemmel Uyum

Oluşturulan yapısal modele ait elde edilen değerler Tablo 2’de sunulmuştur. Tabloda da görüldüğü üzere modele ilişkin Ki-kare $\chi^2=123.31$ değeri (sd=48, p=.00) anlamlı bulunmuştur. Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranının ($\chi^2/sd=2.57$), üç (3) değerinin altında olması ile kabul edilebilir uyumda olduğu görülmektedir. Yapısal modele ait uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde RMSEA=.06, SRMR=.042, TLI=.94 ve CFI=.90 değerlerini aldığı görülmektedir. Bu değerler kurulan modelin uyum iyiliği kriterlerini karşıladığını göstermektedir (Meydan ve Şeşen, 2015). Tüm bu analizlerle, araştırmanın temel hipotezi karşılanmış olup, üniversite öğrencilerinin öz-anlayış puanları ile bilişsel-duygusal farkındalık puanlarının, romantizm ve eş seçim tutumlarındaki sınırlandırıcı inançlarının da yordadığı ortaya konulmuştur.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin romantizm ve eş seçim tutumlarındaki sınırlandırıcı inançları ile öz-anlayış, bilişsel-duygusal farkındalıkları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla bir model önerisi geliştirilerek test edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle ilgili değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş, ardından eş seçim tutumlarında sınırlandırıcı inançlara etkisi test edilen öz-anlayış ve bilişsel-duygusal farkındalık değişkenlerinin de dahil olduğu model test edilerek uyum iyilikleri incelenmiştir.

Çalışmanın değişkenleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde; romantizm ve eş seçim tutumundaki sınırlandırıcı inançlar ile hem öz anlayış hem de bilişsel-duygusal arasında negatif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca öz anlayış ile bilişsel-duygusal farkındalık arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Literatür incelendiğinde; öz anlayış ile bilişsel-duygusal farkındalık arasında ilişki olduğu görülmektedir (Yaman, Boğahan, Türkleş, Ak, Ekti ve Özalp, 2022:227). Batı toplumunda insanların eş seçimlerindeki bilişsel süreçlerini ve bireyin kendine bakış açısı ile eş seçimi arasındaki ilişkiyi ele alan Buston ve Emlen (2003:8807), bireylerin eş seçiminde kendisine yönelik bakış açısı gibi içsel faktörlerin önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Buna göre örneğin kendine güvenen kimselerin sosyoekonomik düzeyi yüksek ya da çekici fiziksel özelliklere sahip kimseleri tercih etme eğiliminde olabilmektedirler. Öte yandan kişinin kendine öz şefkat duymasının duygusal farkındalığını artırarak öznel iyi oluşuna katkı sağladığı da bilinmektedir (Çevik ve Kırmızı, 2020:184). Bu da kişinin kendine yönelik bilgi ve algısının duygusal durumları ve düşünceleri hakkında farkındalığını artırması ile açıklanabilir (Di Fabio ve Saklofske, 2021). Ayrıca eş seçim tutumunun farklı değişkenlerle incelendiğinde çalışmalarda; cinsiyet, ilişki durumu, yaş, gelir durumu gibi birçok faktörün eş seçiminde etkili olduğu görülmektedir. Keldal (2015), üniversite öğrencilerinin eş seçim tutumlarını incelediği çalışmasında, erkek öğrencilerin evliliğe yönelik tutumlarında kız öğrencilere göre daha olumlu yaklaşımlarını ortaya koymuştur. Bunun yanında ilişkisi olan öğrencilerin, olmayanlara göre evliliğe ilişkin tutumlarının daha olumlu olduğu ve öğrenciler tarafından sosyo-ekonomik duruma verilen önem arttıkça, evliliğe yönelik olumlu tutumların azaldığı eş seçim tutumuna yönelik araştırmadan elde edilen bulgular arasındadır.

Çalışmanın temel amacı doğrultusunda; öz anlayış, bilişsel-duygusal farkındalığın birlikte dâhil olduğu modelde bu değişkenlerle, romantizm ve eş seçim tutumundaki sınırlandırıcı inançlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek üzere önerilen model test edilerek elde edilen bulgular neticesinde, modele ait uyum iyiliklerinin kabul edilir olduğu görülmüştür. Öte yandan diğer bulgular incelendiğinde; öz anlayış ile bilişsel-duygusal farkındalık arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Kişinin olumsuz duygu ve düşüncelere odaklanmasını

azaltmada öz anlayışın rolü olduğunu belirten Al- Refae, Al- Refae, Munroe, Sardella ve Ferrari (2021:2), öz eleştiriyi ve derin düşünmeyi azalttığını, algılanan stres ve kaygı düzeyini de büyük ölçüde düzenlediğini vurgulamaktadır. Bu durum bilişsel ve duygusal farkındalık ile öz anlayış temelli uygulamaların olumlu bakış açısını geliştirdiği ve stresörler karşısında dayanıklılığı artırması ile açıklanabilmektedir. Neff (2003a), kişinin kendisine nazik ve kibar olmasının duygu ve düşüncelerini bastırmasını engellediği gibi, başa çıkma becerilerinin yanı sıra esneklik kazanmasına da yardımcı olduğunu belirtmektedirler. Aynı zamanda Neff (2003b), öz şefkat ya da öz anlayışın, bireyin olumlu duygulanımını artırdığını ve sağlıklı davranışları teşvik ederek, daha esnek bir bakışa sahip olmasını kolaylaştırdığını da ifade etmiştir. Bu da eş seçimi gibi önemli kararlarda adaya ve evliliğe yönelik olumlu ve anlayışlı, bireysel farklılıklara daha toleranslı hale gelmesini açıklayabilmektedir.

Bu çalışmada romantizm ve eş seçim tutumu ölçeğiyle elde edilen verilerin analiziyle; üniversite öğrencilerinin romantizm ve eş seçim tutumlarında sınırlandırıcı inançlarına dair bulgular elde edilmiştir. Romantizm ve eş seçim tutumundaki sınırlayıcı inançlara, öz anlayış ve bilişsel-duygusal farkındalığın etkisi test edilmek üzere sınanan model sonuçları göstermektedir ki öz-anlayış ve bilişsel-duygusal farkındalığın eş seçiminde sınırlandırıcı inançları doğrudan negatif yönde yordamaktadır. Bu durumda; öz anlayış ve bilişsel-duygusal farkındalığın romantizm ve eş seçim tutumunda sınırlayıcı inanç puanlarındaki değişimin azalması yönünde etkisi olduğu fark edilmektedir. Sınırlandırıcı inançların eş seçimi gibi önemli bir tutumda ortaya çıkmasıyla, eş seçim sürecinde bulunan bireylerin hayatlarını paylaşacakları bireyleri seçmelerinde olumsuz tercihlere yol açabilmektedir. Aynı zamanda bu durum eş seçim sürecini de zorlaştırabilmektedir. Bundan dolayı bireylerin eş seçim tutumlarında sınırlandırıcı inançlarındaki değişimi negatif yönde yordayarak azaltacak değişkenlerin sınanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Sancak Aydın ve Demir'in (2017:651), öğrencilerin eş seçimini etkileyen ve sınırlandıran görüş ve inançlarını inceledikleri çalışmalarında, eş seçiminde yaygın olarak olumsuz algıladıkları inançları ortaya çıkarmışlardır. Buna göre olumsuz örnekleri genellemenin, toplumsal ve kültürel inançların, mükemmeliyetçiliğin ve evliliğe dair olumsuz inançların bireylerin eş seçiminde olumsuz algı geliştirmelerinde etkin olduğu ortaya konmuştur. Bu da eş seçiminde sınırlandırıcı inançların önemini ortaya koymaktadır. Özellikle eş seçiminde 'ideal eş' beklentisi, rasyonel olmayan inançları da beraberinde getirmektedir. Buna göre evliliğe dair sınırlandırıcı inançlar ve kişinin kendi yaşamında edindiği sınırlı deneyimleri eş seçimine yönelik sağlıklı karar vermesini engelleyen unsurlardandır (Çelik, Asqarova ve Tutgun-Ünal, 2021:5068; Özteke, 2015). Birey hayatına bir kimseyi dahil etmek istediğinde sınırlandırıcı inançlarının etkisiyle daha yargılayıcı ve daha az esnek olabilmektedir. Bu nedenle eş seçiminde sınırlandırıcı inançların etkisini azaltmak için bireyin kendisine açık ve önyargılarının farkında olması önemlidir.

Bu çalışmadan elde edilen bulguların, romantizm ve eş seçim sürecinde bulunan bireyler, uzman ve araştırmacılara yarar sağlarken ilgili literatüre de yeni bulgular kazandıracığı öngörülmektedir. Ancak çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bu noktada; araştırmanın sadece üniversite 3.ve 4. sınıflarında öğrenim gören genç yetişkinlerle yürütülmesi, katılımcıların yaş aralığının 19-26 arasında olması ve katılımcıların eğitim süreçlerinin devam ediyor olması çalışmanın sınırlılıkları olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan yapılacak farklı çalışmalarda bu çalışmada önerilen model, daha geniş yaş aralığında bulunan bireylerin yer aldığı daha geniş örneklem gruplarıyla tekrar sınanabilir. Bir diğer öneri ise, daha sonraki çalışmalarda, eğitim sürecinin dışında bulunan bireylerin de dahil edilmesiyle konuya ilişkin farklı ve derinlemesine tartışılabilecek yeni veriler elde edileceği düşünülmektedir. Bahsedilen sınırlılıklar ve önerilerle birlikte; bu araştırma bulgularının ortaya koyduğu sonuçların, eş seçim sürecinde bulunan bireylere yönelik gerçekleştirilecek eğitim

programlarının hazırlanmasında ve eş seçim tutumunda sınırlandırıcı inançların azaltılmasının test edilmesine yönelik yürütülecek farklı çalışmalara katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Atkinson, B. J. (2013). Mindfulness training and the cultivation of secure, satisfying couple relationships. *Couple and family psychology: Research and Practice*, 2, 73-94.
<https://doi.org/10.1037/cfp0000002>
- Al-Refae, M., Al-Refae, A., Munroe, M., Sardella, N. A., & Ferrari, M. (2021). A Self-compassion and mindfulness-based cognitive mobile intervention (serene) for depression, anxiety, and stress: Promoting adaptive emotional regulation and wisdom. *Frontiers in Psychology*, 12, 648087.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.648087>
- Arnett, J. J. (2000) Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *Am Psychologist*, 55, 469- 480
- Bayar, Ö. (2016). Üniversite öğrencilerinde öz-şefkatin yordayıcıları olarak bağlanma tarzı ve algılanan sosyal destek. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Brown, K. W. & Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 822–848. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.4.822>
- Buston, P. M. & Emlen, S. T. (2003). Cognitive processes underlying human mate choice: The relationship between self-perception and mate preference in Western society. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 100, 8805-8810. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1533220100>
- Büyüköztürk, Ş. (2019). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Choi, Y. M., Lee, D., & Lee, H. K. (2014). The effect of self-compassion on emotions when experiencing a sense of inferiority across comparison situations. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 114, 949-953.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.813>
- Cobb, N. P., Larson, J. H., & Watson, W. L. (2003). Development of the attitudes about romance and mate selection scale. *Family Relations*, 52, 222-231.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00222.x>
- Coontz, S. (2004). The world historical transformation of marriage. *Journal of Marriage and Family*, 66, 974–979.
- Çatak, P. D. (2012). The Turkish version of the Cognitive and Affective Mindfulness Scale-revised. *Europe's Journal of Psychology*, 8(4), 603-619.
<https://doi.org/10.5964/ejop.v8i4.436>
- Çelik, A.R., Asqarova, S. ve Tutgun-Ünal, A. (2021). Üniversite öğrencilerinin eş seçim tutumlarında değer yönelimlerinin etkileri. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(38), 5042-5070.
<https://doi.org/10.26466/opus.883241>
- Çevik, O. ve Kırmızı, C. (2020). Z kuşağında bilinçli farkındalığın öznel mutluluğa etkisi: Öz şefkatin aracı rolü. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(20), 183-202.
- Deniz, M., Kesici, Ş. ve Sümer, A. S. (2008). The validity and reliability of the Turkish version of the Self- Compassion Scale, *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 36(9), 1151-1160.
<https://doi.org/10.2224/sbp.2008.36.9.1151>

- Di Fabio, A. & Saklofske, D. H. (2021). The relationship of compassion and self-compassion with personality and emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 169, 110109. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110109>
- Efe, E. (2013). Üniversite öğrencilerinin eş seçme eğilimleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erus, S. M. ve Deniz, M. E. (2018). Evlilikte bilinçli farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 6(2), 96-113.
- Feldman, G., Hayes, A., Kumar, S., Greeson, J., & Laurenceau, J.P. (2007). Mindfulness and emotion regulation: The development and initial validation of the cognitive and affective mindfulness scale-revised (CMS-R). *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 29(3), 177-190. <https://doi.org/10.1007/s10862-006-9035-8>
- Fişek, G. O. (2018). İlişki içinde "ben": Kültür, aile, bireyselleşme ve psikanalitik arayışlar. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güngör, H., Yılmaz, M. ve Çelik, S. (2011). Romantizm ve Eş Seçim Tutum Ölçeği'nin uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 180-188.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2019). Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikolojide kuram ve uygulamalar. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kabaklı Çimen, L. (2018). Examination of university students' partner selection priorities. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 9(31), 464-494.
- Kabat-Zinn, J. (2012). *Mindfulness for beginners: Reclaiming the present moment and your life*. Boulder: Sounds True.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Khalik, A. (2014). Spouse selection criteria: A case study of university students. *Science International (Lahore)*, 26(5), 2509- 2513.
- Kasatura, İ. (2013). *Eş seçiminden evliliğe*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keldal, G. (2015). Üniversite öğrencilerinin evliliğe ilişkin tutumlarının yordayıcısı olarak eş seçme stratejileri ve cinsiyet rol algıları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Neff, K. D. (2003a). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity*, 2, 223-250. <http://dx.doi.org/10.1080/15298860390209035>
- Neff, K. D. (2003b). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, 2, 85-101. <https://doi.org/10.1080/15298860309032>
- Neff, K. D. & Pommier, E. (2012). The relationship between self-compassion and other-focused concern among college undergraduates, community adults, and practicing meditators. *Self and Identity*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/15298868.2011.649546>
- Ondaş, B. (2007). Üniversite öğrencilerinin evlilik ve eş seçimiyle ilgili görüşlerinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: Pdrem Yayıncılık.
- Özteke, H. İ. (2015). *Beden imgesi baş etme stratejilerinin romantik ilişkilerde mükemmeliyetçiliği yordaması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Sancak Aydın, G. ve Demir, A. (2017). Lisansüstü öğrencilerinin eş seçimini etkileyen ve sınırlandıran görüş ve inançları. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(2), 627-652. <https://doi.org/10.12984/egeefd.322401>
- Santrock, J. W. (2012). *Yaşam boyu gelişim*. (G. Yüksel, Çev. Ed.), Ankara: Nobel Akademik.
- Sarı, T. ve Korkut Owen, F. (2015). Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği'nin geliştirilmesi. *International Journal of Sciences*, 12(1), 255-273. <https://doi.org/10.14687/ijhs.v12i1.3068>
- Tuzer, D. (2006). Üniversite öğrencilerinin eş seçimi tutumlarının bireysel özellikleri açısından incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Yaman, Z., Boğahan, M., Türkleş, S., Ak, E., Ekti, H. ve Özalp, D. (2022). Hemşirelik öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile bilinçli farkındalık ve öz şefkat düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. YOBU Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 3(2), 219-229.

Yıldırım, G. (2007). Üniversite öğrencilerinin eş seçme kriterleri. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(27), 15-30.

Çatışma Beyanı: Bu çalışmada, taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Araştırmaya yönelik etik kurul onayı, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 12.11.2021 tarih ve 163523 sayılı yazısı ile izin alınmıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkıda bulunmuştur.